

SÜTŐ ANDRÁS

ENGEDJÉTEK
HOZZÁM JÖNNI
A SZAVAKAT

AKADÉMIAI KIADÓ • BUDAPEST

SÜTŐ ANDRÁS
ENGEDJÉTEK
HOZZÁM JÖNNI
A SZAVAKAT

JEGYZETEK
HÓMEZŐN ÉS PORBAN

LEVELEK
A FEHÉR TORONYBÓL

Íme, egy könyv, amit csak Sütő András írhatott meg! Íme, egy forma, ami egyszemélyi lelemény! Nevelési irat – a növelés-nevelés ősi azonossága értelmében –, krónika és em-

10843 ↓

SÜTŐ ANDRÁS MUNKÁI

IRÁNYÍTÓ MUNKÁI
TÖRZSASZAK

32296

SÜTŐ ANDRÁS

ENGEDJÉTEK HOZZÁM JÖNNI A SZAVAKAT

JEGYZETEK HÓMEZŐN ÉS PORBAN

LEVELEK A FEHÉR TORONYBÓL

AKADÉMIAI KIADÓ • BUDAPEST

MTAK

0 00017 22800 8

Válogatta és sajtó alá rendezte
ABLONCZY LÁSZLÓ

508592

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ISBN 963 05 6751 2

KIADJA AZ AKADÉMIAI KIADÓ
1117 BUDAPEST, PRIELLE KORNÉLIA U. 19-35.

© SÜTŐ ANDRÁS, 1994

MINDEN JOG FENNTARTVA, BELEÉRTVE
A SOKSZOROSÍTÁS, A NYILVÁNOS ELŐADÁS,
A RÁDIÓ- ÉS TELEVÍZIÓADÁS, VALAMINT
A FORDÍTÁS JOGÁT, AZ EGYES FEJEZETEKET
ILLETŐEN IS.

PRINTED IN HUNGARY

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvleltár/19 94.... SZ.

Játszik velünk százszor megcsalatottan is a hullámzó reménység.

Azt gondoltam: ha megírom ezt a könyvecskét a gyermeki elme álmának csodás változásairól, a pusztá tanúskodás is megnyugtató valamennyire. A nyelvi eszmélet megosztott gondja talán serkentő erővé lehet ott is, ahol nyelvében már nem él, csak pusztul a nemzet.

Azt gondoltam: ha kézen fogom a század utolsó harmadába született gyermeket, és bebarangolom vele Nyelvünk Nagyfejedelemségét, örökségünk, törvényes jussunk számbavételével a holnap felé is ablakot nyithatunk. Reményeinkben a holnap azt ígerte, hogy ezeréves szülőföldünk örök hangjai közt a sajátosság méltóságának elemi emberi jogával zengi majd életrevalóságát nyelvünk is, az édesnek nevezett anyanyelv.

Azt gondoltam, hogy unokák s nagyszülők egymás szeme láttára fogják itt leélni az életüket.

Nem így történt.

Reményünk s aggodalmunk is kétfelé szakadt. Az időnek krisztustövisein fennakadva nézelődnek gyermekeik s unokáik után az öregek. Viszi őket a sorsuk egyfelé, s jajong a búcsúzó szívből az emlék másfelé: az elmúltak irányába, ahol még szó szerinti értelme volt az együvé tartozásnak.

Mint ebben a könyvben is, amelynek homlokára azt írtam volt egy gyermek nevében: Engedjétek hozzám jönni a szavakat. Ez így jó lett volna. De lám, az élet nem igazodik poétikus kérelmekhez és könyvekhez. Erdély hegyei közül s a balladás folyók mentéről elszállítja rendre, számolatlanul e földnek szülötteit.

*Elparancsolta könyvem kicsi hősét is. A nyelvi barangolást
tehát nem folytathatjuk ott, ahol abbahagytuk. Szavaink gond-
ját a búcsúzás gondja váltotta fel; az öröknek hitt közelséget a
távol, a közös hajlékot a várakozás fehér tornya, ahonnan
ugyancsak szólni kell, hírt adni magunkról.*

ÉS PORBAN

A Szó, amely Isten, redőiben őrzi az emberi nem történetét az első naptól fogva, s minden nép történetét annak nyelvében, olyan bizonyossággal s oly cáfolhatatlanul, hogy zavarba ejti a járatlanokat és tudósokat egyaránt.

Jean Pierre

LÁSZLÓNAK SZERZETT CÍME, rangja nincs még; néhány öröklött méltósága csupán: családunk hanyatló birodalmának felgyarapítója, anyjának hercege, apjának főhercege, nagyszüleinek grófja, dédatyjának őrgrófja, s ami még reá vár: Szavaink Nagyfejedelemsége. Öröksége hatalmasnak nem mondható – csattogó tehervonatok között egy imbolygó kalitka –, de nyolcszázezer szó-alattvalójával mégis ki nevezné potomságnak? Lexikológusok szerint e kalitkabirodalomban a nap sohasem nyugszik le. Szó-lakóinak számát némelyek az említettnél is többre becsülik: kerek egymillióra s még hatvanöt-ezerre. Álruhás királyfiak akadnak időnként, kik a népszámlálást végzik. Olyanformán is, hogy szó-pogromok vérmezőin feltámasztják a halott igéket, amiként Arany János tette, vagy éppenséggel az életüket vetik oda kiáltó hangsúlynak a megtálat szavakra. Petőfi és József Attila vérfoltos madárserege csiripel a kis kalitkában. Képes lesz-e valaha is László e roppant sereg számbavételére?

PEDIG A NEVELTETÉSE úgyszólván Nagy Sándor-i. Annál is gondosabb. Elméjében a gyermek jövőjét fényesítve, csupa Arisztotelész forgolódik körülötte. Egyik okosabb és bölcsebb a másiknál. S mindahány emberségesebb is a sztageiroszi Mesternél, aki köztudomásúlag, mint egy almát – szelte ketté a világot: hódításra jogosult hellénekre, valamint férges barbárokra. A lángelmének e sajnálatos botlása – a falánk fél alma kerekké nyilvánítása – László nevelői szerint olyan tanulság, amelyet, mint hajóknak a vízállásjelentést, naponta kell világ-

gá kürtölni. Miként bánjon László saját cseperedő szavaival, anélkül hogy valaha is a másokéival elbánná – ez minden gondjuk; álmukban sem ugat föl a Nagy Sándor-i becsvágy. A szelíd megértés apostolaiként minden jel szerint ők tanítot-ták William Blake urat is arra, hogy az emberek épp emberi különbségeikben lehetnek egyenlők. És csakis az egyenlőség-ben jut szóhoz a természetes különbözőségük.

LÁSZLÓ TIZENHÉT HÓNAPOS.

Ha arcunk és gondunk tükrében látná magát, azt mondhat-ná: tizenhét éves. Az elaltatott sírásaival, jövő-menő betegsé-gei fölött a váltott virrasztással: százhetven, ha egyáltalán létezik térbeli vagy időbeli mértékegység, mely a már említett oktatóinak s irtásoktól sebes rokonság-rengetegének rája for-dított buzgalmát – hogy őt az anyanyelvébe beöltöztesse – megközelítőleg is számba vehetné. Az önkéntes nevelőket: tejesembert, postást, villanyszerelőt, az utcáról betévedt nyelvmestereket – a címkereső parasztasszonyt, ki a Calafat utcáért, illendő csereképpen, almára, körtére egy-egy ígét, jelzőt csokroz föl Lászlónak – el is felejtjük helyben. Önkén-telen s nem épp igazságos gyanakvásunk, hogy otthoni hallga-tásban megtakarított vagy ezért-amazért – s mi mindenért! – a bögyükbe szorult szófölöslegükből hagytak itt valamit. Hol-ott ők is, a puszta megszólalással is, életüknek egy-egy letör-delt ágacskáját vetik oda László tűzhelyére. Frissen szerzett Ionica barátja is meglátogatja néha; Creangă szavait hozza neki a kicsi szánkójával.

Az udvari alkalmazottak persze mi vagyunk: az ifjú szüle-pár, aki Kolozsvárról rándul-vonatol-autóstoppol haza szom-batonként Lászlónak füstölőt lóbálni, továbbá: Nagyapa, az örökmécses Nagyanya és a dédszülők: két pár kormos gyer-tyatartó. Rajtunk az örökség felelőssége, a szavaké tehát, melyekkel a kettős születés jegyében Lászlót másodjára s véglegesen a világra segítjük.

FEGYVERBEN a figyelmünk reggel hattól este nyolc óráig. Közöttünk csörgedez örökösen tiltott – mert veszélyes – irányba, pusztá kézzel neki a tűznek, forró víznek, késes-halomnak, álmatag lábbal a meredek lépcsőnek a pici Nagy Sándor. Az épp szolgálatos Arisztotelésznek egyetlen félre-sikló pillantása is kész katasztrófa.

– Fogjátok meg! – kapdos mindennek utána a rémülettől színét veszítve Nagyanya, s miután a tűz megfagyott, a zubogó víz odébb lódult, a frissen köszörült kések hatan hétfelé menekültek, László már a harmadik szobában nyüszlet, működteti pihenéstelen a lét iránti érdeklődését; könyv – Bethlen Gábor –, csésze és bokály, kanna és fakanál zuhog áldásként a pipevirág-kobakjára. Leltároz. Amihez hozzá nem nyúlhat, a csillár fehér gömbjét rebbenéstelen, komoly pillantással veszi számba; az ablakon túl, a fekete nyárfa ágai között, házak felett a hóhullást. Jobbra-balra pillogat, s alig észrevehetőleg fölráncolja a homlokát. Nem érti odakint a csillárzuhogást. Dédapa, a szombati, kit a vasárnapi fog majd felváltani, immáron századszor csöppenti László fejére a szót: hó! Az első hó. Nekem talán az utolsó, mondja, és nevet. Reád hagyom, László, a havazást. Egyelőre mégis megtartja magának a tekintetével. Mint aki bevallja, hogy utolsó hóhullás nincsen. Ha van is: nem vehető tudomásul.

De László már a televízió varrottas köpenyét rántja magára. Az újabb alkotmányos tiltásra: ne nyúlj hozzá! nem szabad! nem lehet! – Nagyapa Rousseau-val füstölög Arisztotelész néniére:

– Mindezek csak elvek! Haszontalanságok! A gyermeket nem az elvek, hanem a tárgyak nevelik.

– Miközben főbe is kólintják – lóbálja karját Vasárnapi Dédapa, az okosabbik gyertyatartó, aki nyugdíjas agrárpolitikusként László nevelését gyermekpolitikának nevezi. Azt mondja tehát mindnyájukra nézve nagyhasznúlag: a leghetsegest a lehetetlennel kell összebekíteni, vagyis: elvileg a gye-

reknek semmit sem tiltunk, gyakorlatilag mindent megakadályozunk és punktum. Másként a szabadsággal járó veszedelmek elkerülhetetlenek.

Nagyapa elképed; a nyilvánvaló hazugság, e farsangi ruházatában, csakugyan hasonlít az igazsághoz. Akkor tehát annál veszedelmesebb. Kiváltképp, hogy látszólagosan a gyermek is ezt igazolja. Tűzhólyagos kicsi ujjá – forró csőrével a vasaló kapott utána –, homlokán a zöldeskék dudor, orra hegyén az ajtó koppintása jelzi, hogy tudatát a szabadjára hagyott tárgyak munkába vették. A tintásüveg is megrekcumozta: lila barackot nyomott a fejére. A képek ilyenformán, a szabadság színes kísértései, puha ártatlanságukból kimozdulva, veszélyes tárgyakká kezdenek benne kristályosodni. Ahány sebe: annyi tapasztalata már. A tárgyak iskolakapui sarkig nyitottak előtte. Érdesen beszél a hátára esett lapító a maga deszkanyelvén, a villanyfőző saját szikranyelvén, olló, tű a maga vércsepp-anyanyelvén, következetesen, pedagógiai elvét föl nem adva. Nagyapa tehát így szól Vasárnapi Dédapához: hagyjuk, uram, a tintásüveget beszélni. A szabadság veszedelmeit nem a betiltás: maga a szabadság teszi ártalmatlanná.

DESKANYELV, szikranyelv, vércsepp-anyanyelv; bábeli zsvajban nevelik Lászlót a szigorú tárgyak. De egyelőre csak félni tanítják, nem beszélni. Nagyapa azon tűnődik, hogy remete barátja, Jean-Jacques mintha kifelejtett volna valamit a tárgyelméletéből. Híres tanítása szerint ugyanis a tárgyak törvényszerűen megnevezik, sőt meg is határozzák önmagukat – azon a nyelven, amely a Természettől megadatott nekik. A bokály például – újabb leckeként – bokályul koppan László fején, s törik széjjel a padlón, a cserepeire hulló kiskancsó rövid sikolyával. De László tőle is, ilyenformán, csak őrizkedni tanul; visszaszólni még nem tud, holott a világot – legyen az törött cserép is – csak úgy veheti birtokába, ha először megnevezte. Következésképpen valamiféle műfordítót kell mel-

léje alkalmazni. Ennek megállapításához különösebb elmeél nem szükségeltetik. Az már fogasabb kérdés, hogy Rousseau úr miért feledkezett meg pedagógiai intelmeiben a műfordítóról. László esetében arról a közösségről, amelynek statáriális kötelessége a tárgyak szavait – a sebeket, két foltokat – a gyermek anyjának nyelvére lefordítani; a tudatába fecskendezni; tejébe aprítani; az orvosságjába keverni; gyöngyragylóként a nyelve alá elültetni. Olvasgat Nagyapa szorgalmatosan, mígnem kénytelen a homlokára ütni: hát igen! Emilke, a híres Émile gyermek – az emberiség táblájára mintegy szemléltető eszközként is fölrajzolva – úgy viselkedik, mintha a földgolyó egyetlen nemzetének egyetlen egykefiacskája lenne. Tárgyi környezete hasonlóképpen. Émile babarongyai francia akadémiát végeztek, játécai és csillagai csakis franciául szólnak hozzá, Corneille s Racine nyelvén dudorász a szél is. Talán épp ott alszik Émile nyelve alatt, műfordító tehát fölösleges. Szájtartást, gyöngyragylót Emilke nem választ. Emilke saját helyzetének választottja.

HISZEN ÉMILE-CENTRIKUS a kicsi szék is – asztalosmestereink olcsó remeke –, amelyre lesuppanjtuk Lászlót zsemlekászni. Ugyanis franciául beszél – *asseyez-vous* –, francia nemzeti színekben. Tervezői piros-fehér-kékbe öltöztették, részint talán Platón sugallatára, miszerint a színek jótékony hatást gyakorolnak a gyermek szépérzékére és lelki harmóniájára, de az okosabbik Gyertyatartó szerint leginkább avégett, hogy Emilke a kicsi székben is nagy helyt érezze magát: azok térdén, akik megmutatták a világnak, miként kell a királyné ágyából cseresznyét árulni. Az ülőalkalmatosság eredetileg Párizsba indult, de valamiért lemaradt a vonatról, így került László szolgálatába. A Halhatatlan Gloire, mondja rá Nagyapa kellő tisztelettel, Napóleon tetteit fölemlegetve. A képzetársítást egy bömbölő oroszlán s a piros, fehér meg kék betűk győztes vonulása sugallja. *Asseyez-vous!* – kiabálják a betűk

mámorosan, kezüket-lábukat lóbálva, cigánykereket és buk-fencet hányva, s ilyenformán nyilvánvaló ellentmondásba is keveredve, hiszen a vak is látja: egyet mondanak és mást táncolnak. Csakhogy László még nem tud olvasni. Az ellentmondások iránti érzéke is alszik; ez boldogságának egyik forrása. Néha kortyintásnyit kérne tőle kölcsönbe Nagyapa, bár jól tudja, hogy álmainak álmatlanságára nincsen altatószer. Őt már túlságosan föllármázták az altatódalok. Asseyez-vous! Az ölembe. Vagyis a torkomba! Mintha ezt ordítaná a sörényes állat. Nézi László egy Dániel próféta ártatlanságával. Tekintete aranyosbarnán tollázkodik a tátott szájú veszedelem foga közelében. Bizalmában az angyalok szárnya még nincs visszanyesve. Leszállanak hozzá Dárius próbavermeibe, fehér szalaggal kötik be az oroszlánok száját.

– Kész a kása! Ül le, László!

– Asseyez-vous! – kiabál a szék is.

A vendég nyelvész, francia szakos Breton-rajongó, az oroszlános székhez csatlakozik játékosan, és Laci fülébe súgja: asseyez-vous.

– Ül le!

– Asseyez-vous!

Kapkodja fejét a gyermek. A madaras tányérban párolog a kása.

– Ül le!

– Asseyez-vous!

Szalontáig nyargal Nagyapa a Legnagyobb Tolmácsért. Oda-vissza négyszáz kilométer és százhuszonhét esztendő. Térben és időben megszokta már a nyargalást.

– Laci te, hallod-e?

– Asseyez-vous!

– Ül meg itten az ölemben!

– Asseyez-vous!

– De ne moccanj, mert különben...

– Asseyez-vous!

- ...meg talállok csípni.
- Asseyez-vous!
- *Ávu* – mondja László, és letelepszik puhán az oroszlánra.

Persze hogy „*ávu*” – nevet a nyelvész –, a gyermek tömörít. A szavakhoz vezető legrövidebb ösvényt választja. Majd bolond lesz Szalontáig, Érmindszentig, Farkaslakáig totyogni, és egész artikulációs bázisát, nyelvét, ínyvitorláját s mi mindenét működésbe hozni, hogy aszongya, hogy aszongya: *ölemben, különben s nemkülönben*, vagy isten őrizz! *elkülönülten*. Szíveskedjék megfigyelni, Nagyapa, hogy az európai nyelvek társaságában mások számára még a magányunk is kimondhatatlan. Egy ilyen ötlóugrásos állapothatározót valamirevaló gallivadék egész Afrikáért sem képes megtanulni. Arról nem szólok, hogy rettenetes magánhangzoid némi székelly színezettel is meg vannak preckelve. Lám, az mondd a gyerekek: ülj le, s ő visszaszól: *ávu*. Így könnyebb, könnyedébb és elegánsabb. Nagyapa ezzel szemben azt óhajtaná kifejtetni, hogy Lászlót egyelőre nem eleganciára, hanem beszélni tanítja, de újabb vereség éri. Mégpedig a zsemlekása részéről. Két fényes kanalcaska, mint valami fészekrakó szarkapár működik a tányér fölött. Űresen röpköd László kezében az egyik, zsemlekásával telten surran be tátogató szájába a másik; elégedett mosollyal Nagyanya eteti, miközben százegyedikszer mondja: zsem-le-kása. *Ás* – rikkantja László dadalmasan, a kanalat lecsapva. Nocsak! A fejében is elkészült a kása. Ugyan! És hol maradt a zsemle? Az őrgrof azt mondta: *ás*, vagyis *achevé*, tisztelt Nagyapa, azaz hogy kész. Hát nem lecsapta a kanalat? Igen, uram! Racine nyelvén dudorász a szél is. Breton-óvodába ezzel a gyerekekkel! Hajlama van hozzá. És mi lesz akkor a zsemlekásával? Menet közben majd felkalanalazza. Amennyire épp szüksége lesz. A fontos, hogy már most, zsenge korában kiszabaduljon a finnugor hálóból. Még egy nevelőt, dajkát a szék mellé! Ki vele az *e* betűs provinciából! A fejt nézd ennek a gyerekeknek! Nobel-díjas formája van.

Csak nem akarsz tán üregi nyulat nevelni belőle?! A világnyelvek röpterei helyett efféle zsemlekásakuckóba kényszerítenéd. Fejét rázza makacsul Nagyapa. Ó, nem a röpterek! Nem a sugárhajtású gépek aggasztják. Lászlónak először az ösvényt kell kitaposnia, mely hozzájuk vezet. Mostani állapotában a legrövidebbre kényszerül persze; a hossza köldökzinórnyi. Nem vetted észre? Köldöke van a gyerekeknek. Különbben Ádámnak kereszteltük volna. Már nem üldözik az újrakeresztelőket? Nagyszerű! Kanál gipszet a hasára, s mehet Camus-hősnek a *Közöny*-be. Hány éves az anyád? A földön, avagy a föld alatt? Ó, már nem emlékszem. Valamikor tudtam, de annyira izgalmas közönyösnek lenni, hogy észre sem vettem, hol dobtam ki magamból az anyámat. Halálos ágyukon vonagló ádámok szemében láttad-e már a felszakadó köldöksebeket? Romantika. Erasmus? Igen, tudjuk: életében csak latinul, tehát világnyelven írt és beszélt, de utolsó szavaival lélegzet után kapkodva az anyanyelvéhez menekült; annak a köntösében lépett isten színe elé. Lieve God, mondta hát a derék rotterdami. Példád, amennyire ócska, éppoly haszontalan. Tehát: egy ember életében nem az első és utolsó szavak a fontosak. Hanem amit közben mond el a világnak. De libero arbitrio. Köldökfilozófiád oda illik a balgaság dicséretébe. Lám, ha nem ügyelünk, még megértjük egymást. Minden hamupipőkének legyen váltóköntöse is. Lehetőleg minél több. Mezzofanti ugyebár 58 nyelven értett és tizenkét nyelven beszélt. Bernard Shaw gunyoros megjegyzése, miszerint ő egyetlen nyelven okosabbat mondott, mint a bíboros úr a maga ötvennyolc nyelven, mit sem csökkent a poliglottizmus nagyhasznúságából. Szeretném, ha László lenne majdan Kolozsvárott vagy Bögözön a második Mezzofanti. De nem olyanformán, ahogy te gondolod. Hanem jó melegen öltözve; anyanyelvének lerongyolódott köntösében rengeteg didergő vándorlelket láttam. Hol? Stockholmban, Münchenben, New Yorkban, Clevelandben és Chicagóban és bizony a Duna

mentén. Hogy mondtad volt? Ki vele – Lászlóval – az *e* betűs provinciából, holott nem a provinciától félted, hanem mindattól, amire a szülőföld kötelez. Valóban: a véletlen műve, hogy milyen közösségbe születik bele az ember. Közösségi, anyanyelvi kötöttség és individualista nihilizmus vitájában ez manapság gyakorta elhangzik. Egyszerű igazság a kivetettség magányának védelmében is. De nem a *kivetemedettségében*, amitől Lászlót a sorsa megóvta. Mikes példának okáért kivetett volt, számkivetett – Rodostóban. Magad, minden jel szerint, a kivetemedettséget választod inkább – helyben, félórányira Fehéregyházától. Tudom, megírták már: Petőfi, a trónra emelt népiségével, valóságos nemzeti szerencsétlenség. Ugyanígy Mikes a prózában. Őt a hóhér kötele várta; téged, mind mondád, a finnugor háló madzagja szorongat. Ő Zágont sírta vissza, rabságában a szülőföld aranybilincset. Annak a hangjaiból teremtetett irodalmi nyelvet. Nyelvet csupán? Magatartásbeli modellt a reánk bízottak dolgában. Avultság? Te Zágont parentálsz el, miután Herder doktor úr diagnózisáról értesültél: Mikes nyelve rövidesen kimúlik az árnyékvilágból. Kötött hangsúlyával, túlterhelt két magánhangzójával – *e, a* –, orrhang híján, rettenetes mondattanával nem bírja sokáig. Rokonai sincsenek, akik fölkarolnák. Annál több az elbitangolt fia, lánya, unokája. Némely helyen csak indulatszavait tartják meg – házi használatra; szülők családi perpatvarához, hogy a gyerekek ne értsék, melyik hová küldi a másikat. Hol hallottam ezt? Valahol az Atlanti-óceán partján. Ha túl távoli a példa: a Szajna közelebb van. Mikes egyébként képzeletbeli édes nénjét Párizsban is megválaszthatta volna. Persze ha véletlenségnek tekinti magát; ha világra jövetelének esetlegeségét összetéveszti a választás tökéletes szabadságával. De úgy látszik, nemcsak a száműzetés magányának mert a szeme közé nézni, hanem egy vészterhes kötőszóénak is, mely így hangzik: *következésképpen*. A véletlen műve lehet, hogy a tengerbe zuhanok. De hullámai között már nem a véletlen-

ben, hanem a vízben találom magam. A víz törvényeinek hatalmában. Akárhogy is vesszük: tetemes különbség. László, ez a csöppnyi véletlenség, ha már ide született közibénk, a pusztá létevel bömböli: *következésképpen* szavaitokat, szavaimat – világunk teljességét –, vagyis a jussomat kérem. Ha szavainak számát nézem: Arany János Nagyszalontán állítólag huszonháromezret kapott; szegényebb házból József Attila majdnem ugyanannyit. El is számolt vele mindkettő becsületesen. Az utolsó névelőig. Azzal is, ami egyiknek a torkában rekedt, másiknak a vérébe fulladt a vonatkerekek alatt. Engedjétek hozzám jönni a szavakat...

A SZAVAK odakint felgallyaztak a fekete nyárfára meg az apró termetű, bögyös almafákra. A nyár összegöngyölt lomb-sátrainak hűlt helyén verebek, csókák, galambok képében gubbasztanak az ágakon. Imádkozó célpontok a hó fehér hullámai fölött. Némelyik az ablakunk irányába mereng, kar-nyújtásnyira. Várja, hogy meglőjék, mondja Dédapa. Hogy megnevezzék, helyesbít Nagyapa, s Lászlót karjába emelve, sorra szedegeti le neki a szárnyas gyümölcsöket. Nézd! Galamb. Örvös galamb. Amott egy fekete kolibri. Nem, ilyen nincs. A parányi, röpködő homály Nagyapa szeméből vetült az égre: szemidegsorvadás. Nevet zavartan a figyelmeztetésre: persze hogy nem kolibri. Kálomista varjút akartam mondani. Nézd, Lacika! Fenyőrigó. A fenyőfa nincs alatta; egy aranyesőbokr ágai között matarászik. De mi közülük most e fagyos gallyaknak az aranyesőhöz? Kapcsolatukat csak a tavasz fogja igazolni. Mondd: fenyőrigó, sármány, aranyeső. Dehogysis mondja. Elmélázik Nagyapa tekintetében. A százszor elismélt fogalmak az ablak üvegén túl vannak. Ide-oda röpködnek, helyet cserélnek. Mire valamelyik is bekerülne a megnevezés hálójába, már egészen más, mint azelőtt volt, Éppen ezért egyelőre László semmit sem szól, csak nézi Nagyapát; a szája mozgását figyeli, mintha az a rengeteg madár ott dideregne a

nyelve tövében. *Kés*, mondja végül, mert azzal megvágta magát. A fenyőfák és a kálomista varjak nem laknak velünk egy fedél alatt; be sem igen tévednek hozzánk a Calafat utca felől érdeklődni. Itt vagyok, tanulj meg engem! – mondja a küszöb, és menten elhasaltatja Lászlót. Pedig az egyelőre nem is ellenkezett. Bűne, hogy nem akarta tudomásul venni. Ám viselje a következményeit. Úgyesen veti a kényszerbukfencet, mintha előző életében bohóc lett volna. De mint ki sorsát megelégte, szeme sarkában a kibuggyant könnyével kérdi: hát ez mi volt ugyan bizony? A küszöb volt! – kiáltja utána valamelyik Arisztotelész a tanulságot. Összefutnak valamennyien a baleset színhelyére. Zsinagóga. Küszöb. Hol fáj a küszöb, te gyermek? Katonadolog. Szegény küszöb! Se bent, se kint, az fáj csak igazán. De addig is: mire kapaszkodjék föl, hogy az alacsony tárgyi világon túl röpködő fogalmakkal megismerkedjék? Vissza vele Nagyapa karjába. Mikor az elfárad: az Anyja ölébe, Apja nyakába. Ne sírj! Nézd, mekkora hó! Galamb. Fenyőrigó. Autó. Teherautó. Szemközt az állomás. Vonat. Mi minden! A vonat fekete zsákjából az indóház elé ömlik az ingázók roppant csutkahalma. Hő, mennyi csutka! Nagyapa lehetőleg tartózkodjék a számárságoctól. Emberek azok, nem a szürrealizmus példázatai. Hát jól van. Mennyi néni, mi rengeteg bácsi! Szétrebbentették mind a verebeket. Hatalmas füstöt vet a mozdony és elindul. Lobogó fekete hajával egy lány szalad a vonat után. *Füst*, mondja László, ujjával a lányra mutatva. Nem füst az. Lány. Füst, erősködik a gyermek. Nagyapa azonnal hagyja abba a nevelést. Imént a csutkázás, most meg azt a szegény leányt vonják ki a forgalomból. Nagyapa vitára készen csatlakozik László mellé; avagy nem füstörényként lobogott annak a lánynak a haja? Mert: „Mindenek felett nagy dolog metaforázónak lenni; mert egyedül ez az, amit mástól átvenni nem lehet; a tehetség legbiztosabb jele; mivel találóan metaforázni annyi, mint a hasonlót meglátni.” És ugyanúgy a filozófiában:

„Megismerni a hasonlót még az egymástól távol állókban is: az éles látású ember tulajdonsága.”

Így mondta ezt a tulajdonképpeni Arisztotelész. Igaza mellett szól, hogy mai napig is oly kevés a jó „metaforázó”. De László az igen! – dicsekszik Nagyapa népes társaságnak. Képzeljétek, az udvaron cillingél a gyerek a hóban, s enné marék-szám a torokgyulladás, ha nem lenne hófelelős Arisztotelész is, *cucco*, mondogatja boldogan, hogy beszabadult a tél óriási cukortartójába, három kendermagos tyúkkal egyetemben, mikor is, tornyokat omlasztó dőrejjel, egy sugárhajtású repülőgép veri széjjel az egész bukolikát és kivált a tyúkokat, amelyek ugyancsak motorizáltan iramodnak be a bokrok közé. Melyik volt az? Melyikötök eresztette reám ezt az ágyúhangot? – néz utánuk László, majd vissza Nagyapára, aki – immár agyonpotyoltan a század hangoskodásától – csendes mosollyal mutat föl az égre: ott volt, repülő volt. De már üres az ég. Parányi gépek fekete, néma kötelékét csak Nagyapa látja a repedező tekintetével. Kitarja hát a két karját, burroggni kezd és körberepüli Lászlót: repülő, így ment a repülő. László figyel megértő mosollyal, a szomszédok kuncognak, a tömbház erkélyén: nézzétek azt az öreg kerengő dervist. Aki valóban nem egyéb. Kolduló barátként egy szóért könyörög. Mondjad: repülő. De Lászlónak csak harmadnap, a ki tudja, hányadik szárnyas gép ezüst keresztjének láttán esik meg a szíve: *epüö, epüö!* Csak ezért az egy szóért mit fagyoskodtunk. Ez sem teljes még, hiányzik két mássalhangzója, de hozzuk befelé diadalmasan, hogy teázás közben a mását is megteremtsük. Két fényes kanalat keresztbe rakva: – mi ez, László? – kérdi Nagyapa. *Epüö!* Halljátok? Így végleges a zsákmány. Ezt ügyesen leszedtük az égről, azzal a másik kereszttel együtt, melyet séta közben egy papnak a hátán találtunk. Három jel, három legyőzött távolság. Hasonlatokkal drótozzuk össze a széteső világot. Ujjonganak Arisztotelészék; csak most vigyázzunk rá, a képzettársítás reggeli óráiban. A nyelv

nem csupán házi használatra tajkolt eszköz, nem csupán munkavezető jelrendszer és kereskedelmi rikkantás.

Nagyapa tehát – hegyibeszédes hangulatában – így rendelkezik: most, ahányan vagyunk, mindannyian elszegődünk Lászlóhoz nyelvtterelő, szóvigyázó juhászoknak, éjjel-nappali szolgálatra; örökségét, miként a Vidróczki híres nyáját, mely szerteszéledt az ég alján, valamelyik Szent György-napig elébe vezetjük a lesántult, öreg kosokkal együtt s nyakunkban a furulyalábú, szenge bárányokkal. A bárányokat, mivel a leg-erősebb vagy közöttünk, sámsoni hajad, szakállad is jelzi, te fogod a nyakadba kanyarintani, idősebb László, gazdánk édesapja. A tárgyaknak pedig köszönetet mondunk; teljesítették már a szolgálatukat. Akármily beszédesek is: csak némákat nevelnek.

NÉMI FOGALMA lehetett már erről a pármai Salimbene atyának is, midőn a tizenharmadik században krónikát írt Második Frederick Szent Római Imperátor bolondságairól. Ha ugyan bizonyos érdekek oldaláról nézve, bármifajta betiltás bolondériának számít. A császár ugyanis módfelett furának találván, hogy birodalmának gyermekei az anyjuk tején óhatatlanul anyanyelvükbe is cseperednek, betiltotta körülöttük a Szót és az altatódalokat. Egy kísérleti csoport mellől eltávolította a szülőket, a dajkákra és gondozókra szótalanságot parancsolt, csupán a tárgyaknak s a bőséges eledelnek engedélyezett akármifajta beszédet. „Tudni szeretne volna – írta volt a Ferenc-rendi barát –, vajon melyik nyelven fognak megszólalni: a legrégebben, zsidóul-e, vagy görögül, latinul, arabul? Avagy a szüleik nyelvén? De várakozása hiábavalónak bizonyult. A gyermekek valamennyien meghaltak. Nem élhettek babusgató gondoskodás, feléjük repeső vidámság nélkül, sem a szeretet szavai nélkül. Íme, így keletkeztek az altatódalok, melyeket az anyák énekelnek gyermekük bölcsőjét ringatva, álmuk nyugalmaát őrizve.”

Hagyjuk elmenni Salimbene atyát a szeretet útján. De vegyük szemügyre jobban a császárt, aki minden jel szerint nem a Szeretet tejfogú hatalmára, hanem a Nyelv erejére volt kíváncsi, létének és működésének titkos formáira, hogy vajon ösztön-e – mely a macskakölykökkel egéróvoda nélkül is megfoghatja az egeret –, vagy a léleknek valóban megvonható tápláléka? Velük született képesség-e, vagy meghatározott emberi közösség ajándéka? Rejtjeles, de elcsíphető pünkösti üzenet? A kettős tüzes nyelveket oltásotok ki, s ne legyen gondotok csak a dúsan terített asztalra. Milyen arcúvá nevel a lét egyetlen értelmévé előléptetett gyomor? – Ez a hatalmas és félelmetes Idomitó, császárok mindenkori hadsegédje. Efféle kérdések foroghattak Frederick fejében. Hiszen azok a gyermekek – a kísérleti cellába tereltek – a lárvaparcú, bekötött szájú dajkák társaságában is felnőhettek volna. Az emésztés nem függvénye az ige hirdetésnek. A tej akkor is táplálék, ha édesanyjai szavak nincsenek beleaprítva. A gyermekek halála ilyenformán csak képletes lehetett; a szeretet figyelmeztetése: lám, milyenekké lettek a kis nyelvkárosultak azáltal, hogy nem lehettek semmilyenekké; sem zsidókká, sem görögökké, avagy satöbbikké a soknyelvű birodalomban. A semmilyen-ség állapotát – a még csökevényeiben is elsorvasztott nyelviség következményeként – könnyű elképzelnünk. Darwin Károly úr segítségünkre lehet az eligazodásban. Ugyanis a császár kísérleti gyermekei, a Betiltott Szavak zárt kapui előtt megfordulva, visszafelé indultak el az időben: a majomállapot irányába. Az apró sziszüphoszok levonultak a hegyről az ösködök völgyébe, ahol feladatuk: a szikla várta őket. Ha nem folytathatták ott, ahol apáik abbahagyták, kénytelenek voltak az emberré válást előlről kezdeni. Az eltiportak mindenkori legfélelmetesebb visszavágása: az Újrakezdés. Mikor a múlt, minden meghódított csúcsával, újra szem elé ugrik, másodszor is betölti a jövő szerepét. Nyelvük dolgában tehát Frederick gyermekei a csimpánz, az orangután, a berbermajom, a

pávián makogásának, ugatóhangjának szintjéről vágtak neki a szavak őserdejének, hogy csodatevésüket Schopenhauerrel majdan így köszöntsük:

„Mily hatalmasak és bámulatra méltóak lehetnek az emberi nem összellemei, akik – bárhol történt legyen – a műrekek legcsodálatosabbikát: a nyelv szabályait fölismerték és rendszerbe foglalták; megalkották a beszédrészeket, a főnév, melléknév, a névmás neveit és eseteit, az ige időit és módjait, mikor is oly érzékenyen és gondosan elkülönítették a félmúltat, múltat és régmúltat. . . s mindezt azzal a szándékkal, hogy megfelelő eszközünk legyen az emberi gondolkodás teljes és méltó kifejezésére, hogy annak minden rezdületét és árnyalatát közvetíteni tudja.”

Nézhatték egymást az összellemjelöltek a rendeletileg támadt visszhangtalanságban. Az emberi gondolkodás teljes és méltó kifejezésén innen, az üvöltő méltatlanságban. Ami rendelkezésükre állott az újrakezdéshez: a pusztá biológiai örökség volt; kacagáshoz a kigyúló tekintet, a megvillanó fogsor s a ráncba futó bőr az alsó szemhéj alatt, a berbermajom hagyakozása szerint; csöndes örvendezéshez a *Cynopithecus niger* buzgó csácsogása; bosszúsághoz, bánathoz, féltékenységhöz a *Macacus maurus* kiáltó hangja, sikolya, sírása; verekedéshez, bakalódáshoz a hosszú farkú majmok, a *Guenonok* mélyből jövő torokhangja és fogvicsorgatása. Ahol véget ér a szó: ott kezdődik a fogak vicsorgatása; az érvelés helyén – kié legyen a banán, a fél alma? – az ököl okfejtése, a legkönnyebben elsajátítható világnyelvek egyike mai napig is. Némelykor föltehetőleg énekeltek a gyermekek; a világról és önmagukról mondtak el valamit, de azt senki sem értette. Annál kifejezőbb lehetett a sírásuk, majomnak s embernek egyaránt oly sokféleképpen magyarázható megnyilatkozása. Egy úrhölgy, aki Borneóból származott majmát az angol Állattani Társaságnak eladta, árát azzal verte föl, hogy az bánatában valóságos, tehát emberi könnyeket hullat. Bizonyos Freycinet nevű utazó pe-

dig arról tanúskodik, hogy a Sandwich-szigetek őslakói a könnyeket minden esetben a boldogság jelének tekintik. Csak ők talán? Bolyongásából megtérve, Pénélopé karjai közt nem zokogott Odüsszeusz is? („Lelkének kedves feleségét sírva karolta.”) Joggal mondhatta hát az Imperátor: gyermekeim, ha el is vész bennetek apáitok nyelve, elhoztam nektek a sírás boldogságát. Amire később ugyancsak Darwin adott választ: sírásukkal a gyerekek – akár Borneó makogó lényei – a szemüket védtek; némaságra kárhozottan, véredényeiket a szétrobbanástól. Az önkifejezés lehetőségének híján a könnymirigyek reflexműködése kél az emberi lét védelmére. A boldoggá nyilvánított szótalanok életerege kétszeres, amiként feladatuk is az: a könnymirigyek reflexműködését szavakba foglalva megfogalmazni valóságos helyzetüket; vagyis hogy a teremtés koronái miként lettek koronás majmokká. Gyere, László, hagyjuk a makogó lényeket! Fényes emberi szavak nyomában induljunk!

LÁTHATTA TEHÁT a császár, hogy beszédes dajkák nélkül a gyermekek torkából nem bukkan elé sem a zsidók, sem a görögök, sem ismeretlen szüleik nyelve. Ugyanakkor azt is megállapíthatta, miszerint a kísérlet következményeit általánosítva, hatalmánál nagyobb hatalomhoz juthat; népeinek minden nemzedékkel megismétlődő feltámadásába szólhat bele. Egyiket-másikat, ha úgy tetszik, elnapolhatja. A feltámadás pedig így lészen: megszólalnak a gyermekek. Bár nem így mondotta volt Pál apostol. Mert amiképpen az utolsó szóval mindnyájan meghalunk, azonképpen az elsővel mindnyájan megelevenítettünk.

DAJKASZÓT és gondot kíván László már az első mozdulatával, ahogyan reggel hat órakor munkába áll. Mikor is az egész Oktatásügynek talpon kell lennie. Fáradtan s álmatlanul is, ha éppen úgy adódik. Magára vessen, ki a nappal szebbik részé-

nek az éjszakát tekinti; ő ugyan el nem néz semmiféle abroncstalanságot. Este nyolc órakor – amikor Nagyanya vagy Édesanya álmra biztató, puha szavakkal a párnáját telehintette – a kis kék takaró csücskét s hüvelykujját szopogatva először oldalt fordul, majd hanyatt fészkel magát, és menten elalszik. Érdekes, nem változtat módszerén, vélekedik valamelyik szolgálatos segédkező. Kései megfigyelés, tudóskodik Nagyapa. Az élő világban egyedüli az ember, aki a hátán aluszik. Följegyezte nekünk Arisztotelész kétezer-háromszáz s néhány esztendeje. De hogy a jobb karját miért veti föl, csak Nagyanya tudja: visszainteget nekünk álomba menőleg. Isten veletek, jövök nemsokára. A reggeli kék derengésben már szöszmötöl a farácsok mögött; karját nyújtogatja Nagyanya felé, aki pótolni szeretné éppen az éjszakai vigyázkodást; lerúgta már megint a takarót, vajon mit motyorog az álmában, hideget mutat a hőmérő, tüzet kell gyújtani. Akkor is: kelj föl, a reggeli szavaimat kérem! Sok van még a negyedszázezerig. Két mondat között, hogy az írógép nem csattog, Nagyapa a sorra kattanó kilincsek hangjáról ítéli meg: merre ténykedik László. Most Anyját, most Apját, Nagybátyját szólítja munkába. Ismételjük el a tegnapi leckét, húzzátok félre a függönyt, föl velem az ablak párkányára: autó, kisautó, teherautó, piros autó, kék autó. A századik autó után: foglalkozzék vele valamelyik, fáj a karom, elment a nyolc órai vonat, rajzolatok másikat neki. Kezében papírlappal, piros ceruzával totyog László egyik Arisztotelésztől a másikig, esőt könyörgő ludak módján nyakát az égnek nyújtogatva, ahol is a felnőttek kegyes tekintete honol; rajzolatok nekem autót, kakast, szék: szavakat. Szálljatok le hozzá, vagy emeljétek magatokhoz. Beleszédül a magasságotokba. Az alacsonyságába. Aki nem tudja, mi az: a kicsikre lenézni, oda kell állítani, hogy a lentiek szintjéről meredezzék föl saját nagyságára. Az alázatnak e fordított állapotában a nyakcsigolyák küldik a fájdalmat a meggondoláshoz. Apja ilyenformán végighasal a szőnyegen,

összerajzol neki egy autókaravánt, hetven kakast meg egy vagon seprűt, egy egész állatkertet, föléje holdat, napot és csillagot, míg az ujjai el nem gémberednek. No, mi ez? Sír a napocska. Hát ez? Kacag a napocska. A rajzolt barikához, nyakában egy bégető bitangbáránnyal – messze még a tavasz – Nagyapa testvére is csatlakozik: beee, ismételtetik kánonban, míg László az ijedelemből kikecmeregve visszaszól maga is: beee. A betlehemi pásztor elébe térdel: simogasd meg a kis bitangbárányt. Tisztes távolból gyöngéd mozdulatokat vet László a semmibe. Közelebbről! Ne félj tőle! Negyedóráig azonban csak látomást simogat. Miközben az egész rokoni gyülekezet biztatja bégetve. Azt sem tudja László most már, hogy kit, mit kellene megsimogatnia. Az öreg juhok és berbécek nyughassanak, rendelkezik Nagyapa, holott ő rezegtette leginkább a hangját. Gyermekkorának nyájai szólaltak meg benne. S végül a csöndben, hogy újra szóhoz jut a pásztor nyakában a bárány, László bátorságot vesz és megsimogatja. Beee, mondja, majd bááá – s néz ránk különös meghatódottsággal. Talán az eljövendő kés előtt reszket a bárány, és csupa remegés a gyermek az új szó birtokában: bá, bá, bá, ismételteti, hogy végleg megtartsa magának. Verejtékes már a homloka, tarkója. Tiszta törülközőt! És másnap: hogy aludt a gyermek? Bégetett álmában. Az új szót gyakorolta. A kakassal is így volt; éjfélkor elkezdett kukorékolni. Más alkalommal számolni: *e, ke* – egy, kettő, aminek ütemére az Apja nyakában nyargalt le néhány kilométert. S a számtani lecke azonnali folytatásaképpen egy labdára vetették magukat, szekrény tetéjén, asztalok alatt üldözték, míg ki tudja, hányadik hasravesztődés után ki nem bukott a száján a szó: *gada*, majd sajátos tömörítésben: *pigada*, piros labda, és utána valamennyi gömb alakú tárgy – úszóka, súlyzó, sótartó, csillár boldog megszólítása: *gada*. László fiam, az nem gada! Istenem, mindezeket még el kell különíteni a tudatában: a hasonlóság látszatából kiszabadítani a különbözőséget. Ezen tűnődik Nagyapa, mi-

közben László Anyja vagy Nagyanyja kicsiujját fogva mindennapi sétaútjáról hazakerül. Arcát a főtéri ismerősökkel együtt február is megcsipkedte, kedvét az autók és egyéb csodák magasra hangolták. Boldogan kapaszkodik a kilincsre s vágódik be a dolgozószobába. Megáll az íróasztal előtt, mesélné hirtelenében az élményeit, de Nagyapa, túljutván a hasonlóságok látszatának gondján, egy madarat keres az emlékezetében. Hallgat az írógép is, míg az elveszett madár megkerül. László nem érti a néma fogadtatást; tizenhét hónapot betöltött már, ilyesmi nem fordult elő még. Egy-egy feléje dobott virágcsokor volt eddig Nagyapának minden pillantása. Csácsog valamit. Nagyapa térdét ütögeti: *hopá*, vagyis: vegyél az öledbe. Mindennapi rövid foglalatossága, hogy Nagyapa térdén elfészkelődve, tíz ujjal csépelí végig az írógép billentyűsorát: a vállát ringatja hozzá, fejét a mennyezetre veti; majd összetöri azt a szerszámot; ugyan! Liszt Ferenc eregette ilyenformán ujjai begyéből a rapszódia viharokat. Most, hogy a kéredzkesedésre semmi választ nem kap, nyilván azt gondolja: Nagyapa sóbálvánnyá meredt. Amire különben épp elegendő oka lenne. Vagy aluszik tán. Gyere ki, László, ne zavarj Nagyapát. Nézd, aluszik. Hunyd le már a szemed, különben nem tudom kivinni. Az alvástettetés Nagyapa bocsánatos cselvetése. Amire László rendszerint kitipeg lábujjhegyen a szobából, gyanakodólag vissza-visszanézve. Ha mégis megáll az ajtóban, borulj a karodra, horkantsál. Psszt! László szájához emeli maga is az ujját, és távozik teljes önkéntességgel. Így kell néha lecsalogatni a kapu kilincséről; most nem lehet kinyitni, aluszik szegény kiskapu, belefáradt a sok nyikorgásba. Vajon? – néz föl tűnődve a mesemondóra, majd csalódottan keres magának más foglalatosságot. Ne játsszatok a hiszékenységgel! Abból készülnek az emberben a sóbálványok, vélekedik valamelyik Gyertyatartó. Eredj vissza szépen Nagyapához. Annak még mindig nem került elé a madara. Befelé hallgatózik tehát, ez a mentsége, hogy László újabb

bejövetele és csácsogása nem esik füle ügyébe. Pedig ölnyi játékot cipel be neki. Mintha karácsonyfa lenne, körülédeltgeti babával, szekerecskével, színes kis autókkal. Az ablak alatti idegronicsoló szörnyeket utánózva burrog, és a gumidudáját működteti, majd kirohan, és Noé bárkájának rakományával cipekedik vissza. Azután a képeskönyveivel; öreg kapu, ne szomorkodj, be szép cicamica! Valahányszor megtér, a sziklevél szavaival – melyik a csalán, melyik a tölgyfa? – újabb történetet gügyög, *jatata*, szólítja, ki tudja, hányadszor, a könyörgést kacagással, apró rikkantásokkal, gerledúdolással elegyítve; ahány húr a torkában és a kedvében, mindet megpengeti, a tekintete mint két fácáncsibe, s a futrinkáló igyekezete Nagypapa körül a társalkodás végett hasonlóképpen. A könyökét bökdösi, asztal alá búvik, a lábát is megsimogatja, s imát mond: *ima*, hol az *ima*? Kint a konyhában, a fűtő alatt szárad. Nagypának, aki télen is mezítlábas madarászként űzi a gondjait, megfázik a lába. Behozza tehát a fél pár gumicsizmát, a vastag talpút, a zsákhordók szuszogásával. *Enenuni*, fel kell húzni, hozom a társát is. A magáét keríti elő, a barna csizmabocscot; ezt próbáld föl. Nagyszerű volt mindig a játék, amikor Nagypapa a kicsi csizmát a nagylábujján billegtetve a behemóthoz mérte; fulladásig kacagták, be neveltséges a törpe az óriás szerepében. Ez is elmarad most. Nagypának meszet lehet a fülében oltani. Talán a csipicsóka, vak varjúcska magához téríti. Hess! Havas ágon ring a csóka, keze fejét csipegeti László, s mondogatja hol innen, hol onnan, majd szemből, a szó visszhangját lesve Nagypapa szájáról: *hess!* Karját kitárja, én elrepülök, ha nem nézel reám. Madárűző szóval megértést hívogat a különös értetlenségben. Mi történt? Nincs már ember körülöttem? Mindig akadt kéz, mely a csipicsókajátékhoz társuljon: egy mosásban kicserepesedett, melynek a gyűrűsujján ezüstlakodalom fénylik, *kaika* – a Nagymamájé –, egy törékeny, tintás ujjú szorgalom – Anyjájé –, meg az a Langeléta Varázsló, aki színes ceruzával házakat és vonatokat

terel: az Apjái. Az a két ököl meg csak gubbaszt ott fenn a csontos áll alatt. Borostásodni kezd a játék hangulata. Ki az, aki ott ül az asztalnál? Az már nem *jatata*, hanem az árnyéka. Elment valahova, és ittfelejtette az árnyékát. Még egy utolsó próba a múlt idők visszahozatalára: László megborotválkozik. A minap készült el az utánzattal, miután a tükör előtt fintorgó Nagypát tátott szájjal s hosszan megfigyelte. Miféle grimaszkodás ez tulajdonképpen? Borotválkozik. Akkor én is! *Bojo, bojo*, követelte magának a fényes szerszámokat. Fakést kapott és pamacsot meg csipetnyi habot az ujja hegyére. Összemaszatalta vele a fülét, az orrát: ilyen vagy, nézte Nagypát nevetve. A habos maskarádé kiszállt a falı tükörbıl, hogy László mellé guggolva a zsebtükör elıtt folytassa mővét, közısben. Azóta is tartós a minden reggeli együttmőködés. Nagypa megtapogatja az állát, hasonlóképpen László is; akkor tehát megyünk borotválkozni. Az egyik ugyanúgy csípi föl az orrát s veti képen a dudorokat, mint a másik. Beszélgetnek is: erıs a szakállad? Azt a pamacsot meg kellene fordítani. A bajuszodat az orrod alatt keresd, ne a füled mögött. Parancsolj befáradni, kérlek, a tükörbe. Tisztességes alkotmány; akármilyen kicsi vagy is, egyformák lehetünk benne. Egy pillanatra most kivonulok belıle. Ne menjek? Akkor nézegessük magunk kettesben. Aztán, amikor kiesem belıle, mind a négy sarkád marad. Az én helyemet is betöltöd. Nem érted persze. Csak elgondolkoztam. Mosdás következik. Nagy igyekezetében László fejest ugrott a kádba. Életmentı mozdulattal – és ilyenformán szabálytalanul – a lábánál fogva szedte ki Nagypa, s tartotta fejjel lefelé, hogy apró nyaklevesek ütemére torkából a vizet kitikogja. Hát ez mi volt? – sírtá rémületében is fölháborodottan a gyermek. Korsónak nézitek itt az embert? És tisztálkodás végett a pokolba kell alászállnom? Összeszaladt a ház népe sőrő fejcsóválást vetni a tovatűnt veszedelem után. És újra meg újra: tehát így történt! *Cupp!* – szűrte le magának László is az eset tanulságát, egy hangutánzó szó-

val gyarapodva. Drágán jutott hozzá: mintegy a szavak drágaságának csökkentése végett motyogott alkalmi fohászt valamelyik Gyertyatartó: add, uram isten, hogy a vizet a parton tanulja meg és a tüzet mindig melegedve s kényszerítés nélkül a reá váró kényszerűségeket. Ezt az egyszavas történetét is újrameséli László: *cupp*. De Nagyapa nem csatlakozik a nevetéséhez. Mintha arcul ütné vele. Amire megint csak nevetés a válasz, immár a sírás görcsében vergődve. Nem igaz, hogy megütöttél. *fatata, bojo, kaika, autó, hess!* – rakja ki minden szavát a Hallgatagság elé, de félárbocon már a tekintete, a mindig föltartott fejét leszegi, és úgy megy el, mint aki megesküdtött: én ide többet nem teszem a lábam. A szavaimat szélbe nem hajítom. Ha ti megszoktátok, hogy kövekhez fohászkodjatok, és zsoltáraitokért az Úr mindegyre a horpaszotok közé vágjon, s engem kicsi híján megfullasszon: vesszetek a magatok dögibe; én megyek zokogni. S rohan utána később Nagyapa. A falnak dőlve sír László keservesen a konyhában. Megütötted magad? Erővel kell a faltól elválasztani. Csupa rémület az arca. Mint aki halottaskamrából menekült. Sejtí már Nagyapa, mit mond a kétségbeesett tekintetével: Ó, te Frederick! Az vagy: Frederick, korholja magát a madaras ember. Visszatartani a szavát a gyermeknek, üvegszemű babára, felfújható gumikutyára bízni az egyetlen örökségét: heródesi kegyetlenség. Hol vagy, Salimbene? És hová lettek a te tanítványaid?

SOKÁIG NEM LEHET Lászlót megvigasztalni. Fél percig is eltart a bánata. Körülnéz: ki van itt, akiben még nem csalatkoztam? A Halhatatlan Gloire karján az altató rongya; a nyakába kanyarintja, kiválasztja magának a kedvesebbik sarkát, és rendes szokása szerint a szájába veszi; ráharap néhányszor, mintegy próbaként, hogy nem igen élesek-e a fogai, ugyanis a rongy után – tűnődő szopogatás végett – az ujja következik. Azt mondja ezzel Nagyapa lelkiismeretében: levettem rólatok

a gondom. Arról volt szó, hogy megváltjátok az atyák nyelvét a fiakban. Ti megkezdett, öreg hordók, ecetté válik a borotok, ha le nem húzzátok azt idejében kisebb hordókba. Komoly és szerződésbontó a tekintete; Tamási öreg székelye szól belőle a rosszul sikerült feltámadás napján: Aztán nekünk többet ne trombitáljanak! Ama nevezetes napon tévedett az Úr, mikor így szólt csalódottan a – csalódottabbhoz: Bánom, hogy feltámasztottalak. Hisz végül is önmagát támasztotta föl a sírból kikelőkkel. Nagyapa nem akar tehát az Úr hibájába esni; a halál szeme rajta, ott kell meghúzódnia valahol a László szavaiban. Egyezkedésre kényszerül. Ne haragudj, László, folytassuk, ha lehet, ahol abbahagytuk. Még mielőtt az a madár végleg elveszne valahol. Ki tudja, hol. Rengeteg a veszedelem: fácsnfogó sövényháló, csapóháló, fedeles háló, fürjnek, szalonkának, seregélynek csúcsos háló, pacsirtának madarásztükör, a fenyvesmadaraknak lépvessző, lépszineg, lépes kalász, lószőr hurok, facsapda, cinegének sípocska és az itatóhelyeken a sanda leselkedés. Hogyne tűnődött volna el Nagyapa! Végül is ne légy igazságtalan; ki tartott ki téged reggel is a napra? Figyelj csak ide, mert neked beszélek. Csupán a zsemlekásával, amit félezredik napja elibéd szótagolunk, egész Indiát jól lehetne lakatni. Kínában nem találsz annyi verebet, ahánynak utánaelöttünk megnevezés végett az ablakból; annyi galambot sem Velencében, ahányszor meginstáltalak az ügyükben; a szorgalmadat nem tagadom, azt mondod: *ga*, de az még csak félgalamb, amilyent a keresztrevényekben találsz majd, ha megnősz. És a tej? Gondosan fölmelegítve a cucliból vékonyan eregért, de *kimondva*: bizony, hajókat lehetne ringatni vele. Meg ahányszor neked csupán a színét elmondtuk, attól a Fekete-tenger fehérbe öltözhett volna, s a Fekete-Körös is leánytestvérének színeibe. Hát az üveg, te László! Ma már nincs annyi vándor üveges, ahányszor elkiabáltuk füled alatt e fényes portékát, melynek a kiejtését még mindig kerülöd, talán mert nincs

hozzá törött ablakod. Ne is legyen. Ablakainkat a háború szokta volt betörni, és szavainkat, azaz fejünket a kövel hajigáló Fanatizmus. Nagyapa más világban élte gyermekkorát, ő még emlékszik egy Mezőségi Kőzáporra, amelyből Ferenc bátyja a fél szemére megvakultan menekült ki, mivel rossz helyen és rossz időben szólott, nem sejtve, hogy ezzel közmondást módosít: szemet szóért. Elhúztuk a fátyolfüggönyt, mutatjuk neked a hegyeket. Nézd, amelyik ott a felkelésben a napot késlelteti: az a Somostető. Azt mondd rá: *he*, pedig így még nem hegy, csak vulgáris mondat szó. Sokat kell még gyalogoltassuk a nyelvünk, hogy eljussunk veled legalább a Kelemen-havasokig, fel az Istenszékére. Nem láttad még. Havas. Ne azt az ágot nézd, a hó rajta melléknév. Én a főnevet említem, isten kerek fejőszékét: kavicsonként hordjuk ide neked. Valamivel magasabb, mint ez az *Asseyez-vous*, a pápa szerint azonban úgy illik, hogy isten nagyobb helyt érezze magát azoknál, akik kedvenceinek tudják magukat. Ha pápa lennék, én is azt mondanám. Elcsúszott egy ló a jégen, csodálkozott a kiscsikó mellette, hogy neki nincs patkója, mégsem vágódott el. Az emberek lábra állították, miközben maguk is elhasáltak. Láthattad: kockázatos dolog az elesettek pártjára állani, de éppoly lehetetlen eloldalogni szó nélkül mellettük. A pókos lábú ló elment pisztránglelednek, a csikója kulacsnak, aminőhöz Csokonai írt szép szerelemdalt, de én, teneked a nevét százszor ismételve, egy másik csikóra gondoltam: veszendő dolgaink, üres csigaházfogalmaink között egy halhatatlanra; József Attila bátyád szelíd látomásban hagyatkozta rád, mindannyiunkra, akik látunk, de nemigen láttatjuk magunk, és minél többet beszélünk, annál kevésbé fejezzük ki önmagunkat, s nem a szavak hibájából, akik büntelenek abban, ha olykor üresjáratilag illeszkednek – illesztetnek – egymás mellé; ők, szegények, álmukban is gyakorlatoznak, hogy az igazság követelménye szerint sorakozzanak föl értünk, míg beszélőszerveink az ébrenlét parancsára minduntalan oszolt

nem rendelnek. Ki engedte meg nektek, hogy a kialakult rendet meghökkentsétek? Hátrább azzal a tagadószóval a sor elejéről, riogat a meggondoltság, és nem érti, mit keres az a csikó Flóra szemében. Bördísznek akarták egy kulacsra feldarabolni, de valaki megmentette, s nélküle már nincs mód az igazi szelídség bemutatására, mert így szólhatunk: *szemében csikó legelészget*. Jó lenne, László, ha ezt a képet megőriznéd; ott a mása Anyád tekintetében is. De te hiába nézed, csak annak legelészget, ki így tudja őt megnevezni, vagyis a béklyótól megszabadítani, amiként Boileau bácsi mondotta: „Helyére tedd a szót, értékét úgy emeld ki.” Végül is nem pusztá galagolyás végett hordjuk ide neked az Istenszékét és a verebeket, hanem hogy legyen mit a helyére rakjál. Üres kamrának bolond a gazdasszonya. A válogatás ott kezdődik, ahol van is miből válogatni. Amire nem lesz saját szavad: elpártol tőled, hiába mondja bárki, hogy a tulajdonod. Ösvényed, házad, szerszámod elidegenedik tőled, miként a filozófusok mondják. Csodálkozol? Csak mondom a magamét, miközben visszakapom tőled a hallgatást. Béküljünk meg, László. Ha nem a kedvemért: a költőkért legalább. A szavaidért csak ők kezkeskednek, álljunk ketten a pártjukra. Amennyi Frederick császár, amúgy is kezét emel rájuk inkább – nem poharat. Ha szomorú vagy, menjünk világgá. Én veszem a sapkám.

A SAPKA LÁTTÁN táncolni kezd László örömeiben. Mint valami felszabadulást, a kertre nyíló ajtót üdvözli vidám rikantással. Hócsizmaért, nagykabátért szaladgálva, az örömtől mámorosan hányja-veti a lábait, akár a Gloire-székecske színes betűi. Eredjetek hógolyózni! De öltöztesse, aki tudja, kék hógolyónak a sziporka-gyermekeket! Egyedül Nagyanya ért hozzá: nadrágszárral, ujjassal, tövig letúrt harisnyával – itt a kicsi madár benne! – olyan ügyesen veti a csapdát a ficánkoló mozdulatok elé, hogy mire észrevenné László, már belenyar-

galt a szükséges holmiba! Indulás! – veti föl a fejét, s két kézzel akaszkodik a kilincstre. Megállás! A könnyedet előbb leszedjük tiszta zsebkendőbe. Csak nem viszed magaddal, *dudus* van odakint. (Azóta, hogy gyermekkorának kandallótlan teleit – Arisztotelész említett megfigyelésének cáfolataként hasmánt kucorogva – végigreszkette Nagyapa, a vicsorgó hideget – engesztelőleg – dudusnak becézi, miként az ugandai bennszülött sem meri a veszélyes nagyvad nevét kimondani.) A fejét rázza László, tiltakozik a zsebkendő ellen. A könnyem nélkül nem megyek sehova. Majd szerzel másikat. Csak száraz orcával indulunk. A szolgálatos kisujját nyújtja Nagyapa. Annál fogva vezeti őt a gyermek a porka hóban átal az udvaron, neki egyenest a kiskapunak. Ébredj, kapu, eressz ki bennünket. Nagyapa vezekel a frederickségért, s ami útjába esik, mindent megszólít Lászlónak; a frissen sepert járdát, a villanypóznákat és a pamacsikutya a szomszéd ablakában; megpengeti a telefondrótokat, s félrezavarja a csatorna száját, ne alattomoskodjék láb alatt; az utca végén megállnak a sarkon, elészóllatnak rendre a kerek járművek: nézd, László: kerékpár, lószekér, autó, teherautó; gépkocsi ablakából ismerős arc mosolyog rá: Béla bácsi; ez itt Béla bácsi az autóval, a dudájával, négy kerekével; mindent összefoglalva tehát azt mondja László: *Bélautó*. Így tömörebb. Akár a piros ceruza az asztalosmester füle mögött: *pice*. Piros nyílként a ceruza elszuhan, Bélautó hasonlóképpen, hiába tartotta föl a két karját László s mondogatta: *köme*, kötözzetek meg, és vigyetek engem is. A biztonsági öv szerepét utazáskor Nagyapa tölti be, de ha nincs kéznél, két nadrágszíj helyettesíti, hogy László le ne bukják az ülésről. Hol van már megint a biztonsági nadrágszíj? Itt vagyok! – jelentkezik néha Nagyapa, hogy ő is utazni akar, aminek jobban örül László, mert a puha karok nem végződnek szöges csatban, s meleg ölből nézve a világ szebbnek látszik. Legalábbis Nagyapa szavaihoz közelebb állónak. Az ülés mélyére kötözötteen lehetetlenség a magaslati beszá-

molók értelmét felfogni. A fehér gyerekkocsi fekete kéményben végződik; levágott fejeket cERNÁN lógaT valaki az égből; hadvezérek és lovak mellszobrai; rácsaikkal együtt repülő kutyák a klinika táján; *vau, vau*, integet utánuk László; az utolsó ugatás jogán tiltakoznak, ki fogják cserélni a szívüket; hívek fölött, kik valahol a mélyben imádkoznak, a főtéri nagyharangok szólnak; galambrajok és akasztott lámpák, felhők, gyökértelen akáckoronák és megalapozatlan magasságok. . . Add a kezed, László. Gyalog megyünk a Maros partjára. A kisállomásra befutott a személyvonat, fekete tömeg hömpölygött szembe, kisgyerekekkel a karján önérzetes, bélyeggyűjtő hivatalnokféle; *baba*, áll meg előtte László, mint egy ünnepi fogadóbizottság, a gyanútlan lélek virágcsokraival; *baba*, integet a magasan ülő korosztálybelinek. Mit akarsz? – kérdi az apja vagy miJe rosszalló pillantással, hogy mások is járnak az úton. Nagyapa felvilágosítja, mondván: a gyerekek bizonyára együtt katonáskodtak. Lászlót és a szóba elegyedést megke­rülve továbbmegy a hivatalnok. Ez ki fia-borja lehetett, Nagyapa? – néz utána a gyermek csalódottan. Ne búsulj miatta, döglött hal van a szájában. Bújjunk át a sorompó alatt. A síneken túl, hogy a házak lemaradoznak, belevetik maguk a fehér hullámvázba. Havat nem eszünk, László, ez itt a Tél, nem a cukortartó. NyúlNyom, őznyom Dédapához vezet; ott lakik a hegyeken túl, most éppen lehunyta a szemét, hogy idáig lásson; ha elindulnánk ketten toronyiránt – kisteknőc, nagytek­nőc –, jó zúzmarásan el is jutnánk hozzá; meglátná, hogy baktatunk a hóban, az örömtől képes lenne meghúzni a harangokat; azok persze csodálkoznának; gyerek tiszteletére ritkán szólnak meg; Dédanya kiséprűzné a házból a halál fekete macskáját, vagy – ha szokása szerint a térdén óhaj­tana dorombolni – tarisznyába kötve az ágasfára akasztaná a száradó fazekak közé: gyerek szeme előtt ne mutakozz! És indulna fürgén a kertbe piros paradicsomért, a nyári konyha előtt megtorpanva: istenem, már megint elfelejtettem, hogy tél

van! Hol az a gyalázatos macska! Nevetne röstelkedve, és szavakkal pótolná a paradicsomot meg a szőlőgerezdeket; a telet mondaná neked, amiben ők most – Dédapával – a leggagdagabbak; hóban és hidegben. Olyasformán persze, hogy panaszkodni fülébe ne jusson a Jegesmedvének. A vasfűtőben, amely énekelni szeret inkább, mint melegíteni, leszakadt a tűz, az ember, aki nem erre kötött szerződést vele, fázik, reszket, vacog, didereg-dödörög, gémbereg, fázódik, míg napjainak számbavétele közben, akár a költő – ott van, nézd, a falon, éppen szembenéz veled Gyula bácsi –, újévi ablakát a lehetetével tisztogatja:

*Hó hó hó hó hó hó hó hó hó hó
hó hó hó hó hó hó hó hó hó hó hó
hány bukás hány elsikoltott néma oh oh*

Érdekes vers, ugye, László? Ahány szava a befagyott ablakon, annnyival többet látni a világból; melegít is, ha a markodba fúvód; próbáljuk meg: hó, hó, hó. A hidegűző játékot Nagyapa kezdi, László folytatja a még boldogtalan ujjáival; egy lehetet közéjük, egy – mintaként az égbe – Nagyapára, meg az ugyancsak deres fejű akácokra: hó – így jó-e? Nevet, fél szemmel hunyorogva. Valamelyik Arisztotelész a kacsintásra tanítgatja. Hagyd a fákat, ne játsszunk tavaszt, ahhoz kicsik vagyunk. A markunkat fűjjük; saját kis rácsos ablakunkat. Nem jó. Összebb az ujjakkal. Nagyapa rendre illeszti egyik ujját a másikhöz. Össze kell szedni ezt a társaságot; ahányan, annyi felé kíváncsoznak. Most fűjjad: hó, hó. A játék letéríti őket az ösvényről, térdig a hóba – a frissen tanult szóba. Jól érzik magukat benne. Ha semmijük se lenne: ez az övék. Tábla sem hirdeti: a hóra lépni tilos. Körös-körül a kötöttség ledöntött fehér falai. Ágacs-kájával ablakot rajzol Nagyapa. Lehelj rá. Hó, kacag a gyermek. Ez már nem hó. Ablak. Mondjad: ablak. Énekeljünk. Ablakomba besütött a holdvilág. Így mennek ketten; Nagyapa énekel, László nézi őt

kerek szemmel, kerekedő szájmozdulatait próbálgatva, majd megáll, mély lélegzetet vesz, erőt is, úgy tetszik, mivel a karját kitarja – lám, hová repülsz –, és visszaszól: *aba*. Kész az ablak, ki lehet könyökölni rajta. Mintha valóban ezzel a szándékkal iramodna vissza az elhagyott hórácsos ablakhoz. Megbotlik közben és elesik. Kalimpálva és prüsszkölve próbál rémülten föltápáskodni. Már megint olyasmi, amiről nem volt szó. Mint két kicsi seprű dolgozik a szempillája, hogy a szerencsétlenségtől megszabadítsa. A verselemzésnek sírás lesz a vége – kapja föl Nagyapa, s míg zsebkendőjével az arcát törülgeti, bajcsitító beszédet rögtönöz. Ne szaporítsd a könnyedet, elég, ami otthon maradt. Nagymamának is van belőle, még azóta, hogy világrajöveteli szándékkal édesanyádat a szülészetre mozgósítottad. Szándékkal? Rúgással. A kicsi aszszony letette Freudot: Édesapám, elkísérsz engem? Ha nem sietsz nagyon, ejtsük útba a klinikát. Lászlónak születésnapja lesz. Csak nem... De igen. Jézus indulhatott ilyen zokszótlan igennel a Golgotára. Akkor te most minek sírnál a hó miatt, a rajzolt ablak előtt? Mondd még egyszer: *aba*. Nem mondom. Akkor nézzük meg, hogy vannak a madarak ott a gyümölcsösben. Siessünk. A kertet ellepték a szárnyas menekültek. Fák hegyéről a földre kényszerültek; színes tollú mátyásmadarak társaságában suszterinas-verébek végzik gyalogos munkájukat a téli kenyérkeresetben. Szedd össze magad, László. Itt a rengeteg tanulnivaló. Az ott a cinege, amott a gerle, odébb a sármány, pipiske, küncsincsmadár, feketeterítő – a rézorrú madár –, kiscinke, csóka, csaklicsóka, őt is bemutatom neked, gyanakvó természet, a diófáról figyel talárossan, neki kevés a kottája, ritkán szól bele a zenekarba a kis korbáccsal a torkában: *csiá*, ijesztgeti a fésűs galambokat, akik hálaadó istentiszteletet tartanak a télnek: *van borunk, van borunk!* – *nincs, nincs, itt sincs!* – mondja ünneprontóként a cinege, a kenyérmag is *kicsit ér, kicsit ér!* – szűk a hely a kontyos pipiskének: *kicsi csűr, kicsi csűr!* – a hátára melegítő posztó kéne, *csiki szűr*,

csiki szür! – Nagyapa füle tele van az elveszett madarak hangjával. Málinkó néni, a furulyahangú sárgarigó – míg a bokré-tányi erdőcskét ki nem irtották alóla – azt kérdezgette: *kell-e dió, fiú?* – de csak hitegette, s mikor szavait a poroszlók üldözték, a bóbic adta hírül: *búvik, búvik, búvik!* – a fürj tagadja, hogy látta volna: *nincs erre, nincs erre!* – a sármány pedig csodálkozott: *ce-ce-ciii.* Nézd az égen a hollót, a repülő tanmesét; kiejtette bizony a csőréből a sajtot, midőn a róka megkísértette: lám, hogy énekelisz? Úgy énekeljünk, László, hogy hangunkat bizonyítva a sajtunkat is megőrizzük. Ezt majd Bethlen Gábortól fogod megtanulni. Ugye, nem sírsz? Fázol. Nagyapa egyik karjából a másikba veti, leheletével az arcát, kékre dermedt fülét melengeti: hó, hó, hó! Az úton rövidítve sietnek hazafelé. Nagyanya századszor vet várakozó pillantást a kiskapura. A százegyedikkel a menyegzői mosolyát küldi: mit hoztatok? A madarak szétrebbentek, de hoztunk egy ablakot. Mutasd magad benne, László! Fáradt a gyermek, nincs kedve hozzá. Az altató rongyát kéri, s egyik finom csücskével Nagyapát is megkínálja. No! Te is megérdemled. Egyetlen ásítással dől puhán a déli álomba.

VISSZAÜTÖTT fehér labdaként szokott az álomból megtérni. Ezúttal hiába várják. Délutáni ébredésének perceiben Nagyapa többször is benyit óvatosan a narancsillatú szobába: még mindig alszik? A lába kopogását hiányolja az írógép hangjai közül; vagy mintha betűje törött volna, a leggyakoribb, ami nélkül hézagosa a szavai. Ne zavard most! Nagyanya csöndet int. Imént a rácsos ágyát csak épp körülsétálta, visszabolyongott megint az álomba. Szolgálatos csücskével az altató rongyocska simul az arcához, amely tűzben ég, szinte sisteregve görög rá haja tövéből a verejtéke. Az új főnév: a hó, nézi Nagyapa. Csupa remegés a gyermek, gyors és szaggatott a lélegzete, s mint aki tudja, hogy kötelező munkája várja, félálomban is föl-föltápászkodik, de visszaroskad a párnára.

Lázmérőt! A kapkodó művelet fölébreszti, ölbe kéredzkedik, riadtan öleli Nagyanyát, és nincs sehol a reggeli tekintete. Harminckilenc! Telefonálgatok orvosért! Mi történt veled, László? Amire figyel még: a testében tomboló veszély, az ismeretlen mester, aki nem beszélni, hanem szenvedni tanítja. Amiről nincs kinek beszélni. Hallgat s nézelődik. Új szóval a fecskendő tűje szúr belé: tüdőgyulladás. Rongyos kis mosolyt küld a sarokban veszteglő játékaik felé; játssz velük, rajtad a sor, Nagyapa. Ő hallgat most. Nagyapa burrogtatja az autót, billegteti a csizmabocscot az öreg lábbeli mellett. Komo-lyan figyel László, s mint ki a betegágyban saját műveiből olvastat föl, új fejezeteket rendel magának: *hess!* – mondja suttogva, a csipicsókámat szeretném hallani. Nagyapa buzgón csipkedi a keze fejét, röppenti minden irányba – immár egye-dül – a vakvarjúcskát. László helyett is ő nevet utána. Két fecskendőjárás között s a napok múlásával minden elkészült munka sorra kerül: a borotválkozás, a vízbeesés, a hóba vágott ablak. A láznak újabb hulláma László maradék érdeklődését is leforrázta. Mintha azt mondaná a közönyével: az öröksé- get dobra verhetik. Nagyapa látta már, hogy a fásultságban miként száradnak ki lábon az emberek. Csak ettől őrizked-jünk! Ami nekünk méretett ki, nem hagyható másra. Hintse-nek be sóval inkább valamennyiünket, miután a földdel elke- vertek. Hát nem emlékszel, miként meneteltünk a Maros partján, és fújtuk a markunk, és te karikára estél? Hó, hó! Végül is mi végett hallgattuk a kontyos madarat a gyümöl- csösben? *Kicsi csűr, kicsi csűr!* Nem kellene most a gyereket a beszéddel fárasztani. Nemcsak a kedve, a szeme is árnyékos. Álom s ébrenlét határán a takaró csücskét s az ujját szopogat- ja. A főlemlegetett szavak szép kalandsorozata mintha nem is vele esett volna meg. Lázát, szívhangjait eszerint ítéli meg Nagyapa. Milyen szépen indult pedig a keserves gyűjtögető munka! Februárban, kicsi csűrben, fáradatlan röpködésben. Oldalára dőlt a kis motolla. Mikor oly rengeteg a feltekerniva-

ló. Emberi állapotunk örökösen mentegetett javaként – hisz valahányszor kimondjuk, a szavainkat annyiszor szerezzük vissza – mi mindennek derengett föl már az igazi színe és változatos formája; a fenyőfaszékekben – az asztal alattiban – az Istenszékeének fenyveserdeje s azon túl Borszék, Háromszék, Udvarhelyszék és Nagyapa farkaslaki fűrő-faragó barátja Ploiești utcáin a vadonatúj kicsiszékeivel; mily hatalmas területe csupán e tenyérszerű ülőalkalmatosságnak! S hol vannak még tanulságaikkal a székesegyházak! Eljött a délebed ideje, László becsácsogott a konyhába: hol a kicsi székem? Az ablak alá állította, majd hátraarcot vágva kettőt előrelépett, úgy célozta meg háttal s telepedett le rá, az irányzékba csúszott tévedést ügyesen kikorrigálva. Valamelyik Arisztotelész tolta máris az asztalkát elébe, hogy várakozás végett reá könyököljön; templomépítésre gyűjtöget, adjatok valamit neki; uraságod ugyebár a zsemlekását parancsolja? Ez is régen volt. Csendes napok után, mikor még ablakot rajzoltak a hóra, februári szelek szagatják az ablakredőnyöket. Most kellene a vihart megtanulni; szemléltető eszközei, a fák hajladoznak. A holdleckét is folytatni lehetne. A telehold feltűnt az ablakban, László ekkora piros labdát még nem látott: *gada, ó, gada!* – mutogatta a váratlan földerengő látványt, s izgatottan futkorászott fel és alá a házban. Írástudók után érdeklődve. Azok – rögeszméjükön kívül, miszerint a hold jött fel, nem a piros labda – okosabbat nemigen tudtak mondani. Gyenge magyarázat – rázta fejét László –, a dolognak végére kell járni. Először az ablakot próbálta kinyittatni, majd – hogy szándéka fennakadt a bölcsek homlokráncolatán – Nagyanyát ragadta kézen és kicipelte az udvarra: hol az a labda? Itt volt, itt ment ki valahol, bámulta csalódottan az ablakot. Né hol van! – s bevágódott a törpe tujafenyők közé, jobbjaival az égre mutogatva s a nagy magasság láttán ölbe kéredzkedve – Jákob létrája vagyok én teneked? –, hogy igazát bebizonyítsa. Lemondtál mégis a nagy piros labdáról? Mire meggyógyulsz,

újra felszáll az ablakba. A hajnalokig virrasztó Nagyanyát felváltva, közönyijesztőnek ezt is megjátssza Nagyapa: fehér krátereivel, cérnaszálon libegve kél fel a hold az ablak sarkában. Láttad? Hiábavalóság. A játékmester – úgy látszik – Frederick bűnét vezekli, arra ítélvén őt haló poraiban, hogy a pokol tornácának köveit tanítsa örökkön-örökké beszélni és énekelni. Még napokig tart a házban a szavak kényszerpihenése. Leckesorozatok vesztek oda a széllel, amely már Csíkban fűtyörész valahol. Szomorúságos a megtanult dolgok látványa: felfordult járművek oszlopa, arcára bukott úrhajós, lőtt madár és elesett medve a beteg ágya körül. Újra havazik, a Maros partján folytatni lehetne az ablakos munkát, ha nem is a kezdeti lelkeset, a fehér főnevest:

*oh oh oh mennyi végső késő oh oh
oh oh oh oh oh oh oh oh oh oh
mennyi hiábavaló oh oh oh oh oh oh
oh oh oh oh mennyi halál-tiszta szó*

S mennyi fölösleges fáradozás, mi több: gyermekkínzás az ódon örökségért! – önti nyakon újabb meggondoltsággal Nagyapát a Breton-rajongó. Ideje lenne tudomásul vened, hogy magad is rajongó vagy, Kemény Zsigmond-i tévelygő, az erény bűnébe esetten. Szép lehet az illuzórikus vágtatás egy Janus-arcú főnév nyomában – hó –, újabb rege a *csodaszarvasról*, de maga kínálja lám, hős fia Enéhnek, az új tanulságot: visszafordultában – oh! – gyászpántlikás indulatszó. Siratóasszonyok kenyérkeresete. Johann Gottfried Herder professzor úr – jövőt adakozó pillanatában – visszavonta ugyan a jóslatát, de attól még nem perdülhetünk táncra. Egy hazug jóslat, ha forgalomba kerül, visszavontan is körözőlevél marad, a „*versben bujdosók*” személyi adataival. Á, ti vagytok a hírhedt *e* betűsök! Hányadszor kell már benneteket elparentálni? – mondaná Herder úr. Ám lehetséges, hogy bizonyos értelemben mégis betelt a jóslat, csak nem tudunk róla. Értel-

müket vesztett ítéletek és értékelések tovább élnek, anélkül hogy az eleven étellel immáron kapcsolatuk lenne. Mint ahogy az amerikai költők – az Új Világ dübörgésében – tovább énekeltek pacsirtáról és fülemléről, noha tudósaik kimutatták, hogy ezek a madarak Amerikában sohasem léteztek. Így értesült erről Kuncz Aladár jó fél évszázada. Mítoszok ellen beszélve, monsieur! De a nyelv, amelyen értesülését közölte velünk: nem mítosz. Ha valaki hiedelemszámba venné: Lászlóval, ezzel a kis pöröllyel majd hitet kovácsolok belőle. Csak meg ne hallja most, mi vár még rá. Míg alszik, hátratörjük a nyakunkat, s a hóhullásból kinézzük neki azt a pacsirtát és azt a fülemlét. Ne mondd, hogy fekete hópolyheket látok; félek, igazad lenne. Le kellett mondanom a színes kolibrikról; ha nincsenek – ne legyenek. De szemem szállongó pernyéiből egy rozsdabarna fülemlét, egy szürke pacsirtát azért még életre gyúrhatok. Gazdája nélkül indul az alkonyati hóhullásban madárnézőbe Nagyapa.

ÁLMÁBAN pacsirta helyett fekete gólyákat lát. Gyermekfővel – a jövőendő kántortanítónak előlegezett rokoni bizalomból s mintegy szerződésajánlatként is a csapások közös vállalása végett – keresztleletlen gyermek sírja elé állították egyszer imát mondani; szavakba önteni az elnémułtságot. Nincs pap, mondj valamit. Első nyilvános rögtönzésének szabadságában vergődve, hisz fogódzkodónak még csak egy ferenckét, jánoskát sem dobhatott föl a névtelen kis halott, hirtelenében a szemközti akácfán pihenő gólyát öltöztette az alkalom színébe: Uram, eljött immár a fekete gólyák napja. Napjaink napja. Vissza-visszatérő álombeli tusakodások a gólyaemlékekkel a régi tanyai ház kertjében: miért vontál engem feketébe? Miért kellett épp neve-szava fosztott gyermekek dolgát reám parancsolni? Székfoglaló beszédem tárgyát nem én választottam. Kelj föl, gyere gyorsan! A festetlen koporsó mellől egyenest a szoba közepébe ugrik Nagyapa; kilincset szaggatva rohan

Nagyanya után László ágyához. Mi történt? Remegő kéz tapad a szájára. Hallgasd csak! Az erélyes riasztástól sápadt készültségben áll a rácsok előtt és figyelni Nagyapa az alvó gyermeket. Mondd már! Légy türelemmel. Mintha körözne valamit. Álomholdjának most épp a másik felén lehet. Nagyanya áhítattal várja a leszálló helyét kereső motyogást. És valóban: László feje megmozdul a párnán, mutatóujját mint apró partjelző zászlócskát kezdi libegtetni, szája sarkában apró mosolyráncokat vet – a leszállás fényei! –, azután mélyet lélegzik, és nyelve alól kiröppen az első különös szó: *csiá csiá!* Mit mond? Amit a csóka. Majd azután: *cece-ciii!* Ez meg a sármány, ugrik be gyorsan tolmácsnak Nagyapa. Egyik madár a másikat rebbenti, öröm és ijedelem az összetartójuk, a sebesröptűeknek éppúgy, akár a gyalogosoknak, mert íme: sármányhangra indul a bibi keserves kiáltozással: *búvik, búvik*, és újra *csiá, cece-ciii*. Nagyapa lelki szemei előtt a fehér és fekete hópelyhek elvegyülnek a Maros-parti emlék didergő szavaival, amelyek áttörvén a téli mezők rácsait, hazáig kísérték Lászlót a létjogosultság vándorútjain. *Búvik, ce-ce-ciii*, forró szelet kavarnak itt a szárnyukkal. Mi történt? Mondd, ha jobban tudod, mint én! Megjátszott bölcsességgel s a váratlan megnyíló titkok előtti megrendüléssel mondja Nagyapa: Hát elindult! Álmában rázta le magáról a tárgyak uralmát, s ahonnan a madaras álom hangjait küldi, már veszélytelenebbek a törpe alatomosságok. Nem a láz hangjai vajon? Avagy nem mi ketten zavarodtunk meg a tizenhét hónapos virrasztástól, ember? Örökmécses Nagyanya, ne kételkedjék most Arisztotelészben ez éjféli ünnepen! Könynyét nyelve összezevet a két öreg. A gerle hangján csatlakozik hozzájuk László. Semmi kétség, madarak lakoznak benne. Talán nem is álom ez: februári madárvonulás.

FEBRUÁR, hol a nyár?

A vigasztaló képzelet madárseregei – miután éjfélkor zúzmarásan megérkeztek s a két öreg nevelő elámult az anyanyelv

téli rügyfakadásán – Lászlóval együtt tovaszálltak a messzi kincses város felé. Nézhettünk utánuk. Az állandóság vágyának becsapottjai. Miért is gondoltuk vajon, hogy a sármányok, bíbicek és egyéb szárnyas lények – látomásaink világából kilépve és természetük ellen cselekedve – gyökeret vernek majd a házban? Önáltatás vagy annál is veszedelmesebb kör jele: a gyanútlanúságé. Miként a februárnak szegezett kérdés is. Az idő sárkányait ingerelve még kacagósan érdeklődtünk a nyár felől: merre van? Ugyan hol is lehetne! A kanyaron túl, amott a jégerdők után. Hát ott volt június a Lászlónak szóló behívó levéllel: „Édesanyám kedves, köszönjük a felnevelő jószágodat, és csütörtökön megyünk Lacikáért.”

A rögtönítélő bíróság szavai selyembe göngyölve.

A tudomásul vétel görcsével a torkában, Nagyapa szűrte le elsőnek a tanulságot. Aki metaforikus világot teremt magának, az üvegfúvók mesterségének kockázatait vállalja: szépen alakuló formáink, a becsvágy színes üvegbuborékai szétpattannak a túlbuzgóságban.

Ágnes üzenetére Örökmécses Nagyanyának elgyöngültek a lábai. Sokáig ült szótlanul a gyermek üres ágya mellett, amelynek rácsain a kék takarót eladdig – ezt kiszámította – hatszázharminc alkalommal húzta félre: Jó reggelt, Nap Szeme! Virradatnak hangját hallom. Pattant máris László. *Mondjuk*, te vagy a virradat. Játsszunk virradatot! Nehéz játék. Piroskát és a farkast könnyebb alakítani, mint a virradatot. Alkonyos hangulatban különösképpen. Nagyanya mímelte csak a játékot. Arcának puha rajzolatú vonásai összetöredtek; fürkészőleg nézett föl rá László: mifajta dér ütötte meg a mosolyát, és szeme alatt honnan ütközött ki a járomcsont hófoltja? Kicsi, pangó víz lett a fodros kedvéből, sóhajos motyogás a játék hangjaiból: miért nem élhetnénk mi közös fedél alatt?! Vagy akár az ég kebelén is, mint a seregélyek, surrogó csapatban, kapta föl Nagyapa az elejtett sóhajt. S mivel épp seregélyek – a gyermekkor nádasainak lakói – csivi-

teltek benne, utólagos hálaként is, hogy nyári alkonyatban annyszor elnézhette a repülésüket, a kétségtelen boldogságot tette szóvá ez alkalommal. Mivelhogy rájuk nézve nem létezik a gyülekezés fogalma. Ugyanis mindig együtt vannak. Külön-külön nincs is hangja a szárnyuknak. A seregen kívüli seregély neve értelmét veszíti. Szélzúgás jelzi a közeledtüket, s a tanulságot kereső gondolat is hozzájuk csatlakozik az időben: valamikor egymás szeme láttára haltunk meg.

– Hová viszel engem, Jamama?

– Apádhoz, anyádhoz.

Kerek szemű, hosszas tűnődés. Egymást kereső ujjak tétova rebegése a még homályos törvény hallatán. Miért viszel engem apámhoz, anyámhoz? Itt az ágyam, piros pöttyös labdám, Kari kutya barátom, tizen-huszonnégy hónapos történelmem, zsemlekásám, az udvaron a tujafenyőök, az almafák, és közöttük a hold, amit cérnaszállal Nagyapa szokott az égre felhúzni. Ha elmegyek innen, kinek húzzátok föl cérnával a holdat? Menni, menni, kispárnát, sorsot cserélni.

– Miért?

Ellentűnődés Nagyanya részéről:

– Erre mit tudjak én neki válaszolni.

Nagyapa a dolgok összegezésének Hóreb-hegyén rostokolva, bölcs elmeéllal küldte menten a tartalékos gondolatot:

– Apjához, anyjához megy, mivel a gyermek az ő joguk, nekünk csak Kötelességünk.

– *Csak?* – vetette föl a fejét Örökmécses.

A rosszalló pillantás lesodorta valósággal Nagyapát a hegyről. Alacsonyabb szinten nemcsak szerényebb az ember, de kötelessége pontosabban is fogalmazni. Különben ráfordulhat valaki a Hóreb-hegyről: magyarázza meg, uram, a szavait. A magyarázatra szorultak pedig vesztesek is egyben. Nagyapa tehát fejtegetni kezdte, miszerint az említett módosítószó *csakis* a gyermek maradásának vagy menetelének dolgában

értvényes, ugyanis a jogok és kötelességek interferenciája természetesen...

– Ezt tessék *neki* megmagyarázni – nevetett Nagyanya.

Tudod-e, László, hogy Kolozsváros olyan város, a kapuja kilenc záros? Haza kell menned, seprik a napközi otthon udvarát, Óvó néni vár a gesztenyefák alatt: mivel is? Egy tarisznya mesével, szekélderéknyi nótával. Újabb számonkérés a Hóreb-hegy felől: *szekélderéknyi*? A gyermek sosem ült szekérben. Az ócskaságokból szerkesztett melléknév a kecsgetetésnek szánt nótát is gyanúba keverte.

– Óvó néni ne várjon engem!

Nagymama mondja tovább a meséit, négyet-ötöt reggel, délben, este, hosszú mesét, kurta farkút, csodásat, tréfásat, elmondott már ezeregyet, Nagyapa is ugyanannyit, némelykor éppenséggel lehetetlen – mesetiprő – körülmények között: vacsora és borotválkozás közben, a bújócskajáték szekrényeiben és paplanai alatt, cipőboltban, míg az elárusító szunyókált, szerkesztőségi ricsajban, járdán és főtéri padon, tolató mozdonyok között a kisállomáson, klinikai folyosón és állatkertben a rácsait szaggató barnamedve előtt – arról mesélj, hogy nincsenek rácsai –, fürdőszobában, autóban, csónakban, a Görgényi-havasokban és piacon sorállás közben, temetésen – mi lesz velünk, ha meghalunk, Jatata? –, lakodalomban: miért énekelnek az emberek? Icipici mesét mondjál arról, hogy miért énekelnek. Ott sír valaki, meg dalol is közben. Omlás, nem egyéb. A világ számbavételének lankadó perceiben – vagy épp a tapasztaltak összegezeként? – az örökös szomjúságra ítélték hangján hajtogatta László a csermelyimádságot: csöppnyi mesét akármiről – táltos paripáról, avagy görbe szegről –, csak úgy kezdődjék, minden elmúltak meglevenítésének hangján, a szabad mozgás sejtelmes nyitányával; az ébresztővel, álomba suhantatóval, a hátborzongatóval és megnyugtatóval, hogy íme, szavainkra omlanak már a kötöttségek Jerikó-falai, mert: *volt egyszer, hol nem volt...* A mese-

indító mondat hallatára még utcai sokadalomban is felkapta László mindenkor a fejét. Volt egyszer . . . Hallod, Jatata? Az az ember mesét mond. Értjük utol azt az embert! Mit hozzak neked a vásárból? Mesét, csokoládét. S még mit? Mesét, csokoládét. Megütötte magát a gyermek, Nagyapa szárítsa fel a könnyeit. Ül le szépen, bekötöm az ujjad. Mesét mondj inkább, Jatata. Az is élékerül, ha nem sírsz. De sietek, rövidet mondok, akkorácskát, hogy az ujjad beköthessem vele. Áll az alku: egy karika pólya, félkarika mese.

A szavak hatalmába vetett bizalmával ugrott fejest Nagyapa a kísérletbe. De jól figyelj ám! Volt egyszer, hol nem volt, a gyémánterdőn túl, az üveghegyen innen, volt egyszer egy legény, azt úgy hívták szegényt: *egye-bugya-gagya-legény*. Mert olyan volt: *egye-bugya-gagya-legény*, itt a vége, fuss el véle.

Fájdaloműzőnek jobb írt csodadoktor sem adhatott volna.

– Egyebugya, szép mese volt.

A kacagástól száradtak fel a könnyei.

– Még egyet!

– Rövidebbet. Elesett a gagya-legény, így morgott mérgében: szedte-vette-teremtette. Vége.

– Még egyet!

– Lehullott a szilva *apróستul-cseprőستül*.

– Ez is szép volt. Még egyet!

– Meglátta a lány a kérőt: *ó, te aszú, sömörödött csizmadia!*

– Még egyet!

– Most te mondd el valamelyiket.

Nekihuzakodott László:

– *Sette-vette-telemtette!* Itt a vége, fuss el véle.

Csendes mosollyal nézte őt a betoppanó szentkirályi tejember.

– Úgy kacag a gyermek, hogy azt meg lehet kapálni.

Elismerőleg nézett rá Nagyapa. A kapás mesét még ő sem hallotta.

Lászlónak korosztálybeli barátja, a Creangă-szavú Ionica is megérkezett, hogy folytatnák ketten a homokvárépítést, amihez tegnap ígérete szerint talicskát, lapátot hozott. Kőműveskelemenkedés közben újra meg újra számba vették a sebkötést; László mint egy fehér sólymot mutogatta, himbálta keze fejen a csokros szerzeményt. Neked van-e pólyád? Ionica megnézte mind a tíz ujját, de még a lábát is:

– Nincs – mondta leverten, majd azt kérdezte: honnan az új játék?

– Dá – bólintotta oda neki László az egyetlen román módosítóját.

– Ki kötötte be az ujjadat?

– Dá!

– Nem találtad el – szegődött hozzájuk Nagyapa tolmácsnak –, Ionica azt kérdezte: ki kötötte be az ujjadat?

– Mondd meg neki, hogy Jatata.

– Hát a kötés alatt mi van? – kérdezte Ionica.

– Dá! – lőtte ki László harmadszor is a patronját.

– Űtés – igazította helyre Nagyapa. – És ami rajta van, a Ionica nyelven úgy hívják: *pansament*.

– Hová ment?

– Azt mondd neki: pan-sa-ment.

Tagadólag rázta a fejét a pólyatulajdonos:

– Nem *pánszáment*.

– Hanem?

– Kurtamese. Jatata meséje.

Cinkosan nevetett hozzá, mint aki tudja, hogy az elgondolás vitatható.

– Mondjuk, hogy igaz. Jó?

Szokása szerint kettőt pislogott az egyezkedéshez. Mosolyráncok csődületében a tekintet pisztrángos fényei. Tartós ragyogásban még azután is, hogy arca elkomolyodott. Aszinkron, nézte Nagyapa tudós tökéletlenséggel, míg az ismételt kérelem föl nem riasztotta:

- Mondjuk, hogy igaz. Jó?
- Mondjuk, mondjuk! Mesepólya az ujjadon.

De Ionicát akkor, az ebédidővel együtt, az anyja hazaszólitotta. Maradj még, barátom! Az ebédidő üljön a fenekén. Holnap már nem találsz itt engem. Játszótársként Kari kutya maradt csak vele, kinek színe előtt a szokásos birkózás, kergetőzés, közös perecevés után, hogy a tujafenyők árnyékában egymással szembekönyököltek, újólag előhozakodott a pólyametamorfózissal:

- Tudod-e, *Kai bácsi*, mi van a kezemen?

A három hónapos Vizsla Kari nemcsak a nyelvét: a palacsinta-fülét is lihegtetve panaszkolta, hogy a tiszteletére meghirdetett *canicula* éppenséggel a vesztét jelentheti, akkora már a forróság. Tizenötezer esztendő hűségével a szemében azt is hozzátehetette, hogy a kérdést még nem éri föl ésszel, de ha érdekelné Lászlót az ő tudománya: megtanítja legyet fogni. Nézd csak, ilyenformán ugrasztod a fejed, mint a levelibékát, és keccgettette hozzá a csemetefogait, minek eredményeként a buzgó gyakorlásban a nyelve hegyét László kicsi híján lehárapta. A sírásra felfigyelve, Arisztotelész néni favéggel vetett véget a légyfogó tanfolyamnak.

– Régóta figyelem, hogy az a haszontalan kutya a gyermeket csak rosszra tanítja.

A statáriális intézkedésre ketten háromfelé menekültek. Később a kert végében vigasztalták egymást. Hogy itt rájuk talált a bizalmas pusmogásban, László könyörgő hangjára lett figyelmes Nagyapa:

- Kai bácsi, szépen kérlek, mondj egy mesét nekem.

Műfaji mintának ujján a sebkötést mutatta:

- *Ticsi* mesét, ilyet mondjál.

A törekeny hiedelem láttán Nagyapának nem volt szíve közbeszólni. Pitypanghiedelem, a szél amúgy is elfújja. A kísérleti játékot ő kezdte különben. Ő vajon? Sebkötésként a szavainkat már eleink használták. Nem bizonyos, hogy a

puszta ráolvasás végett. A némaságra motyogott átkos-imád-ságos igék is a Hallgatás ellen üvöltöttek a Szólás érdekében. Amikor semmink se volt, mindenünk lett a megemelt kalap alól kiröppentett „Jó reggelt!” is. A csodák trónfosztásának korában egy meseszóval bekötött seb jóvoltából, lám így látunk újból tündérjeleket. A kötelező módon cselekményes – mert cselekvést: talpra ugrást és győzelmet pótló – elbeszélő műfaj mondataira, sőt szavaira szétesetten is termőképes maradt; Rész-állapotában az Egésznek hordozója; igeforgácsaiban, jelzőágacskaiban is a lélek fenyves-zúgása.

KÉSZÜLÖDNI, menni, menni kell. Mátyás lova kapálódzik a kőtalapzaton. A bronzlovast László még nem ismeri. Csalogatónak elegyedett ő is a szóba, mivel ott lakik, ahol Édesanya reggelenként elsiet az egyetemre. De ne siessünk, várjunk még! Körbe-körbe csapkod riadtan a gyermek tekintete. Búcsúzni kell itt mindentől. Hát isten veletek, régi játszótársak! Akár egy hatalmas omlásban: rendre semmisülnek meg az ismerős világ részei. Bizalmas, kandikáló réseivel kidőlt a deszkakerítés, földre zuhantak a fenyőfák, miután a növekedésben Lászlót megelőzték. Gyümölcsös kosaraikkal elestek a körtefák és az aranypármének; összedőlt a szőlővenyigébe öltözött lugas, hasmánt vágódott az ásó, gereblye. László, hogy az időt húzza, beült madárfiókéban az aranyeső alá, onnan adta hírül, hogy a leomló tűzfalak kőfészkeiből előbúj-tak és szerterepültek a verébtojások. Elkészönt a homokbuc-kától, a páncélos bogaraktól, a zöld horpaszú motorkerékpár-tól és az esőhozta csigabigától. Itthon vagy, biga? Mert én most elmegyek.

- Ne ütögesd kaviccsal a házát.
- De nem akar kijönni.
- Az ijedelemtől mélyebbre húzódott. Nagy telet jósol.
- A csigabigaházban tél van?
- Nagy tél. Zúzmara. Szánkózni lehet a csigajáratokban.

- Csigabiga fél, mert ott van a tél?
- A házát kővel kocogtatod, attól fél. Attól van a tél.
- Aki fél, abban van a tél?
- Igen. Abban mindig tél van.

A gyermek nyomában csellengett Nagyapa is. El-elbámult a szavai után. Jégcsapokon didergő nyár, dérszemű tavasz, boldog szánkózás a csigaházban.

- Hanem tudod, mit mondok én, László?
- Mit *mondok*, Jatata?
- Menjünk el még egyszer az állatkertbe.
- Ott *szépebb lesz?*
- Ott szebb lesz a világ.

Nem lett szebb. Fölkészültek pedig a rácsok mögé terelt élő világ csodás látványainak befogadására. Fényes pitykét, aprópénzt vittek a koldus hollónak, kenyérmorzsát a pocsolyatóban kéregető halaknak, füvet a csontig soványodott, botladozó lábú őzeknek, sósperecet a körbe-körbe vánszorgó, loncsos medvének. Nappali szolgálatra kényszerítve, álmatlanságtól véreres szemekkel bámulták közönyösen Lászlót az éjszaka lényei. Látod, amott az a himoroszlán. Ha lemegy a nap, meghallgatjuk majd a hangját. Nagyon régen, amikor létezett még, az ő hangján szólt az Isten, a fügebokrok közé rejtőzött Ádámot keresve. Jatata, lát bennünket az oroszlán? Nem tudom. Zsiráfot és gazellát látok a szemében. Azokat nézi, Afrikát nézi, az őserdőt és a tisztásokon legelésző antilopcsordákat. Addig nézi, amíg belepusztul. Hát a róka nem ravasz már, Jatata? A farkas nem eszi meg a bárányt? Miért nem röpködnek a papagájok? Ők is azt nézik a beteg szemükkel, amit valaha láttak. A kicsi véres fejű kolibri neki-nekiütődik az üvegfalnak. Nem tudja, hogy mekkorára mérték ki a szabadságát. Menjünk a hattyúhoz. A háta közepe még fehér; úszkáló hófolt a sárlében. Majd, ha megnősz, elmagyarázom neked, László, Ő volt Petőfi Sándor bácsi lassan szálló, hosszan éneklő, szép emlékezete. Hát a csodaszarvas, szügyig

sárban, savanyú korpát nyalogatva vajon mire gondol? Elnéz a Kárpátok felé. Nehezen lélegzik, bizonyára kifáradott, amikor képzeletben a Görgényi-havasokból, a Marost átúszva, fölívagtató az Istenszékére. Fényes agancsa volt valamikor, ágai muzsikáltak a szélben, ha megiramodott. Halott faágakat hord most a homlokán. László fölített Nagyapának, hogy hajolna közelebb hozzá.

- Megmondod neki?
- Mit mondjak meg neki?
- Mesét . . . egy *ticsi* mesét mondjon.
- Majd én mondok helyette, László.

Mesét mondok a gímszarvas ugrása elé emelt karámról, az őzek mindennapi iramodásait körülszegő töviskerítésről. A hófoltmaradvány hattyúról, a madarak énekéről a rács mögött. Elmesélem neked a gólya történetét is. Fél lábon álldoggal – ő, nem a kéményen – a földön. Visszavágott szárnyát néha meglebbenti, piros csőrével gilisztát szemelget. Mindegyre megvan, a repülése hiányzik csupán. Igaznak mutatkozik a szárnya is – amiből épp a szárnya hiányzik. Az ollóvágta *különbség*. A csodaszarvas kapuját ragadta meg László, arca piros lett az erőlködéstől; azután az őzek kerítését kezdte rugdalni.

- Mit csinálsz?
- Szabadítsuk ki *minket*, Jatata!
- *Őket*, te László! Mitől lett könnyes a szemed?

A szarvas kivonszolta magát a sárból, és leszegett fővel, görbedt háttal indult elibük. Szabadítsatok meg az agancsaimtól.

– Hanem ott van az a kőparipa, te László. Azt fogjuk szabadon engedni.

Vigasztaló játékba kezdtek az ismeretlen Fadrusz műve alatt.

Mit eszik ez a ló?

Add a sapkád: zab, zab, zab!

De hiszen ez táltos! A táltos lovak tüzet esznek. Parazsat.
Honnan vegyük a parazsat?

Nagyapa valamikori táltos lovai messze rúgtattak el a titkai-
ban lerongyolódott ég alatt.

*Valami nagy-nagy tüzet kéne rakni,
hogy melegednének az emberek.*

Tiltó táblák az öreg cserefákon: tüzet rakni tilos!

Sebaj, László, potomság minekünk a tiltás. Sárkánycsor-
dákkal is megküzdöttünk, cérnavégre kötöttük a holdat, az
ablak előtt táncoltattuk.

Te leszel a kicsi favágó, én az öreg fahordó.

Erős János fejszéje csattogott az ezüst erdőben. Nagyapa
kinyújtotta két karját a horizont felé: rakjad, László! Juj be
nehéz, jaj de sok!

Áll a máglya, nincsen taplónk, nincs kovakövünk.

Varázslók is voltunk, László.

A kicsi mágus ujja begyéből szikra pattant, felcsaptak a
lángok.

Énekeljünk, László, ők is dudorásznak.

s kezén fogná mindenki földijét.

Aj, be falánk, jaj, de éhes ez a tűz!

Erős János ráhajítja mind a rabmadarak ócska ketreceit, a
szarvaskarámot, őzek töviskerítését.

Mit énekelsz most, Jatata?

Azt énekelem: *hogy fölengednének az emberek!*

Azt énekeljük: elől megy a ludi-ludi, a nyomában süni-
süni.

Tegnapi, tegnapelőtti játékaik oda gyülekeztek a tűz köré,
az újat megbámulni.

Kész a parázs, mi meg otthon felejtettük a serpenyőt!

Hát a sapkaserpenyő is jó lesz.

Sapakasерenyő, rikkantotta László, szertekacagván a köny-
nyét a szeme sarkából.

A parázs lyukat égetett a sapkaserpenyőre. Markukban táncoltatták a táltoseledelt. Édes lovam, tűz, tűz, tűz!

Mind megette, pattanjunk föl a hátára!

Nagyapa átölelte Lászlót, a köderes azt kérdezte: merre szálljunk, édes gazdám?

Azt mondta László: föl a fellegekbe.

Nagyapa számba vette a tisztára sepegt magasságot.

Akkorácska felleg sincs az égen, te gyermek, hogy a kicsi fenekedet megtörülhetném vele. Ne kacagj, el sem indultunk még, s leszotyogunk máris a lóról.

Akkor egymásba fogóztak, és felszálltak az égbe.

Menet közben majd felhőt is találunk. A táltos ló kicsi gazdája nyakába húzta a fejét a nagy sebességben. A tarkójába fújva kérdezte Nagyapa: a szelet érzed-e? Itt van a nyakamon. Rázd meg a fejed, szél őkelme jöjjön csak a saját lábán, szárnyán, ha éppen kedve tartja. Könnyű neki, a tekergőnek, egyik hegyről a másikra nyargalni.

Ne csak repüljünk. Nézelődjünk is.

Te mit látsz? Én édesanyádat látom, azt énekli: bú ebédem, bú vacsorám, búval telik minden órám, míg haza nem jössz Kolozsvárra, te Lacika. Le kellene szállnunk, vegyük fel őt is, édesapádat is.

Kicsi a lónak a háta. Kétszemélyes.

Északkeletnek szállva László nagy hegyeket látott, egymás fennállását ügyelő fehér tornyokat és a Kárpátok gerincén szökellő gímszarvasokat. Harangpárok, az időnek fekete köntösében, hírül adták mindenfelé a maguk harangnyelvén: jóemberek, fölöttünk a Gyermek, aki minekünk adatott. Édes-szájú medvék terelgették bocsaikat a málnás oldalakra. Málnavész. Havasi gyümölcs tövében a viperás szakadékokat Nagyapa megjárta már. Majd oda is ellátogatunk, László, hogy el ne szunyókáljunk a biztonság látszatában. Hát a farkasokat látod-e? Merev nyakú, leszegett farkú árnyak az irtásban. Vadmalacokat üldöznek, de most lenyilazzuk őket. Há-

nyat lőttünk meg, Jatata? Egy egész győzelemre valót. De a jók ugye megmaradtak? A rosszból válogatjuk a jót, mert külön-külön egyik sem létezik. Hát azt a bácsit ott lenn Faraslaka táján ismered-e? Kicsi háza van Áron bátyádnak a földben két cserefa között, de csak esős időben és fagyban húzódik meg benne, mert ő leginkább a nyelvinségben szenvedők házait járja; melegítő szavakból szőtt kicsi köntösöket, ködmönt, karmantyút osztogat a gyermekeknek. Fenyőtobozt rágszáló mókusokat is láttak, és nászruhás császármadarakat, ezüst síppal a torkukban. Sípoltunk mi is, Jatata. Ördög vigye, a csirkecsontot otthon felejtettük. Ha nagyobbacska leszel, fölgyalogolunk majd a Dancurusra vagy a Sikaszóba, Nagyapának ott ismerős fenyőfái vannak; egy mohás, nagy csutak hónaljában arasznnyi fenyő-keresztfia várja piros szalaggal a nyakában. Búvóhelye is van széltörésben, ahonnan a dürgő fajdkakasokat lesi, meg sok-sok ismerős, pisztrángos patakja, kiknek a száját a telek sem bírják befogni. Esőbarátai vannak ott, azok mindig elpaskolják, a havasi rigók, cinkék pedig az ághegyen kidülszítik a begyüket, a szeme közé énekelik: eredj, takarodj innen! Nézd csak, László! Szarvaste-hénre leselkedik a pamacsos hiúz, nyilazzunk oda neki. Hát azt a szegény embert látod-e a Moldva felé vezető ösvényen? Egy ismerős malac nyomában. Meséltem neked róla. Mert az nem malac, ugyebár, hanem királyfiú. Emlékszel, mit művelt a márványpalotában? Nemcsak hogy megszólalt: aranyhidakat épített, és a gonosz király kénytelen-kelletlen a legkisebbik lányát hozzá adta feleségül. Szegény Creangă bácsi, vagyis Ág-bácsi, télen-nyáron termő gyümölcsfaág, édes almával megrakottan; az ő táltos lovai repültek igazán, de most már ő is a földbe költözött. Gábor Áron pedig tudod-e, hová? Éppenséggel az ágyú csövébe. Mikor a völgyeket előzőnlőtték, és azt üvöltötték: add meg magad, ő nem hajította el a fegyverét, hanem fölkiabált a templomtornyokba. Akkor onnan mind leszálltak a harangok, elbúcsúztak a hangjuktól, és

fölsorakoztak Gábor Áron előtt, hogy megolvassza őket, ágyút öntsön belőlük. Ágyút önteni, vért ontani: ez volt akkor a mindennapi köszönés értelme. Az idősebbik Áron bátyáddal pedig az történt, László, hogy midőn a csatatéren a lövedék elfogyott, a szorult helyzetben maga jelentkezett önkéntes ágyúgolyónak. Erről mondjál mesét, Jatata. A táltos ló hátán is? Kapaszkodj a kősorényébe. Hát volt egyszer, hol nem volt, volt egyszer egy szorult helyzet. Máig is él, ha meg nem halt. Áron bácsi kilövette magát, egyenest az ellenség hasába. Sepsiszentgyörgyön majd megmutatom neked azt a gyermekágyút. Ha vasárnaponként, amikor a városban harangoznak, ráhajtod a fejed: hallani lehet, hogy álmában ő is kondul egy-egyet. Akik utólagosan, a győzelem részegségében is tartottak tőle, ólmot öntöttek a csövébe. Megvakították. Azért mi belenézünk, és újra meglátjuk – az ő vakságán keresztül is – azt az égdarabkát, talpalatnyi földet, amelynek védelme valamikor reá volt bízva.

Nézd csak, Zágon is föltűnt!

Ahol annak a tölgyfának egy levele hiányzik. Édesanyád szakította le s hozta emlékébe Nagypának. A Mikes Kelemen bácsié volt. Neki már nincs szüksége rá, mert elment volt Hűségnek, a Száműzetésbe. Ha majd újra gyalogosok leszünk, énekelek neked valamit róla. Jatata, ha megnövök, én is Hűség leszek? Hűség és rakétás. Azt mondtad ugye, mikor kicsi voltál. Egyik nap a Holdra megyünk, azután Pusztakamarásra. De most figyelj, alattunk az Istenszéke. A madarasi Hargitán túl, a Délhegyen burrognak a favágó motorok. Hórukkoznak a rönkszállító székelők. Hajítsd oda nekik a nevedet, ne találgassák, ki repült el itten.

Cselényi Lacika vagytok! Vajon hallották-e?

Azt mondták: nem baj, csak egészség legyen. Hát az baj is lehet? Aki netán annak minősíti: lecsavarjuk az orrát, vagy inkább a szarvát. Aztán nem lesz amivel döfölködjék. Lecsavarjuk, kürtöt faragunk belőle, és belefújjuk: Cselényi Lacika

vagyok! De kapaszkodjunk meg jobban a képzeletünkben. Hű, de messzire kalandoztunk!

A délhegyi látványt Nagyapa sörényes tengerekkel és óceáni hajókkal meg egy óriás bálnával egészítette ki. Volt hely a hunyt pillája alatt. Lászlónak annál is több. Látod-e? Tátott szájjal úszik a bálna, sunyi békésen, fenyegető vicsorgás nélkül a rettentő fésűs fogsorával; apró halak sokasága sétál be gyanútlanul a gyomrába. Ne panaszkodjanak. Maguk rendezték el a sorsukat. Aki nem néz maga elé, ám lássa, mely gyomorba téved. Jatata, Jatata! – kiabáltad Várhegyen, mikor a horgot a vízbe vetetted, és a pisztráng fölrepült a fára. Ott repdesett az uszonyaival, de vizet nem talált a fa tetején, szárnya sem volt a Semmihez, fölmásztunk hát és leszedtük onnan, mint a banánt.

Mondjál mesét a halakról.

Volt egyszer, hol nem volt egy piros pettyes, kék csíkos lazac, nem is egy: sok lazac. Itt születtek valahol a hegyi patakokban. Az ő szavukat tanulták meg gyermekkorukban. A patak is beszél, Jatata? Mondikál. Farkaslaki Áron bácsi mindig úgy emlékezett a Nyikóra: *mondikál*. Ezt is, azt is, amit sohasem lehet azután elfelejteni. A nagy vándorlásokban sem. Fölserdültek a lazacok, elindultak a pisztrángos patakokkal lefelé, jobbra-balra pillogtatva és hallgatózva: merre lehet az óceán? Hogy azt megtalálták, boldogan úszkáltak, nődögéltek benne, magukra öltötték az ékszerek színeit, és már olyanok voltak, mint a gyémánttal, zafírral kirakott kardhüvely. Eljött az ideje, hogy férjhez menjenek, megházasodjanak. Akkor bizonyult szűknek az óceán, amely morajlik, harsog, zúg és üvölt is a szélben, de sohasem *mondikál*. Arra csak az otthoni vízibölcső képes: az óceánnál is tágasabb szülőcsermely, annak, tudod, nem sós, hanem édes a vize. Sok millió kilométeres vándorlás után, nézd, hogy vonulnak most hazafelé, gyötrelmes nászútjukon a lazacok! Sebesült szivárványrajok. Vonulnak éjjel és nappal, szemben az árral,

vízeséssel, a visszavető Niagarákkal, gördülő kövekkel, némelykor a levegőbe fölcikkanva, szárnyak nélkül is repülve, vérző uszonyokkal csapkodva, sziklákra zuhanva, porban vergődve és megfogyatkozva. De ha keszkenőnyi marad is a szivárvány: egy késő őszi napon a kicsi patakok mentén hírül adják az emberek: hazajöttek az ikrás világvándorok! Fejüket törik a tudósok, és azt mondják: *salmonidae*. Hol tanulták a hazajövetelt? Titkaikat találgatják: hormonkiválasztás, anyagcsere, idegrendszer és pajzsmirigy, vérnyomás, testfolyadék, sókoncentráció. Úgysem érted e szavakat. Nagyapa sem igen érti. A velük való rokonságát sejti csupán, amikor egyedül bolyong a havasi vizek mentén, és madárlátta szavakat gyűjtöget neked a tarisznyájába. . .

Fordítsuk meg a lovunkat, Jatata, mert pisilni kell.

Izland fölött megbámulták a nagy tűzhányó hegyet, és közös megegyezéssel fölhúzták a lábukat, hogy meg ne perzselődjék. László sárkányokat is látott, hétfejűeket és kilencfejűeket. Kard ki! Sárkányaprításba kezdett, homlokán ki-gyöngyözött a verejték, míg Nagyapa tekintetének közeli és távoli terein fekete pernyetollak szállingóztak. Elhessentette volna őket, de azok minden pillantására tovasiklottak. A veszedelmek rendre lemaradoztak; az alvadtvér színű foltocskák mutatták az irányt hazafelé. Miért pillogatsz, Jatata? Ki szeretnék rázni valamit a szememből. Ne ráncold a homlokod: nem amit közösen láttunk. Hanem amit egyedül én látok. Ezen nem osztzkodunk. A többi, minden, amit megcsodáltunk és amitől megijedtünk: közös szerzemény. Sokfelé megfordultunk mi ketten; ily messzire még nem kalandoztunk el. Köszönjük meg a táltos paripának. Simogasd meg a nyakát, a sörényét.

Éppen csak hogy földet értek, rájuk szólt valaki:

– Mit keresnek maguk ottan?

– Hol ottan? – ártatlankodott Nagyapa, fölismervén az emberben a hivatalos felvigyázót, aki feléjük bökött a botjával.

– Ott fenn. A lúnak a hátán.

Eddig repültünk, de most már fussunk, mondta László riadt tekintete. A sárkányokkal vívott harcokban csak kifáradott: a botos embertől megijedt. Szállj fel gyorsan, lovacs-kám, a levegőégbe. Nem tudhatta, hogy ahol a bot megjele-nik, a szárnyak megbénulnak. Szembe kell nézni most már a négykézláb járó helyzettel. Nagyapa elsőnek ugrott le a betonalapzatra, onnan a földre; László valósággal fejest ugrott a nyakába.

Ott álltak ketten nagy büntudattal a mordályarcú felvigyá-zó előtt.

– Az úgy volt, hogy enni adtunk a lónak.

– *Ennek* a lónak? És mit adtak ennie?

– Néhány sapkányi parazsat.

– Parazsat – bólintott szájalommal a botos ember, szemre-vételezve hosszan a lefülelteket. – És ha szabad kérdez-nem: honnan szereztek parazsat?

– A tűzből. Tüzet raktunk.

– Tüzet!

Az ember körbevizslatott, nem találta sehol a kihágás jeleit.

Azt mondta magában Nagyapa: még szerencse, hogy a vakszén és a pernye bennünk maradt.

A felvigyázó a közeli fára szögezett táblára mutatott:

– Az elvtárs tud olvasni?

– Ha megerőltetem magam.

– Akkor erőltesse meg magát, mert azt írja: az erdőben tüzet rakni: *tilos, interzis*. Tudja, mi az?

– Hogy ne helytelenkedjünk.

A felügyelő elgondolkodva pislogott néhányat:

– Úgy is lehetne mondani.

– A tettenérés ténye viszont nem forog fenn – mondta Nagyapa.

Jobb lett volna hallgatnia, mert a felvigyázó dühbe gu-rult:

– De a lúra történt felhágás ténye igenis fennforog. Tulajdonképpen mit műveltek maguk ott fenn, a lúnak a hátán? Tiltott területen.

– Térültünk egyet. Fölszálltunk a levegőbe, megnéztük az óceánt, Izlandot, a Hargita csúcsát. . .

– Izlandot. A Hargita csúcsát – nézett körül az ember, hogy az esethez kit hívhatna segítségül, majd szelíden azt kérdezte:

– cédulája van-e?

– Milyen cédula?

– Hát innen, *abból* a házból. A gyógyintézetből – tette hozzá tapintatosan.

Nagyapa bevallotta, hogy nincsen cédulája. Hanem csak unokája van.

– Szegény gyermek – mondta az ember.

– Maga csak ne szegényítsen itt senkit! – vette át Nagyapa a dirigálást az eszmecserében. – Elvittük a lovat? Elvittük. Visszahoztuk a lovat? Visszahoztuk. Itt van, vegye számba, kólikát nem kapott, a lába töretlen, és fújja fel, mert nélkülnk semmit sem ér, pókos lábú gebe és földhözragadtság. A táltos lovak bennünk vannak, megértette?

– Értem, uram, megértettem – hebegte a felvigyázó ember, majd keresztet vetett és elszaladt.

– Nyilat a hátába! – rikkantotta László, de Nagyapa lecsillapította.

– Fusson szegény. Valamikor ő is megfordult a fellegek között. Csak elfelejtette már. Alacsonyan mászkál. Egyetlen dolog, amire fölnez: a tiltások táblája. Tiszteld a táblákat, és tiéd lesz a mennyeknek országa.

PANGÓVÍZ-ÁLLAPOTÁBÓL fölserkenten, a kényszerűség buzgalmaival készíti Nagyanya Lászlót a kolozsvári hazamenetelre. Lássuk, uramisten, mire megyünk ketten az együvé tartozók széjjelszórásában. Ez van az arcára írva. Elindul egy-egy könnye, meggondolja magát és leszívárog a torkán. Mátyás

szülőháza pedig kétórányira van csak Marosvásárhelytől. Légvonalban egy kurtamesényi repülés. Ekkorácska égdarabot kellene közös fedélként a fejünk fölé kihalítani. Minden-napi elválásaink fölött a madarak szabadságával látogatnók egymást az akadálytalan térben. Élő és eleven maradna a reggeli köszönés: ébredj, Nap Szeme! Képzeltetés. A hangtalanul motyogott szavak elfoszlanak az üres ég alatt. A gyermeki lábnyomok is a homokban, mit az első zápor kimos a gyümölcsös udvar emlékezetéből. Tudod, mivel jössz majd látogatóba, Jatata? Hát a táltos lovunkkal. A miénk most már. A mordályképűnek végül mégis nyilat lőttünk a hátába, újabb feliratot függesztve a cserefa törzsére: *e kőparipa hátán a világ körbepörpörése kötelező*. A szavaikban és képzeletükben négykézlábra esettek megbírságolása helyben kötelező. Csomagolás közben László elészólitotta megint aznapi friss szavainak seregét: Áron bácsit, a császármadarakat, a zágoni Kelement, a piros pettyes lazacokat, az árral szemben úszó Hűséget. A mindennapi hogy és mint vagyunk és hogy szolgál az egészségünk féle köszönés érdeklődés pedig – a székely-magyarok kivételével, akik nyelvi jobbagyságot sohasem szenvedtek – imígyen módosították: hogy és mint szolgál, uram, az édes anyanyelve? Köszönöm, jól, hál'istennek, mondja majd az egyik. Gyengélkedem, mondja majd a másik, az iránt érdeklődvn, merre találná a legjobb *ortolingvisztikai* klinikát. Tanácsot sokfélét lehet ilyenkor adni. Utaltassa be magát gyógykezelés végett bizonyos Csokonai nevezetű poétához; vagy Berzsenyi tekintetes úrhoz; az utcánk elején és végén vigyázkodó Vörösmartyhoz; Arany János világítótornyaiba Nagyszalontára; Petőfi tömegsírjába Fehéregyházára; József Attila jajkiáltásaiba; Kemény Zsigmond jégvermébe vagy Ady tüzes katlanába; a hargitai Ábel szikrafeleseléseibe; nyelvi szunyókálásaiból fölserkentik az embert, megtáncoltatják az elmét, mint a nagypénteki kakast a rostában. Akár az erdélyi krónikások, a mennyköveket hajigáló hitvitázók vagy nyelvünk

huszadik századi aranyművesei. Ha pedig náluk férőhely nem lenne, meghúzódhatunk a lelkiismeretben is – lehetőleg a sajátunkban, ahol egy-egy síró szavunk éjjel-nappal szolgál-tos.

A kezelési módok dolgában hasznos útmutatást nyújt az orvosi tudomány, amikor himlő, paralízis és más nyomorúságok megelőzése végett *vakcinációt* alkalmaz. Naponta kido-boltatva, kötelezővé kell tennünk az anyanyelv védőoltásait: példának okáért két fiola Petőfi a szabadság szeretetének koronaerébe, tíz köbcenti Tóth Árpád jelzősorvadás ellen, az egyenes tartás védelméről nem is szólva. Mens sana... Ép testben ép nyelv. Junius Juvenalis prókátor urunk nem ha-ragszik meg, ha tornatermekbe költözött mondását imígyen módosítjuk, helyét keresvén a lélek zugaiban is. Azért va-gyunk a világon, hogy a szavainknak valahol helyet teremtsünk benne.

– A világ meggyógyítását holnapra kellene halasztani! – olvasta le Örökmécses biztos érzékkel Nagyapa arcáról a száz-éves tűnődést. – Készülni, menni kell.

Bőröndbe, zsákba költözött László játékvároskája, minden lakójával. A százszor meglőtt és föltámasztott medvékkel és ólomkatonákkal. A sivárrá szegényedett szobát nézve, a gyer-mek azt kérdezte: tinéktek játék semmi se marad? Magad vagy a játék lélekvándorlása. Te költöztél a fémszárnyú madarak-ba, drótlábú zergékbe, káprázataink letarolt erdeibe; a kóccal kitömött párdúc ugrásába. A piros pettyes labdámra rád ha-gyom, *Jamama*. Játsszál vele, amíg visszajövök. Tartós mara-dásra többé sohasem jött vissza. Röpke látogatásai, a betegsé-gek kényszerjövetelei, néhanapi boldog kapu előtti rikkantá-sai a szülői felügyelet virágos napernyői alatt arra sem enged-tek időt, hogy arcának változásait öreg Arisztotelészék szám-ba vehessék. Emlékeinek forrásait föl-fölkeresve, Örökmécses indult el hozzá a lazacok sebzett uszonyaival, hajnalt, ködöt és fáradságot nem ismerve. Nagyapa, ha nem indulhatott maga

is útnak a kincses város felé, Örökmécses szavaiból rakta össze újra meg újra a napközi otthonba bevonult kiskatona képét. Mit mesél a gyermek? Igaz történetet mondott, aminek így szól a vége: sírtam, sírtam, sírtam. Máig is sírok, ha abba nem hagytam.

Indulni kell, László. Édesanyád ajtaja, karja kitárva, apád manószakállá egész mesevilággal vár téged.

Még egy utolsó fürdetés, visongás a fürdőkádban, dúdolós fésülés a hosszú út előtt:

*Mikor fésültelek,
ugye nem téptelek?*

A sóhaj-ének viszonzásaképpen László átölelte Örökmécsést, az ölébe kapaszkodott, fejét a vállára hajtva nézte az indulásra várakozó csomagokat. Szolgálaton kívüli állapotban a piros sapkás lámpa, a rácsos ágy, a földön a kék takaró.

*Mikor mosdattalak,
ugye nem szidtalak?
Mindig csókoltalak,
mindig...*

Nagy vagyok már, ugye? Azért kell elmennem. Itt laktam, amikor még *ticsi* voltam. Körülkémelve azt kérdezte: ajtó, ablak zárva van-e? Mondani akarok valamit, Jamama, de ne hallja senki. Hallgatózó bácsi nincs az ablak alatt? A falban sincs? Hát a telefonkagylóban? A szekrényben, a kilincsben, a villanykörtében. Senki, bizonyára senki. Ketten vagyunk csak – és az elmenetel. A füledbe súgom. Füled a fülednek – a másíknak – nem fog elárulni? Ó, ketten kétfelé laknak, nem is járnak ők egyik a másikhoz.

– Akkor elmondhatom?

– Mondd!

– Tenyereddel fogd be a másik füledet.

– Befogtam.

Fejét Örökmécses hajába fúrta:

– Jamama... Én téged... én téged... nagyon *sejtellek*.

Később a kert végében bukkant rá Nagyapa. Kezét örege-sen összekulcsolva az égi forgalmat figyelte. A kék galambok hová repülnek? Megnézik a városháza tornyát, annak is kék a cseréptollazata. Azután majd visszatérnek. Amikor *soha lesz*, én is visszatérek? Hát ezt az időhatározót tudtunk és bele-egyezésünk nélkül mikor és kitől tanultad? Hazug szó, amikor a halál mondja: csak akkor tisztességes. Nézd, a galambok már visszatértek. Szervusz, Kai bácsi! Nagymamát nem csó-kolod meg, László? Nem! Őt nem csókolom meg. A kapuban még fölnézett rá büntetőleg: miért hagytad jóvá a száműzeté-semet? Soha ne ismerjél más száműzetést!

SIVÁR IDŐ, sivatagi beszéd a szavak játékának elhagyott terein. A praktikus közlések hűvös-szegényes rációja. Jelzői-vel, metaforáival a nyelv a gyermekekhez pártolt. Rápirít valósággal a poétikus bolondériára. Jó reggelt, Nap Szeme! Istenem, de divatjamúlt csacskaság a felnőttesség „okos gyüle-kezetében”. Fölkelt a Nap, mondja Örökmécses, tegnapi jel-zős összetételéből kiesetten, Ádám oldalbordájaként. Fölkelt? Pápista tévelygés, füstölög Nagyapa, önmagát büntetvén a cérnaszálon rángatott égitestek miatt. Ideje lenne tudomásul venni: a Nap sohasem kél, sohasem nyugszik le; sárgolyónk hátán mi fordulunk reggelenként az ő magas színe elé, csöpp-nyi fényt koldulva tőle. A Nap kidugta fejét az Istenszéke mögül. Árvaságában fölkapja fejét Nagyapa: ki merészelte mondani? Már megint az a Ptolemaiosz, a kéményseprő mód-jára föl s le mászkáló Hélioszával! Szegény Giordano Bruno! Biblikus metaforikus fényhálójából nyelvünket az ő máglya-túze sem tudta kiszabadítani. Ugyanvalóst minek tette volna? Megtagadhatjuk a Naptól a feljövetelt és a lemenetelt, a csilla-goktól, hogy sorsunkat megkönnyezzék; kétségbe vonhatjuk, sőt nevetségessé tehetjük a Holdnak ama jogát, hogy ezüst

lantként pendüljön fel a költő egére; hogy sugárhúrjain a szellők szellemkezekkel játsszanak. Tárgyilagosságunknál csak veszteségünk lesz nagyobb. Kik voltunk, mik vagyunk? Az elmúltak omladéakai alatt szavaink őrzik a vonásainkat. *Verba volant*. . . De hová repülhetnének a szavak? Terentius atyánkfia a bizalmát megvonta tőlük, nem gondolt az alexandriai könyvtárégetésre; a később ránk szakadt scripturahasztó napokra sem, amidőn a győztes hadfi szájában nem érezte jól magát a szivar, ha azt nem egy *Corvina* lapjából facsarta. Vagy Arany János verskéziratából. . . A papírok bizony elrepülnek. Figyelmünket a szavak lélekvándorlására vessük. Csitulgat Nagyapában a hiányérzetek keserősége. László elment ugyan a reá bízott mondatokkal, de ha visszajön: az Istenszéke mögül újra kidughatja fejét a Nap. Lángsörényt is vetünk reá, hadd berzenkedjék az Ésszerűség a romantika gyümölcsfáinak botolása közben. A pólyából kinövünk, de meg nem tagadhatjuk. A világ szemléletének pólyás korszakából *magunkkal* indulunk a másoktól megszabott világba. Így mégis marad valaki mellettünk.

MA REGGEL bejött egy lány a Mezőségről, mindenét magával hozván a városba költözködők batyujában. Nagyapa megkérdezte: nem felejtett-e otthon valamit. Ó, nem, semmit. A férjhezmenetel járt ugyan folyton az eszében, de a sátorfáját gonddal szedegette. Kicsi bűnök szégyenkeztek a szeme alján, és csupa tekintetkerülő lelkiismeret-rebbenés volt a rokoni látogatása. Négy-öt éves korában családias ragaszkodással húzódott meg Nagyapa ölében, ajándékcukorkát ropogtatva. Miért hozol nekem cukorkát? – kérdezte a bokálykék tekintetével inkább, mint zsenge szavaival. Mert szeretlek, mondta Nagyapa – még csak jelölt az idő tájt –, visszakérdezvén a háromlevelű szót a tanítványtól. „*Sejtellek*.” A selyp évek múltával, hogy épp László helyén bizonytalankodott a férjhezmenendő, a kelengye-szavak felől érdeklődve azt kérdezte

Nagyapa: hát amire tanítottalak, magaddal hoztad-e? Azt az egyet, a háromlevelűt felejtette otthon. Nem is lesz szüksége rá, bizonygatta a kiábrándultak rajongásával. Más ígével pótolja majd az otthonfelejtettet. Elment, nézi máig is Nagyapa. A kék bokály helyén júdáspénz fénylik a szemében. Otthon a tanyai házban valaki elaludt mellette. Épp amidőn a Választás perce megérett benne. Zrínyi Miklós már elkésett a figyelemztetéssel: „Végy példát az darvakról, vadludakról, nem teszik szárnyok alá fejeket és nem alusznak, míg istrázsát ki nem állítanak.”

AZ ANYANYELV darvadozó világát is megjárta Nagyanya, Nagyapa, az óceánon túl a hatalmas diaszpórában: a birodalmakat pettyező *Gólesz*-ben, amiként – találóbb szóval – Sólem Áléchem mondotta volt.

Indulás előtt Pusztakamaráson a dolognak teljes értelmetlenségén sajnálkozott Dédnagymama. Roppantul tetemes út! Hány kilométer ide Amerika? Oda-vissza, Ludas felé menet, nagyjából tizenötezer kilométer. A családi, rokoni hallgatóság hatalmas cöccögésbe kezdett, tanácsot is adván közben, miszerint Bánffyhungyadnak indulva meg lehetne spórolni legalább harminc kilométert. Arra közelébb, erre hamarabb, ha egyáltalán érdemes az utazást megkockáztatni.

– Hisz nagyon messze van az az Amerika!

– De egymillió magyar él ottan – vágta ki a gólesz-tromfot Nagyapa.

Anyjának a riadalmas lélegzetben elakadt a szava. Kálvin tiltó szelleme tartotta csak vissza a kísértetűző keresztvetéstől, mert amiként pénzt: magyart sem gondolt össze ennyit – egy helyre; vagyis álmában legföljebb, amelynek lomberdei a földből kifordulva, véres gyökereiket az égre vetették föl s a lábuktól fölakasztott nyíresek, gyertyánosok kábult lombozatából madártojás-jégeső zuhogott kéken a földre.

Némi gondolkodás után így szólt hát csendesen:

– Egymillió. Akkor az az Amerika nincs is olyan messze.

Kivált, hogy oda hányódott el Nagyapának egyik unokahúga is, örökre kiesvén a Székely család csoportképéből. Keresd föl majd, ha arra jársz. Hol lakik? Valami nyűjork nevezetű városban. Hol dolgozik? Üzletben. Hát a címe? Nincs kéznél, de érdeklődés útján rá lehetne tán akadni. De kitől érdeklődjem, anyám? Az ember elmegy az egyik üzletbe, megkérdi: Hol a másik üzlet? A boltosok mind ismerik egymást.

AMERIKA Bánffyhunyard felé menet is messzinek bizonyult.

Amivel a kozmikusnak tűnő távolságokat Örökmécses térben és időben megtoldotta: László hiánya volt. *Vajon mit csinál ő mostan?* Ezt már Bécs kapujában kérdezte; a Wienerwaldban, a csodás bolondériákkal csalogató Präterben; a Burg udvarán a díszkutyává nyírott fenyőfácskák között s a Mariahilferstrasse forgatagában; egy baráti ház önzetlen fehér asztalánál a Capistrangasséban, ahol Nagyapa fénykép formájában az otthoni kihűlt kemence mellett melegszik. Villamos csolnak repült és hányódott képzelt hullámok hátán a nyári ég peremén; az óriáskerék – mintegy az ifjúság tovatűnt kacagásának felhajtó erejével – meghordozta Örökmécsest a magasan, a történelmi kíváncsiság Nagyapát a mélyben.

Történelmet addig nézzünk, amíg van. Az Újvilágban a felhőkarcolók...

Hát nem indulunk már? Messze van Luxemburg.

Csöppnyi bolyongást még! Az emlékezés vesszőfutásait.

Képeslapot délután küldünk Lászlónak.

Hofburg, Neue Burg, Historisches Museum, Kunsthistorisches Museum, Stephansdom...

Nézd, itt halt meg Hunyadi Mátyás. A homályban veszteglő dicsőség. Nem, nem! Öt évvel azután, hogy Bécsset meghódította. A tömeg ujjongott, virágosó, polgármester, díszküldöttség, kulcsátadás. Pest-Budán is? Viszontujjongás a Ferdinándoknak, Ferenceknek, Károlyoknak. A mindenkori virág-

vasárnapi tömeg. Abszurdum? Az emberiség Ábel-füstje. A Szent István-székesegyházban ravatalozták föl. Azután le-szedték a Corvin-címereket. Mohácsot az a két aranytallér elfedte a tekintete elől. Hogy látta-e élteben? Harminchat esztendőnyire volt már. Bederengett az ablakon. A kard is övé. Aranymarkolatú. Ő volt a legnagyobb, persze. Ha létezett egyáltalában. Ne ne vess. Pusztakamarási történészek gyanakvása, hogy tankönyvírók találták ki. A későbbi leckék-ből különben nem maradt volna ki. Azt mondtam nekik: lennie kellett, hiszen apja is volt: a nagy törökverő, János. Tessék megnézni Gyulaféhváron a kőkoporsóját. A szavait is örököltük. Zimonyban azt mondta két fiának a halálos ágyán: „Erre kérlek pedig főképpen, hogy tunyaságból ne rútítsátok meg a tü anyátoknak nevét. Néked hagyom ezt legelőször, szerelmes Mátyásom!” Lászlóhoz nem szólt?

NÉKED HAGYOM EZT LEGELŐSZÖR,
SZERELMES LÁSZLÓM!

Ebédre várnak. Küldjük a lapot a gyerekeknek.

Kék alapon arany motívumok, látod-e? Zrínyi sisakja. Nem a költőé, hanem a szigetvárié. Szalmakalapos időkben a súlya tán a legtanulságosabb: két és fél kiló. Csak kettő húsz.

Ahhoz is vékony már a nyakunk. Nézd, itt a kardja is. Fényképét megmutatom az atyafiaknak. Ha így sem hiszik el, nem tudom, mihez kezdünk velük. Igen, egy füst alatt Szent István erszényét és házisipkáját is. Erősen megkotorásztak, ha már a házisipkát is. . . Ajándék. Nem, a Corvinákat hozták. A nagyszentmiklósi kincsekkel együtt. A kötelet, azt vitték. Aradra, Marosvásárhelyre. Hát a Makk-féle összeesküvés a Székelyföldön negyvenkilenc után. . . Székely mártírok tere.

Istenem, a Gyermek! Szűzanya be szépen tartja.

A máriapócsi Madonna, festette Papp István. „Ezt a képet bűneim bocsánatára állíttattam fel, 1676.” A festő írta? Mecénás íratta? A művészet bizonyos értelemben: vezeklés is. A lélek mentése. Nem, még nem vagyok éhes. A papok megállapították, hogy Máriapócsen a Madonna valóban könnyezett. Akkor hozatták el Bécsbe. Nem tudom, az igazságot miként hámozták ki. Nagy Imre bácsi Zsögödön festett egyszer egy pisztrángos patakot, azután kiment a méheit megnézni, hogy rajzanak-e. Visszament a műterembe, vízben úszott az ecset, paletta. No nézzétek, kiöntött a pisztrángos patakom!

Nagy Lajos aranykeresztje.

Emlékszel, amikor Lászlóval leszedtük a keresztet a papnak a hátáról? Repülőgépet csináltunk belőle.

Báthory sisakja. Az Istváné, persze. Kenyérmező. Kinizsi két karddal vágta a törököt, kiáltó szavaival a fejedelmet keresve. Báthory István atyámfia! hol vagy? Ha élsz még, kérlek tégedet, felelj énnékem; felelj, kérlek tégedet, ides társom! Ennél hívebben – ahogy ezek a szavak őrzik – ki tudná a kenyérmezei csatát megeleveníteni? Hűvös ez a terem. A megörökítés különben Bonfini nyomán a Heltai Gáspáré. El ne felejtsem, Lászlónak félretettem belőle néhány mazsolát. Nyelvi kalácsba valót. Véremnek *sokaságát* ontottam nagy sok sebekből. A királyi mag Máriában *elfogyott*. A papok is elébe menének az *egyházi szerszámokkal*. Nem szűzmáriás lobogóval, kereszttel, füstölővel stb. – amit a reverendások magukkal cipeltek a hitnek jeleként. A szimbólumokat egybemarkoló jelzős főnév: szemléleti ugrás valósággal; a pusztá megállapítástól a kritikai értékelés irányába, Heltai tisztelendő urunk akarata vagy szándéka ellenére. Hiszen ő maga is a vallás ügyeiben volt *foglalatos* ember. A céhes elkülönítéssel azt mondja mégis: az istenes jeleket nemcsak hordozzák, de belőlük is élnek, velük keresik a kenyerüket; miként a kőműves a

vakolókanállal, szabó a tűvel, ők is a szerszámaikkal, munkaeszközeikkel. A Nyelv csodásan működik, de útja rejtve van. Itt nem szabad persze dúdolni. No és az urak: szokványos módon elsomfordáltak, oldalogtak, Heltainál: *elpironkodtak*, mert *ingadoztak a hűségben*, és hiába *kalapolták* a királyt és *tisztogatták* – mentegették – magukat előtte, aki jól tudta, hogy *kanalukat sok gyanús dologba mártották*. Aminek gyenge az eleje, érvénytelen a vége is.

Siessünk, valóban, ne nyelvészkedjünk.

Szarajevó, Ferenc Ferdinánd nyitott gépkocsija, 1914, a többit már tudjuk. Hát igen, a szerbek. Okuk milliónyi lehetett a lövöldözésre, már csak Bosznia és Hercegovina miatt is. Jól tudták ugyanis, hogy a megszállott földrajzi tartományok végleges birtokbavételének legfőbb feltétele: a lelki tartományok előzőnlése. A népeket beolvasztó nagy kohóban az következett volna: nyelvirtás a csecsemőkön kezdve, a nemzeti tudat kiégetése tüzes vassal az agyakból, a kultúra élő testéből, a történelmi emlékezetből. Lám, ezt a bátor szabólegény is sejtette. Libényi János a Karintiai Kapunál sétáló császárt úgy-ahogy nyakon szúrta 1853-ban. Vastag volt a katonai gallér, a merénylet tehát vékonyra sikerült. Bizonyos, hogy nem ezen múltott a sorsunk. Egy ájult testben az eszmélő sejt anarchista lázadása. Értelmetlenség? A derék szabósegéd nem olvasta Lenint. Ez tehát a Votivkirche. Mondják: a Monarchia népei hálaimaként emelték a császár szerencsés megmenekülésének emlékére.

Ráfogás persze.

Akié a hatalom, azé a hála. Annak minden változata. Az esőért is, az elmaradt száj- és körömfájásért is.

Votivkirche!

Köszönjük néked a felettünk aratott győzelmeidet és föltett szándékodat, miszerint először koldusbotra juttatsz, majd azután németté emésztesz bennünket. Külön-külön és együtt: zsolozsmáid leszünk. Köszönjük Nagymajtényt, Világost,

Haynau kardját, az aradi vértanúkat, a siculicidiumokat, a Petőfi fejére kitűzött vérdíjat, a kereszttel megjelölteket a jakobinusok családfáján. Köszönjük Kufsteint, az ezüst keresztet és a két gyertyatartót; hogy Nádasdy Ferenc, mielőtt fejét a tőkére hajtotta volna, alattok imát mormolhatott.

LÁSZLÓNAK VAJON MEGADATIK-E,
HOGY MINDEZEKET LÁSSA?

Elébe megyünk valamiként a lehetőségeknek. Amit lehet, innen hazaviszünk, a többit bepótoljuk: házi bor, házi történelem. Mihály bátyád pálinkafőző üstjét elkobozták. Ezzel szemben a währingi temetőbe is el kellene látogatni. A réginek persze már csak maradványa az emlékhantoló időben. Bizonyos Ormós Zsigmond nevezetű krónikás a múlt század közepén még eltűnődött a sírköfeliratokon. A lengyeleken, hogy azok lengyelül őrzik az elhunyt nevét és bizodalját a feltámadásban; a magyarokén, hogy azok németül szólnak a kegyes utókorhoz. „Nem jele ez annak, hogy idegenek közt a magyar könnyen elhagyja nemzetiségét?” No persze! Lám, valamelyik Bánffy anyanyelve helyett nem a németet, hanem a franciát választotta sírfeliratául. Egyre megy.

Hogyan képzelné el a feltámadásukat?

Kacsacsőrű emlősök a jobb oldali kijáráshoz, kiabálnak a hangosbeszélők. Kik a nyelvüket kifordították és újrászabatták, vasaltatták, lefekvés előtt ne felejtsek el azt kiporolni. Hölgyek előnyben. Az Úr, szokása szerint, ódon tanulságokat preckelne rájuk arany meszelővel: ha nem ott haltok meg, ahol kellene, annak okát az életetekben keressétek.

De cáfolat is van itt Ormós uram sóhajos kérdésére. Megfordult itt Bethlen, aki Miklós maradt, Bornemisza, aki Péter maradt Szophoklész *Elektrá*-ját magyarra fordítva és egyekben is bátran cselekedve, szívében a félelem esztétikájával:

„De mint Szent Péter és Jeremiás mondja maga felől: egyfelől félttem, másfelől égett a szívem, és talán az oldalamon is kifakadt volna, ha a számat fel nem tátottam volna.” Feleim, tapogassátok meg az oldalakat. Bordáitok közül gennyedő sebek szívárogztatják a lenyelt mondandót.

Faludi aki Ferenc maradt

Bessenyei aki György maradt

Kisfaludy aki Sándor maradt

Batsányi és Fadrusz akik Jánosok maradtak

Barabás aki Miklós maradt

Székely aki Bertalan maradt

Teleki aki Sámuel maradt

Széchenyi, aki István maradt a lelkiismeret legelső moccnásától a téboly néma viharáig. Döbling. Márványtábla. A helyi polgár a szemét mereszti. *Wer kann er gewesen sein?* Aha, öngyilkos. Szerelem? Annak egyik ősi változata: honszerelem. Érdekes népszokás. Egy svéd utazó jegyezte föl, hogy a Marques-szigeteken még a múlt század végén is dívott a kannibalizmus. Megettek ott egy európai ácsmestert.

AZT A KISCSIZMÁT MEGVESSZÜK LÁSZLÓNAK

Kilencezer méter magasan repültek, alattuk pörgött az Atlanti-óceán. Útitársaikat – akik háromszázan is lehettek – a tankönyvekből kilépett élő, remegő látvány nem érdekelte. A légikisasszony se nagyon, pedig mint valami reggeli tornagyakorlatot: a halálukat mutatta be a zuhanás esetén semmire se használható mentőövek kezelési módozataival. Tudod, milyen fogazata van a kék cápának? Revolverfogsora. A fogalom keresztapjának volt nyelvi fantáziája. Ahol kékebb, ott mélyebb ugyebár a víz. Ismerős tájék. Somostetői táltos lovunkkal itt nyargalásztunk; Izland fölött, hogy meg ne perzseljen a vulkán, fölhúztuk a lábunk. Nyugati irányból tűntek fel

azután a sárkányok. Tanú persze nincs rá. A tenyerem legfölből, mondta Nagyapa. Ahogy átöleltem, tenyeremen éreztem a felgyorsult szíve dobogását. Az ijedelmében keresztet vető istálló mestert is fölemlegették. Klattyogott, ahogy nyargalt, a leltári gumicsizmája. A képzelete is leltári lehetett, sehogyan sem fogta föl ésszel a kérdést: uram, visszahoztuk a lovát? Visszahoztuk.

Hallván, hogy magyarul beszélnek, kacagásuk okát egy öreg hölgy kezdte firtatni.

– Emigration?

– Nem emigrájsen – mondta Nagyapa. – Egy kis otthoni félreértésből támadt a jókedvünk.

– I'm sorry!

Hol láthatott vidám kivándorlót?

Korabeli följegyzések szerint a székelyek – a nagy kiszakadás előtt – búcsú-istentiszteleteket tartottak, és elsírátták, ó, nem az istent, aki megígérte, hogy velük marad az Óceánon túl is, hanem egyenként: a maradékaikat. Vidámnak még a mókás természetű Ábelt sem igen láthatták a hányódásban. Arcán a sebhely látható maradt; a nyesett ágé, mely soha be nem hegedt a hazavágyódásban. Elevenségét és érzékenységét a szülőföld oltóviasza védte.

ISTENEM, MIT CSINÁL MOST AZ A GYERMEK?

New York fölött esős, felleget, villámlásos magasban már-már leszállhatatlanul sokáig kerengett velük a gép. Kétszáznyolcvan ember kereste leszállóhelyét a földön. Számra nézve: a teljes pusztakamarási gyülekezet, a repülő Szórvány. Egy rossz mozdulattal, akár egy kosár tojástartó, oda lehetett volna vágni valamely felhőkarcoló falához. Nagyapát is megkörnyékezte a halál gondolata; különösebb ijedelem nélkül, a mulasztás szomorúságával hüvelykujjnyi mesét gondolt végig

hirtelenében: ezt még el kellett volna Lászlónak mondani a tujafenyők alatt. Később, a Cyrano-orru gépkocsiban, a szédítő forgalmú autópályán a mesét részleteiben is kidolgozta, kacagtató csattanót kerekítve hozzá. Az otthoni mulasztások különös nosztalgiájával vizsgálta vendéglátóinak arcát is, az ábeli sebhelyet keresve rajtuk. Szíves mosolyuk fényhálója mögött azt is megtalálta, ám lehetséges, hogy csupán a képzeletével. A kutató tekintet azt is észrevehette, hogy az új lét-küzdelemben, amely osztrigafriss elmét és versenyképes reggeleket fogyaszt, az elhagyott otthon emlékezete: magánteher, magánkín, míg csak lemondó legyintéssé nem keseredik; utánunk az özönvíz – a gyermekeink formájában. A legyintés egy-egy nemzedék – némely családban emberöltőnyi fáradozás – kifulladásának végjele: megadjuk magunk! Besétálunk a nagy olvasztókemence csapóajtaján. De addig? Az anyanyelvi ragaszkodás ezernyi akváriumában buzog a szorgalom: vásárnapi iskola, hétvégi iskola, művelődési köröcskék margarétalánca, nyelv- és istentiszteletek az önfeledés kísértéseinek csapdarendszerében. Nappalok és éjszakák mosódtak egybe az anyanyelv betegágya fölött. Hallgassátok a tisztelendő atya prédikációit! Az öreg székelyeknek magyarul – a gyermekeiknek angolul hirdeti az ígét. Már az isten is kétnyelvű? Ó, nem, nem hagyom lekopni nevemről az ékezetet. Kereskedelmi szerződést sem írok alá, ha nevemről az ékezetet el meri hagyni valaki! Egy rossz hangsúlyért perselypénzbüntetést fizet a gyermek. Igen, büntetni kell, bírságolni kegyetlenül, aki a nyelvét megcsúfolja! Fogadkozott szenvedélyesen a költő: *Jöhetsz reám méreggel, törrel, ékkel. De én itt állok az ikes igékkel.* Vizek hátán a sikongó falevél. *No-no*, rázta fejét Ligonier magyar aggmenházában a bibarcfalvi öregasszony, nem érti már az otthoni szót, régen volt, amikor a dollár káprázata a férjével együtt Pennsylvania bányái felé sodorta. Új kocsit, villát vásároltunk, csodás fűnyírógép nyomán *ondolált* a kertünk, már csak a magányunktól kell megszabadulnunk. Nem

tudsz valakit Erdélyben, aki örökbe adná nekünk a gyermeket? Nem kívánnám ingyen. Ó, bizonyára! A fél tüdejét, veséjét, a fél szemét sem. Egy öreg tanítónőt hozatnék Csík-szereda környékéről az unokám mellé. A nyelvére vigyázna csupán, a rövid és hosszú magánhangzóira. Ikes igék mellé dajkát keresek koszt és lakás ellenében. Nézzétek meg a hétvégi iskolánkat. Fészekaljnyi magyar gyermek, színes pántlika, népi viselet. A zongorához ült Nagyapa: hallgassátok csak, mit hoztam nektek a gyergyói havasokból. *Elment, elment az én párom, le az úton egy fűszálon.* Itt megállhatnánk csodálkozni. Ilyen szép-sejtelmesen, a bánatnak és a csöndnek ily lehetetlen finom rezzenetével ki tud még elmenni? Időtlen időközön át a nyelvnek micsoda fáradalma rejlik abban, hogy az elválás szenvedésterhét végül is nem a földre, nem az égre, hanem egyetlen fűszálra bízza? Ámuló szemmel e kicsi fűszál előtt rajtunk kívül ki tudna megállni? Ámulni! A sajátunkat? Szegény Narkisszosz a patak tükreben megpillantotta arcma főlött senyvedt el az önimádat kínjai között. Eltemetnének majd bennünket a nimfák, és csodálkozni fognak a helyünkön talált sárga virágszálon. Igaza lett volna tehát a jóslásban Teiresziásznak? Boldog lehet, ki sohasem ismeri meg magát. Kerüljük el valamiképpen az önismeret félelmeinek kaptányát. Leiriopé szépséges fia önnön vonásaiban gyönyörködve titkot bámult, egy váratlan felbukkanó visszfényét az ismeretlenségnek. A mi fűszálunk – egy nyelvi közösség képzeletének tollvonása, a jellemző erőnek e zöld villámrándulása: *megnyilatkozás.* A magunk legbensőbb titkainak jele. Homlokunkat a tenyerünkre ejtve érdemes fölébe hajolnunk. Percekre legalább. Amennyi idő alatt a székely ruhás Jefferson Emesék és Kovács Geraldok a gyermeki elme viaszérzékenységevel a miniatűr remekművet megtanulták. *Elment, elment az én párom.* . . . Halljátok csak a dallamát, gyerekek! Amily bonyolult törvények szülték, éppoly egyszerű. Egyetlen kiszivárgó könnyecsepp az emlékezet szeme sarkában. *Le az úton egy*

fűszálon... Tisztán, szépen énekelték. A pedagógia csodája. Tanár és tanítvány énekes tekintete egymásba fonódott. No, még, még egyszer! *Hogyha elment, sej-haj, visszavárom, ölelő karomba zárom.* Ki tudná megmondani most már, miért szép ez az erdélyi népdal. Csaba, mit szólna hozzá? Csaba lesütötte a szemét: *I don't know.* Enikő! *I don't understand a word of it.* No, semmi baj. Amott az a kislány megmagyarázza. Akad még itt gyermek, aki a kezét felnyújtja.

Szegény dallam, szegény fűszál!

Száz emeletével hatalmas volt az Empire State Building, tengerre néző arcával a Szabadság-szobor. A pokol malmainak hangján, a környéket s az ámuló szemet vízpermetben fűrösztve zuhogott a Niagara; lélegzetakasztó volt New Yorkban a kristályragyogású belváros és a Harlem néger apokalipszisének kontrasztja, Miamiban az Óceán hullámjátéka, Torontóban a Világkiállítás csodaországa, a háztetőkről fölszálló helikopterek látványa, és minden, ami annak előtte hihetetlennek tűnt a mezősegi dombok nádvilágában.

ISTENEM, MIT CSINÁL MOST AZ A GYERMEK?

Örökmécses lobogjon egy hunyorításnyival vidámabban!

A puszta csodálkozáson felül tűnődésre késztető volt Kolumbusz roppant világának Rációja és még mindig oly nagyon templomos természete; villanygombos rendje és hangyabolykáosza; a bioszférát elborító technoszféra tökéletes működése; a hatalommal tegeződő polgár önérzete – hé, te Jimmy! – és alázata a Bankszámla szent színe előtt; a rablás ellen bebiztosított ékszerüzlet, valamint a bénulás ellen ugyancsak bebiztosított futballistaláb és színésznői mosolyizom; a rezervátumba szoruló gyalogos ember látványa; a nagy felemelkedések és bukások balzaci sorsörvénylése? Kossuth szobra a detroiti autócsodák üvöltésében: egy szétrobbant csillagnak ide-

hullott darabkája; Cleveland elhagyott magyar templomai a négernegyedek dzsungelburjánzásában; milliónyi Jónás riadalma a nyelveket emésztő cethal gyomrában; az anyanyelvileg együvé tartozók titkos hívóhangjainak sirálytánca az éterben; a Kínálat szirénhangjai: gyermektápszer és kibérelhető rádió-adóállomás az egyéni vélekedés szolgálatában; horgászhorog, műlégy és hatlövetű pisztoly egy önkiszolgáló üzletben; Nagyapa haldokló barátja egy csodagépekkel felszerelt kórházban; az anyanyelvük ellen lázongó gyerekek és a szavaihoz ragaszkodó szülők fájdalmas patvarkodása; a háromszázoldalas napilap eszme- és reklámhadjárata a reggeli tejeskávé mellett; a tizenhat csatornás színes televízió éjjel-nappali ostroma a gyanútlan elme bevétele végett; az étkek és italok eldorádója; a népdalért rajongó cserkészek szépségeszménye és kábítószer-fogyasztó fiatalok eufóriája; az idő gyémántértéke, a munka és munkanélküliség, a trónra emelt szeretet és az elesettek szaharamagánya; egy asszony a floridai tengerparton...

A hullámok közül bukkant föl, majd lassú, bizonytalan léptekkel indult Nagyapa felé a forró homokon. Játékbara, kiáltotta Nagyapa Örökmécsesnek, egy kicsi néger leánykát találtam a kagylótörmelékben! Szerencsebaba! Megőrizzük és Lászlónak hazavisszük. A magyar szavak hallatán megrándult az asszony. Vad jelzi csak ily fölismerhetőleg a golyótalálatot. Lángoló arccal állt meg Nagyapa előtt: istenem, önök magyarul beszélnek! A világ végén is... Igen, az ember a bőrét kénytelen magával cipelni. Az én gyermekem pedig otthon maradt. A marosvásárhelyi asszony elsiratta a gyermekét, és elmesélte kalandos útját az Óceánon átal – Nagyapa unokahúgával, kinek a címét a New York-i boltosoktól kellett volna megtudnia. Kéthangúvá lett a sóhaj az izzó homokparton:

ISTENEM, MIT CSINÁL MOST AZ A GYERMEK?

Félelmetesek voltak Miamiban a revolverfogsorú kék cápák, elképesztően értelmesek az akrobata delfinek. Áhítatkel-tő volt Chicagóban Brâncuși szobrainak márványszava és Picasso színes fémalkotmánya; a szíves házigazda tizezer kötetes könyvtára s az anyanyelv oltalmára emelt Tulipános Háza; elismerő cöccögéssel vétetett tudomásul a milliomos magyar festő káprázatos pályafutása, ékszeres örömeiben a honvágy szünetlen fájdalomnyilallásaival. Otthon, Szovátán szeretnék magamnak házat építeni. Nagyapát egy könyvbe préselt muskátli kapta szíven mégis; egy féltve őrzött virág-szál-múmia New Jerseyben. A vendéglátó ház puha szavú, kedves asszonya félrevonta Nagyapát a három szakácsnővel is fölérő elektronikus konyhagép mellől. Ez a néhány szírom onnan való, a régi kertünkéből. Ez a lyukas mogyoró is. Az álombeli kerek erdőből, ahol tavaszi napokon madarak szöszmötölnek a gyertyánágakon. A zacskóban maréknyi föld volt, apám sírjáról való. Elkobozták a vámosok. A vámosok mindig éberek, menten észreveszik, ha valaki sírhintőt rejteget a kézításkájában.

ISTENEM, MIT CSINÁL MOST AZ A GYERMEK?

Néhány búcsúszóval a torkában New Yorkból Clevelandbe repült Nagyapa. Váratlan elhunyt, fiatal barátját temették ottan, a verset írogató rakétamérnököt, aki Cape-nak fémrácsos obeliszkje alatt űrhajók kobakját csiszolgatta, miközben a személyiségéből kiesett ember lelki nyomorúságán tűnődött; az atomkor bugyrába kerültek különös változásain: a kénszemű, fémcsigolyás, plasztikzsigerű emberen, az uránérc rigókon, a plutóniumpikkelyű halakon, a szabadnapos eunuchokon, Berzsenyi zefirjén, amely gázoknak szagává lett, a

kohóarcú, szivararcú, reklámarcú, autóféklámpaarcú emberen, akinek nyelvi templomát naponta fosztogatják az anyagi jólét kufárseregei. Szép halott leszel, mondták a temetkezési vállalat kozmetikusai; miért kell őt vajon Csokonaitól is elbúcsúztatni, kérdezték a nemzetfölötti lét kacsacsőrű emlései; hát a kék lábú madarat mi végett emlegeti vajon az a messziről jött ember? Műgyepszőnyeg a sír körül. Asztalsima temetőkert, vízszintesen elhelyezett márvány sírkőlapokkal. A fűnyírógépek akadálytalanul szépítik a halottak zöld sivatagvilágát. Itt nyugszik az elhagyott otthonról verset írogató rakétás ember. A bibliai legenda szerint Isten kétféle porból alkotta meg Ádámot. Egyiket a Morija hegyéről hozták az angyalok, másik a világ négy sarkából gyűjtött porok keveréke volt, hogy akárhova veti majd a sorsa Ádámot, a föld befogadja testét, ne vesse ki mint idegent.

Az anyaföld bárhol befogad bennünket.

De felejtéssel válaszol a felejtésre. Akik reánk temetkeznek majd, szenvtelenül taszítják odébb a csontjainkat: vajon ki lehetett?

ISTENEM, MIT CSINÁL MOST AZ A GYERMEK?

Örökmécsesnek ki-kibuggyanó könnye sürgette már a hazajövetelt. Amit láttak, eltették szépen az emlékeik és a tanulságaik közé; az ámulatot kéregető Mutatványos Jelenségeket félreseperve repültek vissza Luxemburgba, s rohantak onnan is éjjel-nappal lazacnyugtalanásban, Kolozsvár tornyaival a hunyt pillájuk alatt. A kezdeti kíváncsiságokból kiesett Párizs, Róma és Velence: véres emlékeivel a Colosseum, szelíd galambjaival a Szent Márk tér és Colleoni lovas szobra. Jó lett volna még egyszer eltűnődni Michelangelo Világmindensége előtt, a Sixtus freskó-ege alatt. Nagyapa tudós vigasztaló magyarázatot is talált a nagy sietségre, amelynek a végén piros

bojtként lebbent meg szeme előtt az otthon legelső szava: *Jamama!* A Szent Péter-bazilika építői nem csupán istenes áhítatra: szemléletre is oktatnak; a tekintet elé tárulkozó látvány egybefogására. A székesegyház előterében fehér márványlapocskával jelölték meg a helyet, ahonnan a részletek tülekedése fölött az építészeti remekmű Egésze látható. A látószögnek e meghatározott pontján, mint lencsében a fénysugarak, futnak össze – igazi szépségüket is elnyerve – Bernini kőbe örökített formacsodái. Tudom, bólintott rá Örökmécses, a te márványlapocskád, ahonnan nézve a világ egész értelmet nyer: a mesemondó hely a tufajenyők alatt.

Lászlót az ablakban találták. Anyjának visszarántó mozdulata nélkül az üvegen át röppent volna Örökmécses karjaiba. A növekedésben egy kicsit megsoványodott, pipevirág-haja sötétebb árnyalatba hajlott, akárcsak szemében a bronzos fácáncsibe. Telve most már szemrehányással is: mennyit, de be sokat vártam én tirátok! Nézd, mit hoztunk, sipkás törpét és óriásmackót, százféle cukorkát, rugóra lépkedő úrhajóst és színes ruhácskákat! De nem győzte kívánni végét a kirakóvásárnak. Mutatoujját begörbítve csalta félre Nagypát az előszoba sarkába: hol voltál, Játata? Ó, nagyon messze voltam. Mit csináltál ott? Ha én azt el tudnám mondani. Egy törött vázának a cserepeit számolgattam. De hiszen magad is ott voltál. Emlékezhetsz rá. Itt aludtam és ott voltam? Torontóban megríktatt Nagymamádat. Rossz voltam? A szeme sarkán kiszöktél az elmebajos autók közé. Elindult utánad, egy kicsi fényhálóval próbált onnan kihalászni. És megkerültem? Visszahozott, elvarázsolt, a nyakába akasztott. Gyöngye voltam? Igazgyöngye. Más alkalommal mint a majoránnát berakott a tiszta zsebkendők közé. Te is megtanultál varázsolni, Játata? Bécsben felültettelek az óriáskerékre, Bethlen Miklós bácsi térdére, és megforgattuk Mátyás kardját, az arany-

markolatút. Akkor mondj egy mesét nekem. Úgy kezdőd-jék: volt egyszer, hol nem *voltunk*, mi ketten meg a kőpa-ripa. Először te meséld el, mit csináltál ott a Napsütésben. Elmentem, sírtam, sírtam, sírtam. Itt a vége, sírj el véle.

A kávéfőző kotyogása miatt a történet veleje máskorra ma-radt.

ÜZENTE PEDIG Dédnagymama, hogy maholnap elfelejti, milyen az eleven gyermek, olyannyira magára maradt a fény-képekbe költözött fiaival; unokát, dédunokát vigyenek el hoz-zá annyi időre bár, míg egy kosár almát leszed a fáról. Jó lenne csakugyan elmenni Lászlóval Pusztakamarásra. Az ő szemé-vel nézve talán újra megnőnének a bokornyira zsugorodott valamikori erdők, a libaúsztató patakok, a kezdet Amazona-sai. Bejárnák együtt az elhagyott játékok színhelyét, valami-kori sokadalmak házait a nagy fogyatkozásban. Gyermeki segítséggel nemegyszer látogatta meg Nagyapa az idegenség-be öltözködő szülőfalut, valamikori önmagát fogva kézen a Magyar utcán véges-végig. De ha Lászlót is maga mellé venné: a két gyermekkel újra lehetne teremteni a világot.

Micsoda varázslat lenne, tűnődött Nagyapa, miközben az éber elme minduntalan közébe vert a káprázatainak. Voltra nem ad a boltos.

A reánk záporozó figyelmeztetésben csöppet sem áztatjuk magunk: Hérakleitosz szépséges folyóvizében másodszor nem márthatjuk meg a lábunkat; ilyenformán a homokóráin-kat sem fogja senki megfordítani. S bár önáltatás és remény-ség határát némelykor nehéz megvonni, azért csak tanulgat-juk – micsoda szorgalommal! – a sorsunkat. Egyebek között tudomásul vettük, hogy a gyermekkorból kimentett, lehele-tünkkel tisztogatott kicsi zsebtükör régen összetörött a mar-kunkban. Szilánkjait rakosgatja össze szüntelen, vérző ujjak-kal immár, az emlékezet. Diribdarabjai szerint arcunk mintha megsokasodott volna. Holott csak valamikori egysége szűnt

meg létezni. Ki tudná jobban ezt Dédnagymamánál, aki élete társával együtt a régi házat minden tavaszon újrameszeli, és gyermeket szeretne látni maga mellett.

GYERE, LÁSZLÓ, látogassuk meg Dédiéket.

Mesét is mondasz az úton?

Azon a hegyen túl, ahol azt a kicsi felhőt látod, derékig lábalunk majd a mesében. Ha odáig eljutunk, minden, amire ránéz Nagyapa, megszólal, mesét mond.

– Miért sírtál a napközi otthonban?

– A Napsütésben?

– Ott, a Napsütésben.

Megáll a gyermek, nekihuzakodik a mondatnak. Felbukik, majd újrakezdi. Nagyapa tudja már, mi történt. Arra kíváncsi, miként rakja ki szóval az ösvényt a sírásig. Óvó néni, óvó néni, kiáltotta. És nem kapott választ rá.

– Valamikor magam is így jártam, te László.

– Elmeséled nekem?

– Menegessünk csak szép csendben, figyeljük a madarakat, az őzeket, hadd gondoljam először végig az én Napsütésem történetét.

NÉHA ÜZENET jött nagyapámtól a tanyáról: küldjön anyám két tasak édes paprikát meg egy fölös gyermeket kölcsönbe, őszig, hóharmathullásig; akkor ez utóbbit épségben, sőt, ha lehetséges, föl hizlaltan visszajuttatja. A választás két ízben is reám esett. Ez volt az én külföldi tanulmányi utam. Három hónapot töltöttem el ilyenformán egyedül élő nagyapám s egy tarka tehén társaságában. Az indulás, az utazás – bugyrommal a nagy hegyen keresztül –, majd a megérkezés jóleső izgalma ma is bizsergetőleg moccan az emlékeim között. Elutazom, híreszteltem fűnek-fának, elmegyek a Kiskút-völgyébe. Hogy mi van ott? Semmi sincs. Azazhogy minden, ami ott látható, az maga a Semmi: ég, föld, szél, száműzött madarak, bokáig

érő víz a zsombékosban, ájult legelő, nagyapám elhagyott bánya-szótalansága meg egy zöld szakállú hadifogoly a kicsi ház sarkában: a Kiskút-völgyének egyetlen fenyőfája, a kényszerrel idetelepített, özvegységre ítélt suhogó magasság. Kit vegyen el? Tobozos fejét – kökénybokrokra, kecskerágóra lenézve – örökkön a távoli fenyveserdő felé tartja. Az elhagyott Nagy Zúgás irányába. Még ha szembefúj is a szél. Ha éppenséggel az övéinek támadó szele fújja is szembe. Sokat nézegettem azt a fenyőt, még el is kereszteltem, úgy hívtam: Kelemen. De nem amikor engem kölcsönbe adtak, az idő tájt Mikest nem ismertem, hanem sok esztendővel később. Miután Rodostó fölépült bennem. Bennem is fölépül, Jatata? Míg élek, nem hagyom. Míg apád, anyád a szavaidat gyarapítja. Csak így menjünk mindig; én egyet lépek, te hármat aprítasz mellettem.

– JATATA, hová megyünk, hogy olyan nagyon megyünk?
– Mondtam, Dédiékhez Pusztakamarásra.
– És azért Lacikának szaladni kell?
– Mehetünk lassabban is. A kiskút-völgyi mese valahogy le ne maradjon tőlünk.

– Dédi mit mond, amikor meglát engem?
– Azt kérdezi legelőször: hány éves vagy?
– Félkettő.
– A félkettőt betöltötted. Már két és fél éves múltál.
– Nem vagyok már.
– Úgy is mondhatnád dicsekvésképpen: maholnap három.
– Úgy mondom. Ma és holnap három.
– Nem úgy kell mondani, hanem a kettőt egybeillesztve: *maholnap*.

– Ma is, holnap is?
– Egyik sem. Hanem az utánuk következő.
Hogy két bizonyosból miként támad a harmadik, a bizonytalan: menet közben nem tudták tisztázni. Nagyapa visszatér-

ne a Kiskút-völgyébe, de megsajnálván az özvegy fenyőfát, hirtelenében László gondjaiba ajánlja:

– Mondjad: Kelemen.

László megáll, majd leül a tavaszi fűre, a lecke feladó arcát fürkészi, majd szembeönti egy gyűszűnyi kacagással.

– Te most ugye meg vagy *gajdulva*, Jatata?

ENNEK is története van: a gajdulásnak. Küzdelmes története. Halomba hordta otthon a varrottas párnákat. Ezen alszik majd Lacika, feje alatt a kék madarakkal. És kijelölte mindahánynak a gazdáját: Mamáé, Tataé, Jatataé, Dédié, Öcsié, Apjuké, Anyjuké, Bélukáé, Ionicáé, Samukáé, Kari kutyáé, a kerékpáré, a hintáé... Válogatta gonddal, melyiket mifajta kászoni párnafő illeti: sűrűcsillagos, kiscsillagos, nagycsillagos, sűrűrózsás, kakastarés, füzérmintás... Mind ide gyertek! – szolt a párnahegyi beszéd. – Vége legyen a szétesettségnek! Elég volt az abroncstalanságból! Mintha megsejtett volna valamit az állapotunkról. Nem ti szóródtatok széjjel, atyámfiai, hanem a fekhely. Ki-ki oda kényszerül, ahová feje alól a párna kirepült. Szálljatok vissza, madaras párnáim! A népét egyesítő macedónra Arisztotelész néni sújtott le az épp nyelve ügyébe eső állapotthatározóval. Lacika, te meg vagy gajdulva! Röptében kapta el a szót: gajdulva, gajdulva! A friss szerzeményét énekelte naphosszat, s mint valami szilveszteri maszkot aggatta minden keze ügyébe eső tárgynak a nyakába. Seper a seprű, meg van gajdulva. A vigyori fogalom mindannyiszor megkacagtatta, akárcsak mostan, hogy Nagyapa Kelemen szóba hozta. Jatata, te is meg vagy ám gajdulva.

– MONDJAD: Kelemen.

– Nem ismerem.

Korai még a Kelemennel való ismerkedés. Nagyapa távoli emlékeit elborítja most a változatos színekben kiabáló jelen. Köröttük a hullámszó Mezőség. Május lábra kapott, arcukon

a Holt-tenger lélegzete babrál. Billegetős kedvében menyecskemadár környékezi őket, le-leszáll, sűrű főhajtással bizalmaskodik. Nézi László: nem a párnafőről került ez ide?

Oldalba böki Nagyapát:

- Ez a madár mondani akar valamit.
- Azért jött, hogy téged táncra kérjen.
- Lacikát?
- Személyesen.
- Hogy hívják?
- Neked leánykamadár, Nagyapának menyecske. . .
- Leánykamenyecske – öleli át László mind a kettőt, hogy széthúzás egy madár miatt ne támadjon most. – És Lacikát hívja?

– Hölgyválasz.

Hölgyválasz. Figyelmének sűrű hálójában a fogalom fennakad; pislog rá, ismeretlen színe, csengése túlságosan messziről jött, haszontalanul is a jövőnek valamely bálos házából, egyelőre nincs mit kezdeni vele. A menyecskemadár fölszáll a telefondróra, és hosszú farkával egyensúlyozva, mint valami kötél táncos közeledik újra feléjük. László felugrik fürgén, a mutatványos madár pedig bucskát vetve tovaröppen, még vissza is kacag rájuk. *Ti-ti-tü!*

Kikosarazott orcával néz utána László. Nagyapa ígérete: a hölgyválasz hamvasszürke látomás volt. Maga a bizonytalanság.

– Hát ez bizony elment.

Madárnyi járóföldön újabb reménység nem mutatkozik.

Ott áll Nagyapa a számonkérés ütésközelében.

– Menj el te is! – támad neki László. – Eredj utána!

A nézése puskapor és madársörét. Melyikőtök hazudott itt? Meg kellene gondolni, Jatata, hogy mit beszél az ember. Ha kifogytál a bizalomból, vond felelősségre az örökös hiszékenységedet; az enyémet lehetőleg ne pazaroljuk repülő kötél táncosokra.

– Ne búsulj, megtaláljuk. A Kiskút-völgyében van egy fenyőfa, úgy hívják: Kelemen. Ne ráncold a homlokod, az nem kötél táncos. A hölgyválasz oda repült, ha sietünk, még ott találjuk, Kelemennek a süvegén.

– *Kelemen* – röppenti föl László, mint újabb menyecske-madarat, a rodostói magányt.

– Kelemen! – rikkantja Nagyapa. – Mehetünk!

Toronyiránt, Kelemeniránt a csikódombokon által. Az időök farsangos természetéhez igazodva, maguk is ünnepséget csapnak. Fölszentelik a frissen begyűjtött szavakat. Kelemen-nel gyarapodva énekelnek hát, még táncolnak is – pontoznak –, módjával és menet közben, kaszálatlan kaszálókön.

*Hej, Kelemen, hazaszállj,
fél lábon ne álldogálj!*

Hirtelenében egy gólyát hessentettek félre a gyermekdalból, hogy helyet szorítsanak benne Kelemennek. S nem csupán a hadifogoly fenyőfa kedvéért. A kilakoltatott gólyamadár hívatlan is hazakepel minden esztendőben. Kelemen-t Rodostó-látta szavaival – az időnek véres inges homályából – szüntelen hívni kell, csalogatni, szóínség sújtotta házakba; sajgó gyanakvással is néha, mert nem rak fészket madár oly házra, mely meg akar égni. Kutatásunk, kettőt is; egyet a ház közepébe. Hej, Kelemen, hazaszállj! Szárnyán a szavaink, a rég nem látottak, megannyi kígyómarta Eurüdiké. Csak szépen énekeljünk, László! Halálmély álmukból kedveseink fölvetik a fejük: halljátok? László elindult érettünk. Keljetek, öltözködjetek, fészülködjetek! micsoda nyüsletés! Arcotokon sárnyom ne maradjon! Sebeiteket bekötözzétek!

A régi ösvényeket kutatja Nagyapa. A tagosított szántóföldek elnyelték őket. A kanyar után a katlanban egy öreg akácfa volt, a hónaljában szarkafészek. Eltűnt az akácfa, eltűzelték bizonyára. Egy tojásrántottára való tűz csupán a fészekből kitellett. Új erdőt telepítettek a dombon. Körülvonták drót-

kerítéssel, hogy ha tavaszonként elindulnának a kecskék gyertyánerdőt reggelizni.

– Látod azokat a nagy keserűlapikat? No, azok alatt egy erdő rejtezkedik.

Gyermekerdő a vén gizgazok között.

– Sehol sem látom Kelemen bácsit – forgolódik László.

– Messziről jön.

– A meséből?

– A Márvány-tenger partjáról.

– Miért ment oda?

– Kergették.

– Vesszővel?

– Akasztófával.

– Fát akartak reá akasztani?

– Valahogy úgy – tekergeti a nyakát Nagyapa.

Ember s akasztófa viszonyát kellene megmagyaráznia; hogy melyik indul elsőnek a másik felé, de mindegy végeredményben; akár a baglyot a kőhöz, akár a követ a bagolyhoz. A dolognak ezt a részét – kellő tisztázás végett – későbbre halasztják. Énekelni kell most. Főlegyenessednek a répaföldeken a negyedmosolyos szombatosok; ők éppenséggel vasárnap dolgoznak. Hétfőn, szerdán, pénteken nem mindig, de a vasárnapkal igazolni kell, hogy a szombatot megülték. Nézik Nagyapát a gyermekkel: hát azok ott ketten mi járatban viga-doznak? Az öreg bizonyára felhajtott valamit, különben nem helytelenkedne itt a kaszálókon. Egy görcsös vénember, hogy szembetalálkoznak, mint feneketlen zsákban kutatja Nagyapát az emlékezetében. Jó tíz-húsz esztendeje még megvoltál, de már nem tudom, mi voltál. Ezé meg amazé vagyok, *bátyám*, ő pedig a Gyermek. Lászlónak hívják. Véle nincs baj, látom, de teveled mi történt? Valamire rábukkant a zsákban – lábszárcsontra, üres csigaházra, egy közös szalonnázás hangu-latára? –, fejét csóválja: mintha *amolyanabb* lettél volna. Egy kicsi tükör volt a kezemben, és összetörött. Össze kellene

rakni valahogyan; elindultam ezzel a gyerekekkel, de rövid ideig lehetek csak őrzője, ezért szólítottuk magunk mellé Kele-ment; a tükrömnek ugyancsak szilánkja. Neki énekelünk. Talán nem is jókedvünkből, hanem engesztelésképpen; Perszephoné s Hádész szívét lágyítjuk Orpheusz módjára, de fordított paranccsal, mit az istenektől kaptunk. Kedvesét csalogatván, az öreg flótásnak nem volt szabad hátratekintenie, de minekünk – ahhoz, hogy előre lássunk – vissza-vissza kell néznünk, különben holtan esik össze minden a nyomunkban. Minden tartalék erőnk, ami onnan jön, és rá vagyunk szorul-va. Azt is mondhatnám: Szilveszter napjának Janus-arcával vigyázzuk az elmúltakat és az ingerlékeny jövőnket egyaránt. De megtanulhattuk ezt a galamboktól is, amelyek egymásnak háttal térnek nyugovóra, hogy a kétirányú örködéssel épségben megmaradjanak az éjszakában. Istenem, elmotyorognak a bogos, közönyös öregek, nem galamb az, mit a fejedben látok. Őrült vércsék szaggatják már az agyadat. Szegény Kelemen, szegény múlt: nyugodjék békében, mondhatnád másokkal, akik viszont nem tudják, hogy mentünk át a vizeken gyakorta: hátunk mögül lábunk elé fektettük – a következő lépéshez – múltunk nádkötegeit.

Láthatatlan csizmaszárát veri László: Hej, Kelemen, hazaszállj! Nem győződ már, Jatata? Fél lábon ne álldogálj! Pat- togtatna is a tánchoz, de még nem tudja, melyik ujját melyik- kel pászítsa. Hogy sértődés ne legyen tehát: mindahányat billegteti.

– Nem szól – nézi elkeseredetten a kezét –, az én ujjam és nem akar szólani.

– Nem szólás az. Pattintás.

– Mutasd meg nekem, melyik ujjadból pattan a pattintás?

– Ülünk le, megmutatom.

Térdükön állítják föl egymással szemközt az ütegeiket: a két öreg tarackot, valamint László zsenge bodzafapuskait.

– A kezemre nézz most, ne a szemembe. Ott nincs pattintás.

A tekintete: egész lakodalmas menet. Nagyapa szemében véget értek már a lakodalmak. De téged megtanítalak, miként fogadd – ha sor kerül rá – a menyegzős napokat.

– Lehunyom inkább a szemem, de most ne kacagj. Ide nézz tehát.

Nagyapa csontig vágott két begörbedt ujjának, jobb kezén a gyűrűsnek és a kicsinek László a keresztapja. Állapotuk és foglalkozásuk – a nyomorgás – szerint jobbágyi névvel személyesítette meg őket. Görbe János, Görbe Jancsi, szegénykéim! Dércsípte hangon sajnálkozik rajtuk, simogatja, melengeti őket, hogy karmos állapotukból kiegyenesedjenek. Jó reggelt, Jánosék! Nyújtózkodjatok! A roncsolt inak, idegszálak szünetlen fájdalomjelzéseit nem hallja, nyári didergésüket, téli gémberedettségüket nem érezheti, de rokkantságuk láttán föl-föllobban javító szándéka. Ó, ti meghunyászkodottak, húzzátok ki magatokat!

Görbe szeget egyengetett Nagyapa. László ámulva – és tán a világ javíthatóságának sejtelmével – nézte végig a kalapácsütések alatt végbemenő csodás metamorfózist, majd így szólt, a szerszám után nyúlva: na most az ujjaidat is, görbejánosékat. Kalapácsot a görbéknek! A jó szó nem fog rajtuk. Ami csak ütés útján egyenesedik, nem kell simogatni.

– Ne kacagj, László. Pattintás végett ültünk le.

– *Vége, vége, vége!* – ugrálta körül a pattintás mellé tévedt névutót.

– Ülj vissza, csináld utánam. Hüvelyk Matyi ezzel a középső langalétával...

– A középső miért langaléta?

– Mert ő a leghosszabb.

– Miért a leghosszabb?

– Mert a többi mind rövidebb.

– A rövidek miért rövidebbek?

– A hosszabbak miatt.

– Szegény rövidebbek.

Újabb tisztázatlan kérdés, de most a pattintást kell gyakorolni.

László kudarcai arra mutatnak, hogy legalább jövő esztendőig fölösleges a kínlódás. Sajognak már az ujjai, de hang még sehol. Mérgében földhöz veri a sapkáját. Menjetek el, kergeti magától az engedetlen ujjait. Azok maradnak persze. Összebújniak, mint a kecskegidák a melegben. Ilyenformán meg sem tudjuk pattintással ünnepelni – ha jönne Kelemen. Ha jönne... Száműzetésében a szavaink; megannyi kígyómarta Eurüdiké, megváltást váró. Mi pedig csak gunnyasztunk itt, görbejánoskodunk. Tanácstalanul nézünk egyik a másikra. Egy napon újra megméretünk, és ugyancsak híjával találattunk: örvendezésre képteleneknek. Vigyázzunk, László – el ne sorvadjanak a mosolyizmaink. Két földhöz vert sapka között csak azért is gyakorolni fogjuk tehát a pattintást, amitől az összevont szemöldök elsimul, s nem csupán a latin közmondás kedvéért – *exporrigare fontem!* –, hanem védekezés-ként is a kudarcainkban. Dugd zsebre most a kezed, és ne búsulj. Ami pattintás az ujjamban megrekedt, mind a tiéd lesz, rád hagyakozom. Még az eszterág is tudja a maga idejét az égben, és a gerlice, a fecske és daru is megtartják, hogy mikor kell elmenniök, de mi nem tudhatjuk a te Vigasságos Napodnak eljövételét. Legyünk készek mindig a fogadására, miként a rajongók le nem veszik tekintetüket az utolsó ítélet titkos jeleiről a hiábavalóság káprázatai között. Nagy csoda lenne bizony, ha minden elvesztegetett rajongás a mi Kelemen-dalunkba csobogna, te László.

– Hadd fésülöm meg a hajad.

A májusi szél amúgy is összeborzolja, de jólesik a fejedet babrálni.

– Tudod, milyen színe van a hajadnak?

– Piros.

– Nem piros. A labda piros.

– Akkor milyen piros?

- Aranymálíncósín.
- Az micsoda?
- Egy madár.
- A hajam nem madár.
- Színe a madaré.
- Melyik madaré?
- Az aranymálíncó-madaré.
- Nem az enyém?
- Kettőtöké.
- Odaadtad hajam színét a madárnak?
- Nem adjuk senkinek semmiért.
- Nem adjuk.
- Aranymálíncó-madarat láttál-e?
- Málíncóhajamat láttam a tükörben.
- Gazdag madár, sok neve van: sárgarigó, sármáringó, aranybegy, aranymálú, szolgabíró, lórió, aranymál, aranymáj...
- Miért a sok neve?
- Tartaléknak. Ha egyik elvész, ugrik a másik. Boldog madár, amelyet így felöltöztetnek.
- Boldog málíncó. Ne tépd a hajamat.
- Most már indulhatunk. Hosszú még az út, fel a nyakamba!
- Minek a nyakadba?
- Zsebkendőnek, integetőnek, amikor jövetelünk láttán Dédiék kiszaladnak a kapuba. Seprűt, lapátot, derékfájást elhajítva igyekeznek a fogadásunkra. Valamelyiknek a könnye is kihull bizonyára.
- És akkor én zsebkendő leszek?
- Hogy megtorpan Nagyapában a játék, László rábólint a saját kérdésére. Zsebkendő lesz. Bár oroszánvadász szeretne lenni.
- Jatata, meg vagy gajdulva.
- Hej, Kelemen, hazaszállj! Nagyapa Lászlóval meghosszabbítva indul neki a következő dombnak. Eljött otthonról Dá-

vidként, megérkezik a szülői ház elé Góliátként. Sok minden-
nel megtoldotta már hazamenetelkor a személyét: ünnepi
ruhával az otthoniaknak, új csizmával, déligyümölcssel, né-
melykor egy-egy könyvvel is. Aranymálinkóhajú gyermekkel
a nyakában még nemigen. . .

Szemközt föltűnik a Kiskút-völgye. Akkor a kölcsöngyer-
mek is megszólal, látván, hogy odafönt László leánykamada-
rak után kutat a tekintetével.

TÍZÉVES LEHETTEM, kicsi növésű és nagyképzeletű a világ
titkainak feszegetésében. Minek örvendezel, gyermek? Ha a
Semmibe megyek is, az valami más lesz, tágasabb, szabadabb,
megyek a Másba, nem dunsztolódom tovább az itthoni közös
pokróc alatt. A téli hidegek négyünket szorítottak a közös ágy
deszkái közé, a szalmazsák hegehupáira. Egymás arcába, nya-
kába, hátába fújtuk a meleget és a kását, úgy aludtunk egymás
ellen és egyik a másikra utaltan, hogy nemcsak kezünk-
lábunk: az álmunk is összegubancolódott, reggelenként osz-
tozkodni kellett, hogy melyikünk látta az ablakon beszálló
csillagot. Nem te láttad, mert én láttam, hazudsz, álomtolvaj,
engem rúgtatok vakszemen, a csillagot csakis én láthattam!
Anyám szegény – arany kévekötőnk az oldódás ősi hajlamá-
ban – azt sem tudta, melyiknek miként tegyen igazságot,
akármilyen soványat is. Osszátok már el azt a vacsoracsilla-
got, vagy mit láttatok, ügyesen, testvériesen, és ne bakalódja-
tok. Lyukas a talpatok, vizes a kapcátok, és csillagokon akad-
tok fenn. Míg együtt vagytok, viseljétek el a közösködést, ne
supákold az öcsédet, istenátka! Áldjátok a sorsotokat, hogy
amit álmodtok, a tietek marad. Készül a háború, majd eljön
az idő, s reggelenként az álomhivatalban fogtok jelentkezni,
hogy akár a tiltott fegyvert, adjátok le, amit hunyt szemmel
látni mertetek. Akkor visszasírhatjátok a mai osztozkodást.

Jómagam, ha nem tülekedtem – mert ébren is ábrándok
sújtottak, amitől a járásom is néha öreges volt –, kárvallott

maradtam, anyám vigasztaló kacsintására szorultan. Magához intett, elsímitotta a homlokomat. Törött mécses, én szebbet álmodtam, legalábbis hasznosabbat: édenkert-i szentjánoskenyeret. Ha szabadjára eresztet a szemöldöködet, elmesélem neked fele-felibe. Vagy kétharmadába. Nekem csak annyi maradjon, hogy holnapra is jusson – magnak valónak. Enyhültem máris a fellegűző kacagásától. Adventi hangulatban – midőn arra készülődtünk, hogy kántálótarisznyával házról házra járva gyönyörködjünk saját szavainkban – boldogan hallgattam őt, s mondtam le rúgásból eredt álomporcióm-ról. Hiszen az éden gyümölcsfáit zúgatta meg anyám. Míg odakint szinte zenélve hullt a hó, s milliónyi fehér körhinta csábított, mehetnékemet felejtve, aranyalmát, szentjánoskenyeret, fűgét szedegettem az arcomba hajló ágakról, a Tudás Fáját, a tiltottat szorongással kerülgetve. Ahhoz ne nyúlj! Anyám volt annak a háromszázadik őrzőangyala. Mi van azon a fán? Isten szokott az árnyékában megpihenni. Mennyivel izgalmasabb látomás volt ez a bajt keltő csillagnál! Színjátékszerű és szófüzérekkel díszített. Mintha csak aznap reggel történt volna, oly bizalmasan súgta meg anyám: miután Ádám Évát eltemette, majd ő is elkeveredett a földdel, visszaadván neki a kölcsönbe kapott maréknyi agyagot, egyedül Énoch nyert a kertbe bebocsátást. Későbbben Izsák és kedvesebbik fia, Jákob is megfordult benne, de egyikük sem merte elmondani, mit látott az Elveszített Paradicsomban. Edelstein úr, a szomszédunk mégis megtudta valamiképpen. Épp múlt szombaton mesélte el, amikor a tüzet raktam, sábesz lévén, hát most elárulom neked:

gyémántot, rubint, smaragdot és
zafírt,
opált, igazgyöngyöt, topázt
és aranyat.

– Milyen színűt?

Sárgát, pirosat, és rezedazöldet,
gyöngyházzsínűt, azúrkéket,
barackos-hamvasat,
hamuszürkét és hósínűt,
ezüstöset, bronzvöröset

s még mi milyent! – annak egyedül Edelstein úr a megmondhatója. Káprázatos színzuhatagban mártott meg anyám az édenszakértő szomszédunktól elorozott látomásával, a szombatival és a gyermekkorival egyaránt. Sokat rajzolgattam akkoriban, keresztelővíz alatt prüszkölt és hegyezgette szándékát bennem a festő sziklevelke, mit azután elsenyvesztett a más irányú érdeklődés.

színvakító, fénycsúcsos esztendők,
lazúrosak és feketék

– a fekete a színek királynője –,
cinóber- és buzérvörös napok,
fehér alkalmak, kobaltszürkék és
tearózsásak, kárminragyogásúak
és okkersárgák,
foszforeszkáló világlásban
vissza-visszatérők: kísértetek.

ECSETTEL késő már Nagyapának utánok nyúlnia. Seprű lett abból az ecsetből, szorgalmasan működik Dédi kezében a tyúkketrec előtt. Akár a pattintást: e színeket is reád hagyom, László, s ugyanúgy az Éden Fájának tiltott ékszereit, a figyelmeztetéssel: csak kimondani szabad őket. Kötelező szabadság ez. Kimondhatóak? A tulajdonunkba kerülnek máris! Ettől az érzéstől vélte boldognak magát nemegyszer a kiskút-völgyi kölcsöngyermek. Ahogyan a mítosz főnevekké, jelzőkké esett szét: építőanyagának, a nyelvnek csodás törmelékeiben tur-

kálva eladdig ismeretlen, képzeletajzó fogalmakat seperhett-gyúrhatott be mohón, akár egy kolduló bakbarát, a káplózsákba.

– Jatata, hol van a leánykamadár?

– Nem tudom, László. Különben is most egy másik gyermekkel vagyok elfoglalva.

NEM BÁNTAM már a csillagrészemet.

Annál kecsgetetőbbnek látszott a szabad rablás az édenben, Amihez ilyenformán hozzányúlnom szabad nem volt – még ha el is szunyókált volna isten a fa alatt –, kimondva és hirtelenében magam elé dúdolván, apró dallamokba göngyöltem, kárminragyogású szerzeményem lett: ingyemen a szabadság szentjánoskenyér-ízévé. Mi tagadás, a létjogában sokszor kétségbe vont belső szabadságé csupán, a szívbe és az éjszakába költözötté, de nélküle – hisz megtanulhattuk – hajítófát sem ér a látványos rikkantás.

Amily könnyen jött a vigasz, oly gyorsan született meg az egyezség is: ám botolja le más az éden gyümölcsfáit, igya ki fenéig olaj- és mézfolyamait; minden vedelésnek és zabálásnak eljön egyszer a böjtje. Mi a magunk részéről elégedjünk meg azzal, hogy metaforikus ékszereit nyelvünk kincseskamráiba menekítjük. Tudatlanságomban a mítosznak sem értelmét, sem értelmetlenségét föl nem foghattam; teljes épségében és ragyogásában, a genezis ködpáráiból kiemelkedve, haszontalanul keringett előttem. Ádámék kiűzetésének fájdalmát nem éreztem, az eredendő bűn beteges terhe sem kínozott. Saját egyszemélyes édenem, pusztaság és boldog létem a halál tudata nélkül, megkímélt attól, hogy tiltott fájával a másikat, a kétszemélyeset, a kegyetlen Felmondás színhelyét csöppet is fájlaljam. Romjaiban – az új szavaim gyöngyhalmazaként – úgyis az enyém volt.

Elosztogathattam. Mire való egy Paradicsomkert, ha nem arra, hogy az ember a testvéreivel osztozkodjék rajta. A világ-

testvériség értelme szerint. Dúsgazdag melléknév-tulajdonosként el is fogott menten a jótékonykodás. Röstelltem valósággal aznapi váratlan nyereségemet. Talán szombat lehetett, anyámat Edelstein úr valamelyik lánya újra átszólította tüzet rakni, a kútból vizet meríteni, vagyis az üdvösségüket folytatólagosan megóvni a cselekvés bűnétől; mi, bakalódó gyermekek magunkra maradtunk. No, mit kaptál, törött mécses? Fölényes mosollyal csörgettem meg az ékszereimet: gyémánt, zafír, opál, smaragd – és legyen ki-ki boldog az egy száz csillagával! Gyalogpaszuly az én Hebron-völgyi ékszereim között.

S ha már volt miből: serényen költekezni kezdtem, új színekbe öltöztetve magam körül a világot. A szennyes égboltot, előlegnyárral is megajándékozva, azúrkékbe vontam, a vedlett konyhaszekrényt rezedazöldbe, anyám borongós arcát eljövendő napjaival együtt hamvasbarackosba, haját, a gesztenyeyagygását, telehintettem libiai ametisztel, arany nyakláncát igazgyöngyökkel díszítettem föl, kedvem szerint csillámló fülbevalót is keresve hozzá: zafírt hétköznapi – kukoricakapáláshoz –, shirázi türkizt ünnepi viselés végett. Apámnak drágaköves zsebórát ajándékoztam, ezürtláncosat, amihez már csak mellényt kellett volna csináltatnia, és volt egy szomszéd falusi, egyszer látott szerelmem is, Rebekának hívták, én kedveskedve Rubinak szólítottam, időlegesen persze, míg rendes névébe – ingecskegyöngyszem a gombházba – belenő, de ebből sem lett semmi, hogy belenőtt volna; valaki, akinek ölése erősebb volt az én szavaimnál, letarolta őt időnap előtt. Anyám után pedig a legbősegebben Rubit ajándékoztam meg, olyannyira, hogy a zsenge névéhez illesztett *n*-betűvel galagonya-ékszert viselő lánykából ölbevalónyi ékszeremmé varázsoltam őt. *Rubin*, *Rubinom*, fűzőgettem neki kedveskedéseim gyöngysorát azután is, hogy hiába kerestem őt tavaszi büröksípplal és a rongylabdáimmal.

– JATATA, hová megyünk, hogy már nem megyünk olyan nagyon?

Elfáradt a mezei Góliát. Igaz, hogy tetemes utat járt meg az időben. László jelek szerint lemondott már a leánykamadár-ról, mert azt kérdi: mit mondanak azok az emberek, akik elmennek Nagyapa mellett és mondanak valamit, ő pedig szót sem ért abból, amit mondanak. Miért mondják a sapkájukkal, kalapjukkal is: *bunázi*. Nem azt mondják, te László: *bunázi*, hanem visszaköszönnek: *bună ziua*. László megpróbálja viszszafelelni: az első fele sikerül, a másodikban három kanyar is van, azt nem tudja bevenni; az elsőből egyenest a harmadiknak vágódik neki a kiejtés. Szállj le a nyakamból, pihenjünk, és mondd: *ziua*. *Ziá*. Nem *ziá*. Az eleje, vége jó, a közepét elpuskáztad. Nem igaz tehát, hogy minden jó, ha a vége jó. Vegyük szakaszonként:

– *Zi*.

– *Zi!* – rikkantja László.

– *U*

– *U* – ismétli messzehangzóan.

– *Á*

– *Á*, áááá!

– Na most együtt: *ziua*

– *Ziá!*

Azt már nehezebb elmagyarázni, hogy az ajakmozgással egy levegőbe vetett kereszt két oldalsó karjára kell merőlegest húzni. Semmi baj. A köszönés hiányzó részét, a kiesett szótag helyét ezek az emberek betömik majd a jóindulatukkal. Más kacagással persze. De aki ott jön, látod, bizonyosan megértés-sel. Nagyapa Sandu barátja őzeket, madarakat és virágokat farag szabad idejében. Egy poharas fatálcát is kifaragott András napjára; azt maguk elé tették, muskotállyal koccintottak, s míg a poharak pihentek – egyik egy őznek az agancsán, a másik egy napraforgón –, énekeltek is valamit. Kölsönösen tanítgatták egymást román és magyar énekekre. Ez az ember,

aki elment és akivel szót váltottunk, azt kérdezte: megkerült-e már az elveszett sánta bárány? Negyven esztendeje, hogy elkószált valamerre. Napokig keresték és hívogatták együtt: ő románul, Nagyapa magyarul, míg aztán egy farkas a bárányt megette ordasul. Azt is elmondom, a fekete keszkenős néni-nek miért hullott ki a könnye. Nézd, ahogy tovabotorkál, még mindig törülgeti. Mert oda képzelte Nagyapa mellé a háború-ban elesett bátyját is, akit úgy hívtak: Augustin. Jó barátok voltunk és szomszédok. Mielőtt elment volna meghalni, gyönyörű hatos ostort font nekem kenderből.

– Mondasz mesét, Jatata?

– Miről mondanék?

– A köszönről. *Ziá!*

– Hát, volt egyszer, hol nem volt, egy szegény ember és annak két fiúgyermeke. Egyiket úgy hívták, Jónapot, a másikat... Hogy hívták a másikat?

Rávágja László:

– *Bunázi!*

– Eltaláltad. Hogy mi történt azután velük, majd máskor elmondom. Most a nyakamba veszek, de úgy figyelj odafönt, ahogyan a matrózok figyelik a partot, és kiáltják: föld, föld!

– Föld, föld!

– Te akkor kiált, ha közelgő köszönet látsz. Ember, ember! Így add majd hírül, hogy én is tudjam idelent a földön.

Lászlónak kedvére való a feladat.

– Ez így nagyon jó lesz.

AZ ÉDENBELI bódorgás gyümölcseivel gazdagon indulhattam tehát a kiskút-völgyi Semmibe, ahol nagyapám fogadott engem az alkalomhoz illő ünnepi beszéddel. Tömören szólt, legfontosabb mondandóit összegezve, mert azt mondta: No! – és megsimogatta a fejemet. A fogadóbeszéd után a tárgyyszerű fejtegetés hangján közölte, hogy először le kell ülnöm a tejbelaska mellé, majd ezután fölkelünk és elkezdünk dolgoz-

ni. Közben számba vett alaposan a tekintetével. Eszmecserénk befejezéseként megállapította:

– Látom, növegsz. Jól teszed.

Én azt mondtam:

– Mást amúgy sem tehetek.

Szavakból, amelyek úgy ültek benne, akár a kövek – kápolnaromok –, ennyi volt az aznapi kiutalása. Frontszigorában enyhülve egy cibak-mosolyt is mellékelte hozzá, ami ritka ajándék volt, egész nyárára szóló, mit jó helyre tettem el magamban – azóta is őrzöm –, ugyanis repetára, miként az édes tejbelaskából, túrós puliszkából, nem számíthattam. Ahogy fölém hajolt, és egyiptomi csapásokból kimentett arcán a ráncok szertefutottak s bajusza megrebbent, lakatlannak vélt szemében mintha gyertyát gyújtottak volna. Létének megtalált értelme: a magány küldte vele apró jelzéseit; menedéke az özvegyi sorban, az ő kiskút-völgyi Rodostója. De ha mosolya csak gyufalobbanásnyi volt is, annál bővebben juttatott nekem fekhelyet a tornácon, a gyümölcsöskertben, a tágas udvaron, de még a háztetőn is. Választhatok, mondta. Ott jó lesz-e? – mutatott a magasba. Egy Chagall könnyedségével költöztetett föl engem a kémény tetejére. Igen messzire kerültem volna tőle, azért azt mondtam: jó lenne, ha ő is mellém telepedne a kupáscserepekre laskát kanalazni, esetleg bibliát olvasni. Meghökkenten vetette föl a fejét, s egy ostoros pillanattal tiszteletre intett, a biblia miatt főképpen, aminek olvasásához nemcsak inget váltott, széket is cserélt.

A földön maradtunk hát.

Így is tágas volt a szabadságom. Az otthoni kényszerkucorítások után egymagamban aludhattam az áhítatosan kérődző tehén, az örökkön ásító kutya és az eperfán tollászkodó gyöngytyúk társaságában, Kelemen túsátra alatt. Takarón, álmokon osztozkodnom senkivel sem kellett, sarjúágyamon kedvemre nyújtózkodtam, akár egy birodalomban, az égtáj minden irányába. Hajnalonta csupa harmat volt a hajam, s

midőn a kutyával együtt – aki a szalmakazalból ugyancsak özvegyi szomorúságban szokott eléjőnni – a maradék álmodozogattam ki magamból, fénykarikákat vetett a fejem. Ilyenkor elsőnek vele, Bundással óhajtottam szót váltani, de nagyapám mellett s a visszhangtalanságban nemhogy beszélni megtanult volna: ugatni is elfelejtett. Kiheppent a hivatásából.

Reggelinél, nagy boldogságomban, hogy tejporciómat a tányérban – középen határvonalat húzva – nem kellett kétfelé osztani: eddig az enyém, addig a tiéd, vidáman szaporítottam a szót. Az éjszaka látványait és neszeit meséltem, miszerint három csillag futott le az égről, kilenc alma koppant a földön, a kéményen kuvik szólt – a halál settenkedik tehát körülöttünk –, Kelemen pedig álmában is zúgott, ágaival a távoli fenyves irányába csapkodva. Megszólalt azonban a mezei bölcselet: magyar ember, mikor eszik, nem beszél. Hanem csak előtte s utána, az asztali imának eleget téve. Harmadik magyar ember nem lévén a házban, az axióma az én számra került föl lakatnak, s ilyenformán letácsolva, egy nagy bottal a kezemben, szavaimmal a bögyömben, indulhattam az ugyancsak hallgatag, Csendes nevű tehen után, egész napi legeltetés végett.

A feladat eleinte önérzetemet növelte.

Keserűlapiból készített tiarám, pásztori botom, vagyis csordaterelő hatalmam – ha egyszemélyes volt is az a csorda – elfeledtette velem a beszélhetnéket.

Kerek hétig hallgattam és kormányoztam.

Főpásztori jelvényemmel tetemes távolságról is eltaláltam a tilosba nyúlkozó tehenet, jól tudhattam pedig, hogy alattvalót horpaszon vágni helytelen dolog.

Azután énekelni kezdtem.

Csak hallaná valaki!

Csendes vissza-visszanézett rám. Villás fejének unott mozdulata a legyeknek szólt, nem az énekemnek. *Da capo al fine* harsogtam el az egész otthoni dallamkészletünket. Kicsi volt,

de helyet szorítottam benne mindennek, ami legfontosabb: az édes tejnek, mivel engem édesanyám fölnevelt; a halálnak, kitől azt kértem, hogy ha eljön értem, szellő lehessen, járókelő holdvilágos mezőben, emberektől elbujdosott fájdalom; és az átkozott gyötrelommé nyilvánított szerelemnek, a százszor elismételt kérdéssel: mért nem virágoztál minden falevelen?

Dalaimból kifogyva, a pacsirta hangját is elunva – mert ugyanazt a néhány trillát fújta naphosszat –, a hallgatást kezdtem újra gyakorolni. Hallgattam ülve, álldogálva és hasmánt feküdve. Hallgattam tűző napsütésben és futó záporban, jégverésben is némelykor. Hallgattam, miközben otthoni beszélgetések emlékétől bizsergett a fejem. Szemem lehunyva, befelé figyelve próbáltam kihalászni onnan anyám hangját az öcsém cigányvásár-zsivajából. Az egyedüllét dáridója után visszakiváncoltam hozzájuk. Tudtam pedig, hogy otthon kisebb csuporból ihatom a tejet, de ott találok valamit, ami nélkül csak kín az emberi lét: Szavaink kaptárzúgását. Kettesével jöttek a reggelek s az esték: a kiskút-völgyi szótalanok kézenfogva hozták valósággal az otthoniakat is, a beszédeseiket. Te hová mész már megint? Beszélgetni. Hol tekeregtél, gyermek? Beszélgettem. Vacsora utáni kopogtatásra boldog megilletődöttséggel röppent apám szájáról a fogadtatás: tessék, tessék! Jön valaki – beszélgetni. Valamely rokon vagy jó barát a hétközben felgyülemlett mondandóival állított be hozzánk; csak amúgy ugrott alája a kötenytörülte szék, fülének a kérés: mesélne valamit a világ dolgairól. A csorgóra ballagó veder úgyszólván minden kapu előtt lehuppant a földre menet is, jövet is, hogy gazdája az utcabeliek rögtönzött rendi tanácskozásán kifejtse reformeszméit a jegyzőség működése és a nyelvhasználat dolgában.

Nyelvhasználat! Mikor szivároghatott be emberi fogalmaink közé ez a teljességgel abszurdnak tetsző – s mégis elevenbe vágó – kifejezés? Kinek jutna eszébe például akármifajta szabályozási joggal azt mondani: kézhasználat, lábhasználat, fül-

használat, tudóhasználat? Tisztázása máskorra marad. Más korra talán?

A minden esztendei kamarási cseresznyevásáron éppenséggel cseresznyét nem árult senki sem. Csengős lovakkal, virágos szekereken összesereglett falvak napestig zajló, táncos ismerkedésében – szavaink vására volt az, a nyelvi ruházkodás parolás alkalmá. Hóna alá vágott új pár bocskorával, jobbik esetben bakancsával a boldog atyafi a nagyszájú kereskedő szellemes mondásait, az egyezkedés kacajt fakasztó fordulatait is hazavitte, családjá körében mindjárt elosztogatta. Jómagam a körhintás embertől – csekély összegért – piros sörényes főnévre tettem szert: egy falovacskára. Táltos volt persze, akár a somostetői kőparipa. Körbeprepültünk a sátrak fölött, majd azután, hogy a lebontott, falubolondító csodát nagy társzekereken elhurcolták, napraforgószáron lovagolva simogattam szerzeményem emléksörényét: *falovacska, falovacs-kám*. Szavaim ménesében ő volt akkor a legszebb viháncolás.

De még a szerelem is a szavaktól kapta fényét s létjogosultságát, egy későbbi korral szemben, amikor a végtagok ingerjátéka oly gyakran kivonta őket az ősi forgalomból. A széptevés változatait a mindent számon tartó közvélemény jóváhagyólag így összegezte: a bódult pár *beszélget*. Vasárnapi táncban, újévi bálokon a fölkérést is az egymásra talált szavak szabályozták: ki kivel beszélget. Férfibakalódások villámló kérdése: nem én *beszélgetek vele*? Aggódó szülők veszélyt jelző figyelmeztetése az ablak alatt vagy a kapuban enyelgő fiatalok gyanús szótalanságát észlelve: édes lányom, *beszélgetsetek is!* Némely családban életre szóló csapás volt, midőn a megszöktetett lány a pártájával együtt otthoni szavait is levetette. „*Véle többet nem beszélgetünk.*”

– EMBER! Ember! – kiáltja László az árbockosárból, pedig aki felénk nyargal és örömeiben a kicsi karjait lóbálja: még nem ember, csak gyermek.

A hatéves Gyorgyica, Nagyapa horgászbarátja. Akkor tudnivaló, hogy tó is van a közelben, pontosabban: holmi játék-tavacska, libaúsztató egy ölnyi nádassal, amely ugyanúgy hullámszik a szélben, mint az igazi nádasok, csak a zúgást kell hozzáképzelní. Azok számára, akik a hozzáképzelés tudományát megtanulták, ez nem valami fáradságos dolog. A pontyot ellenben nem kell hozzágondolni. Gyorgyica édesapjának számítása szerint a hétezer béka mellett legalább tizenhét darab van benne. Tavaly még huszonegy lehetett, de négyet kifogott belőlük a főkönyvelő. A ritka esemény alkalmából nagy lakomát csaptak a tóparton, fölemlegetve százszor is az anyahal megakasztásának és partra vonzolásának izgalmas pillanatait.

– Domnu pescar! – vagyis: Halász úr, hírelí Gyorgyica a futástól kifáradtan. – Óriási halat láttam a reggel, akkora, mint egy feresztőtekenő.

Álmában is látta már. Lehetséges, hogy a feresztőtekenő is az álmából bucskázott a vízbe. Menjünk, fogjuk ki, míg nem jön a főkönyvelő! Igyekezzünk tehát. Régi őszi napok emléke ragyog föl Gyorgyica széncinkeszemében. Egymás mellett ülve lesték az álombeli tükörpontyot; a horgászbot hegyének alig észrevehető megrezzenését. Nagyapa megosztotta vele a horogjait, zsinórját, némelykor az uzonnáját is. Gyorgyica pedig – hogy adós ne maradjon a vendéglátásban – friss sajttal, besztercei szilvával szokta visszakinálni, miközben fel-felugrott nekipirultan: Halász úr, mozog a bot vége! Ha fogtak valamit, a zsákmány számbavételében, közhírré tételében ő volt mindig a hoppmester, valamint Nagyapa rendkívüli képességeinek népszerűsítője a tanyai gyerekhad körében: így kell ezt csinálni! Ahogy a *domnu*, a barátom csinálja. Gyorgyica nagy tekintélyre tett szert ilyenformán: csak amúgy szalasztotta társait a völgykatlan minden irányába gilisztáért, tejeskukoricáért – a közös vállalkozás érdekében. Annál indokoltabb tehát a nagyos kézfogás, majd az ölelés:

- Nagyot nőttél, te Gyorgyica.
- Igyekeztem. Sofőr akarok lenni.
- Ismerkedj meg Lászlóval is.

Kezet fognak. A széncinkeszemű és a fácáncsibe-ragyogású. De nem értik még egymás szavát. A pansament-re, amit László tudna már, semmi szükség nincsen. A társalgásnak egyetemesebb módozatait keresve össze nevetnek hát, és indulhatnak a tópartra. Szerszám híján most csak nézelődni. Hátha felbukkan a Gyorgyica-látta feresztőtekenő. Nagyapa horgászbarátja meghökken a Lászlót átkaroló mozdulatán; valaki átvette a helyét. Vége lenne talán a bizalmas együttműködésnek?

- Ő kicsoda? Fia magának? – kérdi szomorkásan.
- Az unokám.
- Csak unokája?
- A legelső – mondja Nagyapa, Gyorgyicát is kézen fogva.
- No gyerünk.

Gyorgyicának azon jár az esze, miként vonhatná ki Lászlót Nagyapa elfoglaltságából. Ketten maradnának újra, ha csak egy elképzelt horgászbót mellett is. Felhúzná a két lábát, s állát a térdén nyugtatva vigyázná éberén a zsákmány moccanását. Egy cinkerebbenés a vízre, egy a bot hegyére és onnan Nagyapa homlokránca közé: Domnu András, látta-e? Az ördög vigyen el engem, ha ki nem fogjuk mindjárt azt a matahálát. A szörnyet, más szóval. De Lászlónak, hogy ne lábatlanodjék a kényes ügyeletben, a korához és nyelvéhez illő elfoglaltságot kell teremteni.

– Sándor! – kiáltja Gyorgyica a gáton zsivajgó gyerekcsapat felé. – Jöjjön ide Petőfi Sándor!

Jelek szerint a vezér szava csattant, rohan máris a mezítlásos apró serege harsány üvöltéssel, miközben Gyorgyica bizalmasan közli Nagyapával:

– Sándor magyar. Igaz, csak fele-felébe, az anyja után, akinek az ura Tudoran bácsi, a mezei brigádos.

– Ha Tudoran, akkor miért Petőfi?

Hogy a fele-felében legyen ez is, amaz is. Katonásdit játszottak, török csapat, román csapat, Sándor volt a magyar katonaság. Egy szót halljunk bár tőled a csapatod nyelvén, Sándor. Az egyszemélyes csapat akkor elkiáltotta magát: Petőfi!

Reá ragadt a kiáltás.

Elsőnek aprítja most fürgé lábával a lóherevirágot a Gyorgyica felé rohanó gyerekhad élén.

– Hát itt van Petőfi Sándor! – mutat rá diadalmasan Gyorgyica.

Az ötévesforma, vézna legényke gyanútlan kék lobogással a tekintetében kihúzza magát, föltekint Nagyapára: mi a teendő? Ha csak az a baj, hogy a nagy halakat víz borítja, tenyerével meri ki a vizet a tóból; ha kigyúl a tó, bögyébe szippantja mind a lángokat vagy akármifajta veszedelmet, a mesebeli kiskakas módjára. Fölvetett fejével, tarajosra nyírott szőke hajával nem is egyéb most: vadonatúj kis kukorékolás a nyár kapujában.

Nem sejti, hogy Gyorgyica a lehetségesnél nagyobb feladattal sújt le rá:

– Itt van ez a gyermek, domnu Halász unokája, most mutasd meg, mit tudsz. Beszéljess vele.

– Mit beszéljessék? – pillogat rá csapdát sejtve Sándor.

– Magyarul beszéljess vele, míg a nagy halat kifogjuk.

Erre nem számított Sándor.

Térden aluli, trottyos nadrágját babrálva kisebbre húzódik, szeme a földön; lába előtt az összetörött kukorékolás.

– Hagyjatok békén – mondja románul Gyorgyicának, aki barátját hazugságon kapván, az igazság bajnokának szigorával fordul Nagyapához: – Domnu Halász, ez a Petőfi Sándor hazudott nekünk! Csak mutogatja itt a festett varjút. Mindig azt mondta: ő nemcsak úgy beszél, ahogy mi beszélünk, ő másként is beszél. Csak jöjjön egyszer valaki, majd bebizo-

nyítja. Most itt a valaki – mutat Lászlóra –, és meg se tud mukkanni. Azt se mondja: mrrr! Hát akkor mi az igazság? Elkaptuk őt a macskával a zsákban.

– Sándor, hazudtál, hazudtál, festett varjúval mászkáltál! – zendít rá kórusban a tanyai sereg.

Sándor gyertyafehéren bámul körbe rájuk. Szeplői kigyúltak az orra tövében.

– Mert az nem baj, Domnu Halász – folytatja Gyorgyica az ítélethirdetést –, ha valaki nem tud valamit. Hanem a hazugság, ugyebár... No tessék! Ez futásnak eredt.

Sándor eltűnt a kökénybokrok között.

Gyorgyica korát meghazudtoló bölcsességgel méri föl menten a helyzetet:

– Keressük meg, nehogy felakassza magát valami szederindára.

Intézkedik máris, melyik gyerek milyen irányból fészülje át a bozótost. Nyúl vadászatokon az apja hajtómester, tőle tanulhatta a félköríves bekerítés, valamint a zshivajszervezés tudományát. Ti jobbról, ők balról, mi középen indulunk domnu Halászékkal, zörgessétek a bokrokat és kiáltsátok: *hep-hep!*

Tetszik Lászlónak az új szó. Maga is nagy buzgalommal csatlakozik a hajtópalántákhoz:

– Hep-hep! Hep-hep!

Sándor megugrik, majd újra eltűnik a törpeakácosban. Gyorgyica vadászmester módra káromkodik, a hajtósereg bal szárnyát kutyateremtettézi. Kifejti közben Nagypának, hogy Sándor konok gyermek, bujdokolásra hajlamos. Múltkoriban a főkönyvelő, aki négy pontyot kifogott már a huszonegyből, bőszen hajigálózás közben Sándornak a fülét akasztotta meg a szakállas horoggal. A nem együvé tartozó dolgokat sehogyan sem tudták széjjelválasztani, már azon tanakodtak: a főkönyvelő menjen-e haza Sándorostul – az orvoshoz –, vagy Sándort eresszék szélnek a teljes horgászfelszereléssel. Szeren-

csétlensége miatt a gyermeket az anyja megsapkázta, szomorúságos tény, amit Gyorgyica azóta is helytelenít, mert véleménye szerint nem azt kell büntetni, aki a fülét a helyén tartja, hanem aki oly veszedelmes szerszámokkal rossz irányba hajigalózik. Ezt szegény Sándor is így gondolhatta, mert aznap elbujdosott a szakadékos nagy legelőn, csak sötétedés után találták meg egy gödörben sírdogálva.

Sír mostan is, hogy rátalálnak végül, tarajos szőke fejét a térdére buktatva.

– Sándorka, hiszen te nagy fiú vagy már . . . – öntögeti belé Nagyapa lágyított, mezősegi román nyelvjárás szerint a lelket.

Szőlőszemnyi könnyek alatt a piros szeplői.

Felszednék a földről, nem hagyja magát, imára kulcsolt lábakkal kapaszkodik az akácgyökerekbe. Az újabb lelki sapkázásnak Gyorgyica vet véget, reáripakodván a csapatára. Szót se többet, hanem Sándornak vigasztalásképpen egy kalap cseresznyét hozzanak Costan bácsi udvaráról, az ő felelősségére. A kalap cseresznyét Nagyapa azzal tetézi meg, hogy Sándort máris kinevezi Gyorgyica mellé horgászhozpmesternek.

– Te vigyázol majd a csengős botra, s elmeséled közben, hol találkoztál a druzzáddal, Petőfivel.

Sándorka bólint.

Ki tudja, merre ragadt meg emlékezetében szélsodorta nyárfalevélként a különös fogalom. A kicsi tó fölött néhanapján szürke gémek, piros lábú cankók húznak el, a szűkebb tájnak ismeretlen szárnyasai. Az ölnyi nádas láttán mintha leszálló kedvük támadna, de néhány tiszteletkör után továbbrepülnek. Merre szállnak vajon? – kérdi ilyenkor az öreg Costan bácsi, akinek cseresznyefája van. Feje fölött vércseppek fényköröket sikongva lőtt lábú madarat is látott itt Nagyapa. Máig sem tudja: az égnek mely sarkában keresi azóta is a leszállóhelyet.

– Ne sírj, Sándorka – bátorkodik neki László is az általános vigasztalásban.

Jön a küldönc a kalap cseresznyével.

– Fele a Sándoré, fele a Lászlóé – adja parancsba Gyorgyica, majd letelepszik maga is a barátja mellé. – Tessék csak nyugodtan elmenni, Domnu Halász. Én majd megnyúdom, amelyik bántani meri.

Továbbmegy Nagypapa Lászlóval, aki hosszú tünődés után azt kérdi:

– Sándorka hazudott, Jatata?

– Sándorka nem hazudott. Hanem csak álmódott valamit.

KELEMENT messziről is el-elnézegettem.

Egy alkalommal elindult a hegyen fölfelé, de azután – ijedelmes pillantásaim közben – meggondolta magát és visszatért. Álmomban karácsonyfának láttam őt: Edelstein úr édenkerti ékszergyömlöcseit ringatta, de reggelre kelve csak földi verebek potyogtatták rám vélekedésüket.

Kövel hajigáltam őket. Hálátlanság volt részemről, hiszen az ébredés tudományára oktatják ők is az emberiséget. Akire a magasság is potyogtatni kezdi megvető vélekedését, jó, ha kitöröli az álmot a szeméből és tennivalók után nézelődik. A felügyeletemre bízott Csendes ugyancsak megvető közönnyel – tükörtojás-szemében kék akácfákkal, tarlóval és fellegekkel –, nyálát csurgatva kérődzött a közelemben. Bendőlakó párkái tán azóta is eregetik szája sarkán a hosszú élet sorsfonalát: a szélárnyékosét. Matuzsálem kilencszázhatvankilenc esztendejének titka minden bizonnyal a közöny lehetett.

Egy-két gerezd muskotály reményében a szőlősbe kíváncsi voltam. A Tilos izgalmaiba. A kerítésen belül lopakodni, lefűleltetni, a karbiddal lövöldöző gazdától ízes káromkodást tanulni, menekülni, szarvasfiú-lábaim szokelléseiben gyönyörködni, az üldözőnek fűgét mutatni; élni.

Elég legyen már a kérődzésből, Csendes!

Nyála után kaptam a botommal. Tovább csorgatta, nyugtalanságomat és homályos cselekvési kedvemet – tán a hozzá

intézett szavaimat is – megemésztve. Ūrülékké magyarázva. Horpaszon vágтам tehát. Őnzésem kegyetlensége – amivel, mint a mesében, emberi szavakat vártam el tőle – csak növelte közönyét. Szelíd állat lévén, lélegzetközlelből szólhattam hozzá. Akkori kedvenc versemet szavaltam el neki: „Hadnagy uram, hadnagy uram! Mi bajod van, édes fiam?” A versemet visszaböfögte. Pusztai prófétaként a szöcskéeknek és a madaraknak is elmondtam. A visszhangtalanságban – befogadó közeg nélkül – értelmüket vesztették a költő gondolatai. Mi bajod van, édes fiam? Mikor a melegsívű kérdést egy iskolai ünnepségen a zsúfolt teremben a mennyezetig fölhajítottam, százötven szempár röppent utána; az érdeklődés szárnyat növesztő melegében – véreim kölcsönként idejét fogyasztva – a szabadságért elesett hadnagy mély sebével hallgatóságom szívéen is sebet ütöttem. Jólesett megmártóznom a közös fájdalomban; fejemet lehajtanom a visszhang záporában.

Könnyek nyomát fedeztem föl Csendes szeme alatt. Istennem, tán ő is a magányát siratja! S az akácfákkal, tarlóval és fellegekkel együtt magam is helyet kapok a szemében. A könnyező tükör a nagyhatású előadóművészt elmebéli állapotának teljes elesettségében mutatta. De már ez is több volt pusztá kérdésnél. Enyhülni kezdtem iránta.

A kutya hűségese nek mutatkozott.

Ha szalonna volt a tarisznyámban, a nyomomban ólalkodott; ugató szándékát azonban, mint később megtudtam, szőlőtolvajok marószódával forrasztották véglegesen a torkára. A társalgásban rá sem számíthattam.

Szavainak számomra kiutalt napi fejadagját Nagyapám is tovább csökkentette. Magyar ember, ha dolgozik, nem beszél. Eljön a vasárnap, mondogatta, lesz időnk szavakat – és bolhákat szöktetni. Mert akkor ágyneműt cserélünk. Fehéren libbenő kalendáriumlapként fehér ing és nagyapámnak a törülközőbe suttogott hosszabb imádsága jelezte a vasárnapot. Magánlegendáim tárgya: kiskút-völgyi csíkos törülköző! Mivé

lett vajon az idő kései közt? Ha Jézus arcának vonásait Abgár törülközője őrzi, a kiskút-völgyi háziszőttesből nagyapám szavait göngyölhetném ki naponta, az emlékezés megváltásaként is. Vasárnaponként elvárta nagyapám, hogy az én imádságom is hosszabb legyen a rendesnél. Hétköznapiakon ugyanis a fohászt rendszerint elfuseráltam. Ünnepen azonban, ha nálánál hamarabb szedtem ki fejem a törülközőből, és nem jártattam tovább a számat, hüvelykujjának egyetlen parancsmozdulatával utasított vissza a könyörgő tevékenységbe. Istenes eszmékben szegényebb lévén, rendszerint ismétlésekbe papagájkodtam, akaratlanul is hozzájárulva ilyenformán a komikum elméletének tárgyi megalapozásához. Nagy vagy, Uram, hatalmas vagy, Uram; a dicsőítésnek e véget nem érő szajkózása nyilvánvalóan a madárvilág ketreczsivájához áll közelebb, semmint az emberi értelemhez. Ezért inkább kívánságokat eregettem a törülköző ráncaiba; szavaim nagy részét fölékszerzett szerelmemre, Rubinra pazaroltam. Add, Uram, hogy ő legyen a feleségem, ez most már egyedül csak rajtad múlik, én a magam részéről kész vagyok e dolgot bármely pillanatban véghezvinni. Add, Uram, hogy így legyen, és beöltöztetlek mindkettőtöket a legszebb szavaimba. Fölruházlak benneteket, ha segítenél abban is, hogy nyelvi gyarapodásomhoz néhány vég gyolcsot küldenél még a tartálékodból. Be sok madara van például az égnek s a mezőnek, és alig néhánynak ismerem a nevét: vagy gondold meg, Uram, be szégyenteljes szegénység, hogy a füvek, fák, virágok ezreit képtelen vagyok a nevükön elészólítani. Miként lehetséges az, hogy a velük való ismerkedésünket a kereszteléssel kezdtük, és elválunk majd tőlük a felejtés nyomorúságában, egyebekről nem is szólva mostan: csodás nevezetű falvokról. Hol van például Szépkenyerűszentmárton?

Elidőzván Rubin személye körül, nagyapámat végül túlhaladtam az imában. Másodsori ámenem után kezdődött volna az ünnepi társalgás. Ágyneműcserélés közben – múlt heti

bolháinkat is összefogdosva, egyúttal bőbeszédűen magyaráztam a harci helyzet fordulatait, föl-fölrikkantva, hogy: Megvan! Ez is megvan! Nagyapám csak a végeredményt összegezte: *Megvannak!* Magyar ember, ha bolhát fog, nem beszél. A kérdéseit is meg kell rostálnia. Azt kérdi legfőljebb: szép időnk lesz vajon? Szép, spórolta meg a hangját nagyapám egy főbólintással.

Indulhattam újra Csenedest vasárnapi fűvel jóllakatni.

A bölcs hallgatás szabályait nagyapám szigorának lőtávolán kívül mertem csak megszegni. A magyarságtudomány gyarapításaként káromkodni kezdtem. Alattomos szederindára, tövisre, vöröshangyára dühöngve, az obszcenitás mámorában gyakoroltam ősi műfajunkat; kihívóan és rettegve dobáltam trágár szavaimat az ég felé, miközben behúzott nyakkal szárazvillámot, mennykövet lestem. A szó szerinti istenkísértés bűnében tobzódva – akármifajta válaszáért – az Úrbeli Hallgatást ingereltem hasztalan, pogánykodásom következményeitől rettegve közben, ami nem lehetett egyéb, mint a félelem gyönyöre. A reszketés ősi követelményei szerint – káromkodásaim szünetében – imádkoztam is egyet-egyet, azonnali kegyelemért esedezve. Rettegésem tárgyát zsoldárokkal borítottam el, és bearanyoztam őt a dicséretetek változatos énekeivel. Nem tudhattam, hogy ezzel atyámfiainak egy későbbi felkeléséhez csatlakozom, amidőn is a jogfosztottak hálaima- és dicséretfegyvert ragadva követeltek vissza a királytól egy-egy bezárt iskolát vagy munkaalkalmat az államvasutaknál. A veszélyérzetem csitított a káromkodásban: híres szemöldökét – amivel temetéseken véges életünket mérni szoktuk – ha netán ellened rándítja a Fölháborított, hatalmas szájbaverés, porbasújtás lesz ennek a vége! Botja is vagyon az Úrnak; nézheted magad, ha csak egyet is utánad hajít, amiként te célozgatod most a tehén horpaszát. A szótlanságban, amely körülvelt és üvöltött valósággal bennem, két isten keze után kapkodtam. Pedig – ha jól meggondolom – egyiket sem választottam. A

szigorú szemöldökűt szüleim és kálomista környezetem rettegéseiben örököltém, a másikat – játszótársként – az öregektől hallott tréfás, tanító célzatú Jézus-mesék hozták; elcsellengett kócbabát a megáradt patakok. Megszáritgattam, felöltöztettem, lyukas harisnyát húztam a fejére. Földi utazása végett barangoló társat, Szent Pétert faragtam melléje sárgarépből. Néztém őket, és újra meg újra végiggondoltam Orbán János bácsi meséjét, amellyel búzagyomlálás közben vagy annak végétével – szerény javadalmazásként – kifizetett bennünket. Mert bábuimat annak a mesének a nyomán faragtam, az ember számára faragott képek veszélyességének tudata nélkül.

Majd elmondom neked ezt a mesét is, László.

– HOGY ÉRZED magad odafönt?

Azt mondja László: kitűnően érzi magát, de ha menet közben mesét is mondana neki Nagyapa, az utazás jobb lenne. Talán még attól is, ha szaladnának egyet, pontosabban: ha Nagyapa a táltos szerepében vágdatni kezdene. Ahhoz persze szikrányi sörényes ifjúság kellene. Maradnak hát – egyezség szerint – a gyakori pihenéssel fölfrissített ballagásban. Elmarad lassan mögöttük a hegyesi erdő a német gépfegyverek véres emlékével; a völgykatlanban legyilkolt zsidók – férfiak, asszonyok, gyermekek – temetője messzire fehérlik a tájban. László hiába faggatja Nagyapát, mit jelent a síremlékerdő, kielégítő magyarázatra még nem kerülhet sor.

– Ha nagyobb leszel, elmesélem.

– Már nagyobb vagyok. *Tenél* is nagyobb – erősködik Nagyapa verejtékes nyaka fölött.

– Úgysem értenéd meg.

– Miért?

– Mondottam volt: mert kicsi vagy.

– Kérdeztem volt: miért vagyok kicsi?

– Mert ez a rendje mindennek: először kicsi, azután felnőtt...

– És azután?
– Azután öreg.
– És azután?
– Azután meghal – lépik bele Nagyapa az újabb csapdába.
László mintha pontosan a halál tényéhez akart volna kilyukadni. Megállást kér, leül, a temető felé mutat:

- Ők meghaltak?
- Meg.
- Ott laknak a kövekkel?
- A kövek alatt.
- Sohasem jönnek ki?
- Már sohasem.
- Mit csinálnak ott?
- Alusznak.
- Mindig alusznak?
- Éjjel is, nappal is.
- Menjünk, ébresszük fel őket.
- Nem lehetséges.
- Miért?

Nagyapa hiába próbálja másfelé terelni a beszélgetést.

- Jatata, ahol ők laknak, sötétség van?
- Koromsötét.
- Korom is van?
- Korom nincsen, csak sötétség.
- Akkor miért mondod...?
- Mert a föld alatti sötétség a legnagyobb sötétség. – Ezen eltűnődik egy darabig, majd azt kérdi:
 - Te öreg vagy már, Jatata?
 - Olyanforma.
 - Te is meghalsz?
 - Bizonyára.
 - Én is meghalok?
 - Egyszer majd, valamikor.
 - Mikor lesz a *valamikor*?

Nincs kegyelem a faggatásban, szembe kell nézni a bizonytalanságba kivetett határozószóval.

– Hát az olyan messze van, mint a csillag az égen, de még annál is messzibb.

De vajon a roppant távolságot gyalogosan mérik-e, vagy kőparipa-vágtatásban? Időnek és térnek e váratlan kutyaszorítójából szemléltető példák után kapkod Nagyapa, főlemlegetvén a füvek és fák láthatatlan növekedését, az óramutató börtönőr-sétáját, a nappal is létező, de csak estére kigyulladó csillagokat.

– És te ott leszel egyedül a *sötétkoromban*?

– A koromsötétben.

– És nem lesz világosság?

– A tű hegyére való sem.

– Meleg se, mikor lehull a hó?

Efelől többször is kifaggatta már Örökmécsest. A bölcseleti eszmecsere után átölelte, megvigasztalta, ne búsuljon, nem marad magára ott lenn a föld alatt a sötétben és a hidegben, ha lehull a hó.

– Hogy is jut eszedbe a tél, te László?

Nagyapa szeme előtt egy pillantásnyira elzúzmarásodik a nyár. Nagy hó lesz a kamarási temetőben, befödi mind az ijedelmesen futkorászó ösvényeket és az egyetlen kicsi fenyőfát, Kelemen bojtos unokáját. Madárnyomokból szőtt fehér hálót borít reám a tél. Cinkelépésnyi ablakszemein át nézelődve figyelem majd, merre jársz, és szavaidra milyen időjárást hoznak az évek. Tavaszra várva eszembe jut majd, hogy téli hajnalokon – a rá leselkedő orvvadászok elől – szárnyabénultan menekül a tűzokmadár a tollazatára fagyott ólmos esővel. Örökmécsest a nap különös eseményeként újságotla Nagyapának: tudod, mit mondott a gyermek? Én lemegek majd hozzád a sötétbe és a hidegbe a kék takaróval, összebúvunk, úgy aluszunk és melegítjük egymást. Így mondta? Hiszen akkor Petőfit olvassa titokban! Vagy anyja

olvasmányaiba hallgatózott még reménység korában. A magzatvíz csodái! – dobta el Nagyapa megint a sulykot, amiben a vízimadarak is ludasok voltak. Nyár végi alkonyatokon szokta elnézni őket a mezőzáhi és gyekei nádasok védelme alatt, amikor egymást kereső hangjukat nem a levegőre, hanem alacsony repüléssel a tó vizére szokták bízni. Így hallott sirálysuttogást a mozdulatlan víz fölött, szalonkacsipogást a távoli partokról. Tóvidék, magzatvíz? Nagyapa lehetőleg fogja kurtábbra a képzeletét. Akkor hát lét és nemlét senki földjén a kék takarós vándorút értelmét ki fogja megfejtetni? Hisz mustármag-állapotában a gyermeki vallomás édestestvére ama híres koltóinak: „Én feljövök érte a síri világból. . .” Az óriás-gyermek s a sziklevél-emberke találkozása a halál ledöntött kerítése fölött. Hová viszed azt a kék takarót, László? Valaki fázik odalent a földben. Hát te, Sándor bácsi? Én egy darabka fekete fátyolért jöttem *Odaátról*, mert minden úgy történt, ahogyan megsejtettem, s kérdelek tőled is: *látod amottan a téli világot?*

- Fejedet a hó belepte, Jatata.
- Olyanformán.
- Mondj mesét a hóhullásról.
- Ilyen mese nincs most a nyelvem ügyében.

HA LENNE IS: László dédunokája se bírná kivárni a végét, miszerint máig is őszülnek, ha meg nem haltak, az ordas bajokban. Máig is tiltakoznak az elmúlás ellen. Halántékukon a korai dér ellen.

EGY NAPON furulyaszóval ismeretlen pásztorgyerek vonult el nyája mögött a hegyélen. Utánakiáltottam, majd Csenedest magára hagyva, a nyomába eredtem, szalmakalapomat lengtettem feléje. Akár a felhőknek integettem volna. Furulyás dallamának hurkában, rám se hederítve, úgy ment el, mint akit vesztőhelyre visznek.

Halántékrepesztő déli forróságban, zsibongó fejemet egy kökénybokor árnyékába menekítve, szerterajzó gondolataimat – szapora pillogatással az anyátlan méhrajt – próbáltam befogni hasztalan. Elszálltak a gondolataim is a furulyás pásztorgyerek után. Kiürült világban üres kancsónak éreztem magam.

Csak hazamehetnék már!

Az Egyetemes Kérdés nyálcsomóit szaporítva, Csendes hátra sem nézett a kiáltásaimra.

Szalmavackában a süketnéma kutya ásítózott és keccentett időnként a fogaival. Akár Kari barátod, László. Mióta légyfógóvá képezte át magát, a kötelező ugatás meg sem fordult a fejében. Odavakkantottam neki, az ember igazodjék a környezetéhez. Válaszként újabb legyet fogott; bőrét – a megmérgezett kutyaszavaival együtt – felajánlotta a vadászoknak.

Csak hazamehetnék már!

A zsombékos réten béka púgatott, imádkozó sáskák zenekarra szólt a kaszálókon. Boldog sáskák! Mikor úgy gondolják, egybegyűlnek, hangolnak, közös pengetésbe fognak. Közéjük hasaltam, velük cirpeltem: felcsaptam azután levelibékának, s voltam kuvik, tücsök és hápogó vadruca; környezetem satnya utánzata.

Nagyapám a dinnyeföldön leste az érést. Magyar ember dinnyét őriz, nem beszél. Az indáit növeszti. Nem a szótalan-sága bosszantott már, hanem a közöny s a szolga-alázat, amellyel egyetlen beszélő társául az Istent elfogadta. Hát egyedül az ő fülére bizzuk ezután a szavainkat? Értelmetlen káromkodásaimra nem dördült meg az ég, csipkebokor sem gyulladt ki, hogy a jövőre nézve valamilyen parancsot kapjak. Ezt mondd, azt ne mondd, amazt elhallgasd a világ előtt. Majd, ha fagy, Uram, semmit se hallgatok el! Iszonyatos látványként bukkant lelki szemeim elé a kényszerhallgatás képe: halott ágak és korhadt gyökerek a vízbefúltak szederjes arcában. Hát ilyenek leszünk, ha már nincsen, akihez szólhat-

nánk? Akkor talán a törülközőbe motyogott fohász is több a semminél. Ha meg is halt az Isten, a hozzá fűződő kalandunk parányi sugara arany szálakkal szövi át nyelvünket.

Mint a szép hives patakra...

Mester, a bösz vihar dühöng, hullám fölé hullám kél! – vettük föl ünnepi ruhánkkal együtt ládafiában tartott szavaink köntösét is.

Mester! A rikkantó megszólítás – inastartó kisiparosok titulusa – kiváltképpen tetszett nekem. Az égbe vagyunk bejáratosak.

Ha már mindenünnen kirekesztettek bennünket.

Az Úr dicséretének ürügyén gímszarvasokkal népesítettük be kertjeinket, az egész apróvadas Mezőséget. Valamikor bölényeink is voltak. Vizünk tenyérnyi maradt a pocsolyapatakokban, de Véle társalkodva tengerre szállhattunk; Isten csigaházában húztuk föl színes vitorláinkat.

A harangjait is szerettem. De most hiába tapasztottam fülemet a földre, hogy hangjuk páros vágatását halljam. A harangok nem gyalognak.

A kökénybokor gyermekarcnyi árnyéka lefogyott a fejemről. Sós verejtékemben füstölögtem a naplencse gyújtópontjába fogottan. Már úgy éreztem: időtlen idők óta fekszem a földön, vöröshangyák között, meddő csodavárásban, és rettegve, hogy elhagyott játékaimért s az otthoni feldarabolt álomért semmit sem kapok cserébe; magam is kérődzésre ítéltetem a letarolt szavak mezején; hallgatásra és nyálkás bólintásra.

Kölcsönbe adott fiadat, anyám, visszakérhetnéd már!

Véletek, otthoniakkal, faodúban is ellaknék.

E gondolatra illendőképpen sírásba fordultam. Hogy mondtad, László? Óvó néni hallgatott a Napsütésben, én csak sirtam, sirtam, sirtam.

Sántán, bénán, sőt elméje nélkül is megél az ember. Az agyavesztettek – a gondolat terhétől szabadultan – matuzsále-

mi korban hunynak el. Boldogan is talán, mert bolondnak nincs törvénye, amely megkínózhatná. Mezei Robinsonként, szavainak befelé csurgó vérében naponta fullad meg a törvényen belüli.

– Meghalok itt unalmamban!

Öklömet harapdáltam.

Hűvös kéz tapadt a homlokomra.

– Mi bajod, kisfiam?

Nagyapám szavára – szégyellvén az elesettségemet – összecsbolyodtam, ne lássa a sírástól megcsúfolt arcomat.

– Csak nem akarsz itt sündisznóvá lenni?

Fordított egyik oldalamról a másikra.

Az önérzetemnél fogva állíthatott csak talpra, mert azt mondta:

– Gyermeket kértem kölcsönbe, nem gyávaságot.

– Nem vagyok gyáva! – bömböltem egyúttal föl is háborodva.

– Akkor ide sírj! A szemembe sírjál!

A szeme közé sirtam bátran.

Dinnyeillata volt az arcának.

Többé nem faggatott. Fejemet simogatta. Részéről ez ritka vereséges pillanata volt az ellágyulásnak, amit csak a tejbe aprított kenyérnek szokott megengedni. Talán épp a sok csapás miatt, ami rázúdult az első világháborúval. Mert akkortájt a két keze már nem volt elegendő ahhoz, hogy fiait, lányait a nagy diaszpórában összeszámolhassa.

Már halottastul számolt.

Mari lányának sírját Bukarestben, Sára lányáét Budapesten kereste föl világításkor a képzelet gyorsvonatain. Idegen utasoktól, falubeliektől érdeklődött: abban a messzi temetőben milyen helyt van a lányom sírja? Mari talán üzent is neki valamit, egyedül neki szólót, a halálos ágyán. Jóemberek, kik arra jártatok, semmit sem tudtok arról, mit üzent a lányom? Nehéz halála volt a lányomnak? Az idegen épp nem volt ott, vagy épp nem figyelt oda. Hogy ideiglenes ágyában a tüdejét

száján kiszaggató cselédlány az otthoniakat emlegeti. Ezt mondja tehát nagyapám a sárga hegyeket nézve: egymás szemé láttára kellene élnünk, magunk dolga lenne az odafigyelés, egymás szavainak megőrzése, az utolsónak bár, amelynek griffszárnyán – csatáját vesztetten – kimenekül belőlünk a lélek. Mert ha egyedül halunk is meg: szükséges vigaszunk a megsemmisülésben a hozzánk tartozók látható megmaradása; szavaik fehér törülközője a forró homlokon. Számukra pedig: erősítő hagyaték a menekülő lélek utolsó kiáltása: tudjátok-e, mire vigyázzatok?

Eleven húsba lőtt szakállas nyilai vagyunk egymásnak.

Mari végakarata sohasem jutott el nagyapámhoz. Férje bolgár volt, a haldoklónak utolsó pillanatban magyarra váltott szavait nem értette meg. Valamelyik fiútestvér föltételezett szavakat ismételt a sógor előtt, élesen megrajzolt ajakmozgással: így mondta vajon? Nem, nem így mondta, rázogatta fejét a szomorú ember. Odaveszett az üzenet. Nagyapám fölnézett az égre. Küldd, Uram, a veszteségeinket, számolatlan. Küldd csak! Mindenkori nagylelkűségeddel.

– Eső lesz – mondta. – Nem kellene sírással fölszaporítani. Lenyeltem a könnyem.

Hazatereltük Csendest, akitől még aznap – egy toványargaló zápor után – elbúcsúztam, hasonlóképpen Kelemenről és a kutyától is. A zöld szakállú hadifogolynak pántlikát kötöttem – piros kiáltásként – a tobozos fejére. Ennyit elvárhatott ő is későbbi keresztapjától. A fáramászás ünnepélyes alkalmával onnan a magasból még egyszer számba vehettem az ösvényeim. Életem reggeli óráinak fehér füstcsíkjai. Tiltótáblák alá kövesedtek. „A forgalomból kivont ösvények használata helyben bírságoltatik.” Álmaimban gyakorta nyargalok rajtuk, nyugalmasabb éjszakákon fölöttük is, szárnyas csikóként, a föld kötelékeitől szabadultan.

Zúgó fejjel ereszkedtem alá Kelemenről. Arcomat hiába fordítottam el a naptól: a szemem változatlanul káprázott.

Könnyen elhittem volna, hogy tiszteletemre táncol és billegeti hegyeit a világ. A boldog gyermeknek, aki a hallgatás szájkosaras állapotából a beszéd szabadságába indul.

Szomorúan nézett rám nagyapó.

Mint aki velem jönne a hegyen túli zsúpházmetropolisba.

Egy fazék tejet, tarisznya szilvát s két sárgadinnyét kaptam szolgálati bérként. De nagyapámat vittem volna szívesebben. A hátamon is, csak közöttünk lehessen.

– Jöjjön velem, nagyapó. Ketten hazaballaghatnánk a faluba.

Hosszan és tűnődve nézett engem. Válasza már évtizedek óta a torkában ülhetett:

– A költözködés nem ingváltás. Hanem sorsváltás inkább.

Égő arcom láttán mosdani szalasztott a kútra.

Azután megölelt, s mutatta némán az ösvényt, amelyen indulnom kell.

Magyar ember, ha búcsúzik, nem beszél.

Málhás állapotomban a hegyen megpihentem.

Legelső teendőm a vezeklés volt. Férfiúhoz méltatlan sírásom miatt szégyenkezve követtem meg az önérzetemet. Más láb nem akadt, hogy előtte leborulhattam volna. Hallgatásaim kudarcának színhelyét: a zombékos rétet, ösvényeimet, szederinda-kígyóival a tarlót, Csendes szemében az akácokat nyár végi ködpára kezdte belepni.

Nagyapám háza lassan alámerült a kék hullámmásban. Csak Kelemen pántlikája libegett a gyenge szélben, a süllyedés helyét jelezvén.

Évekkel később az öreg, szalmafüdeles házat lebontották. Képzeletem néha fölkeresi. Ahol meggyűrődik a föld, ott van valahol a némaság bűvárharangja. Ha megállok fölötte: borzongató sejtelem küldi felém a kölcsönállapot élményét; azzal, hogy a közös pokróc alól a Másba kíváncsoztam, otthoni szavaim nélkül valóban a Semmibe kerültem. Annak előtte nem tudhattam, hogy e sokat vitatott fogalom mily közeli rokona a visszhangtalan állapotnak.

Hazamegyek tehát – az ég alól, a szabad nyújtózkodásból a közös kucorgásba. Visszanyert rabságom örömében az egyik dinnyét a fanyelű bicskámmal helyben meglékeltem.

Cukordinnye volt.

A tejbe is belehörpöltem, de két kortyolás után az elosztás jogát anyámra hagytam. A közös tányérban kanállal megvont határvonal szerint félzsebkendőnyi terület fölött enyém a felségjog. E felségjogot gyakorolva mesélek majd öcsémnek arról, hová érdemes és hová nem érdemes kíváncskozni.

– EMBER, ember! – kiabálja László.

Nagyapa sehol sem lát embert.

A falu végén, ahol a tábla hirdeti: Cămărașu, kétfelé ágazik az út, a jobb szára Gherla felé vezet, vagyis Szamosújvárra, ahol Rózsa Sándort kellene már meglátogatni. Ott rándítja mai napig is a szemöldökét.

– Hol az az ember, te László?

– Ott!

– Nem látom.

– Véres a keze.

– Nem látom.

– Véres a lába.

– Nem látom.

Nagyapa látja már, gyermekkori ismerőse az az ember. Mondja csak László, honnan bugyog a vére.

– Nagy seb az oldalán.

– És mit csinál?

– Reám néz.

– Menjünk közelebb hozzá.

A kereszt alatt két bárányával juh legelészik. Pásztorfiú korában Nagyapa őszirózsát is látott azon a helyen; hacsak nem a mostani fehér bárány volt az a rózsza, amit valaki elfelejtett újraültetni. Az ölbevaló bádorgézust eszi a rozsdá, a fél arcát leharapdálta már.

Nézi László és azt kérdi:

– Ki az?

– Ő a Názáreti.

– Nem kamarási?

Nagyapa csak a fejét rázza tagadólag. A dolog részletesebb megtárgyalását, miszerint nem lehet mindenki pusztakamarási, későbbre halasztja. László figyelmét – szerencsére – újra leköti a váratlan elékerülő leánykamadár.

– Né, Jatata, né! – kiáltja magából kikelten. – Itt a hazug!

Kavics után nézelődik, hogy agyonüsse a leánykamadarat. Aki Nagyapa játékos kedve folytán keveredett a hazugság gyanújába, s ráadásul nem is azonos a tulajdonképpenivel.

– Hagyjuk szegénykét.

– Nem szegényke. Hazug madár!

Balkezes lévén, a kavicsot jobbra hajítja, a vádlott pedig fölszáll a keresztre. Őklét rázza feléje a gyermek. Majd adok én neked! Nem kellett volna, persze, kitalálni azt a hölgyválaszt. Meg annyi más változatát a Mondjuk-Játék káprázatainak. *Mondjuk*, hogy az a madár bennünket vár, pedig senkit sem vár. *Mondjuk*, hogy a kőparipa megeszi a képzeletünkben felizzó parazsat, miközben a botos ember joggal kifogásolja a törvénytelen tűzrakást. *Mondjuk*, hogy levetettük a béklyót a kezünkről, mert *mondjuk*: a két karunk szárnyunk is lehetne. *Mondjuk*, hogy mi ketten oroszlánvadászok vagyunk, *mondjuk*: sárkányűzők, *mondjuk*: boldogok vagyunk. Lám, ki se mondtuk jóformán, még bele sem melegedtünk a szerepjátékszásba, máris nyakon ver mindkettőnket a Tények Törvénye. Ne haragudj rám, László, a hazugnak minősült leánykamadárért. A Mondjuk-Játékot te kezdted el, amiként a költők is az égre dobják föl az álmaikat. *Mondjuk*, hogy Szabadság és Egyenlőség, lobbant meg a szeme Sándor bátyádnak, és hunyt ki ugyanaz a gyermeki rajongás a fehéregyházi meszes gödörben. Nézd, az a rozsdarágta száj is szembedobta Mondjuk-Játékát a lehetetlenséggel, föllelkesítvén a tanítványait:

mert aki kér, mind kap; aki keres, talál; és a zörgetőnek megnyitják. Jól tudta pedig, hogy csodálatos játékának végén ott az ellenzörgetés: a fegyveres poroszlóké. Ajtót nyitott nekik, s hajtogatta konokul: a szeretet mindent legyőz. Ami nincs még: a szavakban lakozik. A madarak pedig nem hazudnak; mi gondoljuk magunkról, hogy a szárnyukat megosztják velünk.

– Hej Kelemen, hazaszállj!

Nagyapa újra a nyakába kapja Lászlót, nekivág az enyhe kaptatónak, elhessentvén a nyomában tébláboló régi emlékeket. A már-már történelem előttieknek tűnőket, hiszen a tegnapiak is ódonak már. Be régen volt, hogy László legelső *a* hangja kiröppent a rácsos ágyból; hogy befejezték a közönyös tárgyak nyelvleckeit. Emlék már a Halhatatlan Gloire kiabáló kicsi széke is a nemzeti színekben táncoló betűivel: *Asseyez-vous!* Ki tudja, merre boldogtalankodik, s rúgkapál, finnugor hálóját szaggatván, a francia szakos Breton-rajongó. Talán még mindig nem tudja, hány éves korában halt meg az anyja, amiért a tiszteletre méltó Breton úr valószínűleg nem hibás.

– Most ide figyelj, László. Ha erre a kicsi útra kanyarodunk, kézen fog bennünket és egyenesen Dédiék háza elé vezet.

– Kézen fogja a lábunkat? — csombolyítja tovább László kacagva az úti metaforát, amihez Nagyapa nem szól már többet, hanem úgy határoz megszeppenten: ez most maradjon úgy, ahogy van.

Az úton véges-végig nyílnak az orgonák.

Kék, fehér és lila tülekedés a kerítések mentén.

Vendégváró lelkesedésében némely fürtös ág éppenséggel a lábuk elé veti magát. Műskátlivérnyom a porban, gyöngyvirág és pünkösdi rózsa. Nézzük, László, mit hírel a rengeteg virág. Lakodalom nyomában járhatunk, vagy másfajta boldogság váltoösvényén.

Távoli zene szól, Nagyapa megáll, a gyermek is fülelni kezd.

– Hallasz-e valamit, László?
 – Hallok valamit.
 – Mit hallasz?
 – A hangodat hallom.
 – Egyebet semmit?
 – Egyebet *semmi*.
 – Miféle beszéd? Egyebet *semmi*! Lehetőleg ne szotyogtasuk el a tárgyragjainkat, mert mástól azután hiába kérünk, még kölcsönbe sem adnak.

László azt kérdi a magasból: mit motyorászik odalent Nagyapa?

Azt füstölgi, hogy az egyszer elveszett ragok, jelzők, ékezetek meg nem kerülnek. Az elhagyott esernyő előkerülhet – ha szerencséje van – a Talált Tárgyak irodájában. Ilyen iroda a szavaink számára nincsen. Az ékezetüktől megfosztott nevek, mint Gyorffy, Gyongyosi, Rakoczy, saját gazdájukon kívül – akinek orrba vert és szánalmasra facsarodott képüket elpanaszolhatnák – nincs akihez forduljanak. Tehát:

- Egyebet *semmit*.
- Egyebet *semmit*! – rikkantja László.
- Akkor az nem sok.

A zeneszó más irányt vehetett a gyenge széljárásban. Már csak a gerlebúgás hallik az égtáj minden irányából: a háztetőkről, a világoszöld lombok felhőkék ablakaiból: ku-ku-ruuz!

- A galambokat hallod-e?
- Mit csinálnak?
- Kukoricát vetnek. Most éppen románul énekelnek hozzá. azt mondják: Ku-ku-ruuuz. Ami kukoricát jelent.

Tetszik Lászlónak az ének. A gerlékhez csatlakozva kezdi maga is bevetni a kicsi kukoricaföldjét, miközben arra biztatja Nagyapát, hogy ki nem maradjon valamiként az együttesből. Már hogy maradna! Belebrummog hát füstös nagybögőként, de lelki füleivel az iménti zeneszót is kiszűri a szélből. Ha már idill, ne hiányozzék a lakodalom sem, a múlt emlékszálain

fennakadt káprázat-menyegző, régen meghalt cigányokkal, akik – az Orpheusz-legenda helyi változataként – a föld alatt is muzsikálnak fáradatlanul. Agyag Berci a primás, akinek hírénel csak a szegénysége és gyerekeinek száma volt nagyobb, riadt, csendes éjféli órákban, amikor szél nem fúj, apróvad nem settenkedik, a bokrok, száraz falevelek mégis megzörrennek, fölegyenesedik a koporsóban, és az odvas cse-refán újabb halálesetnek csujogató kuvik szavára elkezd muzsikálni. Fültanúk vannak rá. Ha magát a zenét nem is: a riadalmukat és futásukat egy kimarjult boka tárgyi bizonyítékával igazolják mai napig is. Ami hamisság lehetett volna Agyag Berci szívében, az mind a dallamaiba költözött, de igazak voltak s maradtak mindig a szavai, amelyek ott hevernek csontfehéren a koporsójában: *Édesanyám, hol van az az édes téj, mivel engem katonának neveltél?* Ha fogytán a szó: Nagyapa Agyag Bercitől is kölcsönözhet. A múlt őszből ittmaradt szállongó ökörnýálként tán épp az ő hegedűjének hangja tapadt puhán a füle ügyébe. Így teljes a kép, hiánytalan a hangulat. Agyag Berci vonójához, a kukoricavető galambokhoz, László fecskecsiviteléséhez a szülőház hirtelen fölbukkanó látványa is csatlakozik; elhagyott fészket megpillantva a madár télen is énekelni kezd.

Ünnepi lépésben járulnak Dédiék pillantása elé.

A fogadtatást elsőnek az ablakfüggöny fehér libbenése jelzi.

Mögötte Nagyapa Dédi kezerebbenését sejti, bár az is lehet, hogy pillangó libbent föl a tiszteletükre, mintegy jeladás-ként az általános mozgósítás végett.

Nagyapa kinyitja hát az álmosan nyöszörgő kiskaput.

Félkupányi búzagaz mellől egy véka veréb száll föl gyermekijesztő nagy surrogással.

– Ne félj semmit, László. Csak verebek voltak.

László elereszti Nagyapa gallérját, hogy bátran kiegyenesedjék:

– Nem félünk a verébtől!

Csakhogy a kerekas kút mellől, a csibéit féltve, boszorkányos indulattal szökken föl és berzenkedik rájuk egy kendermagos kotló, megriasztván a gyöngytyúkokat is, amelyek a szárnyuk ügyébe eső fára felgallyazva rikácsolják a végüket: to-kány, tokány, tokány!

– Ne félj semmit, László! Csak tokánynak valók.

– Nem félünk a tokánytól.

Nem félne valóban, ha csudálatos módon – és láncos szabadságában mégis törvényszerűleg – a levegőbe nem szállna a rongyos fülű kutya is. Boldog vakkantását abban a pillanatban küldené a vendégek elé, mikor a lánc megrándul, sovány teste pedig a túlzásba vitt lelkesedés következményeként pördül meg vállmagasságban és vágódik hanyatt a földre.

– Ne félj semmit, László!

– Nem félünk a farkastól! – kiáltja László Edward Albee drámaíró úrral, miközben ijedten fogja csomóra Nagyapa haját.

A kutya köhög, tikácsol, és összeszedi magát, másodszor is nekilendül az üdvözlő beszédnek, amitől csak még nagyobbat suppan a kemény talajon. Akkor úgy marad, fejét csóválja, mintegy rosszállván az ostobaságát: már megint megfélemlitem a láncomról. Pedig régóta viseli, Nagyapának nemegyszer nyújtott vele tűnődési alkalmat. Nem tudván, hogy mily keserves kutyatanulság fekszik a földön, az ijedelmét lenyelve László kacagni kezd.

– Még! – követeli Bundástól. – Még egyszer!

Most már egy darabig nem leszek bolond, rázza maradék tascsófülét, húzza maga alá vizslafarkát, pulilábát a tákolmánykutya. Véle nem is foglalkoznak többet. László ajtónyitó kacagására – mintha félrevernék a harangot – Dédi szalad ki a házból.

Először az egyik, azután a másik pampó repül a lábáról, törlőrongyot, seprűt hajít el isten számába, és karját kitárva, mintha egyedül a napot látná, Nagyapa feje fölé küldi az örömujjongást:

– Lacika! Ó, te Lacika!

– Ez Dédnagymama – súgja Nagyapa, hogy meg ne lepődjék a tárt karú fogadtatáson, ha netán *ticsi* korából nem emlékezne rá.

De már fölismeri, a szemében meggyűlő könnytől bizonyára.

– Mondtam ugye, vigasztaló zsebkendőnek is jó helyt leszel a nyakamon. Ne, már itt van Dédnagyapa is!

Valamivel öregesebb, de annál látványosabb igyekezet a kert irányából, a méhkasok közül. Dédnagyapa ugyanis a gyöngye szeme világával megbotlik a favágócsutakban, a sapkája messze repül, fél lábon egyensúlyozva próbálná elkapni, miközben a vállára vetett bárányszőr mellény ugyancsak lemarad mögötte.

– Lacika! Ó, te Lacika!

Két oldalról ketten nyúlnak érte, hogy leszedjék Nagyapa nyakáról.

Az elsőbbség a Dédnagymamáé persze, és nemcsak az igyekezet fácánfürgesége jogán; hogy mi a gyermek: a lábához kötött bölcsőringató huzalon neki üzenték meg az istenek.

A karjába veszi Lászlót, hosszan magához szorítja. Arcát az égre emeli, a két szemét lehunyja, s néma kiáltásra nyílik a szája.

Mint aki újabb üzenetet küld föl a magosságnak a bölcsőringató aranyhuzalon. Azután visszafordítja a tekintetét a gyermekre; szőlőgyökér nézheti így a legutolsó fürtös hajtását, az égből rezdülőt. Szótlanságával azt is elárulja most: hosszú életének horizontján talán e kicsi fürt a legtávolabbi érzékelhető rezdülés. Túl azon már mozdulatlan sötétségbe vész a gyermekarcot kutató pillantás.

– Ó, te Lacika! Engem ismersz-e még?

– Megmondom, ha nem *szorítol*.

– Nem szorítlak, csak az ölembe vettelek.

Mint a reá szabott mellényke, igazodik testének hajlataihoz a gyermek.

Dédnagyapának most csak annyi jut belőle, hogy puhára fogott mozdulatokkal végigsimogatja, lábát szorongatja. S mert érdes, árkaiban sokszor földdel tömött a tenyere: a gyermek arcát, homlokát a simább keze fejével babrálja.

– Hát én ki vagyok? Megmondod nekem?

– Láttalak – csillan föl László. – Amikor még *ticsi* voltam.

– Úgy van! Amikor még kicsi voltál.

Azóta be nagyra nőttél!

Hogy bújsz át az aranykapun?

Sűrű és sötétebb a hajad.

Feketébe hajlik vajon?

Gesztényébe.

Majd csak aztán az ébenfa színébe.

Szépen érik a szemed is.

Múlt évben a szó még lepergett rólad.

Jó fürtös már a beszédje Lászlónak.

Szavakkal telik, teldegél a puttony.

Nézzétek! Annyi már a foga, mint a bárány a réten.

– Ó, te Lacika!

Mint aki röstelli, hogy egyedül csak őt ünneplik, vele foglalkoznak, Dédi karjából Nagyapára mutat László és azt mondja

– Elhoztam őt is.

– Őt is! Be jól tetted, hogy elhoztad. Majd elhozod, ugye apádat is, édesanyádat is?

– Hozom – bólint László. – *Kai bácsit* is elhozom.

– Te pedig, ugye, itt maradsz? Velünk maradsz.

– Nem lehet. Iskolába megyek.

– Napközibe, te László. Az ilyen kicsik napközibe mennek

Mintha máris vinni akarná valaki, a szökevények ijedelmével néz körül.

– Nem! Oda nem!

– Csak nem félsz, te László?

Már említett napközi otthonbeli kalandját a nyári konyhában meséli, miközben a rokkant lábú fűtőn szalonnás tojás

rántottához fő a puliszka. A kicsi széken ül, amely *fatata* alatt is szolgálatos volt az emlékezésben. Körülnéz, efféle házikóban még nem fordult meg. Fenyőfadeszkából ácsolt hangszerláda. Meleg szél dudorászik a repedésein.

– Szép hangja van – mondja Nagyapa.

– Mit énekel? – kérdi László.

– Azt éneкли, hogy mesélj valamit a napközi otthonról. Mi történt, amikor oda bevittek téged. A napközi otthonba.

– Napsütésbe – kereszteli át újból a keszeg főnevet. – Napsütés-otthon volt.

Az ő képzeletében hogy is lett volna közönséges, rideg *napközi!*

A gyermeki gyülekezet fogalmát apja, anyja már hetekkel előbb feldíszítette, ünneplőbe öltöztette.

– Meglásd, milyen jó lesz ott, Lacika. Kézen fogják egymást a gyerekek, annyi gyerek, mint fűszál a réten, és játszanak és énekelnek.

– Mit játszanak?

– Esőhívogatót.

– Hogy hívjuk?

– Ess, eső, ess, holnap délig ess!

– Ha nem esik?

– Akkor azt mondjátok: az én hajam olyan legyen, mint a csikó farka.

Lehull a jó eső, fehér cseresznyehullás, jókedve támad a békának, madárnak. A tóparton leültök, kezdődik a felelgetős kuruttyolás.

– Békák leszünk?

– Ugrabugra kéregetők.

A frissen mosott galagonyabokrokron megtelepszik egy gyenge kismadár, ti nézitek és elénekelitek: hozzám kezdé járni, virágos kertemben fészket kezdé rakni. Fűszálat fűszálra, ahogyan te rakod most magad köré a szavakat. A madarat kövel megdobálták, messzire bujdosott, de mind azt fújdogál-

Dédnagyapának most csak annyi jut belőle, hogy puhára fogott mozdulatokkal végigsimogatja, lábát szorongatja. S mert érdes, árkaiban sokszor földdel tömött a tenyere: a gyermek arcát, homlokát a simább keze fejével babrálja.

– Hát én ki vagyok? Megmondod nekem?

– Láttalak – csillan föl László. – Amikor még *ticsi* voltam.

– Úgy van! Amikor még kicsi voltál.

Azóta be nagyra nőttél!

Hogy bújsz át az aranykapun?

Sűrű és sötétebb a hajad.

Feketébe hajlik vajon?

Gesztenyébe.

Majd csak aztán az ébenfa színébe.

Szépen érik a szemed is.

Múlt évben a szó még lepergett rólad.

Jó fürtös már a beszédje Lászlónak.

Szavakkal telik, teldegél a puttony.

Nézzétek! Annyi már a foga, mint a bárány a réten.

– Ó, te Lacika!

Mint aki röstell, hogy egyedül csak őt ünneplik, vele foglalkoznak, Dédi karjából Nagyapára mutat László és azt mondja:

– Elhoztam őt is.

– Őt is! Be jól tetted, hogy elhoztad. Majd elhozod, ugye, apádat is, édesanyádat is?

– Hozom – bólint László. – *Kai bácsit* is elhozom.

– Te pedig, ugye, itt maradsz? Velünk maradsz.

– Nem lehet. Iskolába megyek.

– Napközibe, te László. Az ilyen kicsik napközibe mennek.

Mintha máris vinni akarná valaki, a szökevények ijedelmével néz körül.

– Nem! Oda nem!

– Csak nem félsz, te László?

Már említett napközi otthonbeli kalandját a nyári konyhában meséli, miközben a rokkant lábú fűtőn szalonnás tojás-

rántottához fő a puliszka. A kicsi széken ül, amely *Jatata* alatt is szolgálatos volt az emlékezésben. Körülnéz, efféle házikóban még nem fordult meg. Fenyőfadeszkából ácsolt hangszerláda. Meleg szél dudorászik a repedésein.

– Szép hangja van – mondja Nagyapa.

– Mit énekel? – kérdi László.

– Azt éneklí, hogy mesélj valamit a napközi otthonról. Mi történt, amikor oda bevittek téged. A napközi otthonba.

– Napsütésbe – kereszteli át újból a keszeg főnevet. – Napsütés-otthon volt.

Az ő képzeletében hogy is lett volna közönséges, rideg *napközi!*

A gyermeki gyülekezet fogalmát apja, anyja már hetekkel előbb feldíszítette, ünneplőbe öltöztette.

– Meglásd, milyen jó lesz ott, Lacika. Kézen fogják egymást a gyerekek, annyi gyerek, mint fűszál a réten, és játszanak és énekelnek.

– Mit játszanak?

– Esőhívogatót.

– Hogy hívjuk?

– Ess, eső, ess, holnap délig ess!

– Ha nem esik?

– Akkor azt mondjátok: az én hajam olyan legyen, mint a csikó farka.

Lehull a jó eső, fehér cseresznyehullás, jókedve támad a békának, madárnak. A tóparton leültök, kezdődik a felelgetős kuruttyolás.

– Békák leszünk?

– Ugrabugra kéregetők.

A frissen mosott galagonyabokrokron megtelepszik egy gyenge kismadár, ti nézitek és elénekelitek: hozzám kezde járni, virágos kertemben fészket kezde rakni. Fűszálat fűszálra, ahogyan te rakod most magad köré a szavakat. A madarat kövel megdobálták, messzire bujdosott, de mind azt fújdogál-

ja, visszajő tavaszra. Ha tavaszra nem jó: búzapisulásra, és ha akkor sem jó: tudom, sohasem jó.

– Sohasem?

– Egyszer mégis eljön.

Várakozó kövek leszünk. Körülbujdossa majd a földet, és itt talál bennünket.

– Mit játszunk még?

– Hadd törjem a fejem.

Csepü-lepü gongyolát, rabszíjra fűzött mosolygást.

Kinek mosolygását látják, bíró szedi a zálogát.

A végén jót nevetünk, sorba állunk, te leszel a körbejáró, panaszkod: túrót ettem, elejtettem, azt sem tudom, hová tettem, szél fújja a pántlikámat, kapd meg, kutya, a szoknyámat, hamm!

– Éhes vagyok.

– Maréknyi túróat hamar az előlegjátékhoz. Mind megesszed? A játéknak még csak az elején vagyunk, s már megetted a végét.

Nyelte boldogan a játékból vételezett leltári túróat.

– Elejtettem, mind megettem... hogy van tovább?

– Azt sem tudom, hová tettem. Fogd a szoknyát, kutya leszek, hamm!

Egyik kacagásból a másikba hempergett a boldog előkészület.

– Mit játszunk még ott a Napsütésben?

– Elvesztettem zsebkendőmet.

– Itt van a zsebemben!

– Ó, nem igaziból vettél el, hanem a csók végett. Mert azt mondjátok majd: aki nekem visszaadja, megcsókolom érte.

A nagy előkészületek idején zimankós időben is elkísérte őket a játék. A Mátyás-szobor előtt és Marosvásárhely főterén értesülhettek az ismerősök: tudod, Pali bácsi, Béla bácsi? Tudod, Margit néni? Hát te, Elemér bácsi? Napsütésbe megyek, elveszítem zsebkendőmet. A gyönyörű kiskendőt? De nem igaziból.

Boldog látszatveszteségek!

Ősz végi kergetőzések a tujafenyők alatt.

– Tudod, hová megyek, *Kai bácsi*?

A vizslának akkor már komolyabb dolgokon kezdett járni az esze. A környéken megkezdődtek a vaddisznóhajtások, s egy napon eljött érte a Nagy Vadász, pórázra kötötte, elvitte örökre. László a kapuig kísérte, kezét fogott vele, egész délután siratta, hívta: Kai bácsi, gyere vissza. Nézd, a zsebkendőt elveszítem, megver anyám érte. *Mondjuk*, hogy itt vagy még, Kai. A búcsújátékot ismételte. Többé sosem látott Kari elnyargalt a zsebkendővel, nélküle tért vissza jó sokára. Ó, te Kai, hogy megyek a Napsütésbe? Ne sírj, ne keseregj, újat vasal édesanyád! Új nap, új zsebkendő.

– Mit játszunk még ott a Napsütésben?

– Lánc, lánc, eszterlánc...

– *Esztilánc?*

– Eszterlánci cérna.

– Adjatok hamar egy karika cérnát!

– Cérna volna, karika, forduljon ki Lacika, Lacikának lánc.

– Az én láncom?

– De jól figyelj: mikor a nevedet hallod, kifelé fordulsz a körben.

– De hol a lánc? Vigyük a láncot is!

– Nem igazi, nem óralánc, nem kutyalánc, sem keréklánc, sem nyaklánc.

Persze hogy nem látszik, nem sír, nem csörög. Ott van, ott, a nyelved alatt, de nem látszik, a tükör sem mutatja, hiába nyújtogatod a nyelvedet.

– Mit játszunk még?

– Elszaladt a kemence, tele pogácsával.

– Ne szaladjon pogácsával, hanem sóspereccel.

– De ha már elszaladt! Jól tudta az a kemence, mivel nyargaljon el: *pogácsával*. Hogy miért? Mert nyomában a gazdasz szony hosszú *piszkafával*.

Rímtelenül a szavak összeütköznek, a sósperec darabokra törik.

– Törjék!

– Márpedig pogácsa nélkül nincs szaladás, a játék is elmarad.

Nagyapa kénytelen volt a dolognak ellentmondani:

– Hagyd már az ócska rímeket, Nagymama! Fusson az a kemence sóspereccel.

– Nem futhat. Pogácsával–Piszkával; a versike csak így marad meg a síneken.

Olvasmányainak Hóreb-hegyén ülve, bölcsen és diadalmasan idézte Nagyapa Gyula bácsinak Kosztolányihoz hajított szavait: engedelmével tudatom, hogy mostanában ott így rímelnek:

*Le marchand de julep
Chassé de l'archipel.*

– Hol az az ott?

– Párizsban.

– Mi nem vagyunk Párizsban.

– Akkor annál jobban igyekezzünk.

– Hová igyekezzünk?

– A klapanciák elkerülésére. Örökmécses szíveskedjék az újabb példát meghallgatni. A disznóvágáskor sivító malacról van szó:

*És a vékony deszkák mögött
Rád rohantak az emberek.*

Gyula bácsi hozzáfűzött magyarázata szerint a rímben itt valóban humor, tartózkodás és vidéki íz bujkál. Amögött – folytatja – arra utal, hogy a költő talán hazai tájszólással embörök-et akart írni. De mégis meggondolta. Írhatott volna megett-et is, de ízlése épp abban nyilvánul, hogy mégse írt.

A kemence tehát nyugodtan szaladhat a sóspereccel.

– A sós perecet Lacika megette.

– Akkor a kemence befekszik szépen az ágyba, késő este van, Nagypapa mondjon mesét neki.

– Mondj mesét a Napsütésről.

Lesz egyszer, hol nem lesz, a Sáros utcán túl, a bronzlovason innen, lesz valamikor, holnap-holnapután egy gyönyörű Napsütés. De az olyan lesz, hogy amikor a kapuját kinyitják, az irigységtől hályog nő menten a csillagok szemére. Mert nappal is lenéznek rá a csillagok. Hamuban sült pogácsával és minden jóval feltarisznyáltan elindul majd László. Megáll a kapuban, az aranykapuban, elkiáltja magát: jertek elé, kik engem vártatok! Akkor elejébe tódul, színe elé sereglik az énekek, szavak és játékok tengersokasága. Körülveszik őt, elborítják lelkesedéssel és ragaszkodással. A dalok a fülébe, a játékok a lábára csimpaszkodnak, és legszebb jelzőikből a főnevek ezerszínű csokrot kötnek. Édesanya-nyelv az ölébe veszi Lászlót, a térdére ülteti, úgy fogja ringatni.

Hogy elaltasson engem?

Énekel majd nekem?

Dúdolni fog az Édesanya-nyelv. Az éjjel-nappal szolgálatos Nagymama, Dédnagymama, Űkanya, Ősanya, az időben elveszett derengés.

Meleget ontó kicsi vaskályha a télben.

Emlékszel, be sok didergő-madarat láttunk a Maros-part fűzfáin? Akkor azt álmodtad, hogy cinkék szálltak az ágyad fejére. Attila bácsinak segítettek a költögetésben, a verset a napkeltéhez igazítva:

*Kinyitja kék szemét az ég,
kinyitja sok szemét a ház,
dunna alatt alszik a rét,
ébredj föl szépen, kis Balázs.*

– Te is fölébredsz, Jatata?

Én is, más is. Piros pöttyös labdái leszünk Édesnek. Játsszótársai. Felhajít a fák hegyére, a templomok tornyára, onnan már

csak egy rugaszkodás az ég. Mi lesz ott, László, mikor az ég csendjét fölverjük Édes hangjaival! Utánunk tekergeti majd nyakát a hargitai pásztor, az időt a mi járásunk szerint fogja számon tartani: feljöttek a pöttyös labdák, lementek a pöttyös labdák.

Csak nyitná már kapuját az a Napsütés!

FRISSEN VASALT ruha illatával, kora reggeli nagy nyüszöléssel eljött annak is a napja. László úgy gondolta, hogy az ágyból egyenest a napközi otthon közepébe ugrik. Altató rongyát, annak a legízesebb sarkát szopogatva, mezítláb rontott neki az ajtónak.

– Megyünk, indulunk!

– Nem oda Buda!

Mosdás, fésülködés, tisztességes öltözködés, zsebkendővasalás és *fölöstököm!* Ez utóbbi csak úgy tréfából csapódott a felsoroltakhoz. Nem kell az étel? A fogmosás így is kötelező. A borotválkozás elmarad, Jatata messze van, Amerikában. Nézzétek, a fogkrémadagját már megint megette! Megmondtam, vélekedik valamelyik Arisztotelész, össze kell keverni csípős paprikával. László csak nevet a tatáros szándékon, mert apja immár kész az indulásra. Ott áll az ajtóban, a kicsiujját meg lehet ragadni.

A Napsütés felé menet, a nagyváros üvöltő forgalmában, az ódon, keskeny utcákon összetorlódott, ingázó népek bokamarkjító hullámzásában a százfelé omló mindenségnek ez a kicsiujj maradt egyetlen biztos fogódzója. Griffmadárként vitte Lászlót a mesés színhely felé. Miközben az egész világnak kívánta volna újólag is tudtul adni: megyek, megyek a Másba. Eluntam itthon az alvást – egymagamban a fehér rácsok mögött. Akárhány madarat álmodom is: nincs akivel osztozkodjam rajtuk. Azt mondják ugyan: későbben testvérem is lesz, Sárinak hívjuk majd, az egyik cinege az ő ágyára száll. De hol van még Sári? Gólyát is emlegetnek, pedig édesanyámnak nincs szárnya.

Ismerős arcok – színes bóják és borostás dinnyehéjak – úsztak el a nagy tülekedés hullámhegyein anélkül, hogy meghallották volna László kiáltását:

– Tudjátok ti, hová megyek?

Nem tudták szegények. Azt sem tudták: ők hová mennek.

A Napsütés kapuja!

Egyenruhás örömök liliputi csapatai égszínkék egyenruháskában, Gulliver néni tekintetének sűrű hálója alatt. Mutakozz be ügyesen Óvó néninek. Az ünnepélyes pillanat úgy kívánta volna, hogy László neve visszhangra találjon a Néni ajakán; ehelyett csak intéssel jelezte, hová igyekezzék a megszabott program alapján. Csend legyen, rend legyen, aki rossz lesz, megverem. László nem értette a parancsot, felpislogott az apjára.

– Mit mond?

– Hogy beléphetünk a birodalomba.

Kihúzták magukat.

Üzent pedig a sárkány, hogy elindult a gyémántkastély felé, készüljenek a fogadtatására. Hajtsuk oda, László, a buzogányunkat. Hé, Napsütés, főzd a kását!

Elment az apja, jött azután a déli lefekvés ideje. Pokróc került a fejére. Óvó néni, sötét van a pokróc alatt. Miért forduljak a másik oldalamra? – kérdezte az erélyes kéztől. – Nem szólhatok a barátomhoz? Idenéz a másik ágyból, nyusztit mutogat az ujjával. Ott vannak a nyulak a párnája alatt. Ő is forduljon el?

Közös álom, egyirányú nézelődés.

Óvó néni, hol az ég?

Hol vannak az énekeim és a játékaim?

– Hol a kőparipám? Ki lopta el a Somostető cserefáit és a hosszú farkú pávát? Hol vannak a pöttyös labdák? Nagyapa a térdére vett, úgy mesélt nekem. Ha valamely szavát nem értettem, azt visszaszólította: ülj csak meg itten, ismerkedj Lászlóval. Óvó néni szavai hová szaladnak úgy? Nem bírom

őket utolérni. A fülét bekötötte a sapkája alá, hiába kerülgetem a kérdéseimmel. Szigorú parancsait eregetve – leülni, felkelni, sorba állni – meg-megnéz engem; a szemében széklábak hevernek.

– Haza akarok menni!

De csak harmadnapon nyilvánították obsitosnak.

Akkor hazavitték, sírógörcsök kötélsomóival a torkában. Az ebédlőasztalkán maradt a finom tejberizs meg a csokoládé, mesébe csomagoltan. Kis kosárral a karján Piroska indult éppen, bizonyára Nagymamához, a farkas pedig ott leselkedett rá a sztaniolpapír sarkában, de senki sem akarta onnan elkergetni. El, el innen! Lótnak még szólni kellett, hogy vissza ne merjen pillantani az elhagyott városra, amely kénesőre ítéltetett. Lászlót ágyúval sem lehetett volna megtéríteni.

Belökte otthon az ajtót, és felrúgta az útjába eső vitorlás hajót.

Összefutottak Arisztotelészék. Mi történt, László? A Napsütésben a pokróc alatt sötétség volt. Összekaszabolt reményeit a sírástól rekedten vagdosta hozzájuk. Napsütés? Oda vittetek engem falrahányt borsónak.

– Mit csináltál ott, László?

– Sírtam, sírtam, sírtam.

Máig is sírok, ha el nem hallgattam.

Vigasztalódj.

A gesztenyefákon túl csillámlik egy másik Napsütés. Ott vár Ella néni téged a játékaid s énekeid tenger-sokaságával. Kipihenjük az első kudarcot, majd oda is elmegyünk szerencsét próbálni. Mi mindenen kellett átesnie a legkisebbik királyfiúnak is, míg elátkozott kedvesét a rontás hatalmából kimenekítette. Oda megyünk, piros pöttyös labdája leszél Édesnek. Felröppent majd téged a fák hegyére, a templomok tornyára, onnan már csak egy rugaszkodás az ég. Utánad bámul a hargitai pásztor...

DÉDIÉK csöndben hallgatják az árnyékba borult Napsütés történetét. Meghallgatják, még csak nem is cöccögnek hozzá. Elteszik a mindennapos galibák gyűjteményébe. Az aprajához inkább, mert a nagyját ők élték át olyanformán is, hogy magát a halált látták elcsörtetni a kerítések alatt. Kés volt a kezében, emberi szavakra vadászott. A kést azután pálinkásüvegbe rejtette, hogy vidámságnak mutakozzék. Nagypának egy távolabbi rokona épp a minapában vette elé az üveget s ment át vele a szomszédjához. Ének van benne, mondotta. Félnapig daloltak együtt, majd azután, hogy részeg szavaik összeütköztek, az üvegből kiszökött a kés is: markolatig merült a rokon tüdejébe és szívébe. A gyilkost tizenhét esztendei börtönre ítélték, s a halottról pedig azt mondja Dédi: rossz helyen szólt, hallgatnia kellett volna.

– Nem gyermeknek való történet – legyint Dédnagyapa, és előszólítja Jóska fiát, hozná ki az akolból a fekete csillagos bárányt, hadd nézze meg László.

Vidám rikkantással ugrik meg Jóska, majd néhány perc múlva, nyakában a homlokcsillagos báránnyal, László elé borul és mondja játékosan a betlehemi szavakat: én vagyok a pásztorok között a legfiatalabb pásztor...

– A legöregebb most már, te Jóska – igazítja helyre Dédnagyapa a félrecsúszott időt, mert Jóska is elmúlt már negyvenesztendő.

A betlehemi pásztor meghökken egy pillanatra, mint aki tévedésből került László korának játékvilágába. Kinéz az ablakon, a régi tél, amikor még ő is kicsi pásztor volt, már sehol sem látható. Megrázza a fejét, kacag röstelkedve:

– Igaz bizony. El is felejtettem.

A bárány keservesen béget, mindenki Lászlót bátorítja, hogy simogassa meg a fejét, homlokán a fekete csillagot. Végül összebarátkoznak, ebédig játszanak. Az idő valamiképpen Dédnagyapában is megcsúszik; a betlehemi kicsi pásztor szerepét ő is eljátszotta valamikor. Áhítatos orcával nyújtja

László felé a gyapjas ajándékot: ezt hoztam neked, egyebem nincsen. Ó, van egy szekerecském is! Hivatása szerint kásakorpa szállító tákolmány, de most ő is megfélemedezik magáról; görög hadi szekérként rohan Persepolis felé a pöttöm Nagy Sándorral. Másodszori nagy ijedelmükben a csirkék, gyöngytyúk szerteszóródnak a kertben, valóságos gólesz a majorságudvar is. Dédnagyapa nekitáltosodott paripaként röpíti – lefelé főleg – a hadi szekeret, László kigyúlt orcával kapaszkodik a deszkába, s rikkantja sűrűn: még, még egyszer! Váltásként Nagyapa fogja magát a rúd elé, majd Jóska kezd el nyeríteni, nagyokat szökkenve.

Egyedül Dédnagymama őrzi a jelen időt, miközben a cöveklábú asztalt László tiszteletére szépen megteríti.

– Most már győztetek. Elég az ostromból, a gyermeknek enni kell.

A venyigesátor alatt újra meg újra számba vétetik a család apraja-nagyja, kinek-kinek sorsa fordulata. De most főleg arra való tekintettel, hogy Lászlónak mit kellene frissiben megismernie.

– Ebéd után járátok meg magatokat – mondja Dédnagymama.

László is kiszól a húsleves gőzfelhőjéből: olyan helyre kellene menni, ahol mese is van.

– Hát az mindenütt van – mondja Dédnagyapa, a legyintése pedig azt jelzi, hogy ebből a műfajból több van, mint kellene.

Míg László a sarjúágyon alszik, Nagyapa a cöveklábú asztalt könyökölve belehallgatózik a vasárnap délután csendjébe. A szemközti dombon, ahonnan az új rendeleteket szokták kihirdetni, ünnepi várakozás hangulatában téblábolnak a fiatalok. Tánc is lesz majd bizonyára. A román pap udvarán pulykakongregáció zajlik, egymás után szólalnak föl a taláros küldöttek. Egy kutya szétzavarja őket, s újra csend támad. Az ég felhőtlen, kék és zöld borongásban hullámszik a kiskút-völ-

gyi dombosor; azon túl Gergely sógor csattogtatja bizonyára most is a metszőollóját.

– Az úton felfelé jövet zeneszót hallottam – mondja hosszú hallgatás után Nagyapa.

– Még múlt heti muzsika – világosítja föl Dédnagymama a nyári konyha ajtajából. – Gergely legkisebbik fia nőült. Szép lakodalom volt.

Elmereng egy pillanatra. Arcának árnyékos gödrei fölött – csujogtatásba és fénybe öltözötten – újra elvonul az emlékezetes menyegző. Ha volt benne szomorúság, csak attól támadt, hogy a valamikori nagy családban ez volt az utolsó esküvő. Kiröppenteni való fiú és lány nincs több a Kiskút-völgyében. Az ifjú pár beköltözött Marosvásárhelyre, a násznép dalait elmosták a nyár eleji esők.

A muzsika mégis itt maradt, mert csattan a kiskapu, s három cigány úgy vágódik be rajta, mint három kugligolyó. A tornác lépcsője előtt – mivelhogy ittak is valahol – összeütköznek, majd rettentő igyekezettel sorba állnak, rázendítenek Jani kedvenc dallamára: giling-galang, szól a harang...

Vagyis elkezdenék, ha Jani úr a brácsást és az italtól ugyan-csak megdöccentett kontrást dühös pillantással és jobbjának fenyegető mozdulatával kétszer is le nem állítaná. Vissza! Elölről, a szilvaizes jézusát a részeg fületeknek! Görcsös karlendítésekkel hárman hétfelé ráncigálják a dallamot, míg végére – úgy-ahogy – összefonódik és elindul a maga mentén a háziak hálás figyelmének irányába. Jani úr kiváltképpen Nagyapának a szívét szeretné ellágyítani. Magyarul csak a gilinges galangot tudja énekelni, azt ismételi tehát kimerült szemmel, borostás arcát az égre emelve: *gili-gala szól a horong baldagságo határtolo!* A nagy nekiszánás, miszerint boldogságunk határtalan, kiváltképpen tetszik neki; ezt nem is énekel a harmonikaszó elé, hanem beleüvölti az udvarnak, majd később a háznak mind a négy sarkába: *baldagságo határtolo!*

– Azt a szilvaízes határtalanságát! – lelkesedik Nagyapa is. – Mióta énekelünk mi együtt, te Jani?

Dédapa megelőzi a szóval, mert azt mondja:

– Legalább nyolcszáz esztendeje.

Akkor még van idő annak a néhány magánhangzónak és birtokosragnak a kiigazítására.

A falhoz vert harangtól megrémülten László kiugrik az ágyból, s a tornácon nem elé, hanem hátrafelé szalad, ki a világból. Nagyapa ölbe kapja, megnyugtatta, hogy nem dőlt össze a ház, hanem csak a kugligolyók muzsikálnak. Hallgasuk őket. Pohár bor, huszonöt lej Jani úrnak, s ráadásul tészta, cigaretta, mivel a hirtelen vigalom úri bálba csapott át, ugyanis Jóska táncra kapja föl Dédanyát, majd azután – ülj a fenekedre, Jóska! – a váratlan betoppanó Ágnest, aki, mintegy a hangulat erősítéseképpen, menyegzői meghívót hozott a családnak. Mielőtt ünnepélyesen átnyújtaná a férje nevében is, aki Dédapának édes unokaöccse, kényszerűleg fordul néhányat a megbokrosodott Jóskával. „*Táncolok. Ne mondza me’ nem mentem, ha hívott.*” A századok mélyéről felbukkanó szavak hallatán Nagyapa Ágnes vonásaiban is fölfedez valamit, egy távoli hasonlóság szemöldökívét, az enyhén kiugró arccsont kálvinista konokságát, ami tűnődésre készíti. Mifajta emlékeztető, honnan e rézkarc-sugallat? Álljon meg a tánc: Lorántffy Zsuzsánna! Csak nem Rákócziné, hanem Tamás Feriné. Hogy a zenészek – a kapuig ráncigálván a nótát maguk után – elégedetten távoznak, a két asszony hasonlóságának dolgát szóba is hozza Nagyapa, meg futólagosan Come-niust és az iskolák fölpártolását. Ágnes sötét szemöldökét a kacagás kétfelé röppenti: ő bizony sohasem hallott a szóban forgó Zsuzsánnáról. De mikor is lett volna rá ideje a lakodalommal járó nagy előkészületben! A Marosvásárhelyt nyomtatott rózsacsokros meghívót, amelynek verses mottója szerint az új frigyet már a csillagok megjövendölték, zavarosan teszi az asztalra. Nagyapa ezúttal műfordítóként a tartalmát

ismerteti Dédiékkal. Eszerint Roșca Ioan és családja szeretettel közli, hogy fiuk: Ioan, Agneta kisasszonnyal ekkor meg ekkor esküvőjét tartja, melynek vigalmi része a vőlegény házában leszen. Tamás Ferenc és neje Ágnes ugyancsak meg erősíti a kártya jobb felső sarkában a dolgot. Násznagyok: Mariana úrasszony és Mitică Stîngă úr. Ágnes tudomása szerint az örömszülők ugyancsak szorgalmas földművesek, a vőlegény pedig ipari szakiskolát végzett.

– Akkor itt se marad már férjhez adó lány a családban – sóhajt Dédanya, majd beleborong hosszan a kicsi ablak függönyös tükrébe. A szőke hajú Ágnest keresi benne, de csak saját fekete kendője libben meg, mintegy búcsújelképpen.

– Ő is elmegy tehát.

– El.

– Látjuk-e még?

– Ha isten is úgy akarja.

A fiatalok manapság messzire szállnak a szülőfaluból. Nagy ünnepek alkalmával szoktak csak hazalátogatni.

– A szerelem célja világos – tesz pontot a dologra Dédapa. – Amit ma megszeretsz, ne halaszd holnapra. Ami pedig az istent illeti: csak ő tudja, mit akar.

A SZÜLŐFÖLD nem múlik el; mi szoktunk kimúlni belőle.

Mindazzal, ami valaha is örökkévalónak mutatkozott benne. Kezdetben – ifjúságunk légelhárító ütegeinek védett ege alól nézelődve – úgy látszott: halál és romlás be nem törhet a mi szuverén területeinkre. Lám, a kiskút-völgyi ház is örökkévalónak tetszett. Nagyapám is benne.

A harmadik faluig karikáztunk el koporsót látni.

Míg a Nagy Vadászaton be nem szorultunk magunk is a kőrhajtásba.

Udvarunkon a koporsót nem bámultuk már, hanem megsírtattuk.

Már nem emlékszem, mikor békéltem meg a tudattal, hogy reggelenként vagy esti szürkületkor ide vagy amoda szalasztva nemcsak a bakterrel, adószedővel vagy – mit ad Isten! – rubinragyogású szerelmemmel találkozhatom, hanem a köztünk megtelepedett halállal is.

Aki azután oly vegyes vitézekké avatott bennünket. Vegyesekké, mondom, mert örökös igyekezetünkben, hogy összeszedjük magunk, nyelvgyarapító kalandjainkban az elhunytak is velünk tartottak mindenkor. A halott házak is. A kihűlt udvarok. Dermedt tűzhelyek. Velünk tartottak némely pudvás lelkű élő személynél is nagyobb ragaszkodással.

A leheletünkkel tisztogatott kicsi zsebtükörnek valamikori részei voltak; szilánkjai az összetöröttnek is. Egyik darabján a Tamás család utolsó lakodalma villószik, oda gyűjtve az eljövendőket is a már megtörténtek közé.

– Gyere, László, sétáljunk egyet a faluban.

Nézd meg idejében, amit az unokádnak emlékképpen rajzolsz majd az égre.

Pattan a gyermek, oly eleven az indulása, mint a leánykamadárnak; a tekintete körbeszalad, izgalmas kalandlehetőség az égtájnak minden iránya. Mesét mondasz-e? Csak ne lenne itt az a Másik Gyermek, aki maga is követelőzik. Emlékszel, mi volt itt? És amott? Vágjunk keresztül a kerten. Kicsi patak az aljában, de valószínűleg csak éjszaka csörgedez, titokban. Így, ahogy most látjuk; szunnyatag tócsák régi sorozata. Add a kezed, ugorjuk átal. Óceánon túli világ volt ez Nagyapa gyermekkorában. Ha idáig eljutott, a deszkafedelees házból boldog üvöltéssel szaladtak elé az unokatestvérei. Játékos hevületükben a csürrt is felgyújtották. Leégett az istálló, a szalmakazal, a fészter hombárostul-gabonástul. Aznap sült almát ettünk a fáról, de még a verés is elmaradt; a cselédmunkára Bukarestbe vándorolt szülők csak levél útján értesültek arról, hogy ők immár tűzkárosultak. Itt most nézelődünk. Üres a ház, régi gazdái: Erzsi néném, Ferenc bátyám kint a

temetőben. Ott folytatja most már a karácsonyesti köszöntőt: öröme való hálákat adjunk az istennek. . . Négy gyermeke az ország négy sarkában. Kutas Feri a Zsil-völgyébe vándorolt el szentet fejteni. Feleségét, gyermekeit is elvitte, valamint az András-napi dalokat. Némelykor hazalátogat, de nincs kedve énekelni. Míg véglegesen vissza nem költözik – azt reméli, sok pénze lesz akkor –, ilyen szomorúságos látvány marad a ház. Bedeszkázott, hályogos ablakszem, a falon lecsurgó esővíz mintha könnye lenne. Deszkalépcső tövében a dudva s a gyümölcsöskertben pondrók, nyüvek enyészete. Ne félj, kígyó nincsen. Amíg vissza-visszajárunk ide, nem telepszik meg a kígyó. Igen, az ott egy új ház, Egri Pista lakik benne. A közelgő zúgást nem hallod persze. Fenyveserdeje is volt a szülőföldnek. A háború fejszecsapásai alatt múlt ki. Elmentek vele a rigók és a piros kontyú harkályok is. Nagyapa színes madártollat és fenyőtobozokat látott évekig azután is az ég peremén. A tűzre került fagyalbokrokkal, a sárga virágú somfával tűntek el innen a játszótársak is. A szerteszóródottak mint kitolt szemgolyók merednek vissza az emlékezőre. Igen, harangoznak. A harangok a toronyban laknak.

Ezen a helyen tartották a cseresznyevásárt. Amott repültek körben a falovacskák, ez az ösvény pedig az iskolához vezet. Gyerekek nincsenek már benne, más helyre költöztették őket, új iskolába. Itt álljunk meg a lombsátor alatt. Nézzünk bele a zuhogásába. Valóságos Niagara. Nagyapa műve. Elemista korában diófát ültetett ide, s mire megnőtt: szomorúfűzfa lett a furulyányi ágacskából. Szép mese. Volt egyszer egy gyermek, diófát ültetett, mire észrevette, szomorúfűzfa lett belőle.

- Itt is megállunk.
- Miért?
- Nézelődni.
- Miért?
- Innen eltűnt egy régi ház.
- Miért?

– A lakói szerteröpültek.

– Miért?

– Pitypang.

– Miért?

– Olyan volt az időjárás.

– Miért?

Miért, miért, miért?

A réginek a helyén új házat épített valaki. Miért? Mert az ember olyan madár, ki a madárral ellentétben szívesen költözik elhagyott fészekbe. Dédanyáék tizenegyen voltak testvérek. Annyi felé szóródtak innen. Az új otthon: ismeretlen, diadalmas család előnyomulásának főhadiszállása. A piros vaskerítés mögött gyerekzsivaj, trombitaszó. Várandós asszony – kis tarackos ágyú – fordul a kapunak. Megcélozott szándékában azt kérdi Nagypapa szinte röstelkedve: szabad-e belépnie? Kit keres? Nehéz lenne megmondania. A tarackos asszonymnak puska is van a tekintetében. Ó, nem, nem akarom az életüket leltárba venni. Magam is leltári alanya vagyok a Számontartásnak. De még a Szemmeltartásnak is, ezzel a gyerekkel együtt, akivel, tetszik látni, meghosszabbítottam itt magam, hogy átlássak a vaskerítésen. Hogy mi végett leskelődöm? A mi portánk volt ez valamikor. Házunk, mármint a Székely családé, csak vályogból épült, nem úgy, mint ez a mostani: kőből és betonból. A kerítés deszka volt, meg sövény is volt, ki- s bebujkálhattunk a kutyarágta likon. László Nagypapa kezét ráncigálja; másfelé irányítaná. Elég legyen a gyöngyhalászatból, Jatata! Egy Szó van itt valahol, te gyermek. Nem időzünk sokat. Csak egy pillantást vessünk az udvarra. Meg a régi kertre. Nézd az öreg körtefa többől kiszáradt karjait.

– A gyümölcsöt le kellene szedni róla.

– Édes körte?

– Nem gyümölcs az még. Csak sümölcs.

– Hol a sümölcs?

– Dédapának az orra tövében.
– Miért mondd, hogy körte?
– Mert itt jártam húsz esztendeje: akkor a fa tele volt érett gyümölcscsel.

– Jatata, meg vagy gajdulva.

Jól mondd, László. Az ember pusztul, mert nem felejt. A feledékenyek megmaradnak, de füstre tehetik az életüket. A körtefa közelében állott a csűr, benne sarjú; menyegzői. Egy szippantás belőle: félholdnyi kaszálónak az illata. Menyasszonyi fátylát itt vetette volt le Dédanya. A csordultig telt lakodalmas házat is látja Nagyapa. A déli órákban mintha csak innen jöttek volna a kábult muzsikások. A hangjukat most is hallani még valahonnan. Az imént keletről, most meg északról szivárog a dallam. Ez már nem a gilingalangos ének; mintha térdére borulva sírdogálna valaki. A frissen szerzett várát védő asszony újra megkérdezi: tulajdonképpen mi végett nézelődik itt az elvtárs? Minden a mienk, senkinek semmi köze hozzá. Ezt mondaná egy másik háznak is a tulajdonosa; abban Rebekák laktak a hatvanas évekig. Tatarozgatták, díszítgették, Gyurka sógor azután odavágta a vakolókanalat: elmegyünk innen! Muresán bácsival köménymagos mellett egyezkedett: mennyit adna a kis belsőségért? Elveszített ön valamit? Volt itt egy koporsó. Istenem, azt már elvitték. Ott kellene lennie a kis udvar közepén. Minden ott van, ahol először megláttuk.

ANYÁM SÍRÁSÁBA fogózkodva rohantam idáig a réteken átal. Székeken állott a különös alkotmány; fényes ormán végigsiklaltam a tekintetem. *Koporsó*, mondogattam az első találkozás kábulatában; ilyen tehát a koporsó. Lábtól fejig három hangsúlyrebbenés a kiejtésben; a kezdet és a vég három fekete szótaglépcsője; az utolsónak csúcsán nagyanyám, Dezméri Máriskó riadtfehér homloka, két csukott szeme akár egy ledöntött gótikus torony két bezárt ablaka. Elmegy mindörök-

re, mondta a pap. Holott megérkezett. Két sor székre telepedett. Élőmeleg babusgatásaiból kiesve, más csillagzatról jött idegennek néztem őt a gyantaillatú Szóban. Különös változás az örökkévalóság esztendei után: valaki orvosért szalad, és megérkeznek a halottaink. Őt esztendőm szintjéről néztem föl rá, s a váratlan találkozás ijedelmével mondogattam: koporsó. Ilyen vagy tehát. Új főnevem szemléltető eszköze. Előkerült végül – honnan? A kezünk alól, mondta Jóska bátyám, az asztalosműhelyből. Pislákoló rőzsetudatomban csak pernye volt annak előtte; felnőttek gondjából kiszakadó jelentéktelenség, nyomtalan tovalibbenése valaminek, amihez – a belső dimenziótlanság boldog állapotában – nem volt, nem lehetett sem félelmem, sem bátor felfogókészségem. Balladában, mesében is föl-fölbukkant, szegény ember halálra szánt gyermekét vitte nagy vízen lefelé, miközben – eladdig birtokolt világom leltára szerint – konokul csak ladiknak neveztem. Vagy csolnagnak, amiben magam is ringatóztam néha. Lovai közé csapott az ember, markában remegett a korbács, gyűrött kalap alól villant a gyászban bevérzett tekintet: hozom a koporsót! Valamit, aminek hirtelen végzetes fontossága támadt. Törhettem a fejem: ugyan mit hoz vajon? A titokzatos, nagypéntek-színű szót csak fülem fogadta be; mint korai vendéget, a tudatom elutasította. Koporsó, mondogattam, és körülhallgatóztam; kalapácsot és göröngyhullást észleltem benne, hosszú útnak porát – fújd el, jó szél, fújd el! – anyám orsójának aritmikus pergését meg csipetnyi sót is – az ínyem jelezte –, de lényegében fölfogott látványként ismeretlen maradt előttem.

Míg ez az udvar ide nem szólított a veszteségekben edzett rokonsággal együtt.

Fázósan topogtam a kora tavaszi hóban. A hideg reszkett-é bennem vagy a félelem? Sorsunk nagylelkűségéből ítélve: mind a kettő bizonyára. Miért is vonna meg tőlünk valamely reszketést, ha csak egy módja van is az ő különös – éppenség-

gel ránk szabott – dédelgetésére? A koporsós cirógatásaira. S mindenkori széjjelszóratással a jóságos keze ügyében.

Testi-lelki didergésem alatt mocorgott bennem a várható – még csak ezután várható! – fordulatok fenyegetése. Ami elképzelhetetlen volt: tapintható, tárgyi valóságában állt előtttem. Titokban megérintettem, majd fölnéztem anyámra: látja-e vajon a könnyein át, hogy mi került elibénk? Koporsó, mondtam neki magyarázólag. Bólintott. Az, fiam. A nagymamáé. Nagymama pedig ezután a koporsóé. Értem már! Elmemben az új összefüggés – villámrándulásnyi idő töredéke alatt – szinte csattanva lépett működésbe. Ők tehát elválaszthatatlanok. Váratlan metamorfózisában a pernyesúlyú szó egyenrangúvá tett engem a felnőttek gyülekezetével; értelmének teljes súlyával zuhant eladdig összekuporgatott fogalmaim palatáblájára.

Most már nemcsak hogy reszkettem előtte: meg is csodálhattam. A Legelső Látvány keltette borzongással, különös kéjével is az ismerkedésnek.

Ilyen lesz tehát az enyém is.

Formája és jelentése: a szónak tökéletes hangalakja. Nyelvünk remekműve. Tárgyi modelljét az asztalos honnan is vehette volna, ha nem épp az elmotyogott kívánságból: mester úr, ha lenne szíves egy koporsót... – az ajkunkról leröppenő háromütemű antifónát, a rendelés miniatűr lenyomatát figyelve közben.

Colstok és szögmérő: mellékes eszközei a mintavételnek, amit nyelvünk már eleve véghezvitt a halál ténye előtt, mintegy arról is gondoskodva, hogy koporsókészítő mester híján a szavainkban ravataloztassunk föl.

Sokat időztünk itt, azt mondja László.

– Ki *lak* itt, Jatata?

– Itt *lakott* valaki.

– Te láttad?

– Én még láttam.

- Mit láttál, Jatata?
- Magamat láttam.
- Udvaron láttad *magamat*?
- Magamat, amikor még kicsi voltam.
- Te mikor voltál kicsi?
- Nagyon régen.
- Mikor nagyon?
- Tegnap.
- A tegnap ott van az udvaron?
- Ott van valahol.
- Nem látjuk, mert elbújt?
- Bújócskázik.
- Menjünk be és hozzuk ki onnan.
- Azt nem lehet.
- Miért nem lehet, Jatata?
- Nagyon nehéz.
- Ketten sem bírjuk el?
- A tegnapot százan sem.

Hát ez baj. László belebonyolódott a tegnapnak az udvarról való kihozatalába. A hüvelykujját kezdi szopogatni; zavarából az mindig kíségeti. A szomorúságát is enyhíteni szokta. Azt mondja tehát a kedélynek újabb talpraugrásával.

- Ha nem lehet a tegnapot, hozzuk el *a másikat*, Jatata!
- Melyik másikat?

Hunyorogva néz föl Nagyapára: most te szopd az ujjad, barátom.

- Ki lehet vajon az a Másik? Kit kellene onnan kihozni?
- A *holnapot* - mondja László.
- Azt nem kell hozni.
- Félünk tőle?
- Akár félünk, akár nem: jön az magától. Ó, nem is jön, hanem vágat.
- Mint a mozdony?
- Mint egy mozdonycsorda.

– Ajaj! – rikkantja László.

– Bizony, bizony – rikkantaná Nagyapa is, ha szemébe nem szökne hirtelen az időhatározók közös birtoklásának aránytalansága.

Csupa holnap vagy, te László. Én meg csupa tegnap. Ez így igazságos, a dolog veleje tehát le van tárgyalva.

– Hej, Kelemen, hazaszállj!

Igyekezünk minél távolabb a régi udvartól, a közepében megismert kiskorú szótól, amely velünk együtt nőtt fel az időben s éppenséggel a mesék táltos fiaihoz hasonlóan: szemlátomást, amidőn a hat komor férfiú a vállára emelte; a pehelysúlyú szót gyászkoszorútól megfősztottan a szekérre föltette.

Hogy valamiképpen a segítségükre legyenek: a gyászolókkal együtt a terhét sirattam; a háromütemű antifóna értelmét, amely – sejteni kezdtem akkor – nem az erdők fenyőfából, hanem belőlünk vétetett.

Mint valamennyi szavunké különben.

Egymillió szavunké.

Mert ha egy is akadna köztük – legyen bár a legrongyosabb pesztraszótagocska –, mely nem a húsunkból szakadt ki, azt nyugodtan a szélbe hajíthatjuk.

HOL MUZSIKÁLNAK azok a cigányok? Mintha láthatatlanul is a fülünket kerülgetnék, pedig bizonyára más célja van a bódorgásuknak. Egyszer innen, majd onnan szivárog föl a siratódallam. Szélben lengedező hálózat a szétszórtan épült házak között. Lászlónak az az elgondolása támad, hogy vessék magukat a nyomába, kerüljenek elébe, közelítsék meg oldalról, vagy éppenséggel a levegőből, valamely háznak a tetejéről ugorjanak a gardonyos nyakába. Sietve indulnak a református templom irányába; annak a tövében eszi a penész Nagyapa játékait, a föld alá rejtőzött rézgombokat és a gyermekeskülvőket. Szinte lábujjhegyen kerülnek az Úr házának háta mögé,

mert odabent Szenczi Molnár Albert énekelteti a megfogyatkozottakat. Hallod, Jatata? Ott vannak benne. Azok mások. A zenészek már a dombon túl lehetnek. Szaladjunk, László. Ott sincsenek. Velük együtt eltűnt az égmagas vörösfenyő is, amelynek cinkos lombja alatt a szivarozás tudományát tanulta Nagyapa. Körbehallgatóznak, László arca sugárzik a dallamhajtás izgalmától. Üldöztek ők már ketten farkast, oroszlánt és fekete párducot; énekvadászaton még nem voltak. A valamikori fenyvesen túl a szomszéd faluig nyúló szakadékos legelő kezdődik. Abból az irányból hallatszik a ritmusában botladozó brummogás.

– Közelítsük meg, László.

Szelid gyanakvás az arcán: vajon érdemes-e? Nemrégiben egy látomást – hamis madarat – szalasztottunk el. Most, ha minden jól megy, a fülünk fog elkápráztatni. De menjünk csak! A néptanács székházán túl, Kemény Zsigmond sírjának közelében a táj néptelen; egy-egy vadrózsabokor, magányos akácfa bukkan az útjukba. Cigányt sehol sem látni. Szivárog mégis, mintegy a föld alól, a keserves dallam. Varázslat, mondja László. Jani úr a társaival vadrózsabokorrá változott.

– Nézelődjünk!

Két holló húz el a fejük fölött.

– Megkerültek! – kiáltja László.

– Nem idevalósiak – mondja Nagyapa. – Meg azt is tudnod kell, hogy ezek a mi cigányaink nem tudnak repülni.

Elegendő mégis, hogy a repülés szóba került. Bár szakadékos a talaj és telve mindenütt botlasztó vakondtúrásokkal, tekintetüket folyton a magasba vetik. Elbolyonganak egészen a legelő aljáig. Ott egy bozótos martnak a folytatásaképpen lábuk alatt elindul az agyagos talaj; a dallamhajtók lecsúsznak egy szakadékba. Rémületüknél csak a cigányok ijedelme nagyobb, László ugyanis a brácsásnak a háta közepére huppan, Nagyapa kicsi hiján a gardonyt veri széjjel, míg Jani úr a nagyot nyekkenő harmonikát emeli a feje fölé.

– Atyaságos Dumnyező-Istenünk!

– *Baldagságo határtolo!* – hajítja közéjük Nagyapa a jelszót, amitől a zenészek boldog igyekezettel próbálják újra összeszedni a szétesett éneket.

A kútba esés örömeire körbejár a félliteres üveg. Köménymagos párában úszó tekintetét Jani úr baráti ragaszkodással veti Nagyapára és Lászlóra.

– Nem gondoltam volna – mondja –, hogy itt is találkozunk.

– Akik keresik, megtalálják egymást.

Kicsi időre, míg Lászlóban elcsitul az ijedelem, az eszmecserét fel kell függeszteni. A kútba eséshez nem szokott hozzá, ahhoz sem tehát, hogy a bolyongás gyanútlanágában egyszerre három cigánynak a nyakába potyogjon. A somostői kőparipával biztonságosabbnak mutatkozott az utazás. Mert az *Mondjuk-Játék* volt, a szabadon választott lehetőségek szivárványfonása; ez a mostani Helyzet, ami játéknak immár nem nevezhető, s a választás lehetősége csak egyetlenegy benne: a Tudomásulvétel, a kerítéstelen magasság után a várható vermek valamelyike. Az ember legelső dolga tehát, hogy körülnéz benne. Kortyintásnyi víz kellene most, László, de fontosabb ennél, hogy a nyakunk nem szakadt meg. Ül az ölembe, nézd, Jani úrnak be jó kedve van. Pedig őt sem a vidámság hozta ide a gödörbe. Gyászol valakit; flótája volt az embernek, majd azután meghalt. Semmi se maradt utána, csak néhány emlékezetes hely, ahol – Jani úr szerint – valami fontosat mondott. A faluvégi keresztútnál fölsóhajtott: két út áll előttem, melyiken induljak? A kocsma előtt azt kívánta a cimboráinak: éljetelek sokáig s haljatok meg hamar. Ezt sem illik elfelejteni, valamint ehhez hasonló mondásait sem, amelyeknek színterét ősi szokás szerint a temetése napján kellett volna muzsikával megszentelni, de a szakadó eső miatt nem tehették meg. Itt a gödörben, amidőn egy csütörtöki napon beléesett, kijelentette: olyan jó dolga van, mint a kutyanak a

kútban. Jani úr szerint hasonlóképpen emlékezetes marad Nagyapának az a megállapítása is, hogy *baldagságo határtolo*; halála után az ő emlékére is el fognak ide zarándokolni. Nagyapa köszönettel veszi tudomásul a megtiszteltetést, majd számba veszi szavainak nem közönséges színterét is. A szemfedőnyi égen nem látszik már a nap, de sugarainak oldalfénye melegíti a sárga agyagot. A földnek fehér csontjaként terméskő villan a nyirkos hajlatokban. Árnyéklevelek apró foltjai remegnek az egybegyűlt arcokon s a néma hangszereken. Fölöttünk egy vadkörtefa, mondja a kontrás, akinek most olyan a szeme, mint a csipkebogyó. A képzelete azonban nem lehet dérütött, mert hozzáteszi, hogy a szellőben megmegsurranó fácska ide-oda hajladozik, ahányat lát, annyit szeret, minden bolond szél után elindul. Valami baja lehet neki is az asszonyi természettel. De mivel nem asszonyok miatt keveredtek a gödörbe, Nagyapa a csapodárnak nevezett vadkörte felszín alatti kínlódásait, lombhangjának megtartó igyekezetét veheti számba, míg néhány percet szunyókálnak a cigányok. Ugye, nem ijedezel már, László? Nem, a kicsi fa nem dől ránk. Kapaszkodó és szívó gyökerei egy görcsbe rándult sárga kéz sebes ujjaként markolják a mállo földet, napi táplálék után kutatva. Két-három szem gyümölcsöt ha fölnevel, már azzal is tisztázta magát az őszi számbavétel előtt. Vackorbeszéd, vackorszó, de több a hallgatásnál. Nézd a gyökereit! Az omlásban szétszakadottak: feketén száradó zsigerek és szívós izomrostok; a kuszaság halott ábrái a látszólagos értelmetlenségben. A megmenekültek szinte látható, ujjbeggyel kitapintható remegéssel fúrják magukat a mélybe; néhány molekulányi nedvesség, a repedésekben elfolyó esővíznek parányi, elcsent áldása odafönt: a körte szavainak sovány dajkája. Némelyik ostoros gyökérszál az üres tér fölött kúszva igyekszik göröngytől göröngyig, a patkányjáratok rágcsgálóinak kiszolgáltatta, kérészéletű gyökérszőröket újraszaporítva és védősüveggel ellátva a percenkénti sebesülésben.

Kidugjuk süveges fejünket a föld repedéseiből, várakozunk, körülkémlelünk: lesz-e eső, kortyintásnyi bár a szárazság por-tölcséreiben? Volt egyszer egy újévi ablakunk, a hórácsai mind leolvadtak, szerteszivárogtak a földben. Ide nem jutott belőlük. Valahonnan kicsapott mégis a nyirok, sárga izzadmány idelent az agyagkoponyák homlokán. Ha te fölmész oda, László, körtegyermeknek a fára, jöhetnek száraz szelek is; idelent az agyagkoponyákon kicsapott a gyümölcstáplálék: nitrogén, foszfor, kén, magnézium, kálium, kalcium, de még vas is, mit a mesebeli Vasgyúró az izmaiban hordott, nem ütés végett, hanem csak az Űtések ellen. Te is feljössz velem körtének, Jatata? Én itt maradok süveges gyökércsúcsnak, táplálékszerző gyököcskének, láthatatlan hánccsedénynek, protoplazmával telített gyökérszívkamrának: ozmózisnak a földcsuszamlásokban, és ha lekiabálsz hozzám az ághegyről, azt is elmondod, milyen a világ odafönt.

– Alszol, Jatata?

– Nem alszom. Egy mesét gondoltam el.

– Elmondod nekem is?

– Csak másszunk ki a kútból.

– Addig hányat kell aludni? – kérdi az ő szokásos időmértéke szerint.

A zenészek először a féltett hangszereket adják föl rendre a szunyókálástól fölfrissült Jani úrnak. Azután elmennek másfelé, ahol az elhunyt barát ugyancsak mondott valamit.

PEDIG A REFORMÁTUS templom mögötti dombon kellett volna megtelepedniök. Nagyapa folytatja helyettük az emlékezetes szavak helyének megtisztelését. Sok a zarándokhely, mindet bejárni most nem lehetne. A nyakamba vennélek most, László, de ha erre járok, nagy kövek nyomják a vállamat. A kútbeli példa szerint hét nap, hét esztendőt kellene járnunk a valami-kor elhangzott Szavak nyomában. A diónak ültetett szomorú-fűzfám alatt látom Tóth Károly tanító urat, kezében a mogyo-

ró vesszővel. A mogyoró vessző vége suhogva írta vércsíkos szavait a tenyerünkre, s mi elátkoztuk magunkban a kántortanító urat, pedig a büntetéssel is javunkat szolgálta. Hogy hívják azt a madarat? Azt a madarat madárnak hívják. Ó, te zshiványfajzat! Azt a madarat nem madárnak hívják, hanem őszapónak! Gyatra nyelvünket a tenyerünk sínylette meg. Térdünk is némelykor a kukoricán térdeplésben. Messziről jött ember volt, nyelvünk bőtermő vidékeiről való; dadogó beszédünk hallatán s a hol ezért, hol amazért bezárt iskola miatt káromkodva, kékre gerjedt valósággal a szörnyülködéstől: atyaságos istene a nyelvi abroncstalanságnak! A küllőitekre fogtok szétesni! Ó, ti rothadó kerékagyak, haszontalanul hányódó dongák gyülekezete! Míg nem lesz iskolánk, a templomba veletek! E helyen, ahol üldögélünk, László, Tóth Károly tanító úr az ég alatt rendezte be nekünk az elemi iskolát, tintás padok helyett a fűre ültetve bennünket. Fűvek, fák és madarak nevére tanított; képzeletünket visszavezette régi, felleges időkbe; tatár és török hadakat vonultatott föl a környező hegyekbe, majd énekeltetett is; Szenczi Molnár Albert volt a mindenkori sugallata. Ketten jönnek elé most a szomorúfűz alól. A szakállas, látod, Molnár Albert bátyánk; a tanító úr szokása szerint a huszáros bajuszát fényesíti a fehér zsebkendővel, miközben reánk muto-gat; nyisd meg, Uram, a szájukat, ha lehetséges, mert én nem bírok már velük, nem győzöm a küzdelmet a hallgatásukkal.

– Megint aluszol, Jatata?

– Most hallgassunk egy cseppet. Két ember jön az úton fölfelé.

– Nem látom őket.

– Kicsi voltam én is, mikor elindultak.

– Azóta jönnek?

– Bandukolnak, láthatatlanul.

– Varázslat! – csillan föl a gyermek tekintete. – Játsszunk varázslatot. Mondjuk, hogy nem látsz engemet. Én se téged. És keressük egymást.

– Akkor hunyjuk le a szemünket.

Lehunyják a szemüket, csak a nevetésüket nem bírják ki-
lobbantani.

– Jatata, félek, ha nem látlak. Fogd meg a kezem.

Így várják az elvarázsoltak közeledését. Mintha minden
rájuk figyelne most; nagy csend támad körülöttük.

Azt várja talán ez a csend, hogy hajdani hívők serege szólal-
jon meg a sírkövel beültetett hegyoldalon.

SOKAN ELHALLGATTAK MÁR.

Szenczi Molnár Albert tatárjárást, törökdúlást átkozva még
mindig énekelteti a magyar századokat.

Mellette, fölötte számtalanszor fellobbantak, és ódonságo-
kat emésztve, régi kínokat újakkal tetézve hamvukba hulltak
az Eszmélet erdőtüzei. Az emlékezés nem látja már a reformá-
torok zord istenét, az engesztelhetlent, arcán a predestiná-
ció vérfagyasztó szigorával. (Cselekedjete, amit akartok: jó
vagy rossz sorsotok meg van pecsételve.) Az ószövetségi kép,
a négyszáz éve még oly elven Legfelsőbb Lény, vizeket terelő
mozdulataival, kénesőlélegzetével, hegyeket robbantó pillan-
tásával és homlokráncában a végtelen idővel, befagyott im-
már a mitológiába. Azt gondolhatnók: Molnár Albert is.

De Molnár Albert még mindig énekelteti a századokat.

Mint a lőtt lábú madár, amely nem képes leszállni, örök
időkre csapkodó szállongásra ítéltén hallatja sebesült hangját
a magasban, istenét kiáltva, hol szelíden, hol panaszharagosan
szólongatva s némelykor épp álmából ébresztve a hatalmas
szellemet. Hová tűnt el vajon az a lőtt lábú madár a kicsi tó
fölött?

NAGYAPA fülében újra megszólalnak az orgona hangjai.
Tóth Károly uram ujjai szabadították el a hangokat, miköz-
ben a lyukas fűjtató meg-megnyekkentette a dallamot. Árkos
nyakú, kopaszra nyírt fejek a tölgyfapadokban. Gyöngyösen

villanó és üres feketén megnyíló szájak a kőcímeres Szó-Szék előtt. Sejtik talán, de nem tudják, mit énekelnek. Azt legfőljebb: hogy Mi énekelteti őket. A hétköznapiakon felgyülemlett kérdések; az égről visszahullottak. Valamikor önmagunk hangjai a *Psalterium Hungaricum*-ból, Nagy Nyomorúságok esztendeiből: törd meg, Uram, azoknak fogait, kik ellenünk tusakodnak; kiknek szájából mint rókalyukból, büdösen jönnek elé a tisztának és illatosnak mondott szavak; torkukból mint koporsóból hengerednek elé; nézd, Uram, e nyitott szájakat! Öklendeznek, agyarkodnak, iszonyatos, sívó oroszlánok; láttukon csontjaink helyükből mozdulnak, szívünk viasként megolvad, beleink üszkösödő sebek; felzabálnak bennünket, Uram, tömik velünk a bendőjüket, velünk és gyermekeink gyermekeivel; rendezd úgy valamiképpen, akadjunk torkukon; és ha kiköptek, vegyél a te szárnyadnak árnyékába; haragos orcádnak pusztá színe őket megemészt; ha nem óhajtánád orcádnak színét rájuk pazarolni: íjadat vedd elé, azt is megmondanók, hová célozz, Uram: egyenest az álnok szemük közé; de jól nézd meg őket, formájuk és nemük változatos; dühös bikák vettek minket körül, lányaink sírnak alattok; orrszarvúak is vannak közöttük, veszettül fújtatnak ellenünk, és bármerre nézünk: erőnk mint a cserép; nyelvünk az ínyünkhöz száradott, kezeink, lábaink átszúrva, ruháinkat a latrok széjjelosztogatták magok között. Hol késik, Uram, a bosszúállásod? Egyetlen szavadba kerül, s ember és szarvas idétlent szül e világra. Perelj, Uram, perlőimmal; szeleiddel őket megfutamítsad, ellenünk font hálóikba gabalyítsad; rontsd meg karjukat, ha már levágni nem akarod; az igazságot te igen szeretöd, a hamisságot viszontag gyűlölöd. Valóban gyűlölöd? Akkor tegyél is valamit érettünk! Kelj fel tehát, ne aludjál; öröködbe, ím, pogányok jöttek és elszaporodtak, mert őhosszújuk volt jókedved, miközben hasunk és reményünk a földhöz ragadott; Dávid fiad, szorgos gyülekezeted, szitkos szájú pogányok kényére jutott; selyembe göngyölt nyelvük

akár a tör, s minden beszédjük mordáltság; egyedül a te kezed szabadít meg minket; mint a kiöntött víz fognak szétloccsanni a gonoszok, s vérükben, Uram, a lábadat megmoshatod; kiáltásunk halld meg, Isten, vedd füledbe a mi könyörgésünket; lelkünk színéig érnek már a fullasztó vizek; apaszd, Uram, a mi nyomorúságunkat, engedd szóhoz jutni szánkban az éneklést; kétfelé választhatnád még egyszer a tengert, de jobb kezed a kebeledbe dugva, nem látjuk már jeleit erődnek, s közöttünk immáron nincs próféta. Átkaink özönvize után ki fogja hát szárnyára bocsátani a reménység és megnyugvás olajágas galambseregét? Mindhiába, hogy szavunk mint a kohókban tisztított, hétszer csapolt ezüst, nyelvünk, a galambszárnyszépségű, árvaságra ítéltetik, mert közöttünk immáron nincsen próféta.

- MEGHALTÁL, Jatata?
- Nem haltam meg.
- Nem tudtad kinyitni szemedet?
- Varázslat volt. Abban egyeztünk meg.
- Ők hol vannak most?
- Kicsodák?
- Akik elindultak, mikor kicsi voltál.
- Jönnek valahol. Vagy mennek valamerre.
- Mit láttál, mikor lehunytad szemedet?
- Szállongó fekete pernyéket.
- Honnan szállnak?
- A szememből.
- A pernye micsoda?
- Madár. Icipici fekete madárka.
- Nem akar kirepülni a szemedből?
- Ott van a fészke.
- Fészket rakott icipici fekete madár a szemedben?
- Ott szereti. Amerre nézek, a madár is arra repül.
- Énekel is?

- Nem énekel.
- Nem tud énekelni?
- Nincs hangja. Csak röpködése.
- Nézem a szemedet. Nem látok madarat.
- Mit látsz?
- Esőt látok.
- Esik bennem az eső.
- Bennem nem esik, Jatata.
- Szép idő van a szemedben.

A szülőfalunak ez a kicsi szegelete tükröződik benne. Fehér és lila csokros orgonabokrok; egy ferde kiskapu, sövénykerítés; a frissen kövezett út kanyarulata; visongó gyermekekkel az óvoda udvara; Edelstein úr valamikori udvarán az új ház, mellette papi lak, labdarózsás virágoskert, tanácsház és templomtorony, lovasszekér – a bakon öreg kocsissal, mellette fiatal tanácselnökkel –, tűzoltó gép, arasznyi csermely, füstölgő kémények; műtrágyával megrakott, piros-sárga orrú teherautó, mely nagy sietségében hatalmas porfelhőt kavar; a porból öregember bukkan elő, két kenyérrel a hóna alatt. A tovarobogó gépkocsi után bámul elképedten, majd a sapkájával kezdi leporolni a kenyeret. László azt kérdi: vajon mit művelt az a kenyér, hogy meg kellett sapkázni? A dolog tisztázása közben Dédapa megroskadt alakja tűnik föl a szomorúfűz alatt. Lassú igyekezettel, fejét kissé előrejejtve bandukol a porban, meg-megbotolva; a szemére telepedő zöld hályog akadálykáprázatokat vet némelykor a lába elé.

– Siessünk, László, Dédapa elébe!

A zöld hályog a színét nem mutatja. Galambkék mosolyával és szelíden szemrehányó szavaival azt kérdi Dédapa:

- Ugyan bizony hol tekeregtetek?
- Nézelődtünk, varázslatokat műveltünk.
- Aki teheti, nézelődjék – mondja Dédapa, a varázslatokról pedig nem vélekedik.
- Úgy láttam, megbotlott az imént – mondja Nagypapa.

– Igen, megbotlottam.

Szemérmesen és kínos mosollyal ismeri el a botlást, a százforintos lovat is fölemlegetvén az ugyancsak bocsánatos botlásával. Nagyapa nem ért egyet az önvigasztalással, hanem orvost, kést, operációt sürget, amire Dédapa legyint és azt mondja:

– Nem én látok rosszul, fiam. A világ mohásodik körülöttem.

Talán épp ezen tűnődött, és tekintete messze kalandozott a kezdet kristályfényű ígéreteinek kirakóvásairai felé, mikor a kő a lábának ütődött. Az ő lelkesedésének sátrait az idő széjjelverte. De csak a minapában is be tiszta és ünnepi volt a pillanat egy száműzött sírhant mellett, a cigánysor végén, a kökénybokrok között. A Maros mentének üzenete és nagy útra kelt kegyeletképpen hetven iskolás gyermek Bartók-dallamot és egy virágmintás amforavázát hozott a regényíró sírjára. Kemény Zsigmond önkéntes titkáráként a vázát Dédapa ültette el, simította porhanyóra tövében a földet. Valóságos kis emlékünnepségek szónoklataiként a vázaültetést a virágok követték. Okkal bizonyára, hisz maga Jani úr is elismerné, miszerint a regényírók is mondhatnak emlékezetes szavakat, megszentelvén ilyenformán a földet, amelyen megfordultak s amely rájuk fordul végül.

– Kimentem, fiam, megnézni: élnek-e még azok a virágok.

– S élnek-e?

– Ellopták a vázát.

Akár egy Kemény Zsigmond-i látomás: oly zúzmarás-jégsapos Dédapa megrendültsége. Abban reménykedett, hogy virágos cserépedényt csak összetörnek, megtapodnak, a hagyománytiprás szelídebb változataként. De kiásni, elvinni!

– Ellopni egy ember arcáról az amforavázát! Ezt az egyet nem gondoltam volna.

Vázalopás! Az új szó megragad László fülében. A dolog lényegét megmagyarázni hosszadalmas és tán fölösleges len-

ne. Tudatába a leánykamadár, a kukoricát vető vadgalambok, a muzsikás kút, integető Kelemen és Dédnagymama keze rebbenése mellé nem kellene ellopott vázákat helyezni. Hanem inkább az újrakezdés szándékában osztozkodjék Nagyapával. Gyönyörű vázát veszünk majd Korondon, újra elültetjük, leásunk, ha kell, a koporsóig. Ebben megegyezve indulnak hárman hazafelé. Dédapa kézen fogva vezeti Lászlót, immár botlástalanul, tán nem is a megromlott szemével, hanem inkább az emlékezet eleven sugarának ösvénye szerint. Itt vigyázz, Lacika, sánc van, kő van, palló és lejtő, hasra buktató akadály, kidőlt kapufélfa, cövek – rabmalacfcergyőr az út mentén – és tiltó csóva a bevetett földeken. A belé költözött világ, amelyben – külső bolyongásainak vége felé – a helyét megtalálta.

DÉDANYA megterítette már a cöveklábú asztalt. Sietve és keveset fálnak valamit a friss sajtból, ordából. A kert végében a kicsi réten margarétavásár.

– Oda menjünk le, Jatata!

– Mutasd meg a gyermeknek, hol voltál te gyermek – mondja Dédanya az újra tűnődésbe merült Nagyapának.

Egy valamikori mese is ottmaradt azon a réten. A már említett fizetségmese, kukoricakapálásért vagy tán búzagyomlálásért, Orbán János bácsi jóvoltából. Az ösvényen lefelé menet, valahonnan a háborús munkaszolgálatosok alagútjából, a mesemondó csatlakozik Nagyapa mellé. Hogy vagytok, fiam? Nagyapa húst rak a húsából János bátyjának arcára, rokoni pillantást ültet a szemüregébe; ne ijesszük meg, ha lehetséges, a gyermeket. Az unokád, bizonyára. Csak valamivel voltál nagyobb, amikor déli pihenőben mesét mondtam neked. A társaid erre-arra tekergették a nyakukat, te minden szónak utánanéztél nagy, táguló szemmel, izgalmadban a kicsiujjadat is harapdálva. Széptollú madarak voltak. Verebek között lebzselünk, azért ámultam el János bátyám szép tollú

szómadarain. Cukorkára való pénzt is felajánlottam. Miért választottad inkább a mesét? Nem a mesét választottam. A szavait inkább. A mese gyöngysorából külön-külön raktam nyelvem alá az ékszeres szavakat. Egy leánykát is feldíszítettem akkor velük. Disznók elé vetette a rubingyöngyeimet. Szép szóval nem lehet madarat fogni, sem tornyot építeni. De ragaszkodást igen. Azóta is hiszem – a gyöngyöt ropogtató disznók ellenére –, hogy ahol két lélekben a szavak nem csendülnek össze, miként kristálypoharak: babiloni bagzás az emberi lét. Megőszültél. A gondoktól bizonyára. A gondok nem őszítenek. Hanem a Gond. A vércsekarmaival. Szólni kell. Ha emlékszel még, a vércséket kiáltással űztük a házunk tájáról. Bár azt a behívó levelet is elűzhettük volna. Háború volt, szurony az emberek hátában. Ki mert volna érettem szólni? Akkor az a mese biztatás volt. Vagy könnyörgés inkább: jóemberek, ne hagyjatok engem azzal a szikladarabbal agyonütetni! Nézd, itt szakította be a koponyámat. A gyerekre való tekintettel úgy nézz most rám, mintha új mesét mondanék.

- Keresel valamit, Játata?
- Kócbabát hozott egyszer a megáradt patak. Amikor még kicsi voltam.
- Honnan hozta?
- Egy meséből.
- Beleesett a mesébe?
- A vízbe.
- Mit csináltál vele?
- Megszáritgattam, felöltöztettem, ő volt az isten.
- Az isten kicsoda?
- Egy szakállas bácsi, réges-régi meséből való.
- Elmondod nekem?
- Egyszer majd elmondom.
- Sokat kell addig aludni?
- Ahány margaréta van itt a kicsi réten.

- Szedjük le most mind a margarétát.
- Kezdd el, míg én pihenek itt a fűzfacsutakon.
- Pihenjél, Jatata. Addig én megnövök.

AMIKOR A SZIKLA meglódult a feje fölött, mi volt az utolsó gondolata, bátyám? Megbocsát, hogy gyermekként szólítom, hisz azóta elébe kerültem az agyamból táplálkozó vércsével együtt. Úgy látszik, Prométheusz óta efféle madár nélkül nem lehet meg az ember. Bár írtak már példát az ellenkezőjéről is. Májával táplált sasmaradart a frakkos Prométheusz egy napon leölte, megsütötte, megvacsorázta, mitől azután szépen meghízott, elhajasodott. Büntetését, a Gondot fölزابálva, számtalan atyánkfíának nyújtott példát a hosszú és pudvás életre. Hogy is felejthette ki Mózes az ő betartott parancsolatukat ama kő tábláról: hajítsd el a te lelkiismeretedet, és hosszú életű leszel e földön. A kérdésedre válaszolhatok tehát? Ama régi mesének a vége villant az agyamba: nagy haragjában az isten azt mondotta: falhoz vágom a régi agyagot, s újjá gyúrlak, ember! Pedig földi útjára nem ily szándékkal indult Szent Péter kíséretében.

A FÖLDÖN barangoltak jószógyűjtögetni, mert híre kelt oda-fönt az emberi szavak teljes romlásának. Hátukon a lapos tarisznyával, fejüket csóválták oly rengeteg nyelvkárosult lát-tán. Mi az igaz hit, te fiam? Há'! – vont a vállát a kérdező, és mint a disznó, ment az orra után. Nem tudja kend, merre van itt a csárda? De tudom, mondta a másik kérdező, és ugyan-csak elsietett az ormánya után a közeli vásárba. Hiszen ezt akartam neked megmutatni, Uram, sopánkodott Péter, aki annyira otthonos volt már a földön, hogy jó néhányszor el is nadrágolták a részegek. Már amikor kinyitom a számat, Uram, és kezdenek elagyabugyálni, jól tudom: itthon vagyok. Ezek az emberek nem arra vannak rászorulva, hogy azt mondd nekik: kelj fel és járj, amiként egyetlen fiad mondotta

volt a gutaütöttnek, hisz egyebet sem tesznek, mint a bajaik után nyargalnak. Mezítlábuk álmukban is csattog az ágydec-kán. Hanem inkább azt kellene parancsolnod mindahánynak: kelj fel és beszélj! Mert szavaik minden jel szerint összenőttek a beleikkel. Aminek ugyancsak különlegesek, Uram, az okai. A kezelésükről van szó. A mindenkori kézhezvétel módozatairól. Ispánjaik és őrmestereik ugyanis, ha némely gondolatot óhajtanának velük közölni, először a csizmájuk orrát mozdítják az ülepük irányába, a szamarak ellenben szájba rúgják őket inkább, csak nagy ritkán farba. Vehetted észre, Uram, tele van a környék ilyen szájbarúgásra idomított szamarakkal. Az emberekben lakozó szavak ilyenformán a kétirányú ütéstől való védekezéséppen ott helyezkednek el, ahol éppen lehetséges. Például a ne szólj szám, nem fáj fejem disznóhólyagjában. Ne csodálkozz tehát a gyermekén, aki elmenekült színed, vagyis lábad elől a há'-szótagjával.

Szokása ellenére, az Isten elcsodálkozott. Nem gondolta, hogy rajta kívül mástól is: saját szavaiktól is rettegenek az emberek.

Péter azt mondotta: –

– Álljunk ki próbaként a híd végébe kéregetni.

– Mi végett? – kérdezte az Úr.

– Szavakat koldulni. Vélekedést. Ha egynek is megesik a szíve rajtunk, övé legyen – engedelmeddel – a mennyeknek országa.

Az Úr módosított az elgondoláson. Országomat, úgymond, ne tegyük föl tétnek, hanem fogadjunk inkább egy deci pálnakában, amit oly nagyon szeretsz, te Péter. Itt a kezem, nem istenláb!

Leparolázott Péter az Istennel, gajdolni kezdték a híd két végében: egy jó szót, emberek, a szegény károsultnak! Szánjátok meg a vélekedésükből kifogyottakat. Valóságos vásári sokadalom hullámozott el nagy tarkaságban a kéregetők előtt. Nagy része mintha süket lett volna, de akad szép számmal jóindulatú is.

Miből adhatnék?

Magam is rá vagyok szorulva.

Éppen te ne tudnád? Szavaink hét szűk esztendejét éljük. A pusztában vándorlók a fejüket rázták.

Rossz vadkanagyarként a szó befelé nőtt a húsukba. A valamikori virágszálahajtás az ember ajakán.

Vigyorgó szamaritánus ment el előttük, minden sajnálatából kifogyva. Értetlenséget mímelt: ugyan mire valók a szavaink a jócselekedet híján? Szavaid sütkérező kígyók, mondta az Isten. Százévi hallgatásra ítélt poéta is elment előttük.

Jó szavaim gyöngysorok voltak, a viselésben fényesedtek. Használatlanul megvakultak, megpenészedtek. Pedig az volt az álmom, hogy kinek-kinek a nyakában ilyen gyöngysort lássak. Az ember másodszori megteremtésének jelét. Az első még csak a majommakogásé volt, a gyomor hangja s a koponyaszakító dorongé. Gyöngysoraim nélkül, nézd, miként görbül a gerinc, nyúlik meg az ember karja s alacsonyodik a homloka.

Egy jó szót, jóemberek, a szegény károsultnak!

Még rosszat sem vetett oda senki sem az Isten rongyos kalapjába.

Ez is némaságos nap volt.

A céltalanság diadala. Nyelvéből kiesve: létének céljából is kiesik az ember. Utánunk az özönvíz, egy-egy megmenekült krónikással; mi többet nem beszélünk.

Pályafutásuk végét göcsre kötött nyelvükkel jelezve vonultak át a hídon a sumérok, makkabeusok, filiszteusok és más nemzetségek.

Péter galléron ragadott egy golyvás embert, és szolgálati helyét elhagyva, az Isten színe elé taszigálta:

– Uram, ha jól értettem, ez a filiszteus olyasmit galagoly, miszerint képtelen már a jó és rossz szavai között válogatni. Mindeneket kiforgató hatalmaddal fordítsd ki, kérlek, a golyváját, ellenőrizzük, mit rejteget benne.

Akkor az Úr megökredezettette a golyvást; szóhulladék csörrent ki belőle, aprópénzre váltott nyelvek maradványa: krajcárok, polturák, piculák, vegyes fityingek.

– Hol gyűjtögeted?

– Bábel tornya – nyögte ki a filiszteus.

– Vedd a te nyelvedet, és eredj haza békességben – mondta neki az Úr.

– Bedeszkáztam, Uram, az ablakaimat.

– Hogy be ne lássak a házádba?

– Malteres vagyok a Bábel tornyánál.

– Össze fog omlani.

Péter elszörnyedt, a filiszteus futásnak eredt a golyvájával.

– Omlasztó szándékodat nem is említetted, Uram.

– Mert nem omlasztó az, hanem ellenkezőleg: építő.

– Építő szándék – toronyomlasztással? – hüledezett Péter.

– A változatosság köveinek megteremtésével – mosolygott az Isten, mint aki előre örvendez új játékainak.

Egy jó szót, jóemberek, a szegény károsultnak!

Gyík van a torkodban?

A tiedben madárfészek. Majd egy gólyát is küldök a fejedre.

Szóljatok, ó, szóljatok, ti bevarrtszájúak!

Továbbment a szótulajdonos, nem adta ki a vélekedését, mert hallgatni arany, beszélni kockázatos dolog. Nem az a veszélyes ránc nézve, ami bemegy a szánton, hanem ami kijön azon.

Félszájúak is jöttek, dagadtnyelvűek és görbeszájúak, kun-korodó gilisztaszavakkal.

Undorodott tőlük az Isten.

Láthatta tehát, hogy a félelem – mindenkori legelső ténykedéseként – megrothasztotta az emberi beszédet.

Akadtt mentegetőző is bőven.

– A nyelvemre léptek.

– Véletlenségből, ugyebár! – kiabálta Péter. – Mert annyira megnyúlt a hízelgésben, hogy nem bírtad már a pofádba visszagyömöszölni.

Gégesorvadás!

– Ne higgy neki, Uram! Bérbe adta a gégejét vásári kikiáltóknak.

Hangszálhiány!

– Hát akkor mi az, ami kilóg a zsebedből?

Kézze-lábbal turpisságát a makkabeus azzal magyarázta, hogy prédikátor lévén, a hangszálait dugdosni kénytelen. Zsákot akarnak varrni velük a király katonái.

Egy jó szót, jóemberek, a szegény szókárosultnak!

Mandulagyulladás!

– Itt ez a fakanál, Uram, nézzünk bele a torkába.

Péter újra galléron ragadott egy nagyfülű embert, az Isten elé ráncigálta, hogy szótalanságának okát kiderítse a fakanál nyelével.

– Tátsd ki szádat, s mondjad: ááá!

– Iiii!

– Á-t kértem – verte nyakon az Úr.

– Iiii! – nyöszörgött az ember.

– A kettőt együtt legalább – szólt az Úr engedékenyen.

Csak fele süvöltött ki megint a torkán.

– Á-ra még nem képes, nincs értelme a kínzásnak – mondta Péter, a diagnózist helyben kiállítva: – Átmenetiségben szenved a nagyfülű. Most még nem tudni, micsoda, de bizonyos, hogy jön valahonnan és megy valahová.

– Öszvérállapot – világította meg az Úr tömörebben a helyzetet.

– Most már csak az a kérdés – fürkészte Péter a két lábon járó metamorfózist –, hogy számárrá tökéletesedik-e, vagy pedig a lóhang irányába fejlődik tovább. Meg aztán: őt rúgták-e szájba a szolgálatos idomítottak, vagy ő készül az embertársait szájba rugdosni? Te tudod, Uram, mit határoztál sorsa és bűne felől.

Gondolkodott az Úr:

– Nem tudnám most fejből megmondani.

– Sokan vannak, tény és való – mondta Péter, hogy indokolja valamiképpen az Isten feledékenységét.

A nagyfülűt szabadon eresztették. Tarkóján az Úr tenyerének sajogásával, szelíden és emberi léptékkal haladt a legközelebbi pálmafaig; ott megállt, karját az égnek vetette többször is, mintegy búcsút véve a magasságtól, amely leereszkedett volt az ember fejének szintjéig, midőn az fölegyenesedve kivált az erdők és mezők négylábúi közül.

– Nézd, Uram, mi történik vele! – bámult oda Péter minden ízében fölborzolódván. – Négykézlábra ereszkedett.

Kettejük szeme láttára ment végbe az átmenetiség jeleit mutató metamorfózis. Ruháját, lábbelijét levetve, látni lehetett, amint a szürke szőrzet egész testét elborítja, és kezén-lábán fényes, fekete paták nőnek ki. Fülei megnyúltak, a pofája hasonlóképpen. Célbatalált állapotában néhányszor megugrotta magát, farkával suhintani kezdett, majd fejét a Teremtő székhelyének irányába emelve, zengzetes számárorbitásba fejejtkezett.

– Kész! – mondta Péter. – Sejtettem, hogy nem a lóhang irányába fejlődik tovább.

Látván azután, hogy az új Képződmény egy gyermekarcnyi napraforgóvirágot rugdos szerte, könnyörögve kérte az Urat: fékezne meg a patás tobzódásban.

– Ez még csak előgyakorlat – mondta bölcsen az Isten.

A fényes patájú számár ugyanis a következő pillanatban az emberi sokadalomba, valamint a közeli vásárosok közé vetette magát, és pontos találattal rugdosta szájba mindazokat, akik megítélése szerint rosszul szólottak, vagy éppenséggel panaszkodni mertek volna, miközben selyemtopánkára, viganóra alkudoztak. Akkor nagy csend támadt az úton, a mezőn, az erdőben és a levegőégben. Elhallgattak az éneklő madarak, a változatos hangon egymást hívogató apróvadak és a szélben megzörrenő bokrok is. Egyedül az Isten lélegzetét lehetett észlelni az általános némaságban.

– Erről bátorzkodtalak csak tájékoztatni – mondta Péter,

megnyervén a fogadást a deci pálinkával. – Mondd neki tehát: kelj fel és beszélj.

A csárdában üldögélve szomorúan értékelte művét az Isten:

– A hatodik napon Hebron mellett, a damaszkuszi mezőn bukkantam a jó vörös agyagra, amiből az embert teremtettem. Az egyetlen lény, akit felruháztam a szavak erejével, saját hatalmammal tulajdonképpen, az esetre, ha meghalnék. Hogy mindéig újrateremthesse önmagát, valahányszor a megsemmisülés veszélye fenyegeti. Létének forrásául a Napot teremtettem, a külső fényt, értelmének azonban a belső világosságot: a nyelvet, amely a gondolatainak, szellemének egyetlen magháza. Értelme másként éppúgy elcsökevényesedik, mint víz nélkül a tavirózsa, mint a szükséges tápláléktól megfosztott szarvasok agancsa. Életének célját fogja keresni majd ezen a földön, és nem találja meg semmiben, sem ételben, sem italban, sem a szerelemben, ha belső világosságát, e Második Világmindenségét, Magánkozmoszát föladja és elkótyavetyéli a hiábavalóságok vásárterein. Azt gondoltam, Péter, lesz kivel elbeszélgetnem unalmamban a Földgolyón. Ezekkel? Mint a birkák rohannak a legelőre, és nyelik le a fűvel együtt nyelvüket is a legelső rugdosódó számár láttán. Apró érdekeik takarmánya fontosabb nekik az én adományomnál, amelynek szívtől szívig kellene sugároznia. Jó szavaik nélkül pedig ma holnap az emésztőcsatorna szintjén fognak megnyilatkozni. Böfögés, korgás és szellentés útján, barátom.

– Mit érdemelnek hát? – kérdezte Péter aggodalommal, s újabb féldecit rendelve.

– Részemről csak sajnálatot – sóhajtott az Isten. – Elegendő büntetés rajtuk, hogy keresni fogják egymást, és örömük csak annyi lesz benne, amennyit a bujaság érzékszervei fölfognak. Meghalnak egymásban anélkül, hogy kölcsönös szavaikban újjászületnének, ahogyan terveztem, mikor a nyelvüket formáltam. Világ bolondja, még verset is írtam nekik, *Énekek Énekét*, hogy annak gyertyafényénél nemzzék a gyermekeiket.

Kioltották. Metaforákba öltöztettem a mirigyeiket, az ingereiket, hogy ha öröm és bánat esetén megkérdik egymástól: miért esik az eső a szemedben? – a gazellánál, mely párjának hátrahagyott üzeneteként ugyancsak könnyével jelzi az utat, ahol elmegy, többet tudjanak magukról mondani. Használtam valamit vele? Láthattad, miként cserélik be a metaforáikat viganóra, selyemtopánkára, mutatós phalloszra. Nyüsíteni fognak és makogni tehát. Önkifejezés dolgában arra ítéltetnek, hogy malomköveket varrjanak össze és homokból kötelet fonjanak.

– De hiszen ez borzalmas büntetés! – hüledezett Péter, attól is tartva, hogy maga is csak ember lévén, netán kipotyog a mennyei állásból, és a malomkő-varrásban, homokkötélfonásban semmi gyakorlata sincsen. – A hatodik napon, mikor az embert megteremtetted, a jövőjéről nem így vélekedtél.

– Talán hiba csúszott a munkámba. Aznap reggel csúszómászókkal is bíbelődtem. Nem mostam kezet utána.

– Módodban áll a javítás, Uram! – berzenkedett Péter, mivel pálinkából több volt már benne, mint amennyi járt volna belé.

Az Úr megkérdezte, miként gondolná el a javítást.

– Általános feresztés útján például – hadonászott Péter.

– Hát özönvizet nem küldtem rájuk?

– Engedelmeddel, Uram, az nem feresztés volt, hanem nyivasztás.

Felmérgelődött az Úr, odaszólt a csaplárosnak:

– Hozzon nekem egy lapítót, de gyorsan!

Szemében a nagyidő villámaival a csaplárost futásra készítette a konyha irányába.

– Laskanyújtót is! – kiáltotta utána, amitől Péter menten kijózanodott és eltelt félelemmel.

– Csak nem vered szét, Atyám, a világmindenséget!

– Azt nem! Az tökéletes! Csillagot még nem láttál számarra változni; embert annál többet. Madarat sem láttál, amely a

hangját, nevét, csőrének formáját vásárra vitte volna valamely kövérebb kendermagért. De ezt a marék agyagot, amit embernek neveztem el, összecsapom, fiam, összecsapom és újragyúrom. Meglátjuk, mi jön ki belőle. Énnekem van időm a kísérletezésre. – Aminek végcélját sejteni kezdte Péter, látván az Isten szomorúságát. Magányában, melyet Ábel füstje és utódainak egyhangú dicsőítése nem bírt föloldani, a végtelen időt tartalmas és változatos emberi szavakkal szerette volna lakhatóvá tenni.

A dolog azon bukott meg aznap, hogy a csaplárosnak ellop-ták a gyűrődeszkáját laskanyújtóستul.

De Isten haragos szándékát el nem lophatta senki sem.

REÁNK NÉZVE a lopás ténye vigasztaló, fejezte be meséjét a kő alá került ember. De vigyázzunk, mosolygott ránk hamiskásan, nehogy az a lapító mégis előkerüljön valamiképpen. Elment azután, mert vitték, a már említett háborús munkaszolgálatra. Földdel betömött szájával azt mondja, hogy a fejére zúduló sziklának számárpata formája volt. A hajcsár, aki mögötte állt, ugyancsak számárhargon ordibált reggeltől estig az alagútépítő rabszolgákra. Puskája is volt, annak az agyával verte szájon a lázongó szavakat. Arcodra most visszaadom a kölcsönbe kapott mosolyt és szemed világának is azt a részét, amivel kíségtetél. Megköszönöm, bátyám, de tudnia kell, hogy a tekintetünkben ott vannak a halottaink lakatlan szemüregei is. Közös a nézelődésünk. Ha pedig újra együtt lehetnénk a régi búzaföldeken, mifajta mesével fizetné meg a segítségemet? A régi mesét nem mondanám újra. Hanem inkább megesktenélek. Átokesküvel, e margarétaszedegető gyermek szavainak érdekében. Mert nézem őt, míg a szemeddel nézhetem, és látom: fogantatásakor az *Énekek Éneké*-t dúdolta az Isten. A szavaira vigyázz, azokra is tehát, amelyeket éntőlem hallottál, és ha kihull belőled a féltés: legyen mindennapi munkád a bánatfelvásárlás. Bánatot is csak vehessél...

E szavakkal eltűnt a mesemondó ember.
Megszakadt mondanivalóját Nagyapa folytatta:

bánatot is csak vehessek
el belőle ne adhassak
hídon tartsam a tenyerem
úgy keressem a kenyerem
búzám is csak egy szem legyen
annak fele üszög legyen
Te pedig Embernémító Szándék
változtasd kővé a párnámat
takarómat hóharmattá
mosdóvizem legyen vérré
törülközőm tűzlángjává
virágom kígyófejcsozorrá
ha Neki szánt szavaimban
megdézsmálnál engem
ha szándékaimban másfelé térítenél engem
mert nem én választottam e szándékot
ő választott engem.

– NÉZD, JATATA, mennyi virágot szedtem!

Nézi Nagyapa: melyik lehet a csokor, melyik a gyermek. Az is igaz, hogy a koldus-mese körül sok ideig eltöprengett. László kacagva dugja elé arcát a sárga-fehér margaréták közül. Orra, homloka tele virágporral, de még a szempillája is aranszemcséket szítál a boldog pillogatásban. Nagyapa egy margarétaszálat az emlékezésnek szállást nyújtó fűzfacsutakra helyez. Otthagyjuk, Jatata? Itthagyjuk valakinek. Muzsikaszó helyett, mivel Jani úrék bizonyára lefeküdtek már a hangszerekkel. Virágaidnak fele a Dédié, másik fele a Nagymamáé. Azt gondolja tehát Nagyapa, hogy naphaladás után hazamennek Marosvásárhelyre. Elindulnak a kerti ösvényen a cövek-lábú asztal felé. László megy előre, Nagyapa mögötte. Az

ösvényt már kezdetben úgy gondolták el, hogy akik végigmennek azon, csak egymás nyomába léphessenek. Fáradtan, sovány lábát frissen és biztos tájékozódással szedegeti László. Ezen az ösvényen már sötétben is hazatalálna. Az otthonnak három irányába: Dédihez, Örökmécseshez, Édesanyjához, Apjához. Csongorral vitatkozik Nagyapa: tévedések hármas útja lenne? Mint varázskör áll valóban előtte; a tükörcserepei-re hullott szülőföld egysége a virrasztás három irányából. Közepében Szavaink magányosan álló tündérfája. Jelek szerint Csongor és Tünde bolyongásaiban ragadt meg újra Nagyapa; már-már a pogány kunok idejéből kiszólitott ifjú hős áhítatával követi László nyomát a porban. Ez a lábnyom szív lehetne. Kissé romantikus e megmerítkezés Vörösmarty tündérvígjátékában; védekezésésképpen bizonyára. A valamikori fenyves mögött lebukott már a nap; emlékebe húzódik ez a mai napi emlékezés is. De mily gyorsan s váratlanul!

– Lacika, Lacika! – kiáltja valaki fentről, az ösvény végéből.

– Édesanyám! – lódul neki László az enyhe kaptatónak.

Megbotlik, elesik, a virágait egyenként összeszedetné, de az újabb kiáltásra margaréta nélkül szalad anyja elejébe, hátrahagyván Nagyapának, hogy porban ne maradjon a keze munkája.

A többi már búcsúzkodás. Jármű áll a kapu előtt: Trabantnak hívják. Ezerszer lerajzolt Mózesjelkép bozontjában forgolódik László feje, turkál a két keze: apja szakállának hívják. Indulás előtt férfias mozdulattal nyújtja kezét László Nagyapának:

– Hát elmegyek, *Szejusz, Jatata!*

Egy másik, remélhetőleg visszhangos Napsütés várja Kolozsvárott.

Arcán a különös aszinkron, de most már, a kényszerű búcsúzkodásban, a réginek a fordítottja; szomorkás tekintete körül a vigasztaló mosolyráncok és gödröcskék fodros hullámozása.

– Ne búsulj. Még találkozunk.

Szemedben, ugye, nem esik az eső? Kolozsvár felé menet az úton az autó fényében rókát, nyulat, őzet látsz majd. Még tán fekete párducot is, ha kilopakodik a mesékből. Még egy *tícsi* mesét, egy utolsót, elmondasz nekem, Jatata? Elhúzódnak ketten a szénapadlásra, ahol a sarjában bújócskát játszottunk. Sürget a sötétség. Te menjél csak, én majd leülök a cöveklábú asztal mellé, elkísérlek a mesével. Azt fogom elmondani, amit a Hargitán, mikor a futózápor miatt a nagy fenyőfa alá behúzódtunk, néztük, hallgattuk a fehéreresznye-pattogzást az úton, te pedig azt mondtad: szedjük föl belőle bár egy sapkára valót. Ha messziről mondd, nem hallom a mesét. Ha lehunyod a szemed, hallani fogod. Ha netán másfelé vinné hangomat a szél, ott a nagy játéktér: apád bábjátékainak országa. Ő maga is körhinta lesz, ha belekapaszkodol. Hát szervusz, barátom!

A faluban félkörív alakú az út, mely Kolozsvárra vezet.

A tornác fájára támaszkodva nézi Nagyapa az autó fényszóróinak kanyartapogató sugarait. A reggel óta bejárt helyeket is megvilágítják. A mócsi hegyről még visszaderengenek a gyorsan távolodó vörös jelzőlámpák. De csak annyi ideig, hogy Dédanya fölbotorkál a nyári konyhából a kőlépcsőkön a tornácra:

– Búsulsz-e, fiam?

– Valahogy csak összeszedjük magunk, közös fedél alá.

– Úgy kellene.

Szervusz, barátom. Most jut eszébe Nagyapának: a köszönet csak a szándékában hangzott el, míg Lászlót az ölébe emelte. Két és fél esztendő történetét nem lehet két szóval lezárni. Nézi hát a mócsi hegyet, ahol újra összecsapott a fényben kettévált sötétség. A nézelődésben, amelynek semmi határozott iránya nincsen, rendre szállanak szerte a kurta mesék s a hosszú játékok. A gyermekkornak egy gyermekkel csodamód visszatért szakasza. Ki dönti el, te László: kettőnk közül melyik szorult a másikra? Búsulsz-e, kérde tőlem Dédi, és azt mondom, hogy valamiképpen őt is vigasztaljam: össze-

szedjük magunk. Pedig az volt az igazi hajnal, mikor az álombéli madár az ágyad fejére szállott; míg mesélted, Nagyapa vércsége a karmait behúzta. Nem búsulok, csak kimert kútnak érzem magam. Újabb fehércseresznye-esőre várok, hogy utazásaink öröme visszaszivárogon a hétköznapiakba. Tartós szárazságra nem számítok; a néma tűnődésre sem e korhadó tornácfán, hisz amilyen közel vagy már Kolozsvárhoz, oly messze még Szavaink – szavaid – Nagyfejedelemségétől. Szándékom és vágyam szerint, mint színes kavicsot, a nyelved alá raktam volna. Nem tehetem, egyelőre magam is csak kavicsbordó napszámosa vagyok a fejedelemségnek. Ura sem a töredékesen bebarangolt szülőföldnek: csak szemölcs az arcán: sírhantjelöltje.

– Mégis búsulsz, te fiam.

– Azon gondolkozom, hogy azóta már a ménesi hágon is túlvannak.

– Megnőtt a gyermek, óvodába kell mennie. Csikómód nem járhat örökkön a Nagyapja mellett.

– Ezután már sorakoznak a feladatai.

Még az eszterág is tudja a maga idejét az égben, és a gerlice, a fecske és daru is megtartják, hogy mikor kell elmenniük. Jó lenne persze, ha életünk forgalmából kivonhatnók az elmenetelt. S maradna minden percre az együvé tartozók visszajövedele.

Hull a hó.

Egy régi tél fehér méhrajzása. Belepi lassan a cöveklábú asztalt. Innen a tornác fájáról nézve Gyula bácsi újévi ablakához hasonlatos, ama februári naphoz, mikor az ablak még *aba* volt, és a frissen tanult szót a didergő markukba fújták, a gémberedett ujjak rácsai közé: hó, hó! Majd a főnév másik arcába lehelték: oh, oh, hány bukás, hány elsikoltott néma oh, oh! Régen volt. A februári madárvonulás után Nagyapa pillái alatt, lám, itt a nyár eleji hó. Nemcsak az érzéseiben: valóságosan is didereg Nagyapa. Annak tudata sem melegíti föl, hogy az elmúlt két és fél esztendő alatt László nemcsak a

tárgyak uralmát rázta le magáról; az értelmetlen, mert csak madárnak szóló madárhangokból is kinőtt. Mivé vajon? A lehetségesből Valaminek valóságos részévé. Felejtés volt a közös játékban: Léthe vizéből felbukkant ágacska.

Figyelmeztetés lett az ő jogos örökségében: szavaink kicsi kápolnája.

Nagyapa szíve táján a kápolnás gondolat vigasztaló meleget áraszt.

Nem havazik már. Az imént még fehérnek látott cöveklábú asztalon – mintegy gazdáját várva – haptákol László aranyhorgonyos matrózsapkája.

– Holnap utánaviszem Kolozsvárra – mondja Nagyapa, és valóságos ámulatot keltve azt kérdezi Dédnagyamától: holnap reggelig vajon hányat kell még aludnia?

HA UGYAN elkapja most Nagyapát az álom.

Mert bizonyos, hogy százszor visszatér majd a Lászlóval bejárt ösvényekre, vissza a Gondba, amely fogva tartja. Dédanya eloltja majd a villanyt, s a kicsi ablakon bedereng a nyárfa, behallatszik az éjszakai madarak hangja. Hozzájuk csatlakoznak László pelyhes szavai és betöltik a házat, a mezősegi ég alját az álmatlanság vizei fölött. Szemüket bekötheti az ember, akár ki is égetheti; vakon is megtalálják őt. Elfordulhat tőlük, mondván: reggelig semmi közöm hozzátok! Rátelepednek az idegsejtek dúcaira. Elfüggönyözheti az ablakot, beszögezheti előttük az ajtót: a kulcslyukon fognak besurranni hozzá. Lúggal, savval moshatja ki agyát; újra betöltik azt az emlékek fényével és árnyékával. Hajóra szállhat, és meghúzódhat a földgolyónak bármely pontján; az elhagyott napok utána kiáltanak és kőparipákat indítanak érte, hogy visszahozzák őt László örökségének gondjába. Mert ugyan bizony mi lehet ott az ember, ahol leveti a rá mért köteléket? Semmi egyéb, csak örület, visszhangzik Nagyapa fülében egy régi vers foszlánya: „Holt faágaktól körülvelt szív, mit teljesen betöltött a szánalom.”

LEVELEK A FEHÉR TORONYBÓL

SIKASZÓI ZÚZMARÁS LEVÉLKE

Itt a kék arcú sikaszói téli este megint, László.

Azt kéred leveledben: írnék neked valamit róla. A lámpagyújtással kezdődő mesék idejéről. Amikor a puha röptű baglyokkal együtt a mi minden esti történetünk is fölszállt, hogy bátorságos kalandokban keresse elmaradott győzelmeinket.

De hiszen magad is jól emlékszel: alig rikkantottunk egyet-kettőt a szikrázó fényben, jött máris az este, akár ez a mai. Észrevétlen bukkant föl a fehéren rohanó mélységből, ahol már csak a képzelet sejti Libán havas útját, a Pisztrángospatak jégmadarait s a ködbe dőlt kicsi házakat.

Hogy lement a nap: borzongás veszi kézhez a gazdátlan világot.

Ide-oda rebben a tekintet. Mintha semmi sem lenne már a helyén.

A hóba, jégbe metszett táj váratlan megmozdult, omló házait a gomolygó völgy két látomás között újból és konokul talpra állítja.

Küszködik a fagyban is Kőműves Kelemen.

A hegy hátán, hol az ölemben ültél, árnyak indulnak el szomszédolni. Nesztelen és alattomos jövés-menés kezdődik, semmi sem bizonyosan az már, aminek látszik. A róka kidugja hegyes fejét a málnabokorból, és oly hosszan nézelődik, míg ki nem adja páráját az óvatosságban; kint felejtett sapka lesz belőle. A nyerges hátú kő ellenben a forrás tájékaról, ahol a vizimalmocskád forgott, elindul bátran, kutyaugatással szemben, és igazi szarvasként kezdi csipegetni a mogyoró vesszőt.

A fehér mélységen túl pedig némán vonulnak – merre vajon? – a medvejárású havasok.

– Lámpát kellene gyújtani.

Jól emlékszel: ez Örökmécsesnek óhajba foglalt parancsa, hogy lehetőleg téblábolás és borzongás nélkül lépjünk át a nappalból az éjszakába.

Az emlékezés messzi nádasából, ahol egy lőtt lábú madár miatt időzött éppen, Nagyapa is felbukkan tehát a lámpa gondjával, elnézve hosszan a kékcárcút odakint az ablak alatt.

– No milyen? – kérdi Örökmécses.

Az ugyanolyan persze, mint tegnap is volt. A háta mögött ugyanúgy settenkedik elébb kilenc fenyőfa, mint amikor együtt néztük volt őket. Káplánszoknyás alakjuk élesen vetül a holdas égre, amely kibőjtölt csodaként ma nem fenyeget újabb viharokkal. Már el sem hinné az ember, ha nem látná: anyátlan csillagot rezegtet a Hargita felett. Ennek örvendezni kellene, én mégis azt kérdelem a káplánszoknyásoktól:

– Hát a gyermeket hol hagytátok?

Jót neveltél volna ezen.

Mintha nem tudnám, hogy amilyen közeliek ők itt a jégorgonás ablak előtt, te éppoly messze vagy most a Duna-völgyi télben, nem esik füled ügyébe a reád szabott nagyapadúdolás:

*Sikaszó harmatát, piros csizmad nyomát
hóval lepi be a tél.*

Hóval lepi be ez az erdélyi nagy tél a rámátlan gumicsizmad nyomát. Bujdosódalunkban csak a hó maradt igazi. A szatytyánbőr csizma meg a kordován sárgasarkantyús, amiről csokros szegfű hullott: hamisítvány.

Képzeletünk ráadása arra, ami nincs.

De miközben gyufa után matatok, hogy lámpát gyújtsak, összebékítem magamban a nagy telet a csizmahamisítványunkkal, és azt mondom: így is jó volt!

Narancsszeletnyi hold alatt bekalandozhattuk a kurucok hadi útjait, csodás Indiát, a mordályos kedvű Afrikát, és felruháztuk magunk az oroszlánok bátorságával.

Olyannyira, hogy még tán fejünkbe is szállott a dicsőség, amelynek rossz természete, hogy az ember mindennapi kenyerét, a félelmet elhanyagolja.

Csak hogy akkor: piros csizmád hólepte nyomán innen s a medveléptű hegyeken túl, a mesének agyaras veszedelmei között is sokan, vagyis ketten voltunk.

Te meg én.

S mi kellett ahhoz, hogy dühödt vadbika, toportyánféreg mordulására Toldi Miklósokká legyünk? Semmi egyéb: csak láthassuk egymást.

Ami Sámsonnak a nagy haja volt, és Anteusznak a föld érintése: az volt minékünk az egymásra pillantás. Ág reccsent a közelítő félelem lába alatt? Összenéztünk. Szinte csattogott a tekintetünk, ahogyan megpendülnek a játékos özek agancsai a viaskodásban. Ilyenkor azt kérdeztem:

– Félünk-e még?

Belekiáltottad a vaddisznócsörtetéstől megszeppent erdőbe:

– Ó, nem félünk! Nem félünk!

Igaz, hogy közben máris fölpenderültél a tárt karú bükkfára, ahonnan bizonygatásod szerint jobban lehetett látni az agyaras szürkecsuhásokat. Okosan tetted. Ésszel kell az ijedelmet elkerülni. Lám, Sámson bátyád is elaludt a Delila ölében, aki azután kopacra nyírta bizony a legyőzhetetlent.

Mindez régen volt. Nem csupán a Sámson veresége: a te félelemriasztó kiáltásod is. Alig-alig hallom már a nagy télen, mit kiáltasz vissza a kiáltásomra: félünk-e még, gyermek?

Csend van odakint.

Meggyújtom végre a lámpát, és mintha riadalmat keltenék a fénnel: az ablak alól szétrebbennek a káplánszoknyás fenyők. A helyükre visszafutnak, sőt zúgni kezdenek. Amily

észrevétlenül jött a kékarcú, ugyanúgy támadt föl a szél is, amely a viharak még csak óvatos előhírnöke.

Perceken belül meg kell állapítanom, hogy rosszul böjtöltünk bizony. A Hargitának anyátlan csillagát felhő borítja már, és üvölteni kezd a medveléptű havas. Vonaglik az erdőrengeteg szélkorbácsoltan közel és távol: a Libán csúcsain, és itt a kicsi ház fölött, a hátunkon valósággal. Mi lesz ott kinn a kilenc káplánnal? Szegény papjaimat szeretném látni az ítéletidőben.

Megpattintom az ajtót: részeg zsákok dőlnek be rajta, majd levernek a lábamról, s kezdené a szél a házkutatást, ha nem tiltakoznánk ellene:

– Ki vele! – ad ki parancsot menten Örökmécses, de megrezzen ő is az ablaktáblának minden dörrenésére.

Kilépek az elmeháborodott időbe, s becsukom magam mögött erővel az ajtót. Megnyugszanak az ijedt petróleumlámpák.

Idekint látom: a borongós kékarcú színt váltott: alvadtvérfekete már, minden irányból omlanak rá a sötét fellegek. Hegyoldalunkról eltűntek a szomszédoló árnyak, ki tudja, merre menekült a sapkaróka meg a szarvassá lett bazaltkő – és a vízimalmocskád is. A völgy mélyéből elmenekült a köd, abbahagyta Kőműves Kelemen az építő munkát.

Nem látszanak a házak.

Mi lesz ebből? Csíkországot elpusztítani tatárhordaként jön északnyugatról a vihar. A Dandárból jön, fekete fajdkakasok birodalmából.

Meg-megvillanó fehér örvényekben pörög a hó a földről az égbe vissza, és nagy reccsenéssel óriásfenyő fekszik keresztül az útra, mely a Bakó-patakát kíséri.

Ennyi legyen bár az ellenállás a hordarohamban.

Mert egyéb aztán semmi.

Hóhérló kedvében szabadon garázdálkodik az idő. Kilenc káplánunkat kegyetlenül megtáncoltatja, majd vallasni kezdi

őket. Nem tudom, mit kellene bevallaniuk a kék borongás titkaiból, csak azt látom, hogy szakállánál, üstökénél fogva szinte földig rántja le mindahányat, rugdosódván is közben, ahogy illik. Az embernek fáj a szeme a látványtól, de még a fejét is óvnia kell: hópárnákkal együtt a háztetőről cserepeket szaggat a szél.

Az eresz alá kell húzódnom.

Onnan hallom, hogy az erdő sarkában földre dőndült az akasztott fenyőfa. Óriás társának az ágain lógott, s tán emlékszel még, hogy sajnálkozva mondogattuk: hát ez is felkötötte magát. Jót tett most vele a vihar, de tán mivelünk is, kik félve tekergettük alatta mindig a nyakunkat.

Riadozva nézem a feketén fortyogó égboltot.

Farkas üvölt a völgykatlanban oly hosszan és szomorúan, hogy az már sajnálni való.

Jó lenne most összenézni veled.

S ahogy ez a gondolat megvillan bennem, a párjaként szinte, sistergő fénykarika szökken ki a pokolsötétségből, egyetkettőt perdül a fenyőfák között, majd sántálva és botladozva, viharok hajsoltjaként tovagurul a veszett éjszakában.

Hosszan bámulok utána: hát ez vajon mi lehetett?

Ezt kétszer is megkérdem magamban, de harmadszorra már besorolom a választalanságra ítélt kérdéseim közé. Vonnulj csak be szépen a cellába, te konok kérdőjel, a társaid közé!

Csak hajnaltájt csöndesedik el az ítéletidő.

Itt ülök újból az ablak előtt az én lőtt lábú madaram gondjával, az emlékezet mezősegi nádasaiban.

Mintha semmi sem történt volna: az idő moccanatlan, az ég tisztára seperve, a pitymallat is kék arcú, mint az este volt. Akár egy fehér vonat, robog az út odalent a Libán felé. Piros csimádnak, ha maradt volna érintetlen nyoma: a hófúvás azt is belepte már.

Napfelkeltevel Örökmécses lép be hozzám, karján egy fenyődeszkából mesterkedett, jeges vízimalmocskával.

– A ház előtt találtam – mondja sírással küszködve, jól tudván, hogy a te mesterkedésed volt még a nyáron az a botladozó fénykarika.

Itt jártál tehát az éjszaka.

Beszólhattál volna!

Tudhattad volna, hogy nem alszom.

Ama rodostói Kelemen bátyád szavaival zárom soraimat, gyermek: szólj, ha még erre karikázol, mert szeretetemet özönvíz el nem oltja, s mert vagyok, aki voltam, és lészek, aki vagyok zúzmarásan is itt Sikaszóban.

NYÁRESTI MEDVENÉZŐBEN

Amit leírok, nem csodás történet, nincs eleje, vége, amivel aztán el lehessen futni, ahogy a mesében szokás.

Ez csak följegyzés nagy télben régmúlt nyári napokról, amikor még együtt barangoltam a havason Lászlóval, aki nagy messzeségből csak az emléket küldi most is maga helyett, hogy ne szóljak itt egymagamban minden felügyelet nélkül.

Úgy jött ama júniusi emlék ezen a viharos hajnalon is, ahogy a madár téved be nyitott ablakon a házba.

Nem moccanok, nehogy elijesszem.

Hogy aztán faltól falig csapkodva keressen újabb menedéket februárnak valamely csendes zugában.

Leginkább azt szeretném, ha ez az emlékmadár úgy telepedne meg itt az ablakpárkányon, hogy felidézett barangolásainkat szemmel tartva, közbe is szóljon, ha kell:

– Megállás, Nagytata! Hozzálódítottál.

Bár az is igaz, hogy mivel nem mesét mondok, szó sem lehet hozzálódításról. László a tanúja mindannak, amit Sika-szóban láttunk azon a nyáron, mikor egy alkalommal szegény megboldogult Deák Dénes bácsinak újfent bizseregni kezdett a torka, ezért hát felbaktatott hozzánk a hegyre. Jól tudta, hogy a pohárka szilvórium éppúgy kijár neki, amiként nekünk is részéről a kék mosolyú kérdés:

– Nohát, felkelhettek?

– Isten segedelmével – mondtuk mi is, ahogy fordított helyzetben tőle szoktuk volt hallani annyi kis különbséggel, hogy isten segedelméhez ő még jajgatott, nyögött s káromkodott is a derékfájásai miatt.

Az egy szál kérdést persze, hogy közelebb szökdécselhesünk a szilvóriumhoz, ezzel, amazzal meg kellett toldani. Például azt mondta: helyezzük magunkat készenlétbe, mert a nyár rövid lesz, a kocsmában viszont csak literes sört lehet kapni. Ha pedig Lászlónak kedve lenne, elmehetnének róka-gombát szedni.

– Csak nehogy a medve szedjen össze minket – mondta László, aki már hallott egyet-mást a környék veszedelmeiről.

Dénes bácsi felemelte figyelmeztetőleg a mutatóujját:

– A medvét ne fessük a falra!

– Hanem csak papirosra? – kérdezte László, aki épp aznap rajzolt össze nekünk egy állatkertre való vadállományt.

– Sehová sem szabad – mondta Dénes bácsi.

A gyermek tovább erősködött:

– De miért nem szabad?

Dénes bácsi kibámult hosszan az ablakon, kék szeme föl-szikrázott a reggeli fényben, majd a mutatóujját megint kibökve így szólt:

– Azért, mert itt van.

– Hol van?

László nézelődött máris a légpuskája után.

Akkor Dénes bácsi elmagyarázta, hogy esténként a medvék tőlünk kőhajításnyira téblábolnak a pulykafarm közelében. Mi nem tudjuk, de az a helyzet, hogy valójában egy helyt lakunk a medvékkel. Erről csak a sötétség s az egymástól elütő szokásaink miatt nincsen tudomásunk. Mert ők akkor kelnek fel, amikor mi lefekszünk. Ám ha nem röstelljük, s a hegyélen túl éjjelig vigyázkodunk, még kezet is foghatnánk velük.

– Kezet?

A medveparolán olyan jól kacagott László, hogy aznapra nem is kellett más vigasztalás. Dénes bácsi már elment volt, s a gyermeknek a homlokán fölszaladott szemöldöke még mindig pillangózott a csodás lehetőség örömeiben.

★

Naphaladáskor már indultunk is medvenézőbe Lászlóval Nagymamástul, és kellőképpen fölfegyverkezve. Nyakamban a vadásztávcső lógott, a gyermek vállán a lengyel gyártmányú légpuska, amelynek szólása tisztára macskatüsszentés volt – kác ki! –, Nagymama lábára pedig olyan cipő került, hogy futás esetén ő is velünk tarthasson. Nyúlcipőnek hívtuk.

A kis csapat vezetőjévé Sándor szomszédot választottuk, akihez csatlakozott azután Katika is, a felesége.

Sándor találkozott már medvével, sőt meg is verődött a gyalázatostól, és nem akárhogyan. Mai napig csodának tartja, hogy életben maradt.

Mesebeszéd ugyanis, hogy fegyvertelen ember megbirkózhat a medvével, amelynek mancsai között gyufaszálként törik a csont, és foszlik a hús, legyen akár Toldi Miklós az ellenfél. De még elfutni sem lehet, ha egyszer támadási szándékának ügyébe került az ember. Sándor a havason edzett lábaival zerge módjára szökkent meg a feldühödött medve előtt, ám az pillanatok alatt érte utol s vetette rá magát.

– S azután hogy volt, Sándor bácsi? – vetett szemet László az erdei kalandra, de csak rövid és zord választ kapott:

– Kórházba kerültem.

S mikor az is kiderült, hogy épp oda tartunk, ahonnan a medvék kórházba utalják az embert: a gyermek óvatos nézelődésbe vonult. Nagyapa meséiben ilyesmiről nem esett szó.

A főútról letérve egy meredek kaptatón a pulykafarm felé vettük az irányt. Sándor kinyitotta a vaskaput. Azon be-menve már azt gondolhattuk a majorságólakba terelt sok ezer pulykával, libával, récével együtt, hogy védett helyen vagyunk.

A farmot körös-körül drótháló övezi. Az ólak és takarmányraktárak között félfülű meg sánta kutyák járőrködnek, hatalmas tüzek lobognak. A tüzeket esteledéstől kezdve s némelykor éjfélig, sőt hajnalig is pásztorok ülik körül medveriógatásra készen minden pillanatban. Ami mesét mondanak közben:

az éppen az életük. Nem a képzeletük nyargal, hanem a lábuk, némelykor negyedóránként a megtámadott majorság védelmére.

Bátor fiúk ezek a pásztorok.

Ha kutyáik medvéről tesznek jelentést, mind felugrálnak a tűz mellől, s kézben a fejszével meg a hátukra vetett pokróccal rohannak a garázdálkodás színhelyére. A pokróc ezúttal nem melegítő holmi, hanem lángelméjűnek mondható hadi találmány. Ugyanis, ha ne adj isten, dühös medve kap utánuk, elsőnek a pokróc kerül a mancsai közé, s míg azt – embernek gondolva – széjjeltépi, ők ügyesen elinalnak. Ellenben ha nadrágjuknál fogva kapná el őket, abból kiszaladni sokkal nehezebb lenne, sőt némelykor ez lehetetlen is.

A futásba vetett bizodalom tehát mindennél többet ér.

Láthattuk azon az estén, hogy a védő kerítést a medve úgy szedi föl, mint a csipkehálót. A kutyákról pedig említettük már, hogy jelentést tesznek ugyan, mert ugatni tudnak még, de lesántult állapotukban komoly küzdelemre képtelenek.

– Hová állhatnánk lesbe? – kérdeztük a pásztorokat.

– Puska van-e? – vett számba bennünket az idősebbik, aki családostul költözött ki a farmra.

László mutatta büszkén a légpuskát.

– No! Ezzel föl a takarmányraktár tetejére – jelölte ki a nekünk való helyet a főpásztor, akinek fiatal felesége a döntést sokat sejtetőleg helyeselte.

– Úgy, úgy – mondta. – Másszanak csak minél magasabbra.

Mert lám, hogy jártak ők is az éjjel. Hálóhelyükön, a majorságtól sarkának épített kicsi szobában arra ébredt, hogy a libák rettentően zsinatolnak, tisztára, mint a részeg fehérnépek. Szökik az ablakhoz, hát ott a nagy medve, néz be rajta mélán, mint aki szállást kér. Vagy sót a libamájhoz.

– Pofátlan egy társaság ez! – hintette meg kacagással az újból átélt ijedelmet, amely azután ránk is serkentőleg hatott.

Amilyen fürgén csak lehetett, kapaszkodtunk fel a takarmányraktár tetejére. Elsőnek László foglalt helyet a kémény tövében, másodiknak egy vadmacska ügyességével az ifjú szomszédasszony. Nagymamát Sándorral közösen juttattuk célba a tetőgerincre, ahol azután sorba telepedve mindahányan figyelni kezdtük csendben a környéket.

– A pofátlanok ide fel tudnak-e mászni? – kérdezte László suttogva tőlem.

– Nem hinném – mondtam. – A hullámlemez betörik alattuk, és lepotyognak a raktárba.

A medvepotyogáson jót kacagott a gyermek, s a tüsszentő légpuskát a térdére helyezte. Sándor kesernyés mosolya és fejcsóválása mintha azt mondta volna: boldogok a tudatlanok, míg játéknak vélhetik a mancsos veszedelmet.

Reánk borult lassan az alkonyat.

Árnyékát lombszoknyája alá húzva szendergett már körülöttünk a fenyőrengeteg. Fény és homály őrsekváltásában elbúcsúztak egymástól az énekesmadarak, hogy a röpteret adják a nesztelen suhanó denevéreknek.

Feljött késedelem nélkül és titkos örömtől rezegve a vacsoracsillag is, hogy tavaszi-szalonkavárások emlékével még átélhessük azt a félórányi időt, mely a nagy tapasztalatú vadászt is megtréfálja. Mert ilyenkor minden, amit az ember látni szeretne: elésettenkedik a sűrűből. Aztán megáll és figyel mozdulatlanul. Szabad szemmel észlelhető a kormos fejű szarvasbika, s meg-meglódul hatalmas agancsa. Mellette hosszú orrú vadkan, mely ügyet sem vet az ég felé szaglászó farkasra. A merev nyakú toportyánféreg közelében szarvastehén bámul feléd, s ha szaporábban pislogsz rá, meg-meglebbenti lustán a lapátfüleit. Valamivel odébb két fenyő között egy őzbak figyel harcias tartásban, a nyiladékon keresztül hasalt odvas fenyőtörzsön pedig minden jel szerint hiúz leselkedik ugrásra készen.

– Nézzük meg őket, Lackó, távcsővel is!

Így aztán hamar szerteszalad Noé bárkájának állatsereglete. A messzelátó elmagyarázza szépen, hogy amit láttunk: az árnyékok, a fák és bokrok, különös alakzatú kövek tréfája volt. A szarvastehén lapátoló fülét például keserűlapi játszotta szellősegédlettel.

– Kár, hogy nem azt láttuk, amit látni véltünk, te gyermek.

Hanem a nagyvadak helyett három siratni való réce totyogott elé a raktár sarkáig.

Egyik nyomorékabb a másiknál. Még hagyján, hogy a féllábú gácsér a szárnyát használta mankónak, s a nyomában vándorzó társa jórészt megkopasztottan didergett. A harmadik ellenben rémületes csoda volt: egy fehér rucának az első fele, amely a hátulja nélkül is élt és mozgott szerencsétlenül, nyomjelzőként hagyva maga mögött a belsősegeit. A látványtól megiszonyodva Nagymama óbégatni kezdett, Sándor pedig ennyit szólt komoran:

– Medve szájából szabadultak.

A rokkant kutyák, s a ledöntött kerítések után a sebesült rucák csapata is azt jelezte, hogy a medvék nem kíméletesek a tatárkodásban.

– Félünk-e, László? – kérdeztem a gyermeket.

– Nem félünk! – mondta a kémény tövéből.

Előttünk, a pulykaól elkerített kicsi udvarán a pásztorok még naphaladáskor tüzet gyújtottak, aztán magára hagyták. Bükkfahasábot ropogatva kakaskodott hát a tűz is a medvék ellen.

Este fél tíz körül tőlünk kőhajításnyira reccsent a kerítés.

– Jönnék! – mondta László, s hogy jobban lásson, felkapaszkodott a kéményre.

– Jaj! – óbégatott akkor Nagymama.

– Ne félj – mondtam. – Hét méter magasan vagyunk.

– A gyermeket féltém – súgta vissza Nagymama. – Beléésik a kéménybe.

Sándor döntötte el a vitát, mert így szólt bölcsen dörmögve:

– Nincs akkora lika.

Ezt meg Kati asszony kifogásolta, mondván:

– A dörmögést most hagyjuk a medvékre.

Csend lett aztán. Hallani lehetett a fülesbagoly puha röppe-nését s a tűz szájában az ágropogást. Kelet felől a Kicsi Romlás irányából szél kerekedett, de szelíd volt, akár egy kolduló bakbarát, éppen csak meglibbentette az ég felé csapó lángok aranylepleit a fenyőlombokon.

A szél irányából jött azután a medve is.

Lackó látta meg elsőnek a kémény tetejéről. Kikapta kezemből a távcsövet, s hosszan nézelődve adta nekünk fojtott hangon a részletes jelentést:

– Felénk tart lassú léptekkel és meg-megállva. Akkora, mint egy ló. Most felénk szimatol. Valami nem tetszik neki. A fejét lóbálja. Na most eltűnt a bokor mögött! Megint elébukkant! Itt van! Nézzétek!

Nem néztük! Bámultuk!

A hatalmas, fekete állat ott állott a tűz fénykörében. S mert velünk együtt tudta, hogy a tűz a medvének ellensége: két lábra emelkedve pislogott fenyegetőleg a lángokba, majd hirtelen fordulattal a háta megetti homályba. Mit csináljon most már? Elöl tűz, hátul vaksötétség. Ettől megzavarodva kezdte mutogatni nekünk egyszer az elejét s megint a hátulját.

Kacagnivaló látvány volt, de csak a gyermek kuncogott a markába, hogy a kerengő dervist el ne riassa. Az asszonyok szuszogni se mertek, Sándor pedig káromkodást morzsolta fogai között. Mint aki gyilkos merényletét látja viszont: a boszszúvágytól remegve hajolt előre, hogy menten a hátára ugrik.

A tűz melletti forgolódást egy-két perc múltán a medve abbahagyta. Négy lábra ereszkedve a pulykaól két ablaka közül a nagyobbikat vette célba, majd be is ugrott azon. Azt gondoltuk, hogy a pulykák visibálni kezdenek, de nem tették. Megnémultak az ijedelemtől.

Ekkor a kutyák ugatni kezdtek, a mi medvénk pedig csapat-pulykát hagyva újra nekiugrott az ablaknak, ám ezúttal a

kisebbiknek, s abba belészorult. A mellső lábaival kalimpálva és ijedten lihegve próbálta magát kiszabadítani.

A gyermek ezt már nem a markába, hanem az égre kacagta fel önfeledten, hullámzó, harkályröptű nevetéssel. Nem intették csendre. Nevettünk mindahányan.

Talán ettől jött meg az esze a tokbaszorultnak. Visszahúzódva a nagyobbik ablakon ugrott ki fürgén, s tűnt el pillanatok alatt a sötétben.

Ez volt az első medve, mit azon a nyári estén láttunk.

Utána még ötöt számoltunk meg, de bővebben most csak kettőről teszek említést, majd legvégül azokról, amelyeket nem láttunk, mégis a legtöbb gondot okozták nekünk. Ugyanis majdhogynem fogságba ejtettek bennünket.

Az egyik bocsos medve volt. Jelek szerint majorsághúsról nem fájt a foga, hanem két kölykével együtt a szemközi takarmányraktárat szemelte ki betörés végett. Hogy a sötétből elésettenkedett, körülményes nézelődés után úgy döntött, hogy az ablakra erősített pléhlemezt táblát fogja kifeszíteni. A csemetéinek mintha azt mondta volna:

– Figyeljetek, nyavalyások! Így kell ezt csinálni.

Azzal két lábra emelkedett, hogy mancsával az ablaktáblát leszaggassa, ám alighogy megérintette, az már zuhant is valószínűs pléhzenekarként a nyakába s onnan a mintabetörést figyelő bocsokra, aztán a földre nagy döndüléssel.

A betörők az első pillanatban hárman négyfelé szaladtak, majd az ijedelem karikái után újból egybegyűlve elináltak a tetthelyről.

S már jöttek a pásztorok!

Nyakukban a pokróccal, a kezükben fejszével, s lángoló fahasábal szaladtak visszarakni a pléhzenekart – e másik hadi találmányukat – a raktár ablakára. Diadalmas vakkantással a vöröskereszt gondjába ajánlott kutyák térültek-fordultak előttük, mintha éppen ők vetették volna magukat ijesztésképpen a medvék nyakába.

– A súj a seggibe! – tisztogatta csizmáját a fűben a kisebbik pásztor, akinek a válogatott káromkodás szerint némi fogalma lehetett az alliterációról.

– Hát ezt mért mondja? – kérdezte László.

– Mert medvénél az ijedelem után hasmars következik – mondtam régi tapasztalatom szerint, amivel helyben megteztém szakértői tekintélyemet a gyermek előtt.

Jött azután a másik majorságtolvaj. Okosabb, mint amelyik előtte beszorult volt az ablakba. Ez ugyanis megállt a nyílás előtt, a bal mancsával benyúlt a néma pulykák közé, egyet elkapott a nyakánál fogva, a hóna alá csapta, mint cigány a hegedűt, s szép nyugodtan elballagott.

– Ostoba pulyka – mondta Sándor megvetéssel. – Bár vaj-egyét nyikkantott volna.

Az áldozat riadt némaságát joggal kifogásolta. Mert ő bizony, mikor az a bitang útonálló medve bömbölve nekitámadott, visszaordibált rá, bár igaz, hogy nem sok eredménnyel. Fontos volt mégis, hogy el ne veszítse a lélekjelenlétét. Miután a medve egyetlen ütéssel a patakba döntötte, Sándornak volt annyi esze, hogy véres orcával lefelé bukva a vízben maradjon mozdulatlanul, s jól számított, mert a hideg sodrásban való tapicskolás nem tetszett a barna banditának. Az újabb támadást, amely halálos lehetett volna, máskorra hagyta, és mint aki jól végezte dolgát, elballagott a fenyves zöld homályában.

A vízből kikászálódva, s a szemébe csurgó vértől elvakultan, Sándor sokáig bolyongott a falu felé vezető utat keresve. Jó, hogy magányos kerengésében emberrel találkozott, aki azután az elsősegélynyújtáshoz szükséges intézkedést elékáromkodta.

Medvelesünk utolsó mozzanatát egy kis fejtöréssel éltük át a tetőgerincen. Köröttünk ugyanis a pléhes csalapintaság és a pulykalopás után helyreállt a csend és nyugalom. Még fülelünk jó negyedórát, de semmi sem mozdult. Hirtelen fordul-

tában egy-egy bagolynak a szárnya csattogott puhán, hogy Nagymamát meg-megijessze.

– Hazamehetünk – mondta Kati asszony.

– Még csak oda se lőttünk nekik – mászott le László csaldottan a kéményről.

Mert volt, ami volt, de úgy illett volna, hogy Sikaszó Nagypához csatlakozzék a mesemondásban. Eresztette volna meg jobban a képzeletét, amikor medvéit a borzongatóan sejtelmes fenyőrengeteg távoli katlanaiból felénk irányította. Tudnia kellett volna, hogy más fentről nézni az alanti vészt, s megint más benne lenni valóságosan is a veszedelemben. Például megtehetette volna, hogy valamelyik vérmedvéjét ellenünk dühíti, felugrasztja a leshelyünkre, hogy abban a pillanatban, amidőn Nagymamát elkapja, László a légpuskájával homlokra löhesse, leterítse, majd hirtelen fordulattal és holtbiztos célzással a következő támadót is ártalmatlanná tegye, miközben a harmadikat és a negyediket egy-egy rúgással küldi a mélységbe, s ilyenformán a halál torkából szabadultan úgy néztünk volna rá csodálattal és hálával, miként a rémület hálójából kivergődő afrikai bennszülöttek bámultak volt Széchenyi Zsigmondra, akinek nyáresti tüzeknél, melyek rég elhamvadtak, oroszlanos napokon még csak fegyverhordozói voltunk, de lám fölcseperedtünk, magunk is belenőtöttünk a bátorságos küzdelembe, minek láttán a medve mancsaiból kiszabadított Nagymama unokáját átölelve örömkönnyekezt hullat, a legendás vadász erdélyi neveltje pedig, akinek zsemlekásás évei fécáncsibecsapatként húzódnak meg Örökmécses szárnyai alatt, maga is boldog, hogy ezeregy éjszaka virrasztásáért leróhatott valamit a tartozásából.

– Sajnálod, Lackó, hogy nem került sor küzdelemre?

Hallgatott a gyermek, mintha könnyét nyelte volna.

Ekkor olyasféle zajra figyeltünk fel, mint mikor a bikaborjak bakalódnak. Deszka is reccsent mély morgással elegyítve. Összekaptuk magunk. Hát ez mi lehet?

– Alattunk vannak a medvék – állapította meg nyugodtan Sándor.

– Épp alattunk? – kérdezte Nagymama, s úgy kapta fel magát a hullámlemezről, mintha eladdig medve hátán ült volna. – És akkor hogy megyünk le innen?

Az történt valóban, hogy míg elfelé figyeltünk, a medvék az eresz alatt nesztelenül osontak be a raktárba, melynek a tetején ültünk. Azóta sem tudjuk, hányan lehettek, csak annyi bizonyos, hogy mindannyiunk megfutamításához egy is elegendő lett volna. Kiváltképp, hogy a zabálásban megzavart ragadozó az étkét is féltve, rendszerint veszélyessé mérgesedik. Ehhez csak az hiányzott volna, hogy a törekeny hullámlemez alattunk beszakadjon. A közénk potyogót a medvék bizonyára nem úgy fogadták volna, mint Münchenhausen atyánkfíát a feredőző lányok.

Ezért úgy döntöttünk, hogy megfelelő zajkeltéssel űzzük el őket alólunk. László kezében tüsszenteni kezdett a puska, majd a tetőn legurított féltégla csapott nagy zakatát, mitől azután odalent csönd lett, ám ijesztőbb a bariton brummogásnál.

Medvét elinalni egyet sem láttunk.

A tűz kialudt, a pásztorok lefeküdtek.

Hosszan és csendben meredeztünk alá a sötétbe, minek folytán újból megszorodtak a változatos formájú káprázatok. Amennyi mohás sziklatömb és csutak, mind reánk várakozó medvét mutatott, s épp azon a helyen, ahol a földre kellett volna szökdősnünk.

László elszántan vette elé a békanyúzóját is.

– Te csak ne félj! – mondta Nagymamának. – Nem hagyom, hogy a medve pulykának nézzen.

A kacagás színes mentőkötelein ereszkedtünk alá a vészes homályban, ahol akkor sem időztünk volna, ha Lászlónak cukrot s Nagyapának ifjúságot osztogatnak.

Aprítottunk serényen a kijárat felé.

Másnap a pásztorok mesélték, hogy eljövetelünk után kezdődött igazából a garázdálkodás vastagja. Minden sikaszói hadi találmány ellenére a medvék akkora sakterkedést vittek véghez hajnalig, hogy a végeredmény száznál több szárnyas halálát siratta.

– Jó nagy paprikás! – mondta László.

A medveles utáni álmát akkor már elfelejtette. Verejtékben hanykolódva, motyorgó és harsány szavakat kiáltva küzdött fél éjszakán át a medvékkel Örökmécsesért. Ne félj, ne félj, Nagymama! Én vagyok a te pásztorod.

– Te voltál és te leszel, csillagom – nyugtatta Nagymama a gyöngyös homlokát simogatva.

Az álombeli vitéz mintha meghallotta volna a szavait: Toldi Miklósként vágta földhöz a medvéket. A mancsos veszedelemtől szabadult világ örömeiben és az ő tiszteletére virágos kalapokat hajigált az égre. A fogcsikorgató küzdelem így végződött aztán a gyermek harkályröptű, énekes kacagásával, amely itt ül most is előttem a tél ablakában, hogy ne szóljak egymagamban, minden felügyelet nélkül.

AZOK A PISZTRÁNGOS NAPOK...

A váratlan találkozás örömében még csak sejtette, de később, amikor az örök hó magaslatait is megközelítve csatagolt egymagában a havason, már bizonyosan tudta Nagyapa, hogy ha elkerüli az öreg pisztráng tanyáját, egy sajogással kevesebb lenne az emlékei között.

Ha ugyan elkerülhető az emlékezetes hely, amelyre végül nincs akivel emlékezni. Kivált, hogy a pisztrángászat örök nyüsletés a vizek mentén, mindig följebb a vadonban, vérmedvés helyeken. Nagyapát pedig a róka-gombász is figyelmeztette:

– Társat vegyen, uram, maga mellé. Engem is megszalasztott a medve. De van, akit letepert. Ne csángáljon a szurdokban egyedül.

– Hanem hogyan? – kérdezte Nagyapa. – A vadásztársasággal?

A Hargita medvés kalandjai közt megőszült róka-gombász legyintett:

– Annál jobb társaság az unokagyermek.

Nem a medveölő erejével persze. Hanem a hangjával. Örökösen mondikál a gyermek. Akár a csengő a csikó nyakában. Medveriógatás. Egy jó kacagásától már puska-lövésnyire irányt vált és eliszkol a csellengő nagyvad. Nem látunk semmit, Nagytata, mondogatta csalódottan László, amikor még együtt bóklásztak a rengetegben, hajnalcsatakosan. Elhúzódik utunkból a vaddisznó, a medve, ám a nagyobbik baj, hogy pisztrángot sem fogunk, mondta Nagyapa.

Mert egy motollajáték vagy. Álmodban is madár csivitel a homlokodon. Reggelente még párállik a patak, te már együtt nyargalsz vele. Vízimalmocskáidat a habok elragadják, magad folytatod az őrlést az égen, földön csapongó kérdéseiddel. Miért halunk meg, Nagytata? Tisztázzuk azonnal, de most csönd legyen, a pisztrángot elzavarjuk. Már el is zavartuk. Nem kellett volna visszaszólni annak a bánatos kakukknak. Hogy miért bánatos? Özvegyen él bizonyára. Két percig most ne beszéljessünk. Maradj helyben, míg azt a gübét amott körültaogatom. Igen, ha medve jönne, rá kell szólni: hova, hééé? Attól megfutamodik. A pisztrángászat ellenben a csendet kívánja. Most ilyen a helyzetünk. Ha szól az ember: az a baj, ha nem szól: az is baj. Igen, mint az indiánok. Bátrak leszünk, jó verekedők. Ó, istenem! A csillagokat tegnap este megbeszéltük. Ha elmész is, látni fogod a Hargita csillagait. Közösek, persze. Csak az a piros csizma a lábadon! Kiabáló színekkel pisztrángot belopni nem lehet. A madarak? Nyugodtan farsangolhatnak, júniusig szól az engedélyük. Akkor el kell hallgatniuk. Hallottad az éjjel a kakukkmadarat? Egyfolytában szól, amióta itt vagy. Hazamehetünk, gyermek, üres tarisznával.

Nagyapa ilyenformán nem fogadta meg a róka-gombász tanácsát.

Egyedül vágott neki a Gyöngyös-patakának. Az erdei szál-láshely kicsi ablakából utána szólt László:

– Ka-kukk! Míg ezt hallod, szerencsével jársz, Nagytata.

Fogott is aznap néhány aprólékot. Naphaladáskor elérkezett egy mohos sziklához. Farsangos madárzengésben üldögélve nézelődött; még nem járt azon a helyen. A völgy ott már beszűkült, elvadult, ellenségesé lett. Patakrejtegető bokraival a víz két partja szinte járhatatlan, ám a szikla tövében ígéretes pisztrángtanya kéklött, szivárványkapu, amiért a horgász a vascsizmát is elkoptatja. Keskeny, de kényelmes nyiladék vezetett hozzá. Vitorlás reménységgel nézte Nagyapa,

gondosan nekikészülődve: a horgot itt bevetem, a jó fogást amott, ég iránt kivetem, szólj csak, kakukk! A hegyen túl a gyermek ott áll az ablakban. Körbe nézelődve akkor vette észre a szemközti vágat csutakos hadszínterét, az irtás fekete maradványait. Közülük pedig az egyik elindult lomhán, egyenesen neki tartott, végül rá kellett szólni:

– Hová, hééé?

A csutakból nőtt medve megtorpant, kétlábúlag fenyegetően fölemelkedett, hatalmas, sújtó mancsait mutatta; rövidlátó tökéletlenségében csak a második kiáltásra fordult meg, hogy bevágta a sűrűbe. Akár az ördög lett volna: bűdösség és híg ürülék maradt a nyomában. Veszett rohanásától még fent az élen is recsegett-ropogott a rémült kék rengeteg.

Több a medve, mint a pisztráng. Nem jó hely, szedte össze magát nagyapa a riadalommal vegyes ámulatból. Haza kell menni. A zsinatolást a madarak is berekesztették. Alig hallhatólag a kakukk szólt csak a távolban. Vagy tán a gyermek?

Akkor a szikla tövéből hatalmas loccsanást hallott. Aztán a saját fütttyentését. Nincs hazamenetel. Sötétedésig nem lett azután sem az elkövetkező napokban, valahányszor csak visszatért hullámozó reménységgel a mohos sziklához. Ingadozott pedig a megítélésben; pisztráng nem mível ily esztelen csendháborítást. Akkor tehát sziklatörmelék hengeredett volna a vízbe? Dagonyázó vadkan, szarvas ugrott meg? Az égbe tán – csörtetés nélkül.

Nagyapa nekilódult a víznek, majd csitítani kezdte a buzgalmát. Csöndesebben, öreg! Nem bicskacsobbanás volt az. Hatalmas pisztráng megmozdulása. Nagy vigyázattal kell belopni, a rejtőzködés tudománya szerint, akár a szarvasbikát, a fajdkakast. Nem sétálva tehát, hanem kúszva, hiúzlopakodással és árnyéktalanul, Slemil Péterként. A kényelmes nyiladék épp az árnyékvetés miatt bizonyult járhatatlannak. Megmondta volt a pisztrángos kádi: a Trutta fariót, uram, az

emberi árnyék riadóztatja. A fák is a vízre hajlanak, ám azok nem szomszédolnak. Jól tudja ezt a Trutta fario. Még botjának az árnyéka se vetüljön a vízre!

Gyerünk a túlsó partra!

A rövid csizma megmerült, a vízi átkelés kudarcba fulladt.

Alább valahol keresztbe vetett szálfára bukkant, azon kínkeservesen átbillegtette magát. Fül- és ruhaszaggal szederindával sűrűn benőtt zsombékosba keveredett. A széltörésben keresztül-kasul omlott óriásfenyők hullahegyén át, alattomos szakadékok között, a dohánybetegségben kifulladásra kínlódta magát előbb s előbb az áhított árnyéktalanságba. Miközben kalapját tüskés, rugalmas ág messzi hajította, szemüvegét is lekapta. A hosszú, törékeny horgászbót önállóan tökéletlenkedő személyként akadt el folyton az oldalán horgas elejével, orsós hátuljával.

De végül ott találta magát – szemközt a málnaszínű nappal, a titokzatos gübével s a háta mögé tessékelt, hosszú árnyékával. Nézte: már ez is győzelem. Megszusszanás, nekikészülődés. A kádi megmondta: a pisztrángos patak nem kocsmá, hanem zarándokhely. Oldja meg saruit, aki istennel társalogni óhajt. Nagyapa kezét mosott, mielőtt a csalit felrakta volna a horogra. Nikotin, szappanillat kész kudarc. Ezt is a kádi mondta. A kőről ellenben, amely alattomosan várta, hogy valaki ráhágjon, semmit se szólt. Így épp a horogvetés pillanatában henderikázott ki Nagyapa lába alól, be egyenest a pisztrángos tanya közepébe.

Elvégeztetett.

– Nem te voltál az imént is?

Ott állt sokáig a tökéletes vereség állapotában. Ha volt itt pisztráng, éhségstrájkba kezdett ijedtében.

Szállására kullogott Nagyapa, elmesélte Lászlónak a csutakot, amelyből medve lett, és a loccsanást, amiből nem lett pisztráng.

– Egyikből medve lett, a másiktól semmi! – kacagott a gyermek. Nagyapa riogató szavát magamagának is gyakorolta: – Hova, hééé? Merre, hééé?

Ez a dallamos szoprán, végén a csokros kacagás: lakodalmi hívogató, nemhogy eliszkolna tőle – táncra perdül inkább a medve.

– Ne mézet osztogass, hanem ijesztőleg riogass – mondta Nagyapa, ám a folytatásával sem lehetett megelégedve.

Játszótársakat kereső pánsíp. Kész gyanútlanúság a vérmedvés világban. Ó, te vékonydongájú Cinciri!

– Kereplő kellene – okosodott meg Nagyapa.

– Az minek? – kérdezte László.

– Hogy elrontsuk vele a hangodat.

Seregélyriasztó emlékeiből a gyermek elővette a kis piros kereplőt; annak fülsértő kercegését a hangjával párosítva üzte visszamenőleg is, a jövőre nézve is Nagyapa medvéit.

– Na – mondta azután, mint aki az egész Hargitát megtisztogatta a mancsos veszedelmektől. – Indulhatunk.

– Te várj még – mondta Nagyapa. – A te időd még nem jött el.

Újra kiment egymagában a mohos sziklához.

Majd azután megtért eredménytelenül.

– Láttad legalább? – kérdezte László.

Nagyapa képzeletében látvány lett a loccsanásból.

– Olyan, te László, mint a szultán kardja. Úgy villan görbén a víz alatt.

– És még milyen?

– Ékköves megszólítással van kirakva.

– Én olyat nem láttam – rebegtette sugaras pilláit a gyermek.

– Rubintom. Hát nem így szólít téged Örökmécses-Nagy-mama?

– Akkor pettyes – állapította meg László. – Pettyes loccsanás. Csodapisztráng a Nagytata fülében.

Nyár derekán már ösvénysorok vezették Nagyapát a mohos sziklához. Mindahányat a nap állása szerint igazodva taposta magának, hogy árnyékát a háta mögé vesse. Ó, te átkozott! – rohamozta vadászkéssel is a feje fölött összeboruló málnavészt és ördögbordasátrat. A róka-gombász figyelmeztette: a medve leüti az ökröt, az embert, de a málnát is szereti. A gyilkos úrvacsorát veszen. Istenverte helyeken és egyedül mászkál, uram! A vízen lefelé menjen. Nincs hal, de legalább nyugodt az ember. A pisztrángos kádi fölnézett az égre, mert onnan jönnek a kudarcok: újhold van, mondta, nem kell csodálkozni. Meg se moccant, uram? Ez annak a jele, hogy rövidesen bekövetkezik valami. Esős napok jöttek. Az esti tűznél Nagyapa párolgott bőrig ázottan, hajnalonta a Hargita merült túlvilági borongásba. Ma sem jelentkezett? Akkor az időnek meg kell mozdulnia. A kádinak mindenre volt szentenciája. A csalihasználatra nézve különösképpen. Zavaros víz? Fehér giliszta. De vigyázzon, uram, nehogy vörös legyen! Kristályos víz? Kiskárász, nagykarász, vagyis molnárka, azaz kövi-bogár. A botos kölöntének a farkát is ajánlom, zápor előtt pedig a sárga hasú szöcskét. Nemkülönben a fenyőkukacot. Műlégy esetén: *Red fly* vagy *Sand fly*, szeles időben a *Cow dung fly*.

Későbbben a gyermek leült a Gyöngyös-pataka partján, fejét a térdére hajtva kacagott fulladásig. Emlékszel, Nagytata? Röptében fogtam el a szöcskét, te pedig négykézláb mászkáltad végig a kaszálót. Imádkozó sáska lettél, azt mondtad. Ó, te, te! Imádkozó sáska! Könnyű neked, te Cinciri! Próbálnád meg az én derekammal. Hát amikor a nagy köveket a vízben hengergetted! (Azoknak az alján lapul tokjában a kárász.) Mit művel ott a zöld sapkás ember? Száritom, bátyám, a köveket. Giliszta végett a szomszédnak fölástuk a kertjét, s meghántottuk tíz körömmel a korhadó fenyőfákat. Botos kölöntét hajkurászva Nagyapa idétlen táncos mozdulatokkal zavarta a vizet, míg László a nyeles hálót tartotta szemközt: Ne hagyd magad, Nagytata! Az egyik már befutott.

Az öreg pizstráng a botos kölöntére sem harapott.

Még csak nem is mutatkozott. Nappal, uram, ne is próbálkozzék, váltott végül filozófiát a kádi. Az óriás példányok alkonyattól hajnalig tartózkodnak a nyílt vízen. Orvhalászok tanúsítják. Nagyapának nem volt kedve a lámpás, szigonyos, éjszakai vízi rablók közé keveredni, de álmatlan órákban ki-kilépett az erdei házikó elé, belehallgatózni a fenyvesek zúgásába. Ilyenkor, a sorozatos kudarcok sajogásával kedve lett volna elgyalogolni holdvilágon az öreg pizstráng tanyájához – pusztán csak háztűznézőbe. Ha László is felébredt, melléje telepedt a kispadra. Nagytata, mondjál mesét a pizstrángról. Történt, hol nem történt egyszer egy ígéretes loccsanás... Az égből valahonnan akkor esett vízbe a török császár kardja. A mesét holnap együtt folytatjuk a Gyöngyös-patakán.

– Holnap együtt – mondta a gyermek. – Búcsúpizstrángaszat. Te kifogod a császár kardját, én a kereplővel távol tartom a medvéket.

Másnapra a pizstrángos kádi végleg megokosodott, ugyanis azt mondta: csöndes tavakon a tükörponty szokott estelente lubickolni, gyermekmódra feredőzni; fürge csellét rabolva a csuka is fölveri a vizet, de hogy öreg pizstráng elárulná magát ilyenformán: tudományosan igazolható lehetetlenség. Hallucináció. A róka-gombász ellenben – egy bocsos medvétől újból megfutamodva – sajátszeműleg látta az orvhalászt, aki a mohos szikla felől jövet sertésoldalasnyi pizstrángot rejtett a hátizsákjába.

– Kész. Gyerünk, László! Nekünk maradt az apraja.

Utolsó próbaként, a gyermeket tisztos távolban egy fa alá ültetve, becserkészte mégis az elhíresült tanyát.

– Figyeld, László! Így kell ezt csinálni.

– Az indián! A mohikán! – Nagyapa tökéletes ügyeskedését a gyermek szájtátva csodálta.

– Hangot ne halljak, legföljebb cöccögést! – dobta hátra Nagyapa a hadi parancsot, miközben fától fáig lopakodva,

majd négykézlábra ereszkedve, a május óta begyakorolt mozgulatokkal közelített a gübéhez. Hányadszor immár? Végül is győznie kellett volna.

Éppen ezért nem így történt.

A pisztrángos kádi tanácsai szerint gonddal eregetett botos kölönte csodát művelt ugyan: egy víz alatti hatalmas rántás az orsót is megkercegtette, ám a következő pillanatban a horog súlytalanul pattant föl a fára, végleg ott ragadva egy fenyőto-bozon.

– Ó, nagy egek! – esett káromkodásba Nagyapa, majd sültelen palacsintaábrázattal meredt a vízre: – Valóban elvégeztetett. Ez többé nem tér vissza.

Akkor nagy kercegtetéssel, kiabálással – hova, hééé! merre, hééé! – elészaladt a gyermek, be a nyiladékba, a pisztrángos tanya szélére, az egész szakramentumot széjjel gágogva, a sekély vizet piros csizmájával locsogtatva: ugorj ide le, Nagytata! A hátad mögött a medve!

Kisasszonyosnak nem mondható füleivel fönt az élen egy szarvastehén lapátolta a lenti pánikot.

A horog a fa tetején, a gyermek a vízben, a pisztráng he-dedhét gübén is túl, kiabálhatsz, gyermek.

– De legalább ne kercegtess! Ott volt melletted a szultán kardja.

– Hol, te csüggeteg nagytata?

– Az orrod előtt.

A gyermek elhajította a seregélyriasztót, rövid bambuszbotjával belekotort a sűgőba. Egyensúlyából kibillenve újra kiabálni kezdett:

– Segíts, nagytata!

Szuvas csontjaival az öreg zergemód ugrott melléje, ám a gyermek a törés határáig meghajlott botot két marokra fogta. A pisztráng körbe-körbe vágatott a habosra fölvert sűgőban. László félig eltátott szájjal küszködött vele, a tekintetével tanácsot könyörögve. Dobigálta is fürgén Nagyapa a mentő szavakat:

– Ne emeld! Ne ráncigáld! Vissza vele a szikla tövéből, mert oda téged is beránt! A következő fordulóban a saját lendületével ki vele! Vigyázat az ágra! A zsinór rácsavarodik! Visszalépni, gyermek, vissza! Nyakig merülsz mindjárt a forgóban. Lélegzetvételt a botnak is, különben eltörik! Úgy! Nem úgy! Vesd meg a lábad! Görgényig meg sem áll veled, ha nem fogod keményen. Ez az! Dicsőség László királynak!

A zsákmány nagyot suppant a nyiladék pázsitján.

– A szultán kardja! – mondta a gyermek, majd ledobta a botot, sírült máris a fa mögé. – Vigyázz reá, Nagytata, nekem pisilni kell.

Álompatatok képzelt pizstrángja: évtizedek ha küldenek ilyet a becsvágynak.

– Ez volt az? – jött vissza a gyermek fürgén gombolkozva. Nagyapa magához ölelte, megszorongatta csontropogásig.

– Ő volt. Hát ez meg te vagy, te Cinciri?

– Én vagyok egészen – törölgette verejtékes homlokát László.

– Hadd lám. No, igen. A fésűtörő hajad, homlokodon a sebhely, kacagó tejfogad, nyurga lábad, rüdeg hátadon a hegyes lapockád – ez mind te lennél, s valami mégis aggaszt engem.

– Tudom – szolt a gyermek. – Tudom, mire gondolsz. Hogy ki fogja mindezt nekünk elhinni? Örökmécsesnél, ugye, tanúskodni fogsz mellettem?

– De nem lesz könnyű – óbégatott az öreg. – Ó, pizstrángászok, ti bizalom koldusai! A józan világ legyintésén ne csodálkozzatok. Hát így kell fogni az öreg hegyi rablót? Kereplővel, piros csizmásan a vízben masírozva? Árukl el nekem: ti valahonnan ismertétek egymást.

– Egyik fogja, a másik kifogásolja – dünnyögte László.

Akkor Nagyapának különös észlelete támadt. Mint aki nem hisz a szemének, Lászlóról fölnezt az égre, majd körül a fákra, a rohanó Gyöngyösre.

– Itt valami nincs rendjén – mondta.

Mint a népdalbeli kicsi kápolnát, körüljárta a gyermeket.

Az első lépteire még cöccögött, rikkantott is a csodálkozásban, majd hirtelen változással egyszemélyes húsvéti körmenetként kezdett énekelni.

– Hisz teneked nincsen árnyékod! Hol az árnyékod?

Csikóéveinek homálytalanságából cinkosan kacagott föl a gyermek Nagypára:

– Az árnyékom? Még nem hordom, Nagytata. Csak majd ha belenövök.

★

Mikor azután belenőtt, és végleg elment a pisztrángos vizek tájáról, azzal vigasztalta Nagypát, hogy az öreg rubintosnak bizonyára társa is volt a mohos szikla alatt. Eredj majd oda vissza, Nagytata, és mondjuk, hogy én is veled vagyok. Ó, igen! Régi napok boldog *mondjuk*-játékai.

Mondjuk, hogy csodákra vagyunk képesek.

Mondjuk, hogy a világon szerteszóródott mákszemek mind egybegyűlhetünk a varázsszóra. Mondjuk...

Ezek már eljátszott játékok.

Nagypa mégis vissza-visszaballag a mohos sziklához, pedig jól tudja: semmi sincs a lakatlanná lett sűgőban. Egy árva botos kölönte sincs benne. Naphaladáskor szivárványos színekben játszik a víz mélye, a fák közül piros csizmás, medve-riogató gyermek szalad elé – hova, hééé? – merre, hééé? –, aztán rácáfol a pisztrángos kádi tudós szavaira, és eltűnik újra, le a Gyöngyös vizén, árnyéktalanul. Kakukkmadár is szól éjjel-nappal a nyomában, pedig ősz van már.

Hajnalonta deres a Hargita.

MESE ÉS REMÉNYSÉG

Mintha tudnád, te gyermek, hogy a hegyeknek és a vizeknek fele része elment innen teveled: egy-egy levélkében jelzed, hogy ide visszakivánczol. Most azt kérded: mi újság Özvegyországban, vagyis itt a Bakó-patakának környékén, ahol oly sok a félszárnyú asszony, s a társavesztett, még a gyerekeitől is elesett öregember.

Én máris Deák Dénes bácsira gondolok.

Aki mindig azt kérdezte tőled, hogy mit álmodtál, mert ő megint zöldet látott, bár az éjszakáinak fele-háromnegyede virrasztás; naphaladással már elmegy hazulról az emlékezete, viszi az álmát is. Aztán, hogy hajnalig merre kószál? Azt nehéz volna tőle megtudni.

Emlékszel-e, mit mondott, mikor az álmatlansága felől kezdtük nemegyszer faggatni?

– Ne szórjanak elém annyi kérdést, nem bírom felszedni. Mert úgymond, fáj a dereka.

Nyolcvan esztendő húzza.

Ez így is volt, hiszen emlékezhetsz rá, be kinkeservesen szokott fölraktatni hozzánk a hegyre, hogy megtudja még idejében: mit álmodtál, te pedig nehogy elszalaszd a hírt, miszerint ő megint zöldet látott. Pedig szilveszter előtt például nem is lehetett annyi zöld, amennyit ő nekünk hírül adott.

De attól a kérdést még fölszedhette volna.

Egy-egy pohárka pálinka mellett is azért sorolta elé a testi bajait, hogy az idő ne fusson üresen, de virrasztó bolyongásainak okát mégsem adta. Képletesen legföljebb, amikor például szavaival a ház megetti fenyőrengeteg sarkában vackot bérelő

özvegy nyulat célozta meg. Lám az is, mondta tűnődve, itt él száműzetésben, ki tudja, merre maradt el a társa. Már harmadik esztendeje, hogy itt megtelepedett egymagában, s várja, hogy meglője valaki.

– Azt az egyet ne várja – mondtam az özvegy nyúl pártjára állva. – Ő sem szereti, ha meglövik. Hisz éppen azért telepedett meg itten, ahol nyugodtabbak a napjai. Ez itt nagyvadas terület, nincsen nyúlhajtás, minden vasárnapi kolompolás, hep-hep kiabálás, fegyverdurrogtatás. Boldogan él.

– Egymagában? – szörnyülködött rám Dénes bácsi a szelíd kék szemével, a fejét is rázva szaporán. – Úgy nem érdemes élni.

Láthatod ebből, hogy saját sorsát még a nyúlnak sem kívánta.

Ha csak a nagyját vesszük is: sok lehetett a siratnivalója.

Hogy hétesztendei hadifogság után hazakerült, elvesztette a nagyobbik leányát, azután a feleségét, majd a második leányától is meg kellett válnia; a Kárpátokon túli Havasalföldig vitte a férjhezmenetel, ami nem lenne baj, ha nem feledkezett volna meg egyúttal a hovatartozásnak visszafelé vezető útjáról is. Azóta kétszer ha látta.

Annyi reménye maradt, hogy tán harmadszorra is eljön egyszer a két fiúgyermekkel. Ezt a nádszálreménységét abból is észlelhettük, hogy a házát időnként kedves vendég fogadására alkalmassá tette. Ő maga télen-nyáron egy különálló konyhában lakott, minek a vékony falai mellett a fagyos szeleket nemigen fumigálhatta; didergett inkább, de szemközt a tiszta szobát el nem foglalta volna semmilyen istenkedésünkre.

– Hátha épp ma jönnek – mondogatta szemérmes titkolózással. – Éjszaka is megérkezhetnek.

Hogy épp együtt voltatok néhány napig a sikaszói fenyőfák között, megszámlolt benneteket:

– László, Sári, Panna, Bori! Az én két unokám hiányzik innen, szomszéd úr!

Karácsony előtt rendbe tette szépen a házat, befűtött, ágyneműt cserélt, majd amikor elmúlt az ünnep, és ő hiába nézelődött fel és alá a Libán havas útján, felbaktatott hozzánk a horgas botjával:

– Ha elszállásolás dolgában szilveszterkor megszorulnak, a felesleget hozzám küldjék! – mondta olyan határozottan, hogy az már parancsnak számított.

Ekkor már dühös volt, s részint magamagára is, hogy advent heteit odadobta az önáltatásnak. Akik a betlehemi gyermeket várták, legalább az ablak alatti kántálásból értesülhettek jászolban fekvő kisdedről, a megváltás csillagos örömről. Dénes bátyád ezt is elszalasztotta.

Szilveszter estéjén kicsi kerek lapítót hozott Örökmécses-Nagymamádnak ajándékba.

– Jávorfából való! – mondta figyelmeztetőleg, hogy ne gondoljunk haszontalanságra. – Nekem kedves emlékem volt. De itt maguknál jobb helyen marad.

Majd azután egy matuzsálem-fakanalat hozott, s január végén tejet altató, kopott köcsögöt.

– Dénes bácsi – mondtam –, miért hordja el otthonról az emlékeit?

– Hogy megmaradjanak, szomszéd úr! – vágta rá, mint aki múzeumot ment az enyészettől.

Figyelmeztettem, hogy majd eljön egyszer a lánya az unokáival. Csak legyintett lemondóan.

– Én adventen túl vagyok.

Attól kezdve úgy látszott, már csak a postást várja a nyugdíjjal, a kocsma idejét a reggeli nyitással, a tavaszt a rókaagombával. Téged is várt nemegyszer, hogy ketten menjetek gombászni, mert úgymond rikkantó gyerek vagy jókedvében gágogó fehérnép nélkül – a medvékre való tekintettel – nem tanácsos az erdőben mászkálni.

A járása pedig mindegyre lassúbbodott, és a hangja fogyni kezdett.

Egy napon már suttogva adta elő nekem a kérelmét:

– Szomszéd úr, néhány mesét szeretnék kölcsönbe kérni magától.

– Milyen mesét, Dénes bácsi?

– Tréfásat, ha lehetséges.

Hirtelenében ilyesmi nem akadt kezem ügyébe. Ábért ajánlottam neki, Tamási Áron eszes gyermekét, árvaságunk kalandjait a rengetegben, az országban és Amerikában.

– Amerikába most nem akarok menni – mondta. – Hét évet lehúztam az Unióban, az nekem elég volt.

A tréfás meséhez ragaszkodott váltig. Mert a dolgot jobban meggondolva: árvasággal ő is el van látva, szomorúságból is vételezett jócskán, kitart még néhány esztendeig. Most már egy szikra vidámság kellene.

– Meg akarom magam kacagtatni, s ennyi! – összegezte az óháját.

Roskatag állapotában, arcán a napi fogytkozás jeleivel saját szándékának eleven cáfolata volt az öreg. A kacagtatás nehezen fog sikerülni, gondoltam magamban.

De tévedtem, mert azután, hogy a kívánt meséket megszerkeztem neki, a minden reggeli pohárka szilvórium mellett rendre szólaltatta meg a tréfás történetek hőseit, a libatolvajlásban jeleskedő cigányt főleg és a nagyeszű papot, aki ritka furfangjával tűnt ki isten szolgálai közül, főleg a kutyakeresztelésben.

– Képzelje, szomszéd úr! Egyik kutyáját a pap úgy hívta, hogy Látlak, a másiknak meg a Cigány nevet adományozta. Ilyenformán akármerre bújt is a papi lak kertjében ólálkodó libatolvaj, az ijedelemtől megbénultan meredt a papra, mikor az a tornácon elkiáltotta magát, hogy: látlak, cigány!

És kacagott hozzá Dénes bácsi, bennünket is próbára téve: vajon eléggé tréfás-e a története, nem marad-e falra hányt borsó, ha másoknak is elmeséli?

Attól kezdve álmában nem zöldet látott, hanem cigányt és papot s aranyszínű kacagást, minek a ragyogásából átmentett valamicskét nappalra is a szeme sarkába.

Mert újra kezdte a várakozást.

Jönnie kell a két unokának!

Estétől hajnalig a vékony falú konyhában virrasztott petróleumlámpa mellett. S ahogy meséskönyveimben a számárfületeket szaporította, úgy bővült a közös kacagnivalónk is. Ezt hallgassa meg, szomszéd úr! Ez Lacikának is tetszene. Látom a borongásán: maga is várja nagyon a gyermeket. Mesét gondoljon ki neki. Attól jönnie kell. A sejtelem útnak indítja. Gondold magad elé Dénes bácsit a könnyű, bolyongó járásával, sovány madárarcával, és mondd vele suttogva: sejtelem. Ugye, milyen zsenge kapaszkodó? Ez tartotta benne mégis a várakozó lelket.

Volt, aki volt az autóbusz-megálló helyén: az öreg bizonyos, hogy reggel, délben és este is ott volt. Egyenként vette számba a jövő-menő utasokat és főleg a gyermekeket. Némi-lyiknek láttán megrebbent, izgatottan kezdett egy helyben topogni, utánakiáltott, hé, te gyermek! – mondta, majd fejét megrázva motyogta maga elé: e nem az volt.

– Ha az lett volna, nem elfelé szaladna – mondtam egy ilyen alkalommal. – De miért nem a nevén szólította?

Maga elé bámult hosszan, horgas botjával kicsi kereszteteket rajzolt a porba:

– Mert olyan különös román neve van, s most éppen hogy nem jut eszembe.

Akkor még megvolt a hangja. Azután lett suttogás belőle, és kezdte tapogatni folyvást a torkát.

– Nem tudom, hogy vagyok, de jól nem, annyi bizonyos – mondogatta.

S az unokaváráson kívül minden egyéb ténykedését beszüntette. Nem baktatott föl már hozzánk a hegyre, másokra hagyta a kocsmát, utána nem nyúlt az ételnek. Gondozója,

Kati nénéd panaszkolta, hogy kerek héten át egy korty tejet sem lehetett belékönyörögni. A kék szeme összetöredezett, az ajka, mint az égetett cserép. Örökmécses-Nagymamád gyöngé levest készített neki; elhárította magától, és bocsánatot kért az állapotáért. Hogy se teste, se lelke nem alkalmas az illendőségre.

– Akkor én most megyek orvosért – mondtam.

– Oda ne! – tiltakozott suttogva. – Orvost nem akarok látni.

– Nem is azért hozom, Dénes bácsi – mondtam. – Hanem, hogy ő lássa magát.

Legyintett indulatosan. Rajtam nincs mit nézni.

Pedig volt. Már zúzmarásodott a ragaszkodó, meleg pillantása.

Csizér Zoltán bátyád, mint rendszerint, ugrott máris nyugodt mesterkedéseinek szobrai közül, ahol épp egy medvenagyságú, szürke követ kínozott, hogy adja elé magából Káint, akire valamiért szüksége van a világnak. Harkálmódra végigkopogtatta aztán Dénes bácsit, kihallgatta a szívét, tüdejét, belenézett hosszan a torkába, s végül a két tenyerét kifordítva jelezte nekünk, hogy ha isten lenne, se tudna segíteni.

– Gyónjon meg, hallja! – figyelmeztette máris egy öregasszony.

Az általános lemondással ily hirtelen körülkerítve, Dénes bácsi a karámba fogott őzek riadalmával nézett szerte:

– Hát én miért?

Hogy választ senkitől nem kapott, hozzám fordulva ismételte szemrehányólag:

– Hát én miért? Mondja meg, szomszéd úr! Miért?

Itt most már be is fejezhetném a levelem, te László.

Ennek az esztendőnek a tavaszán Dénes bácsit, aki neked mindig zöldet álmodott, tavaszi rétet, nyári lombot a sikaszói éjszakában, csendben eltemették. Mondják, hogy holtában is várakoznia kellett, azúttal a zetelaki plébánosra, kit majdnem

elsodort a megáradt Küküllő. Szerencsére csak a hidat vitte el, a pap megmaradt, hogy feladatát teljesíthesse.

Mi nem lehattünk ott a temetésén. Gondolatban még éltében búcsúztam el tőle, miután a zúzmarás kérdőjelekkel a tekintetében, hogy miért kell neki meggyónni, Székelyudvarhelyre kórházba szállítottuk, ahol Zoltán bátyád kartársai menten rábólintottak az ítéletre: fagyöngyként a halál ott élősködött már a torkában. Csak késleltetni lehetett a távozását. A kilyukadt gégejét tápláló gumicsővel helyettesítették. Utolsó heteiben annak a végét fogva téblábolt háza előtt, az unokáira várakozva. A figyelmével már elszakadt tőlünk; ez a piros köldökzsinór kapcsolta csak örökké éhesen, szomjasan a mostoha világhoz.

Egy napon behívott engem a nyári konyhájába.

– Köszönöm a kölcsönbe adott meséket, szomszéd úr – sustogta, mint valami titkot. – Vigye haza most már a könyveit.

A gyónásra szólító szavakból okulva azt mondtam neki:

– Minek ugyanbizony? Jó helyen vannak azok itt.

– Hely volna – mondta –, csak az idő futott ki alólam.

Elnyargalt a piros csikó.

És nevetett hangtalan.

És már törülte csontkezével a könnyét is.

– Legyen tanúm, szomszéd úr, hogy én eleget vártam. Talán még vezekeltem is, ha netán megbántottam volna őket anyjostul, mert rájuk ripakodtam. Tudjátok ti, micsoda helyzet az, hogy csak bámultok rám, nem értitek a magyar szavaimat, nem ismeritek az édesanyátok nyelvét? Olyan az, gyermekeim, mint amikor a malacnak az orrán van a farka. Az én lányom elment egyféleképpen, és visszajött másféleképpen, de annyit bár elvártam volna tőle, hogy az én szavaimat is megőrizze nektek. Annyit mondanátok bár magyarul: adjon isten jó reggelt, nagyapa. Ennyi volt az én berzenkedésem, azután meg azt gondoltam: más irányból közeledem hozzájuk, ha jönnek, ha egyszer csattan a kiskapu, és az a két lurkó a

nyakamba ugrik. Akkor leültetem szépen őket, mesét mondok nekik. Tréfásat, hogy ne csak ámuljanak, de kacagjanak is. Kacagva kerültünk volna közelebb egymáshoz. Vissza valahová a dolgok rendjéhez. Forrásnak a vize, téhénnek a teje elapadhat. De gyermeknek az anyja szava, nyelve? Megbocsásson a világ, de ezek után már csak azt várom, hogy a Bakó-pataka hegynek fölfelé nyargaljon, az édes alma keserű mandulát teremjen.

Vigasztalni szerettem volna, de csak néztem őt hangtalan, az idővel birokra kelt embert, aki úgy gondolta, hogy nyelve alatt egy tréfás mesével a veszteség nem verheti földhöz.

– Ha eljönnek a temetésekre, mondja meg nekik, szomszéd, hogy amíg lehetett, én vártam őket. Ezt tudhatták és láthatták volna, ahogyan én is látom magán a mindennapi várakozást a tovament gyermekekre.

– Hát vajon látszik-e, Dénes bácsi? – kérdeztem.

Akkor megnézett engem hosszan s utoljára, így szólva:

– A várakozás olyan, mint a fehér torony: messzire látszik. A torkából a halál oda telepedett kettőnk közé csodálkozni.

Mintha bánta volna már, hogy Deák Dénes bácsit Sikaszó fenyőfaival együtt kivágatásra ítélte. Hiszen kudarcos kísérletnek is tanulságos lett volna meglátni: mire megy végül azzal az egy szál kármentő mesével.

Amit elmondok majd neked egyszer, László, ha Sikaszó csillagaival megszán még bennünket szilveszter.

Addig is, ha fehér tornyokat látsz, gondolj reám, ott a messzeségben, te fióktornyocska.

A LŐTT LÁBÚ MADÁR NYOMÁBAN

Két eső között bolyongó időben szemrevételeztük Lászlóval május működését Sikaszó hegyoldalain a rezzenetlen, gyöngyös fenyők és csepegő tölgyek alatt. Megállapítottuk, hogy ez már munka, sőt valóságos csodatétel, amit május mívelt szinte napok alatt!

Április szégyellhetné magát, a tavasz érdekében úgyszólván semmit se mozdított, csak didergetett minket a zimankós berzenkedéseivel, kontár telet rögtönző szabadtéri játékaival, meg bosszantott is, hogy éjjel-nappal fütyörészik, s nem tartja magát a törvényhez.

Elő volt írva pedig, hogy ha fent a Hargita csúcsain dörögnek már a fajdkakasok, neki itt lennebb virágba kell borítania a kökénybokrokat, egérfülnyi levelecskét köteles a fűzfáknak kiutalni, és egyáltalában: egy zöldfűlű tavaszt bár május elébe indítani.

Mindezt elmulasztotta.

Olyannak hagyta itt a világot, mint nagyapán condraujjasa volt: szürke is, rongyos is, ázott kutyaszagú.

Még jó, hogy jött utána május!

Az aztán nagy igyekezettel átfestett mindent a zöldnek változatos árnyalataira. A fenyőfákkal nem volt baja, azok mérgesen őrzik a hitüket, a hegyi kaszálókat ellenben almazöldre kellett térítenie, s tölgyet, mogyoróbokrot a levelibéka színére, elszórván alattuk a lila kökörcsint, ibolyát, sárga kankalint.

Hanem amire leginkább fölfigyelt László: a madarak hajnali és alkonyati hangáskodása volt. Közel és távol a fészekra-

kás bódulatában zengett apraja-nagyja, köztük a Szindbád-természetű kakukk s az olyan ritkán hallható búbos banka is.

Ámúlt, fülelt a gyermek, füttyszóval jelezte, hogy a szárnyas zenekar tagjának tekinti magát, majd azt kérdezte:

– Madaras történeted van-e, Nagytata?

– Madaras, madaras, néztem László meseszomjas arcát az alkonyatban fehéren derengő nyírfák között. Két kicsi madár is vissza-visszatér az emlékezetembe, de nincs elmondható történetük, csak különös hangulatuk, amely százfelé rebbenti a vándortűnődést. Egyik jelentéktelen külsejű, veréb nagyságú teremtes; gyalogosként unalmas szürke, de ha felröppen, a villanó szárnya bíbor színeket vet. Föl-földobott rubintrög. A másikat csak afrikai vadászok emlékeiből ismerem. Fényképen is láttam: a víziló tátott szájában óvatlankodik, ételmara-dékot csipeget az agyarak közül.

– Nem tudom, te gyermek. Nem tudom, mit mesélhetnék neked.

– Gondolkozzál még, Nagytata.

Tudom már, mi történt, László!

A valóságos jelenléted volt az aranyháló, amelyen fennakadt az én madaras képzeletem. Most, hogy elmentél, egyszerre száz helyen is a nyakamba kaphatlak.

Madársereg röppen föl a járókádból.

Most veszem észre: ott fészkelnek a kitüntető jelzővel meggyűrűzött madaras emlékek.

A legelsők.

A csodával glóriásak.

Azt mondtad nagy téiben a csakli csókának: *csiá!* Meg a sármánynak: *ce-ce-ciii!* Ezek a szavak nincsenek benne a magyar értelmező szótárban, Nagyapa pedig úgy gondolta, hogy üzeni kéne az Akadémiának: né, itt valami jeladás történt egy rácsos járókából az ég felé, ahol remélhetőleg nincsenek rácsok.

Nevezetes nap volt persze. Madárzarándoklás.

Csakli Csóka, leánykori nevén Himódi Galamb, akkor ejtette küszöbünk alá a türkizkék gyöngyszemet keresztmadár-ajándéknak talán, de suhanó pillantásával nádszálrajzolatú leánykának nézett téged, akit sok szoknyás háznál így ünnepel a kárvallott apa: már megint fiam született, és megint nem sikerült – akkor gondolhatjátok, hogy mi az? A cece-ciii kiáltás gazdája: sármánkó-sármányú a lábára kötött színes szalagocskával ámította el a pintyek, búbos pacsirták és verebek csapatát az aranyeső bokrán, ahol fenn is akadt, hogy megchesse a macska, s Nagyapának legyen aznapra is fejcsóválóvalója: ki taníthatta őt arra, hogy ünnepként libegtesse a rabságát?

Hát a legelső pisztráng, amit Szépmezőn fogott neked Nagyapa?

Nem volt ugyan madár, de a patakból kirántva horgostul röppent a vízparton bámészkodó csikó nyakába, s odatekeredvén annak a csengőjét kezdte rázogatni szaporán. Delet húz a pisztráng a csikó nyakában, mondták az emberek, ám a pejko nem volt hozzászokva ily különös harangozáshoz: zsinórt szakasztva nyargalt el anyjostul, a gazdájával együtt, aki futtában vissza-visszafordult, Nagyapára ripakodva:

– A súj magának a nyakába és a pisztrángjába!

A gólyáról azt hallottam gyermekkoromban: felgyújtja a házát annak, aki a fészkét bántja. Béka helyett parazsat viszen a csőrében. Lám, a gyermekdalbeli eszterág bajt okozott bántatlanul is, sőt éppen azért, mert legelső énekedbe csalogtattad őt a tengerparton: gólya, gólya, gilice!

Ki gondolta volna, hogy akkora veszedelem támadhat belőle!

Az elmeháborodott ember, aki valósággal megtántorodott a Sári húgoddal énekelt magyar szavak hallatán, odvasan csatogó fogakkal rohant elé boros kupái-mellől, hogy kitekerje a nyakatokat, mert a gólyával és gilicével, úgymond, az életére

kás bódulatában zengett apraja-nagyja, köztük a Szindbád-természetű kakukk s az olyan ritkán hallható búbos banka is.

Ámult, fülelt a gyermek, füttyszóval jelezte, hogy a szárnyas zenekar tagjának tekinti magát, majd azt kérdezte:

– Madaras történeted van-e, Nagytata?

– Madaras, madaras, néztem László meseszomjas arcát az alkonyatban féhéren derengő nyírfák között. Két kicsi madár is vissza-visszatér az emlékezetembe, de nincs elmondható történetük, csak különös hangulatuk, amely százfelé rebbenti a vándortünődést. Egyik jelentéktelen külsejű, veréb nagyságú teremtés; gyalogosként unalmas szürke, de ha felröppen, a villanó szárnya bíbor színeket vet. Föl-földobott rubintrög. A másikat csak afrikai vadászok emlékeiből ismerem. Fényképen is láttam: a víziló tátott szájában óvatlankodik, ételmaradékot csipeget az agyari közül.

– Nem tudom, te gyermek. Nem tudom, mit mesélhetnék neked.

– Gondolkozzál még, Nagytata.

Tudom már, mi történt, László!

A valóságos jelenléted volt az aranyháló, amelyen fennakadt az én madaras képzeletem. Most, hogy elmentél, egyszerre száz helyen is a nyakamba kaphatlak.

Madársereg röppen föl a járókádból.

Most veszem észre: ott fészkelnek a kitüntető jelzővel meggyűrűzött madaras emlékek.

A legelsők.

A csodával glóriásak.

Azt mondtad nagy télben a csakli csókának: *csiá!* Meg a sármánynak: *ce-ce-ciii!* Ezek a szavak nincsenek benne a magyar értelmező szótárban, Nagyapa pedig úgy gondolta, hogy üzenni kéne az Akadémiának: né, itt valami jeladás történt egy rácsos járókából az ég felé, ahol remélhetőleg nincsenek rácsok.

Nevezetes nap volt persze. Madárzarándoklás.

Csakli Csóka, leánykori nevén Himódi Galamb, akkor ejtette küszöbünk alá a türkizkék gyöngyszemet keresztmadár-ajándéknak talán, de suhanó pillantásával nádszálrajzolatú leánykának nézett téged, akit sok szoknyás háznál így ünnepel a kárvallott apa: már megint fiam született, és megint nem sikerült – akkor gondolhatjátok, hogy mi az? A cece-ciii kiáltás gazdája: sármánkó-sármányú a lábára kötött színes szalagocskával ámította el a pintyek, búbos pacsirták és verebek csapatát az aranyeső bokrán, ahol fenn is akadt, hogy meghehesse a macska, s Nagyapának legyen aznapra is fejcsóválóvalója: ki taníthatta őt arra, hogy ünnepként libegtesse a rabságát?

Hát a legelső pisztráng, amit Szépmezőn fogott neked Nagyapa?

Nem volt ugyan madár, de a patakból kirántva horgostul röppent a vízparton bámészkodó csikó nyakába, s odatekeredvén annak a csengőjét kezdte rázogatni szaporán. Delet húz a pisztráng a csikó nyakában, mondták az emberek, ám a pejko nem volt hozzászokva ily különös harangozáshoz: zsinórt szakasztva nyargalt el anyjostul, a gazdájával együtt, aki futtában vissza-visszafordult, Nagyapára ripakodva:

– A súj magának a nyakába és a pisztrángjába!

A gólyáról azt hallottam gyermekkoromban: felgyújtja a házát annak, aki a fészket bántja. Béka helyett parazsat viszen a csőrében. Lám, a gyermekdalbeli eszterág bajt okozott bántatlanul is, sőt éppen azért, mert legelső énekedbe csalogattad őt a tengerparton: gólya, gólya, gilice!

Ki gondolta volna, hogy akkora veszedelem támadhat belőle!

Az elmeháborodott ember, aki valósággal megtántorodott a Sári húgoddal énekelt magyar szavak hallatán, odvasan csatogó fogakkal rohant elé boros kupái-mellől, hogy kitekerje a nyakatokat, mert a gólyával és gilicével, úgymond, az életére

törtetek, az ő mai és boldogan részeg napjaira. Minden jel szerint a gólyát csak utálta ebben a formájában, ám titkos értelmével a gilice meg is rémítette. A csillapító magyarázat, miszerint a gerlétől nem kell tartania, ártatlan madár az, szépen szóló *Streptopelia*, sőt a szerelemnek is jelképe: csak növelte heródesi indulatát. Akkor úgy énekeljék a gyermekek: gólya gólya, *Streptopelia*. Nehogy őt ez a magyar szó cickány-nyá varázsolja. Ezért kellett benneteket elmenekíteni onnan, ahol a Heródes-fattyadék fojtogatás végett kereste a nyelvük alatt gilicét melengető gyermekeket.

Aznap este Sikaszóban sirattad el a tengert, miközben Nagyapa a zágoni Kelemen bátyád szavaival vigasztalta szüleidet is: boldogok azok, kik tanulni fognak rajtunk, és füsthöz hasonló okból nem hagyják el az örökségüket. Így a gilicét sem.

A gilice miatt eltörött hát a tengeri mécses, de a legelső szürke gém, amelynek föltűnésén együtt csodálkoztál Nagyapával a mezősegi kicsi nádas mentén, átok helyett végül varázslatot keltett.

Emlékszel, gyermek?

A hosszú nyakú madár alacsonyan kerengett az égen. Kórémuzsikával cincogattunk. *Még, még!* – hajtogattad, mikor a nádas fölött meghallottuk a madár hangját is, a rekedt sikoltásait.

– Nézd csak, László! – szüntette be Nagyapa a kórémuzsikálást, hogy új játékba kezdjen.

– *Még, még!* – rendeltél újabb zeneszót, de már nem volt kinek, úgy elkapta Nagyapát a játék.

– *Még, még!* Most ne ismételjük, hanem pörgessük meg a határozószócskát, a vége kerüljön az elejére, és akkor főnév lesz belőle.

– Mi lesz, Nagytata?

– Szárnyas főnév. Mi repül ott? *Gém, gém!*

– De hiszen az madár!

– Madár is, főnév is. Rejtezzünk el, ne vegyen észre bennünket a saját varázslatunk. Leszáll a vízre vagy a fűzre, odahajítunk neki néhány jelzőt, s lesz belőle szürke gém, vörös gém, majd egy hosszú rúddal megtoldva kútgém is.

Kútba esetten néztél Nagyapára:

– A madárból kútgém? És ott repül a kútgém?

– A kútgémnek csak a hátulja repül. Az eleje itt van előttünk a földön.

Azt kérdezted:

– Hát az eszednek az eleje ment el vagy a hátulja, Nagytata? Szertekacagtad a nádi verebeket.

– A gémet ugyanis a kúttal párosítottam – ráncolta föl a homlokát Nagyapa, mint aki nagy és emlékezetes dolgot cselekedett.

– A madarunk pedig elrepült az okosságodtól – mondtad.

– Madárként igen – kunkorgatta tovább az eszét Nagyapa –, de itt maradt más formában. Nézd, ott van a kút fölött, az ágasfán keresztül vetve, kolonccal a végén, kútoszorral az elején meg a kankalékkal.

Felugrottál erre, mint akinek tüzet fogott a nadrágja.

– Kankalékkal!? Hát még ezt is meg kell tanulni? Miféle szó ez? Kankalék. Hát ez olyan...

– Csóré nyakú – mondta Nagyapa. – De ez is a miénk. Nélküle nem lehet a gémeskútból vizet meríteni. De mi most a kútgémmeel játszunk!

– Mit játszunk?

– Hát azt, hogy aggassunk még valamit rá. Legyen például hórihorgas. Ki mondta ezt róla?

– Te mondtad.

– Arany János mondta. A kútgémet ő látta meg legelőször olyannak, hórihorgasnak, hogy többé nem lehet elfelejteni. Vegyük a hátunkra.

– Vegyük és vigyük! – rikkantottad. – Vigyük haza Nagymamának.

Ó, az jó lesz! Alig várja, hogy egy hórihorgas kútgémet vigyünk neki ajándékba.

– Nem, barátom! Arany János bácsihoz kell mennünk vele!

Felugráltunk a földről, körülnéztünk, hogy merre indulhatnánk.

Poros út kanyargott a nádason túl, mint aki kétszer is meggondolja, vajon érdemes-e a legközelebbi faluba bemeni. Azon túl párás messzeség jelezte Szalonta irányát, ahol hajdan a kútgém meghórihorgasodott. Szerencsénkre, meg bánatunkra is, ami mezősegi atyánkfiait illeti. Ők még a csóré nyakú kankalékot sem ismerik, nemhogy a Toldi szerzőjével lennének ismeretségben.

Az ő nevükben is megyünk hát Lászlóval.

– Hallod-e, gyermek! Tisztességgel köszönj majd Arany Jánosnak.

– Ó! Kezicsókolóóm!

– Nem tudom bizony, hogy ehhez mit fog szólni.

– Hát te hogy kezded, Nagytata?

– Illendő kérelemmel. Né, kedves bátyánk, mezősegi jobbágyivadékok lennének, tűz- és nyelvkárosultak, szánjon meg bennünket egy metaforával. Azt fogja mondani az öreg: nincs, csak használt. Ami volt, a nemzet mind elnyűtte. Jó lesz az nekünk, sőt épp nekünk való, nemzetből kiesetteknek. A szentpéteri csordakút mellett találtuk ezt a hórihorgas gémet, egy kis nyelvi szállongásra adtuk a fejünk, de nem bírunk fölszállni. Nem bírtok? Már megint a régi panasz. Szólhatnál már egyébről is, fiam. Mi lett volna belőlem, ha pacsirtáimat elszalasztom a panaszaim miatt? János bátyám! Más a szalontai süveg s megint más a szórványsapka. Helyben és akasztófában nem válogathat az ember, nekem pedig ott a helyem, ahol a szükség kiválogatta. Elmehetnék pacsirtának mindenfelől irigyeltekhöz, de miként fordulhatnék el azoktól, akiket

senki sem irigyel? S még kegyelmedet sem ismerik. Nohát, hol az a kútgém? Már megmondtam róla:

Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel.

– Csak ennyi? – kérdezted a mord öregúrtól.

– Hallgass, gyermek! Most jön a java.

Óriás szúnyognak képzelné valaki,

Mely az öreg földnek vérit most szívja ki.

– Ez kell nekünk, János bátyám! – kiáltott föl Nagyapa lelkesen. – Valóban használt holmi, de nagy hiány van belőle a Mezőségen, kezddhetik előlről a nyelvi ruházkodást, meg itt ez a gyerek is. Most öltöztetjük.

– Hát csak igyekezzetek – mondta János bácsi –, mert különben csórék maradtok.

– Akkor köszönjük szépen. Gyerünk, László, a beste szúnyogját!

Mélyen néz a kútba, másfél százada benne vizet kémel. Miként a nagyszalontai csillagképéből egy másik mélybe néző tette később, és mit látott? El se kiabáljuk már, oly megszott látvány, akár egy vén cigány, aki húzza, mert ki tudja, meddig húzhatja, hallgatóinak meddig lesz ép a rossz közérzete? Látott pedig a másik költő sok-sok Hüvelyk Matyit, egy törpe népet a kút fenekén, a sötétség picike népét, az örök kútvödörkerülőt, s a nyílásnak omló falait, majdan a kút helyére vonuló csordával, mely emlékét is porba tapodja, s eltűnik, mintha sose lett volna az emberi szem nem látta nép. Csak lövöldözés marad a nyomában. A nádas mélyén valahol vadászok szedegették le az égről a szárnyas apróvadat.

– Jön a madarunk, Nagytata!

Áhitattal vártad a szürke gem leszállását. Ha már annyi mindenné lett, még szúnyoggá is a játékban, tán leszáll a

végén szentjánoskenyérnek. De földet érintve megbillent, fél szárnyára esett, majd rémülten kapkodva újra fölszállott, hogy víztől vízig, fától fáig repdesve újabb pihenőhelyet keressen – hasztalan. Mindannyiszor féloldalt esett, de ily módon nem volt hajlandó lent maradni, visszamenekült hát – azt kell mondanom – a repülés rabságába.

– Nagytata, Nagytata! Hiszen ez nem bír leszállni!

A szürke gém alacsonyan szállt el újra fölöttünk.

Akkor vettük észre, hogy vérzik a játékunk.

Riadt seregélyek, sárszalonkák és villámroptű böjti récék nyomában vércseppet hullatva vonszolta el magát a nap után.

Nem láttuk többet.

– Ez egy lőtt lábú madár volt – mondta Nagyapa tudós határozottsággal.

Néztük egymást, ismételtgettük:

– Lőtt lábú madár, nem bír leszállni.

Ne sírj, gyermek. A lábát nem tudjuk visszaszerezni. A vadász békében él a kegyetlenséggel. Megpörgettünk egy határozószócskát. Lám, ennek sem ismerheti az ember a végét. A lábára kötözött szalagocskával sármánkó-sármányú sem gondolta, hogy téged ünnepelvén hóhérmacska kezére jut. Madaras vidámságra vágytunk; láttunk egy lőtt lábú madarat. Mi is láttunk, mondják majd a vadászok és madarászok, sőt lesz, aki vérét mutogatja – mint égből hullott csodacseppet – a kézfejen. A látványnak keresztelő szüleje mégsem lehet közülünk senki, mert – úgy sejti Nagyapa – valami egyéb is megmutatta magát azzal a madárral, de nincs szava hozzá. Mind a halál, mind az élet a nyelv hatalmában van, s amiképpen ki-ki szeret és tud azzal élni, úgy eszi annak gyümölcsét.

– Mit mondtál, Nagytata?

– Csak morfondírozok itt magamban.

– Mélyen néz a kútba, s benne vizet kémel! – csúfolkodtál a hosszú hallgatásomon.

A gyermek hamar felejt.

Talán a természet jótéteménye, hogy minden lőtt lábú madarat nem aggat az emlékezetére.

Homályos sejtelmét, miszerint a madaras látvány mögött keresztleletlen csoda is rejlik, sokáig hordozta magában Nagyapa, okoskodván százféleképpen.

Hát igen! A kötés nélküli részletek pontos ismerete csak merő tudatlanság, ha nincs kéznél a szó, mely azokat aranypántként egybefogja. Egy ölnyi búza kévekötő nélkül nem kéve még. Csak felnyalábolt formátlanság. Igaz, hogy ezt még a tyúkok is tudják.

De hol a kévekötő?

S meséltük ismét: láttunk egy lőtt lábú madarat.

– No és?

– Csak ennyi – mondta Nagyapa.

Akkor magad is azt kérdezted:

– Nem lehetne több is?

Néztünk egymásra, mint a tanítványok Jézus üres sírja előtt.

Látták ugyan az elvételgetett követ, az összegöngyölt keszke-
nőt, a fehér lepedőket, és rengeteg szavuk volt arra, amit láttak: elvitték az Urat a sírból, és nem tudjuk, hová tették őt. Vitték, tették, óbégatták a tanítványok, ám az az egyetlen ige, a mindent megvilágító, hogy: *feltámadott* – az nem pattant ki szavaik csődületéből.

A csodának ilyenformán nem vihették hírét, csak az ámulatuknak.

Hírhozó kellene pedig. Leesett állú bámészból épp elégünk van már.

A mi lőtt lábú madarunk, akár egy megfejtetlen álom: könyvecskébe került, a mi közös kérelmünkbe, László, hogy a szigorú világ engedné hozzánk jönni a szavakat. A könyvecskét Illyés Gyula bátyád asztalára tette le Nagyapa, szót ejtve arról is, hogy köszönjük, jól vagyunk, az ember megmegpörget egy-egy határozószócskát, s mit ad isten: vércsep-pes főnév lesz belőle. Minden lehetséges, mondta a költő, jól

tudván, hogy a visszakézből adott végleges magyarázatokat – szélhámosság gyanújával – azonnal igazoltatni kell. S ettől kezdve – mint kiderül mindjárt – odafészkelte magát az ő gondjai közé is a kérdés: a madarunk hová lett? Mivé lett?

Tűnődéseiről később egy kristályos versminiatúra értesített.

A madaratok, fiaim, metaforába szállt.

Hogy ez történt vagy történhetett: nem szánta minden lében járatos mufti magyarázatának, csupán születésnapj közös tűnődésnek Nagyapa asztalára. Elvonult a lőtt lábú madár!

Énekelni – leszállhatatlanul

Békehírt ararátlanul

Téged a vállára penderített Nagyapa, úgy nyargalta be örömeivel a kicsi nyári kertet:

– Itt a keresett kifejezés, László! Szavak csődületéből kilépett az álruhás királyfi. Heuréka!

Leszállhatatlanul!

Leszállhatatlanul!

Mi láttuk, amit láttunk – mégis ő közelítette meg leginkább a látványunk titkát. Mellette jártunk pedig, ott döngicsélt a fülünk ügyében, elkeveredett a mi igéinkkel, a részletek törmelékfogalmaival: megbillent, elesett, elvonszolta magát a nap után, és így, amúgy kerengett a repülés rabságában víztől vízig, fától fáig próbálkozva, szent Habakuk! – micsoda szószaporítás, a szinonimakölykezésnek mennyi vak macskája, a nyelvi tétovaságnak mily nyomorúságos állapota, melyben a pudvás látszatok eltakarják a tisztafatömör lényeket:

leszállhatatlanul

Ezt csak ő tudta, Gyula bácsi, a neki megadott nyelvi kegyelemben s a költőnek azzal a képességével, amely tér és idő roppant távolából szólítja elé a kilátástalanság tökéletes képét:

ararátlanul

Különös – ha nem épp orcátlanul cinikus – játéka velünk a sorsnak, hogy heurékát kell kiáltanunk a megtalált szóra, mely nem ismeri az elnézés bűnét, az olcsó vigaszok mákonyát; kegyetlen, miként a széles fejsze, amely bizony nem mosolyog, hanem vicsorít inkább. Ha majd nagyobb leszel, gyermek, talán elmesélheti neked Nagyapa: egyetlen fosztó-képzős szavával mily kalandos útra vitt el Gyula bácsi: özön-vízbe, Noé bárkájába, Ararát hegyére, isten mindent megsemmisítő haragjának és megbékélt szívének közelébe, hol a százötven napos özönvíz után is volt még reménység a túlélésre, volt Ararát az utolsó megkapaszkodáshoz, leszállóhely a galambnak, mikor estennen visszatért a reménység horizontjáról, csőrében végül az olajfalevéllal, az égi üzenettel, ami nem egyéb a szívnek bizakodó moccanásánál: *De teveled szövetséget kötök.*

Ám ez is csak előkészület volt a kijózanító főbekólintásra.

Láttátok? Nagy baj, hogy viszen a víz, de vigasz mégis, hogy van még Ararát, ha jön még üzenet, ha föltündöklük a szivárvány. Ha...

De ha nem tündöklük?

Mert szögesdrótszivárvány?

Mert nincs Ararát? Csak megsemmisült mitológia?

Nincs olajfaleveles, boldog leszállás a túlélés bárkáján!

Elbitangolódott az éggel kötött jó szövetség, elvetélődött minden lehetőség!

Itt hányódtok hát *ararátlanul*.

Én megmondtam! A sírás-rívás, óbégatás, jajveszékelés már a ti dolgotok. Így lenne vajon? A vers másfelé vezet bennünket. Ahol érteni kezdjük: így van s lehet értelme a *csak azért is* fejtartásának. Ahol és amikor már nem lankaszt az idill, a kecsegtető ígélet és a sült galamb. A kíméletlenül megnevezett helyzetben erősödik csak föl a békehiért mondó madár szava:

*Korholva konokan a lenti vidék
vén süketeit s a fönti ég
süket – azt a süket vén istenét!...*

Miközben vért bugyogtat a seb.
Míg hullnak cseppek a magasból.
Megannyi csillag?

Te László, ezt még tán magunk is észrevehettük volna. Csillaghasonlat dolgában el vagyunk látva, hál' istennek. Dalaink például a szívnek csekély bánatára is már futnak panaszszal a csillagokhoz. Mert hová is futnának különben? Ők megszokták szegények, hogy helyettünk szóljanak. Nem oly szigorú velük a számontartás.

De most a *megannyival* maradtunk volna ott a nádas mentén, ha Gyula bácsi nem lobbant újabb fényt, jeremiádos kérdéssel ugyan, de épp ezért felzaklatóval, a kereséseinkhez:

Mert lehet szóló száj végül a seb?

Álljunk meg, gyermek!

A vércseppek nyomok már nem elfelé, hanem éppen mifelénk vezetnek. A lőtt lábú madár kerengő helye nem a lenti vidék s a fönti ég, hanem ahol a sejtelmünk – még gyámoltalan sejtelmünk – már kezdetben kereste: *a benti vidék s a benti ég*. Ahonnan gyermekdalba röppent a Heródes-rémisztő gilicemadár, és annak előtte útra keltünk volt kőparipán Zágon felé, Kelemen bátyádhoz. Pisztrángos színekben játszó mesés vidék, menekült legendák benti vidéke: hóban és csöndben Szavaink Nagyfejedelemsége. Addig nyüsletünk, gyermek, míg ösvényt találunk a látványaink felé. Hogy egymást melegítsük, összebúvunk ketten, és befelé hallgatózunk. Karomat ködmönként a válladra vetem, fogad ne kocogjon a fagyban, a szívünket is, ha lehet, halkabbra fogjuk. Csitt! újból föltűnt a madarunk a költő kérdésével:

Mert lehet szóló száj végül a seb?

Egyik a másikat nézve kérdezzük: hát lehet?
Nem tudhatjuk, mit szólnak ehhez a befagyott szájúak:

*Mert régtől fogva hősi, szép
e küzdelemben
az lett lehető, ami lehetetlen?*

Ami lehetetlen?

Vakmerősegre lázító kérdés, torkunkban a falnak rohanó rikkantás: leszedni gyorsan azt az ökölcситítő, Jeremiás-szeli-dítő kérdőjelet!

Lándzsás felkiáltójelet a helyébe! Nincs kéznél? Kirántjuk mindahányat a bordáink közül! Leszedjük valamennyit a tiltó táblákról! Elkapjuk ott azt a görbedt rokont: kiegyenesítjük! Őt és mind a többit, akár a rozsdás szegeket. Pöröly s üllő közé velük, felkiáltóvá kalapáljuk ezt az egész, kérdőjelle riadt atyafiságot! Így most már fölemelhetjük a hangunk.

az lett lehető, ami lehetetlen!!!

De ez a hang és ez a mozdulat már kiszaladt a versből. Csak a festő hiányzik, hogy e hősi pózban lepingáljon bennünket. Vigyük szépen vissza helyére azt az okos kérdőjelet. S arra gondoljunk inkább, amivel Gyula bácsi a versét befejezte: a kép a legcáfolhatatlanabb beszéd. Különös testamentumként üzenté, jól tudván: a lőtt lábú madár bennünk van.

Bennünk énekel – leszállhatatlanul.

Velünk mond békehírt – ararátlanul.

Két eső között bolyongó időben ezt a madaras emléket kellett volna elmesélnem, László. Utólag igyekszem vele hozzád, hogy ne menjen feledésbe. Mert ilyenekben azóta tete-mes a fogytkozás. Metaforás játékaink színhelyét eltüntették a nádvágók, a lőtt lábú madár völgyét lecsapolták a pontyos tavacskával együtt. Mondják, hogy a fészkelőhelyükről kilakoltatott szárnyasok elkísérték útján a tavat, míg a réteken szórványvíz nem lett belőle. Azután nagy siratozás közepette százfelé preckelődtek az égen.

A villámroptű böjti récék meg a sárszalonkák nagy néha visszatérnek az emlékeik víztükrét, nádasát keresve, ám vesztükre teszik, mert puskás emberek ólomsöréttel közéjük durrantanak: tilos az emlékezés! Didergő pásztorok eltüzelték a hórihorgas gémet, s omladozik a kút a törpe népségre, mely szapora igyekezettel kerüli a vödört, hogy betöltse magán a jóslatot.

Lám, erről-arról szólok, hogy halogassam a legszomorúbat.

Elment Gyula bácsi is.

Újévi ablakából, amelybe kiültettelek az ő szavaival játszani – emlékszel? *hó, hó*, és a visszája: *oh, oh!* – *hány bukás, hány elsikoltott néma oh!* – eltűnt a költő eleven arca. Lenti vidéknek és fönti égnek énekelt leszállhatatlanul, majd elment visszatérhetetlenül. Némelyek még találgatják: ki volt ő? – a csodával glóriás jelenség vajon mi lehetett?

Tanúskodni mi ketten is elmehetünk, László:

Ő volt Szavaink Nagyfejedelme.

Véle keressük a módját, hogy az legyen lehető, ami lehetetlen.

MERT AHOVÁ TE MÉGY, ODA MEGYEK...

Két várakozás között, amikor Sikaszó havasán búcsúbolongásként a vacsoracsillag felől szálló szalonkák nászdalát hallgattuk, Lacikával így egyezkedtünk:

- Ez volt hát a tavasz. És teneked újra el kell menned.
- Megyek, mert visznek – mondta a gyermek.
- Ősszel találkozunk – vigasztaltam. – Akkor visszajönnek a szalonkák.

Sokáig hallgatott azután, mint akinek képzelete elkísérte a vonuló madarakat, majd azt kérdezte:

– Miért kell nekem elmenni, nagytata?

Hányszor megbeszéltük ezt már!

Az elmenetel végeredményén kívül ki szólhatna erről okosabban?

Ott álltunk ketten a fenyőrengeteg esti zúgásában a Hargita egének egyetlen csillaga alatt, éjszakai portyára induló nagyvadak szimatának útjában, medvés veszedelmek között, a fölújított pörös kérdéssel: miért kell nekem elmenni, nagytata?

- Miért nem válaszolsz erre, nagytata?
- Mert nem vagyok most itthon – mondtam.
- Hanem hol vagy? – kapta fel a játékot a homályban is.
- Drinápolyi nagy télben, Kelemen bácsinál.
- Mit mond Kelemen bácsi?
- Most éppen azt mondja: az Isten rakás kenyeret hintett el imitt-amott az emberek számára, és oda kinek-kinek el kell menni, és ott kell maradni, valamég a kenyérben tart. A fazaknak pedig a fazakas akaratján kell járni, és azt nem mond-

hatja a fazakasnak: miért küldöttél engem Drinápolyba? Hát ezért kell neked elmenni.

Sokáig hallgatott a gyermek.

A szemközti sűrűben, mely kifutott a hegyélig, száraz ág reccsent, majd kis csönd után a köhíntésemre riadt csörtetés-sel menekült odébb egy láthatatlan nagyvad.

– Ugye, nem félünk? – bújt hozzám Lacika.

– Félni nem árt – mondtam.

– Miért?

– Hogy végül meg ne ijedjünk.

Megragadta a karomat, úgy meresztette szemét a távolodó csörtetés irányába.

– Én veled együtt akarok félni, nagytata – mondta. – Akkor az sem baj, ha megijedünk. Ördög vigye a Kelemen bácsi fazakját.

Gyorsan sötétedett, az esthajnalcillagnak társai támadtak az ég minden irányából. Elékerült a török félhold is, meghintette végig ezüstös fénnel a Bakó-patakát. Szótalanul ereszkedtünk le a völgybe, miközben a Mikes-látta kenyerekhez is vissza-visszatért a gondolatom. Hintegeti rakásait az Úr, de magunk is beleszólhatnánk a szeszélyeibe. Egy kenyeret vagy zsömlét bár, szeljük meg Kamaráson is.

Így szóltam hát a gyermekhez:

– Ősszel találkozunk dédiéknél. Egybegyűlnek a rokonok, viszünk nekik új dalt, régi szót, találós kérdést. Kivesszük a kutyának a szaladó szabadságát, és utána szüreti multság vacsoracsillagig.

Nyelvi ajándékosztogatás, kutyajáték, szüret és csillag egy rakáson az otthoni jóból!

A csillámló patak mentén táncot járt Lacika, nagyapa elhagyott táncát, a mezősegít, két bokázó ugrással, három pontozással, a képzeletbeli kordován csizma szárát ütögetve.

– Én azt fogom kérdezni Feri bácsitól: mi az, hogy *malábába?*

– Sose fogja kitalálni. Mert ez a csücske az ajándékunknak. Összeölelkezve, lépteinket egymáshoz igazítva fújtuk máris ajándékunkat a Hargita egére:

Kordováncsiz-malábába!

– És a másik csücske: tyúvanrajta! – rikkantott a gyermek.

Sárgasarkan-tyúvanrajta!

Ezt a csizmát szoktuk kölcsönbe kérni a kolozsvári Virág Jánostól, ha jókedvünk támadt.

János adta szívesen persze.

Most különösen, hogy elgondoltuk: ajándékba visszük el a szegény mezősegieknek. Összeverjük legénymódra, hull a csokros szegfű róla. Kolozsvárról jövök, bátyám, tudja, mit hoztam én kendnek ajándékba? Egy pakk szivarat, fiam. Csudát! Olyan dalt, amit sose hallott még. Mit kezdjek vele, fiam? Nekem sérvkötő kellene. Lesz kacagás. Meg amikor azt kérdezzük: mit jelent az, hogy törvényt teszünk a tyúkokra? *Csukakra, csukakra!* – kiáltja majd Feri bátyánk. – *A csukákat a tribunálra!* Hol jártatok ti ketten, hogy így beszéltek? Ó, nem is lehet azt egyvégtében elmesélni. Bejártuk szavaink nagyfejedelemségét, annak verőfényes meg északos tartományait. Látuk nyelvünk csemetekertjeit, székelyföldi nagy rengetegeit s a széltöréses gyászhelyeket itt a Mezőségen. Azért hoztunk ide jóféle magoncokat, igecsemetéket meg évelő dalokat.

Ebből az elképzelt ajándékból énekeltünk Lacikával jókora előleget aznap, míg ki nem értünk az agyaras rengeteg szélére, ahol Örökmécses jött elibénk, hogy a patakpallót megvilágítsa.

Hat hónap telt el azóta. A megbeszélt déli órában érkezem Pusztakamarásra a szülőház kapuja elé, mit a szél sarkig vágott hátra október kényuralmában.

– Szolgánk is van, látod, aki kaput nyisson neked – mondja anyám kicsi, törött kacagással, és botladozó pampóiban szalad elém, ahogy a nyolcvan esztendeje bírja.

Nyakamban a két karja olyan könnyű: a szellőre lehet bízni.

Egy hosszú pillantással veszem csak számba, hogy mit művelt mostanság arcán az idő, s magamban igazat adok néhai Nagy Imre festő barátomnak, aki halála előtt nagy hirtelenséggel ceruzarajzot készített róla, de olyan szomorúságosat, amittől az ember kiesik a csalóka pillanatból, mint egy virágos hintaszékből; sorsának a végeredményét kezdi sejteni. Holott – amint valahol megírtam már – a modell, a keszkenőjét is ünnepire babrálva, mindvégig a művész keze alá mosolygott, sőt kacagott is, akárcsak e mostani ölelkezésünk díszítéseképpen.

Hiába is áltatnám tehát magam: fogyó arcának nevető vonásai mögül a festőlátta időtlen bánat szellemképe homálylik elő. Egy színjátéknak a végéhez közeledünk: anyám kedvünket kímélő rejtőzködése kezd hiábavalóvá lenni.

– Hol van a gyermek? – kérdem.

Lacika nincs sehol.

Elment a tizenegyes autóbusz, gyermeket nem hagyott hátra.

Lehetséges, hogy Pusztakamarás helyett Vajdakamaráson szállt ki.

– Hétéves gyermeket nem lett volna szabad egymagában útnak eresztetni – mondja anyám szigorú rosszallással.

A román szót nem érti még, ebből csak bolyongás lesz a vidéken, kereshetjük helikopterrel.

A másik baj pedig, hogy anyám a három tő Izabella-szőlőt már leszüretelte. Sikaszói mesés ígéreteimből egyedül a kutya maradt, a négyméteres drótján fel s alá nyargalva. Annak a szabadságát még kivehetjük, hogy Lacika megfussa magát vele a magyar papi lakig, sőt a fényes tetejű román templomig is. S a csillag? Bal lábbal kelt napok, hetek óta csak felleget és hideget hoznak a sóbányasivár ég alatt. Vigasztaló lehetőség marad az ajándékozás: a *tyúvanrajta* s a szegfűhullatás.

De kinek lesz itt kedve énekelni?

Apám a tornácon ül, mint mindig: Kemény Zsigmond báró úr karosszékében, amiből annyi igaz, hogy teljes vakságában, folyóvízfogytiglanra ítélt horgászként mered maga elé, láthatatlan úszókarezenést figyelve, a rézgombos, öreg fotel azonban csak sejtelmünk szerint szolgálhatta még Zsigó bárót is, kinek hagyatékából házukba sodorta volt a háborús felfordulás.

– Te vagy, fiam? – kérdi arcomat babrálva, s veszem észre, hogy lehetnék akármelyik a háromból, sőt csodaként a negyedik is, kinek csak a jövő században kellett volna meghalnia, ezért annyit emlegeti, hogy illenék már megszólalnia.

– Én vagyok, apám! – mondom hát mindannyiunk nevében, miután kiderül, hogy arcom szerint István, hangom után ítélve Gergely is lehettem volna, az emlékezete pedig épp Jósánál időzött.

De most mindahányunkat elsepri az ijedelem: hová, merre tévedt el Lacika? Apám azt mondja, hogy a falu végén van egy krisztuskereszt, mire közbeszól anyám: iramodjunk el autóval a szomszéd faluig, lehetséges, hogy oda hanyódott a gyermek. Apám ragaszkodik hozzá, hogy velem jöhessen, mert a falu végén van egy krisztuskereszt. A kutyára pedig rá kell szólni, oly lelkesen ugat, mióta meghallotta a gyermek nevét emlegetni. Hol a sapkád, hol a botod, András? Hová lépsz, András? A lépcsőre figyelj, András! Lekászálódunk a kopott kőlépcsőkön, a kapu felé az autóhoz igyekszünk. Aki nem ismeri a valót: mulatságosnak tartaná ezt a bolydulást. Anyámmal két oldalról vezetjük apámat, aki az erős szélben meg-meglődve, s a horgas botjával a semmibe tapogatózva lépdél, amerre irányítjuk.

– A hármas keresztútnál, fiam, van egy krisztuskereszt...

– Ó, a sapkád!

Anyám elereszti a karját, hogy a szélben karikázó sapkát elcsípje, miközben dörren az ablak, és csattan a nyitva hagyott ajtó is. Anyám tehát sorsára hagyván a sapkát, először a házat

menti a vihar garázdálkodásaitól, fennhangon pörölve, hogy márpedig ő házkutatást nem engedélyez.

– Mi van? – kérdi apám.

– A szél elvitte a sapkáját.

– Valóban! – mondja, Hindenburg-frizurás fejét tapogatva.

– Az idén mintha nem is lett volna nyár. És ki rendezi ott a házkutatást?

– Vigyázz jobban a sapkádra, ne kérdezősködj annyit! – inti honpolgári fegyelemre anyám, miközben átkelünk szerencsésen a kicsi hídon is, amelyről apám, mintha szántsándékkal tenné, folyvást az árokba lépne, ha nem ráncigálnók egyenesbe.

– Aztán igyekezzetek! – mondja anyám nagy sóhajtással, mikor már az autóban ülünk.

Az úton jobbra és balra figyelve hajtok, minden távoli gyermekben Lacikát sejtem, és egyre nő bennem az aggodalom. Vicsorgó tanyasi kuvaszok között látom őt, s ijedelmében nincs akitől megkérdezze, ugye, nem félünk, nagytata? Meg-megállok, ettől-amattól érdeklődöm: a falu végén nem látott-e ilyen-amolyan fiúcskát, farmernadrágosat, könnyű járásút, gesztenyehaja a homlokába hull, egy tejfoga sötét-szürke. Sehol semmi megnyugtató válasz.

– Itt vagyunk, apám, a krisztuskeresztnél! – mondom végül. – Mit akart vele?

Kiderül, hogy pendelyes legényke korában, amikor egyszer elveszettnek hitte magát, ide húzódott a kereszt tövébe sírdogálni. A pléhkrisztus lábánál Mária-napi koszorúcskát cibál a szél, de síró gyermek nincs alatta. Nem is lehet, mert serény igyekezettel jön felénk egy gumicsizmás, román férfiú, a néptanácsi telefonszolgálatos üzenetével *badea* Andrásnak: a dédunokája csak a késő délutáni autóbusszal érkezik Kolozsvárról.

Megnyugszunk hát és indulunk hazafelé.

Haladunk szépen és szó nélkül, percek alatt haza is érkeznénk, ha – miként a mesében – közbe nem jönne három akadály.

Egyik az apám krisztuskeresztes gondolata, mert azt mondja:

– Szegény Jóska öcséd, nyugodjék békében, mindig oda telepedett a kereszt tövébe várakozni. Kit vársz, te Jóska, kérdezték tőle nyári nagy melegben az emberek. Bátyámat várom. S mikor jön a bátyád? Karácsonykor. Idejekorán kezdted el várni. Hát most volt egy kicsi időm. Jól felelt, ugye?

Nevet göcögve, de a könnye is kibuggyan hozzá.

Megállapítjuk, hogy Jóska öcsém mindenképpen a dolog nehezebbik részét választotta. Mert könnyű akkor várni valakit, amikor jön is.

A másik akadály: egy aggastyán rokonunk, aki árva özvegy-ségre maradván most a kerítést támasztja, s a tekintetével, mint egy sárga colstokkal, az utca hosszát méri jobbra és balra.

– Hogy van, Feri bácsi? – kiáltom oda neki, miután kiszálok a Ladából, hogy lekezelhessünk.

– Jól vagyok, fiam. Várom a halált.

– Ne várja – mondom. – Az idén késése van.

A bal kezével legyint, a jobbját parolára nyújtja, s akkor látom a borostás ábrázatán: valóban olyan, mint aki a küszöbön alszik. De csak vigasztalom a hétféle betegségben, hozzá téve bölcsen, hogy ne gondoljon a halálra.

– Azt nem lehet! – mondja szinte fölháborodva, a megszólaló harangok hallatán. – Látod, ezek is! Folyton halottnak húzzák.

Ez a harmadik akadály a hazamenetelünkben.

Harangszó, temetés – apámnak az jut eszébe róla, hogy föltétlenül meg kell néznünk az öcsémnek állított sírkövet.

Elbúcsúzunk Feri bátyámtól és fölgyalogolunk a temetőbe.

Régen jártam erre, elámulok a rengeteg vadonatúj, fehér sírkő láttán. Apám azt mondja: az emberek mintha most kaptak volna észbe, hogy feledés fenyeget bennünket, pompás

sírköveket állítanak a régi, névtelen fejfák helyére. A temető északi sarkában most is dolgoznak néhányan. Kalákában cementalapzatot öntenek, a szétesett hantot gyeptéglával kerepezik, mindszentkor aztán az új létesítményt a pap fölszenteli, utána emléklakoma szilvapálinkával, tyúkhúslevessel, sültekel és paradicsomszósszal. Az elszaporodott gyümölcstolvajok és sírgyalázók ellen új kerítést húztak, és általában annyit tesznek-vesznek itt a maradványok, hogy az ember azt gondolná: ez a munkahelyük.

– Üzemel, hál’ istennek, a temetőnk – ezt így mondta valaki nemrég.

– Miért hál’ istennek? – kérdem.

– Mert ott a másik temető, a novalyi – emeli föl apám a hangját, hogy jól megjegyezzem a szavait. – Az már befejezte a pályafutását. Novalyban eltemették az utolsó magyart is. Hát ehhez képest azért mi jobban állunk.

Körültapogatja öcsém sírkövét, én megnyugtatom, hogy minden rendben: a fénykép is a helyén, nézi Jóska egyfolytában a tatárdúlás emlékoszlopát. A koporsóban nyitott szemmel feküdt, annak jeleként, hogy végórájában a halál tökéletes magányát az emberi tökéletlenség is megtette; a kórházi személyzet éjszakára magára hagyta a haldoklót, s reggel a kihűlt szemét már nem tudták lezárni. Anyám a hiú reménység s az önkívület határán külön-külön mondogatta mindannyiunknak, hogy nyitott szemmel alszik a fia, majd görcsös ujjakkal a vállamba markolva, a gyermeki sírás üveghangjain kérelt: Ébreszd föl! Ébreszd föl! Nem tudom, jóanyám! Nem tudom! Ő talán már nem is emlékszik arra, hogy akkor, tehetlenségemet az ő titkos esztétikájával sújtva, ezt mondotta: Milyen író vagy te, ha nem tudod fölébreszteni?! S megrettentem a pillanattól, amelyben anyám már kettőnket siratott.

– Ajándékhalott volt – mondja apám csöndesen, és úgy nézelődik körbe, mintha látna is valamit.

A tekintete: vízbe fúlt kékcinege.

Arra kér, irányítsam őt a tatárkő felé. Ha már itt van érintésközelben a múlt: kijár neki a köszönés.

Odavezetem hát a töredezett, zömök oszlop elé. Azt is körültapogatja, majd egyik lábáról a másikra döccenve azt mondja:

– Alattunk a lemészárolt gyülekezet.

A többi a bolyongó emlékezet idézi föl, mint annyiszor, ha erre járunk, az időnek hóhérló kezén szörnyülködve. Hogy mit műveltek itt velünk a tatárok csupán – későbbi törököt, katonafogdosó osztrákot, kolerát és egyéb kalamitást nem is emlegetve. Ha csak gyújtogatás, rablás lett volna! De hát mindétig irtás volt – el az írmagig. Önvédelemnek mit sem ért a pánikos istentisztelet. A templomot a hívekre gyújtották, majd a kívülmaradtak után vetették magukat. A közeli erdőkből, nádasokból kézre kerültek a bujdoklók is. Miután a haszontalan öregeket és csecsemőket illendőképpen agyonvertegették, a nép javát láncra verve ötvenesével, százasával hurcolták távoli rabszolgapiacokra. Vitték a serdülő gyermekeket is. Éjszakai pihenőhelyeken messzire hallatszott a sírásuk, mikor a lányok, asszonyok után nyolc-tíz éves lánykák, fiúcskák kerültek sorra a lator és pederaszt megbecstelenítésben. Akit elvittek: többé sosem került vissza. Sem a Mezőségre, sem Várad, Enyed, Gyulafehérvár kihalt utcáiba. A haldan porrá égett templom maradványaiból emelték ki eleink a feliratos kőoszlopot, amely – különös módon – bizakodással tölti el apámat, mivel azt mondja:

– Jó jel, hogy ezt az oszlopot ideállíthattuk, fiam. Azt jelenti, hogy van még mit irtani belőlünk. Hát nem?

Cöccög hozzá, s a fejét csóválja hosszadalmasan.

Fejcsóváló napunk ez a mai, mert apám a novalyi temetőt sem akarja kihagyni a nézelődésből. Kivált, hogy a szél is elült, csöndes, hűvös az idő. Utunk a hegyen át mindössze három kilométer. Annál hosszadalmasabb menet közben

apám története a tizennyolcas olasz front összeomlásáról, az iszonyatos szuronyrohamokról. Bajtársa volt egy szebeni fiú, annak a fejét elvitte az akna s ment, dőlingélt mégis előre, attól tartva tán, hogy a visszafutamodókat a tisztek lelövik.

– Úgy ment, fiam, tisztára, mint a magyar politika.

– Szavát ne felejtse, apám. Itt a forgalomból kivont temető.

– Akkor nézzed, és mondd, mit látsz?

– Szalmacsóvát a bejáratánál.

– Tilos tehát a bemenet.

Jékely Zoltán verse jut eszembe: *Jaj, be szép volt a Szép Temető!*

Nem erről írhatta.

– Fejfamaradványok, hanyatt esett kövek – jelentem apámnak, s míg emiatt Tisza Pistán és a magyar mágnásokon elveri megint a port, bóklászni hagyom a szememet.

Nagyrészt jeltelen és formátlan hantokat látok.

Ezeket már csak az eső és a szél gondozza.

Nehéz elképzelni, hogy köröttük valaha egész kis gyülekezet állott, Miklós deák tizenhatodik századbéli énekét fújva:

*Már elmegyek az örömbe,
Paradicsom szép kertjébe.*

Paradicsom? Ez itt a felejtés maga.

Nem hogy emberi maradék: az isten sem látogat erre.

Mi végett jönne? Lélekbegyűjtő munkáját itt már befejezte.

Anyám ha látná: a paszulyszáritásra fogott bölcsőt okolná megint.

S a kifogyott szavakat a még ringó bölcsők felett.

Mindent elborított a gyom, a hitvány akác, számarkóró, túskebokor.

Jézus fejére innen fonhatnák újra a töviskoronát. Még a madár is túske: töviszúró gébics.

Ösvény nem vezet se ki, se be, legföljebb téli havon a vadcsapás.

Kik voltak, mik voltak az alatt nyugovók? Nincs, aki ezzel törődjék. Apám azt mondja: télen e helyt legvidámabb a kolozsvári vadásztársaság. Ahány hant és bokor: megannyi nyúl és fogolycsapat, ropognak a puskák.

– Nohát, így nézünk ki – mondja apám a végösszegezést, amit nem szívesen vennék magamra, bár sejtem, hogy boldogabb fináléban hiába keresnék vigyorgó helyet.

Igyekszem mégis kikászálódni a látvány hangulatából.

Virág János csizmájában, kicsi zöld hátizsákjával jön már a gyermek fölszítani a kedvünket.

Hazanyargalunk tehát, s elmondjuk anyámnak, mit hallotunk, merre jártunk. Naphaladáskor érkezik majd a gyermek. A szőlőszüret, mivel megvolt már, elmarad, de érvényes továbbra is a kutyaszalasztás meg a *tyúvanrajta* és a vacsoracsillag. Anyám boldogan elmosolyodik, tudja már minden tenni-valóját. Először törvényt teszen a tyúkokra, azután, míg sül a csirkepaprikás, elkészíti a köménymagos pálinkát.

Apámat beleültetjük Kemény Zsigmond karosszékébe, s azt kapja feladatul, hogy sem Piávét, sem Udinét, sem Doberdót ne hozza szóba, hanem inkább szunyókáljon, ahogy más-kor is szokott, ha nincs hallgatósága.

– Hát én mit csináljak? – kérdem a feladatosztásnál.

Anyám gondolkozik egy pillanatig, majd úgy véli, hogy újjáépíthetném az alapzatában megcsúszott házat, felszánt-hatnám, ha volna mivel, a háztájinak megmaradt földet, vagy megtaníthatnám az arra rászoruló gyermekeket magyarul írni, olvasni. Ám ehelyett most jobb, ha könyvekkel rövidítem a várakozás idejét, s anyámnak elmagyarázom: ki lehetett az az édes Néném, akihez Mikes Kelemen a gyönyörű leveleit írta.

– Még árvízben is! – emeli föl anyám az ujját. – Nem úgy, mint az én fiaim.

S hogy a panasznál ne legyen időm bánkódni, vacsorameghívással indít el Feri bátyámhoz. Ne nyújtogassa a nyakát,

hogy mikor érkezik a halál; ő legyen ma este asztalunknál a meghívott rokonság.

Anyámszabta feladatomat teljesítve behúzódok tehát az őszirózsailatú szobába az úti olvasmányul hozott könyveim közé. Elnyújtózom az ágyon, egy darabig hallgatom az udvari majorság riadt kotkodácsolását. Pi-pi-pi! – csalogatja kukoricaszemmel anyám a gyermek tiszteletére kiszemelt jércét.

Tiszta és dallamos a hangja. Mintha kicsi tavaszhívogatót énekelne.

Az úton lovas szekér döcög, az ablakon át aggastyánlónak a feje látszik. Mintha zúzmara lepte volna be.

– Gyííí, ne! Gyííí, Ábrahám!

Azon már hiába töröm a fejem, hogy ez a ló mitől és mi végett Ábrahám? A kora miatt talán, de hogy hívták akkor csikó korában?

Okosabb mégis, ha verset olvasok.

Jékely Zoltán verseit.

Azt sem tudom, mennyi idő múlik el így, csak fölriadok egyszer: ráadásul ahhoz, amit apámmal láttunk, ez kellett most nekem! Egy igazi temetővándor költészete. Leteszem a könyvet, hunyt pilláim alatt a költőt látom, akit Zsolinak becézhattunk. Most levelet írnék neki, ha élne.

Az ifjonti lelkendezésben számárkodva billegő betűim egyengetője, Zsoli! te halállal bizalmasan társalgó halász, Erdély temetőinek Csoma Sándora, hová ragadsz engem Idő-sárkányod hátán?

Most kezdek csak igazán érteni! Mennyivel bölcsebb voltál te mindazoknál, akik a híres napórás intelmét foglalták versbe: *Non numero horas* . . . Csak derűs órát veszek tudomásul! Mulassatok, fiúk! – mondtad. – Én már a harangoké vagyok. Nem tudhattam: egyességre juthat-e veled valaha is az a nemzedék, amelynek napórái a sötétségben is működtek.

Miközben magad is törvényre hivatkoztál: az emlékezetére. S jól mondtad a napórásoknak: söpörjön csak bút, borongást a riadt bizakodás! Én nem felejtettem Bethlen Gábor nagy álmú homlokát, Mikes szeme könnyét, Hajnóczy vérét s Petőfi bordái között a hosszú nyelű dárdát. Meg ha mindez nem is lenne: volt egy kisbaltám, kerti fáim kérgébe véstem a nevem. Tűzre kerültek. Gyermekkorom kőkapuját Enyeden az új lakók befalazták, s még annak előtte – kerek százada már – kerti fáim sorsára jutott – újból és hányadszor? – a híres-nevezetes Kollégium! Száztornyú városokból szerzett, hozott kódexei, mappái és bibliái lettek tűz martalékává, amiért perel-nivalónk van még az istennel. Ha tűrte mindezt: Ő is az oka. Csak végtelen türelmünk jele, hogy porba sújtott skólánk építését utólszor még nevében kezdjük el. Őkegyelme pedig mintha tudná, hogy dolgaink alakulásában bibis az orra: megszámlál bennünket, pár megmaradhat a marosszentimrei templomban, s odaáll tizenkettedikünknek drága Siónt énekelni.

„Azt bünteti, kit szeret.”

A költőt különösképpen.

Megverte hát az emlékezéssel, hogy dobói romok alatt, Szamos-parti lustrán soha fel nem nőtt gyermekek után kutasson, Kalotaszeg kriptagrádicsain üldögélve hókastélyok omlását nézze, eltűnődven azon is, hogy mint bogár a borostyánkőben, úgy laknak bennünk régi házaink.

Mondhatták persze s mondták is: Jékely-nosztalgia.

Csakhogy ama borostyánkőbe költözött házakat ítszeidnek meg is tudtad mutatni várostérkép szerint, s az utat is, amelyen senki se járt, és gödörben a lyukas nyakcsigolyát, amit már a kegyelet sem faggat: vajon ki lehetett?

S te vajon mit sejtettél meg rólunk, amikor összetörted a napóráidat?

Odakint csönd van, csak anyám lábosai zakatolnak a nyárikonyhában. Később, talán bóbiskolásból ébredve, apám azt mondja:

– Te, Berta! Miért bántottál meg engem?
– Hát mikor bántottalak? – kérdi anyám a deszkakonyhából.

– Ezelőtt negyven esztendővel, júniusi napon este hat órakor.

– És ez hogy jutott eszedbe?

– Nem tudom. Csak eszembe jutott.

Hosszú csönd után nyiszorog a tornác ajtaja, anyám jöhetett föl, közelebből is megnézni: mi ütött apámba azzal a bántással.

– Valami rosszat álmodtál? – kérdi aggodalmasan.

– Ó, nem is aludtam, csak nézelődtem.

– Merre nézelődtél?

– Hát amerre látok. Visszafelé.

– Ez a baj, látod – mondja anyám. – Míg jó volt a szemed, nem láttad azt a régi bántást. A dédunokádat próbáld inkább elképzelni. Mindjárt megérkezik.

Hogy mi volt az a bántás: egyikük se mondja.

Maradjon a kettejük titka.

Hanem itt egy másik könyv a kezem ügyében, Jékely verseinél bizonyára megnyugtatóbb. *Bábel örökében* – írta Tótfalusi István. Ó, Bábel! Sokat nevettünk régen isten tréfáján, midőn a nyelveket összezavarta, s a filiszteusok imádságnak vélték a magyar káromkodást.

De semmi tréfás nincs ebben a könyvben.

Hanem újabb haláleset. Nem épp mai, sem tegnapi, de csak most értesülök róla ilyenformán:

Az utóbbi háromszáz év veszteséglistáján három európai nyelv szerepel: az Adria-parti dalmát, az észak-németországi porosz és a dél-angliai cornish. Ez utóbbit szinte a halálos ágyáig kísérhetjük: 1777-ben halt meg a Cornwall-félszigeten Dally Pentreath asszony, az utolsó ember, aki ezt az irrel rokon kelta nyelvet beszélte.

Meghalt tehát Dally nénénk is.

Meghalt egy nyelv.

Csupa kalamitás e mai nap, e délutáni óra, mikor – a kora hajnali ébresztő után – valamicskét aludnom kellene.

Hová lettek e házból a régi, balzsamos álmok!? – zsörtölődöm az ágyon forgolódva. Karom a fejem alá igazítom, jobb lábamat felhúzzom, hogy szűnjék benne az álomriasztó zsibongás. Negyedóra múltán nem is zaklat már annyira, de közben a szívnek is folytonos megiramodása az emlékek kaputatóin. Hová, meddig, uram? Valahol egyszer csapdába lépünk.

Ez a falnak támaszkodás gyermekkorunkban a csodás pillanat volt. Akár egy csolnakot rúgtuk el magunk az ébrenlét partjáról, s máris tündérekkel társalkodtunk szentjánoskenyeret majszolva, mindennapi hiányainkban vigasztalódva. S ha netán égzengés, szülői parancs – dobd le a bakancsot a lábadról, gyermek! – kis időre viasszólított abból az álomból, a tündérlátomás ott várt meg bennünket, ahol épp elváltunk tőle. Gyorsan utánaaludva még utolértük, nemegyszer olyanformán is, hogy fejünket hamar térdünkre ejtettük a bakancsvető kicsi széken. Sem ágy, sem párna nem kellett akkor az álomhoz.

Nagy rablás történhetett itt, hogy mindezek már nem léteznek.

Sőt minden azon igyekszik, hogy az ember vég nélkül álmatlankodjék, s ha netán elszenderülne, tündér helyett ördögpatájú szörnyek kapkodnak utána. Lám, a fillérnyi karóra is jég ellen harangoz itt a párnám alatt, miközben Jóska öcsém nem akarja a szemét lehunyni, s jeltelen halmaival a novalyi temető vonul előttem, mint egy riasztott vaddisznókonda. Jékely konok presbiterei templomi denevéreket kergetnek, Dally néni pedig meghalt. Milyen lehetett vajon a temetése? Kelta nyelvének utolsó birtokosaként sokat szenvedett-e? Egy szál magában szót kivel válthatott? Nyilván nem lehettek

gyermekai – bár itt a Mezőségen, sőt a családban is van példa rá, hogy magyar anyjának leánykori nyelvét – anyanyelvét – a gyermek nem érti. Elkészönhetek most már az alvástól, mert az is eszembe jut: mi lehetett ott a Cornwall-félszigeten a vég kezdete? Az alig észrevehető, parányi romlás, mely végül elhatalmasodván, egy nyelvet sirba döntött.

A félelem talán?

Ha akármely oknál fogva egy nyelv félelemmel fertőződik meg: életritmusa lelassul, önvédelmi ereje megfogyatkozik. Testét ellepik az idegen szavak, saját szósejtjei ellanyhulnak a szaporodásban. Látása romlik, sorvadásnak indul tehát csodás képessége: a láttatásé is. Amire hajdan seregnyi színonimája volt, senyvedten már alig talál kifejezést. Közlései ezért szegényesek, pontatlanok, egy idő után éppenséggel hamisak is. Ó, te *arctalan!* – mondja valamelyik másod-unokatestvérem az *orcátlan* hazudozónak, akaratlan hamisítással.

Ha egy nyelv – a bábeli tülekedésben – eltelik félelemmel, csöndben visszavonul a nyilvánosság tereiről, holott küzdőképességét, láttató erejét csakis a Sokadalom élteti s növeli. Diogenész hordója: bölcs és tanulságos metafora, ám ha egy Demoszthenész költözik szónoklataival a dongák közé: az már közönséges számárkodás.

A megfélemlített nyelv egy idő után a hazugság áldozataként is elparentálható: meg kellett hálnia, mert nem volt bátorsága az igazat mondani. A nyelvnek, szegénynek? A hordozóinak inkább. Perczel Mór hajdani vélekedése vegyül hirtelen a tűnődéseimbe:

*Ki elhallgatja véleményét
ki az ellenkezőnek is kezére ad,
ki álszínűsködik, ki csal, ki csalatik,
s igazat senki sem mer, tán nem is tud mondani,
senki sem szeret,
tán nem is bír hallani!*

A sunnyogó álszínűsködéssre szorított nyelv elveszíti a nyíltság szavait, amelyek oly nagyon megritkultak, akár a kihalásra ítélt sólymok, messzire elhúzódnak az emberi társadalomtól.

S mert félelmének lassan már szaga keletkezik: a létében szorongó nyelvet a kutya is megugatja. A nyitott kapun sem mer hát belépni, hanem inkább elkerüli a városokat és falvakat. Úgy gondolja tán: ha nem hallják, látják, nem éri bántalom.

Ezzel pusztítja leginkább önmagát: a némaságba meneküléssel.

Az emlékezés – hogy be szép és gazdag volt hajdanán – még inkább elgyöngíti.

Mit használ a vaknak, hogy az apja látott?

Mit használt Dally Pentreath asszonynak, hogy ősei cornish szavától ezredévekig volt hangos a Cornwall-félsziget? Egyszemélyes nyelvében magára maradvá végül a magánya is megfojthatta.

Magánya, magánya, forog fejében a szó, és elindul vele a kicsi szoba is, magánya, magánya... Kiment a ház az ablakon!

Puhán lengedezve száll velem a falu felett.

Fekete madár fél szárnyaként repdes a nyomában anyám fejkendője.

– A keszkenőm, a keszkenőm, te fiam! – kiáltja anyám koromtalan hangon, s kezét a fejére kulcsolva menti fehér füsthaját a feltámadott szélben.

Tincsei kigomolyognak az ujjai között, szertefoszlanak az ég peremén. A szél – rabló hadseregként – odalentről mindent felkapdos, ami vihető. Anyám füsthajával együtt repül és dudorász nyiladékaival a deszkakonyha, fölszállt a levegőégbé láncostul a kutya, a holtra ijesztett majorság, a szemérmetes árnyékszék s egy burukkoló galambdúc. Sárga üstökét rázva repül nyomomban kertünk végéből a fűzfa, szakállas nyílként

a fenyő, a kék gerezdjeitől megfosztott futó venyige, utolsó halott magyarjával a novalyi temető meg egy vadász is, aki nyulat sejt a hantok között. Szédítő magasból nézhetem már a prédára jutott szülői portánkat, amelynek közepében csak a két öreg maradt, és a gyökeret vert cöveklábú asztal, immár szépen megterítve a nagy pusztaságban.

Ők hárman a gyermeket várják.

Tudom, hogy minden percben meg kell érkeznie, és minden erőmmel elébe igyekszem, mégis távolodom tőle. Számon kéri majd a sikaszói egyességünket a szalonkacsillag alatt, a válasz pedig így szól bizonyára:

– Nagypát elvitte a szél.

Így kezdődött az álmom, amely azután egy sokszor elképzelt s már ismerős asszonyi arcot is odalehelt anyám repülő keszkenőjéhez. Ó, kit látok! Ezt elmesélem majd, ha fölélbredek, gondoltam magamban, de az is eszembe jutott menten, hogy álmot unalom nélkül legutoljára Dosztojevszkij volt csak képes fölidézni, énnekem tehát jobb lenne hallgatni róla. Fjodor Mihajlovics bocsássa meg tehát ezt a vétkeimet.

– Adjon isten, húgom! – szoltam a menyecskes asszonyhoz, aki őszén-ősz hajamat mintha nem is látta volna, így nyelvelt vissza:

– Hozzá lóditottál, fiam! Nem húgod vagyok én, hanem nénéd. Édes nénéd.

Valóban ő volt: Édes Néném, akihez Mikes Kelemen a hűség leveleit írta Jénikőből, Rodostóból. Ráismertem a zágoni várakozásban megkopott arcáról, amely mosolyatépetten is azt mondta: egyszer hazajön Kelemen.

– Törvényt teszünk a tyúkokra! – kezdtem a célzást, és jó találattal, mert így szólt Édes Néném:

– Kelementől kaptam, nektek küldtem tovább a szólást.

– Mert olyan nagyon elhallgattunk?

– Mert ti vagytok nyelvünk templomegerei – mondta Édes Néném, vigasztalással folytatva: – De el ne hagyjátok azért magatokat. A szegénységnél is rosszabb, ha egyszer halál fogára jut az ember.

– Mint az a kelta aszony is, aki meghalt – mondtam, hogy ő is értesüljön a világ dolgairól.

Szó és egyezkedés nélkül indultunk ketten Dally asszony temetésére. Hegyen-völgyön gyalogoltunk egy darabig, majd azzal a kótyagos kerekű szekérrel rázattuk magunk, amely a nagyenyedi Bethlen kollégiumba is elvitt volt engem, mikor szilvás lepényét majszolva a tiszteletes úr fittyet hányt a reánk leselkedő veszedelmekre, mondván, hogy bár előttünk a kanyarban a világháború, mögöttünk az Isten, aki papjai és kántorjelöltjei fölött vigyázkodik.

Azóta változott a helyzet.

Hátunk mögé került a világháború, s utunk végén várt bennünket egy nyelvnek a halála.

Az Isten pedig azzal volt elfoglalva, hogy nem törődött velünk.

Vagy tudta már, hogy mi lesz utunk váratlan és ránk nézve siralmas fordulata?

Isten szándékának csak isten a megmondhatója.

Ezt Édes Néném állapította meg Kelemen hagyatéka szerint, az Ábrahám névre hallgató lovacska pedig közölte velünk, hogy megérkeztünk a Cornwall-félszigetre, vagyis Angliába.

– Ábrahám úr, ne beszéljen számárságot! – mondtam a lónak, miután körbe nézelődtem a krisztuskeresztes dombjaival szelíden lüktető vidéken. – Hiszen még nem is láttunk tengert!

– A tenger előttünk van – lóbálta meg zúzmarás fejét Ábrahám egy békazenebonás tavacska előtt, majd e titokzatos értelmű kijelentést tette: – A halott innen gyalog megy a ravatalig.

– Hallja, Ábrahám úr! – öntött el a méreg. – Maga gyásznapon ne tréfáljon velünk! Nem halottat hoztunk, hanem másnak a temetésére jöttünk, íme Édes Néném kezében a fekete

szegfű! Ez a tenger pedig az én gyermekkorom feresztő teknője volt. Belemártóztunk tisztán, és kikecmeregtünk belőle sárosan a bivalyborjakkal együtt. Nyissa ki jobban a szemét, Ábrahám úr! Azon a kopár legelőn rágcsáltuk együtt a lósós-kát, és bámultuk várakozással templomunk megbillent tornyát, hogy mikor omlik rá a harangozónak ugyancsak megroggyant házára. Azt a kúriát nézze, Ábrahám úr, ott égették háború végeztével a könyveket; ősnymtatványokat, negyvennyolcas kéziratokat, a Jókai-regényeket, a képes világtörténelmet. És az én iskolám? Az a gyermekzsivajtalan épület amott a szomorúfűz árnyékában, az sem ismerős magának? Hát az a kendős malac, amely Kemény Zsigmond sírján turkál, Anglia süldője lenne tán? Hiszen oda jutottunk vissza, ahonnan elindultunk! Gondolkozzék hát, Ábrahám úr, és találja meg az utat Dally Pentreath asszony ravatalához.

Ábrahám azonban megkutyálta magát, nem fogott rajta sem zabos ígéret, sem a korbácsnak, mint utolsó lehetőségnek a fölemlegetése.

Akkor a mi ferde tornyunkban megszólaltak a harangok. A mennybélinek idült süketségéhez igazodva olyan dörejes kondulásba kezdtek, mintha Rómának ezer harangja szólalt volna meg.

Ijedtükben a kamarásiak mind kiszaladtak az utcára.

A szomszédos falvak is kongatni kezdtek, s a kutyák ugatni és vonítani a rettentő harangjárásban.

– Részemről ez az utolsó huzatal! – kiáltotta Szász Sándor a torony ablakából, nem törődve már azzal, hogy omlik-e vagy sem az istenes magaslat.

Akkor már ezrével özönlöttek a nyelvek a világ minden tájáról Dally Pentreath asszony temetésére.

Jöttek az indoeurópai család összes ágazatai a germán, szláv és latin gyermekekkel, az uráli nyelvek a finnugor atyafisággal, élen az elhunytak kelta szüleivel, testvéreivel: az ír, a gael, gall, walesi és breton gyászolókkal.

Jött az egész Babel.

Griffszárnyú és kolibrinyelvek, vénséges vénék és Krisztus után születettek egyetlen gyászoló gyülekezetként özönlötték el a kis templom környékét.

Tiszteletes urunk kitűzte a torony ablakaiba a gyászlobogókat. Egyik a református gyülekezeté volt, másikat a román paptól kérte kölcsönbe. Nyaktörő mutatványa után sovány kíséretével – az egy szál kántorral – maga is elindult fekete rakott palástjában a ravatal irányába.

Mi történik itten?

Édes Néném, kezében a fekete szegfűvel, kiszállt a szekérből, s a harangok szavára lépkedve súlytalan lebegéssel tűnt el a nyelvek sokadalmában.

– Édes Néném! Édes Néném! – kiáltottam némán a nyakamra kulcsolódó fojtogatásban.

A hirtelen támadt csendben messziről, a suttogás hangján jött Édes Néném válasza:

– Elérkezett az én óráim is, fiam. Egyedül maradván nekem kell kimenni az áldozatra.

– Eredj utána! – mondta parancsoló hangon Ábrahám, aki ló létére tájékozottabb volt az eseményekben.

Szinte lehetetlenség volt már begyurakodnom a templomba.

Sóbányaszín falait a gyászoló nyelvek majd széjjelvetették, az orgona hamis hangjai pedig varjúsereg formájában verték le az embert a lábáról. Ezek a varjak régente még legyek voltak, mondtam magamban anélkül, hogy valaki kérdezett volna.

Az Úr asztalának helyén sötétlett gyertyafényben a ravatal.

Pápista gyertyák!

Pápista beszéd Dally Pentreath emlékére!

Ezt Ábrahám tudná csak megmagyarázni.

Ábrahám azonban nem jutott be a templomba.

– Dominus vobiscum – énekelte Kálvin papja, és ministráns híján vékonyabb hangon folytatta: Et cum spiritu tuo.

A gyurakodás miatt folyton rám ripakodó nyelvek szorításában, csupa ismerős, otthoni arcon hüledezve kérdeztem jobbra és balra: ezek az emberek miért nem az anyám nyelvén szidnak engem, hiszen az imént még magyarok voltak!

– Az imént, az régen volt! – kiáltották vissza kórusban. – Requiescant in pace!

Szembefordulván a régi szavainkra hömpölygő ceremóniával, a dühös prédikátorok hangján kiáltottam:

– Atyámfia, akik még megmaradtatok! A mi segedelmünk jöjjön az istentől!

– Ne jöjjön! – tiltakoztak töben is a ravatal mellől. – Nincs, aki átvegye!

– Megha-haltunk ezen a nyelven! – dadogta felindultságában Kemény Zsigmond, akit a magyarnak láttán sosem vetett föl a lelkesedés, meg azt is tudjuk róla, hogy az erős indulatban dadogni szokott.

Egér kandikált ki a csizmája szárából.

Zsinóros fekete kabátját még le sem porolhatta, hogy a kendősmalac-túrta sírjából kikászálódott.

– Hát nem Dally Pentreath asszonyt búcsúztatjuk?

Érintésközelből nézhettem már a ravatalt.

Nem hittem a két szememnek és a fülemben visszacsengő szavaknak sem: elérkezett az én óráim is, fiam. Egyedül maradván nekem kell kimenni az áldozatra.

Édes Néném feküdt ott a ravatalon, élettelen kezében az egy szál fekete szegfüvel.

A koporsó oldalán felirat hirdette:

A Magyar Nyelv

Élt ezer esztendőket. Elhunyt fojtogatós következtében.

S a koszorúk lila papírszalagjain felirat minden nyelven:

Utolsó üdvözlés a magyar nyelvnek.

– Requiescat in pace! Ámen.

Lehunytam a szemem, hogy ne lássam a nyitott szemű holtat.

Fáj, amit látok.

De jobban fáj az, amit tudok.

Kegyes csalás volt a hír Dally Pentreath asszonyról. Az én nyelvem kimúlása volt az – kiméletesen közölve. A halálhír természete szerint: a másét mindig elfogadjuk, a magunkét el nem képzelhetjük. Akár a végtelent. Az elképzelhetetlen ott feküdt előttem.

Gyertyalobogás hullott az arcára.

Az élő gyertya babrálta halott vonásait, amelyek egytől egyig az én vonásaim voltak. A mieink: anyám, apám jegyei, a testvéreimé, mindenkié, akitől csak egy igekötőt is kölcsönbe kaptam. Az nem lehetséges, mondtam az egyetlen lehetséges tagadást az időnek hóhérló keze láttán, a mindig megkésett javuló szándékkal. A halál: javít, talán csak azért is van, hogy tartozásainkra figyelmeztessen. Íme, elmegy az én nyelvem, Herder úr nem átallotta fényes nappal Európa szeme előtt meghirdetni a halálát, s én itt maradok a le nem rótt tartozásaimmal.

Nem lehetséges!

Hol vagy, sátán? Csak te mondhatasz olyat, hogy isteni gondviselésben leledzik az emberiségnek minden haja szála, miközben a tökéletes közöny segédletével egy nyelv kerül itt korporsóba!

Hol vagytok, Bábel gyermekei? Kicsoda az közületek, aki csak egyet is nem taszított rajta az elsőbbségi tülekedésben? A bűneire fogtok hivatkozni, ám azok nem az én bűneim. Én a fegyvertelenség állapotában kaptam őt, acsarkodás és gőg nélkül, a kezében egyetlen szál fekete szegfűvel.

Szívében csordultig telten minden iránt, ami más.

Mindig készen a szó-kéznyújtásra, gondváltásra.

Akkor is, ha szelíd jóreggeltjére felborzolt tollakkal kérte számon a más ajkú: micsodát? Miféle reggelt?

Úgy is, hogy útirány felől érdeklődve kárvallottan kellett a kérdezett után néznie, mondván Segesvárott Tamási Áronnal: *e nem felele.*

Nem lehetséges!

Hogy ennyire megkéstem volna. Az ő hangján még mondani szerettem volna valamit. Talán a legfontosabbat. Ki kellett volna jutnunk együtt a homályból, lelki szemeink látják a tisztást, ahová rézsútosan hull a fény. Megjön az a gyermek is, Néném, a kezedből kiesett sarkantyús játékaiddal.

A legrosszabbkor hagytál itt, Édes Néném: a legjobbak elgondolásának küszöbén.

Akkor leomlott a templom északi fala, s a beözönlő fény áráján sodródva, a nyesett ág könnyű libbenésével anyám került oda. Görcsös ujjakkal kezdte tépdetni a vállam, és a gyermeki sírás üveghangjain parancsolt rám:

– Ébreszd föl, ébreszd föl!

→ Nem tudom, nem tudom, jóanyám!

Másodszor hallhattam akkor a szemrehányását:

– Milyen író vagy, ha nem tudod fölébreszteni?

– Temetésre jöttünk, nem ébresztés végett! – kezdtek kiabálni Bábel gyermekei. – Halott a halottal, eleven az elevennel!

A törvényt anyám nem fogadta el. A szószékre felröppenve ezt kiáltotta a boldog gyászban zsvajgó tömegnek:

– Nélküle mi már nem vagyunk elevenek! Menjete haza, jóemberek! Köszönjük az érdeklődést.

– Pénzünkbe került a rengeteg koszorú! – berzenkedtek az arameusok, majd azután, hogy anyám egyik gyászfonadékot a másik után kezdte hozzájuk vagdosni, futásnak eredtek, s nyomukban elvonult az egész sokadalom. Nagysármás, Kis-sármás, Novaly, Mócs és Gyeke útjain hömpölyögtek feketén az indoeurópai nyelvcsalád ágazatai a germán, szláv és latin gyermekekkel, az uráli nyelvek a finnugor atyafisággal és Dally Pentreath asszony változatos rokonságával.

Ijedtében eltűnt a pap is kántorostul, egeres csizmájában elballagott Kemény Zsigmond, s a bezárult templom csöndjében így szólt anyám:

– No most mondd, fiam.

– Mit mondjak, anyám? – néztem a parancsára, mint aki nem készült föl a halálra, sem annak elkerülésére.

– Hát nem tudod?

Fuvintásnyi mosolya jelezte, hogy amiként ruhásszekrényének titkos sarkaiba, vasalt ing, párnahéj alá meglepetésnek szánt ajándékfügét, finom cigarettát rejtett volt el, vagy ahogyan újságból titkon kivágott zsenge versemet őrizte: az elmúlt huszonhétézer napjának szemérmesen elhallgatott szavaiból is előszedi nekem a ritka alkalomra valót. Először azonban a tekintetét körbehordozta, s a templom áttetsző kövein át az ő szemével láthattam mindazt, ami olyan nagyon meglódult az időben: messziről idecsalt fenyőfaival a szülői házat, gyermeket, unokát hazaváró ablakaikkal a rokoni portákat, a sárga agyaghegyeket és a pontyos nádasokat, a környéknek behunyt szemmel is megtalálható minden bűvőhelyét, lemészárolt gyülekezetével a szilvapálinkás temetőt, a sírját kereső Kemény Zsigmondot. Mindezek után pedig anyám új kendőjén akadt meg a szemem. Apró virágminta kékllett a csücskében. Mintha ez alkalomra varrta volna, hogy így szóljon:

– A ragaszkodásunkat mondd.

Bilincses szavaim között válogatva fordultam a kettőnkre maradt ravatalhoz:

– Édes Néném, ne hagyj el bennünket!

– Ezt a vendégnek is mondjuk – legyintett anyám.

– Édes Néném! Árvaságra jutunk.

– Az árva is felnőtt.

Anyám újabb legyintésétől félve már csak gondolatban folytattam:

– Édes Néném, nélküled pangó vizek maradunk az elfutott patak nyomában.

A gondolatomat is lefűlelve anyám így szólt:

– A víz apad is, árad is, fiam.

– Édes Néném, halálod a büntetések büntetése rajtunk.

– Ezt ne hangoztassuk – mondta anyám. – Könnyen rávágja valaki, hogy megérdemeltük.

– Édes Néném, teveled meghaltunk itt mindahányan, valamennyien, külön-külön és együttesen, apraja-nagyja, koldusa, krőzusa Kelemen minden ivadékának. Édes Néném, a félkarú, féllábú, félszemű nem csonkább a nyelvecsonkított-nál! Édes Néném, ne mondd az enyészeti nyelven, hogy minden tagodat, ízeidet elszedték egymástól!

Tagjaid és ízeid vagyunk!

Minden elsodorhat – semmi el nem választhat tetőled.

Erőre kapunk csak egy pillantásodtól is.

Űlj vissza velünk Ábrahám szekérébe, és ezután megszűnünk a kéréstől, mind a büntől, mind a bujdosástól, mind a telhetetlen kívánságtól. Édes Néném, távozásoddal a természet rendje bukik föl: a galamb vércsefiat, mérges kígyót költ, a szarvastehén farkast fiadzik. Patkány az égben! Énekes madár a patkány fészében. Méregmész és ugató halak. Szőlőtőkén kukacfürtök, sündisznótermés a gyümölcsfáinkon, és varangyvirágok nyílnak a kertekben. Édes Néném, akár mint fordult a sorsunk, úgy voltunk teveled, menedékreménnyel, mint gyöngy a kagylójában, de szívünk most már az anyanyelv síralomháza.

Édes Néném nem mozdult a ravatalon.

Kimondott és elgondolt szavaimból kiábrándultam, tehetetlenül néztem anyámra. Fulladozva és botló szívem után kapkodva pördült meg testem a semmiben, fülem zúgni kezdett a mélybe zuhanásban, mikor ugyanaz a fényár, amely anyámat elhozta, közibénk röptette a zöld hátizsákos gyermeket is. Farmernadrágján az út pora, kezében a kicsi Dávidnak parittyája.

– Lacika! Lacika! – kiáltott anyám, és elkezdett énekelni. –

Jobb kezében aranyvessző, bal kezében aranyalma. Pedig – mondom – parittyá volt az, meg egy országúti fehér kavics.

De ezt az éneket tanította nekünk réges-régen, adventi napokon.

– Ő az, látod! – mondta azután anyám. – Ő az, akinek hátra van még több mint huszonhétezer napja. Egyedül őrá hallgat Édes Nénénk, aki elhagyott bennünket. Mondd utánam, Laticka: Édes Nénénk, ha te a Moáb mezejéről való Naomival mondd...

A gyermek elhajította a parittyát, úgy ismételte engedelmesen:

– Édes Nénénk, ha te a Moáb mezejéről való Naomival mondd...

– Forduljatok vissza, leányaim!

– Forduljatok vissza, leányaim!

– Forduljatok és menjetek, mert én már halott vagyok...

– Forduljatok és menjetek, mert én már halott vagyok...

– Akkor én Ruth szavaival mondom...

– Akkor én Ruth szavaival mondom...

– Ne unszolj engem, hogy elhagyjalak és visszatérjek tőled.

S folytatólag anyám vezetésével, mert hogy esküvőjének felejthetetlen szövege volt ez hajdan, kánonban folytatták:

– *Mert ahová te mégy, oda megyek, ahol te megszállsz, ott szállok meg. Néped az én népem, és Istened az én Istenem. Ahol te meghalsz, ott akarok meghalni én is, ott temessenek el engem. Úgy bánjék velem az Úr most és ezután is, hogy csak a halál választ el engem tőled.*

Nagy csend támadt ekkor.

Mintha egyetlen koporsó lett volna a világ.

A hűség szavaival szájba vert halál is hallgatott. A templom fényfalai a felkelő nap sugarait szórták Édes Néném tetemére, miközben fülem távoli viharnek moráját fogta föl.

– Édesanyám – mondtam –, történnie kell valaminek, mert ha nem egyéb, az Isten sóhajtott föl.

Mert ott volt az Úr anyám lakodalmán.

Figyelmével és fülével hallhatta az ő ragaszkodásának gyémántszeit: ne unszoldj engem, hogy elhagyjalak és visszatérjek tőled. S ha kiestünk is mindahányan az emlékezetéből, ha kiveret is onnan az erősebbek tülekedése, álmából ébredvén, tekintete fennakadt a gyermekén, akinek hátravan még huszonhétezer napja. Hogy ez mily tetemes idő: Istennek tudnia kell, valamint azt is, hogy Édes Nénénk szavai nélkül az a huszonhétezer nap: ugyanannyi vak macska, szennyes vízbe fojtva.

A vadonatúj gyermekhang élesen csattant a magos menyegyzeten:

– Úgy bánjék velem az Úr most és ezután is!

És válasz jött rá a reménytelenség felől.

Édes Néném felemelkedett fektéből a ravatalon.

– Hát jól van – mondta, s két ujját megnyálazva eloltotta a gyertyákat. – Nem bánom, ha szállást adtok, mielőtt hazaindulnék. Messze van még ide Zágón. Téged hogy hívnak, te gyermek?

– Cselényi László vagyok! – adta meg Lacika haptákban önmagának is a tiszteletet.

Édes Néném így szólt:

– Vásárfiát hoztam neked Kelemen sátrából. Jókívánságot, amely szét is osztható majd az inségesek között.

Így szólt az:

– Legyél a te becsületes nevednek mindig köteles, láncos, madzagos, spárgás és zsinóros szolgálja, hogy mindig nyugodt szívvel elmondhasd: mert én vagyok, aki voltam, és leszek, aki vagyok.

Ábrahám úr a tavacska előtt zsörtölődve várt bennünket.

– Beleöszültem idekint, annyit sírtatok odabent! – ripakodott rám még Enyedről ismert lóhangján, és megrántotta a szekeret.

Átaludtam hát a gyermek érkezését. Lassan lazulnak torkomon a koporsós látomás rémzsinegei. Mire kilépek a tornácra, Lacika már táncoltatja boldog kutyabarátját a nyári kamra előtt, ahol ezután újabb meglepetés várja. A karácsonyra eltett szőlőből anyám válogatott kék fürtöket aggatott föl cérnával a venyigékre.

– Kosarat, kicsi kést a kézbe, gyermek! Kezdődik a szüretelés!

Megannyi bal lábbal kelt nap után ez a mai, még mielőtt elmúlna, szigorában enyhülni látszik. Az ég vörhenyes derengésbe váltott, s egy mozdulatlan felhőnek a csücskén hunyorog a megígért vacsoracsillag. Míg volt miért az égre fölnéznie, apám azt mondta ilyenkor: vihar készülődik, az időnek piros a szeme.

Lehetséges tehát, hogy idén azzal a kicsi nyárral maradunk, amit ez a dédunoka hozott a hátizsákjában, s a cérnaszárú szőlőgerezdek láttán bucskázó kacagásával.

Fuvintásnyi, maradék nyár – lopom vissza álmomból az anyám mosolyára került jelzőt, de csak ennyit. A többiről, Édes Néném haláláról és feltámadásáról hallgatni fogok ezen az estén; a rémlátás ragadós. Puliszkakeveréskor megérkezik Feri bátyám is, aki törheti majd a fejét Lacika kérdésén: minek a csücske az, hogy *tyúvanrajta*? Ezt, ha lehet, el is énekeljük Virág Jánossal meg a sárga sarkantyúval együtt, ám én annak örülnék jobban, ha valamilyen csoda folytán anyám esküvői szavai is énekbe költőznének:

*Ne unszoldj engem, hogy elhagyjalak
és visszatérjek tőled.*

*Mert ahová te mégy, oda megyek,
ahol te megszállsz, ott szállok meg.*

*Ahol te meghalsz, ott akarok meghalni én is,
ott temessenek el engem.*

FÖLJEGYZÉS

1987. AUGUSZTUS 10-ÉN

Nagy reményeket nem fűztünk a mai naphoz sem, bár a többenél kegyesebbnek mutatkozott. Laci vejem a sikeres szívműtét után kikerült a halál árnyékából. Péterffy Árpád megbocsátja nekem, hogy nem juthatok hozzá kézfogásközelbe. Erdélyi lévén, jól tudja: ólomketrecünk ajtaja ritkán és nehezen nyílik meg.

Fiamék baj nélkül jutottak vissza Veszprémbe. Hosszadalmas, álmatlanságban telt utazásainak végén Éva kezdi kipihenni magát. Sára-történeteket mesél nekem és Lacikának. A tízéves, hollóhajú unokányka valóságos felnőttként vigyázott a lelkezűzött, törött bokájú Örökmécses-Nagymamára. „Hogy az milyen találékonynak, be bátor nyüsletőnek bizonyult vonaton és villamoson, vásárlásban, beteglátogatáskor!”

Éva megérkeztével a tiltások is szaporodnak persze. Főleg ami Lacikának szól. Ide mehetsz, oda nem mehetsz! Ez az elszennyesedett város csupa veszedelem. Akár a többi. Erdélynek valamikori kincses, nyugodt, tisztán tartott gyöngyszemvárosai balkáni munkatáborokká züllöttek. Puskás fegyőrök látómezején túl zord-mord, ingerlékeny és nemzeti érzelmeiben fanatikus a betelepítettek hullámszó tömege.

A munkatábor hatalmas festőiskolája is megnyílt városszerte.

A román trikolor színeibe öltöztetik a tereket, utcákat, vaskorlátokat. Átfestik az autóbuszokat, a város egész gépálmányát. A traktorokat, teherautókat, még az úthengert is. Ki mivel dolgozik, azt öltözteti az „idegen” elemeket lassan fölemésztő nemzetállam diadalmas zászlajának színeibe.

Lakásunk ablakából is megfigyelhető a festőiskola művészeinek hazafias működése. A szemközti gázvállalat gépkocsi-vezetői az anacionális színeket viselő teherautókat házilag mázolták át, ahol csak lehetett, piros-sárga-kékre. Némelyek, a biztonságos vezetés kárára, a szélvédő negyedét-harmadát is összemaszatolták. A kabinok belsejében, visszapillantó tükrök nyelén, motorház orrán háromszögletű zászlócskák lobognak, papírvirágok hirdetik a himnusz ophthalmologiai (szemészeti) jellegű kezdő sorát, mely így hangzik: „*Három színt ismerek csupán ezen a világon!*”

Este van. Délutáni boldog csatangolásaiból megtérve Laci-ka azt mondja: barátai még nem fújtak takarodót, kint játszanak az úton a házunk közelében. Valamilyen pénzes játékot pengetnek a járdán, megnézi hát, milyen az a játék.

Nehéz lenne lebeszélni róla. Ha van örökmozgó: az a kamasz fiúgyermek; az életerő csodája, a mesés elixír patakcsobogása.

– Eredj, de ne maradj sokáig!

Kinyargal hát a kapun, elviharzik az ablakunk alatt a gyerekcsapathoz. Ó, te nyakigláb!, nézek utána hosszan csodálkozva. Mikor vette föl Budapesten a gyarapodásnak ezt a sebességét! Úgy nő, mint egy őzlábgomba.

Pedig mintha csak tegnap kezdtem volna el följegyzéseimet a világban körülpillantó gyermekről: „Lászlónak szerzett címe, rangja nincs még; néhány öröklött méltósága csupán: családunk hanyatló birodalmának felgyarapítója, anyjának hercege, apjának főhercege, nagyszüleinek grófja, dédatyjának örgrófja, s ami még reá vár: Szavaink Nagyfejedelem-sége.”

Mintha Örökmécses csak tegnap cserélgette volna fehér pelenkáit és altató szavait a virrasztások boldog éjszakáin. A száguldó idő nyomába vetett zsoltáros szavak ezek. Mintha csak ma reggel... mintha csak az imént... Haj, régi pusztakamarási, sikaszói napok! A nyakamba vettem a gyermeket,

úgy lett egy fejfel nálamnál magasabb. Most meg gyalogosan is egy királyi testőr sudaras magasságából néz le rám: „Nagy-tata fejelágyára.”

A zsoltár pontosabban fogalmaz, amikor csodálkozás helyett így szól: mi hát az elmúlt ezredév? Csupán egy rövid éj átvigyázása.

Sokszor énekeltem én ezt gyermekkoromban. Templomban és temetéseken. Tebenned bízunk eleitől fogva... Visszahúzódok az ablakból. Ne mondják a gyerekek, hogy legelésző birkáimnak nézem őket.

Hirtelenében arról tájékoztatom Évát, amit nélkülem is tud, vagyis, hogy Lacika növésben elhagyta már a nálánál 2–3 évvel idősebb barátait is. Úgy dicsekszem vele, mintha nekem köszönhetné a nyurgaságát, szép szálas mivoltát.

– Rendeld haza már! – nyugtalankodik a nagymama.

De már veri valaki az utcai ablakot, meg kiált is. A nevemen szólít.

Úgy ugrom az ablakhoz, mintha betörték volna.

Alant a járdán véres homlokú, szőke fiúcska.

– Lacikát leütötték! Tessék azonnal jönni!

Azzal futna is már, de szinte fenyegetőleg kiáltom utána:

– Állj meg!

A jeges rémület a nyitott ablakon dobna ki, de lábam a folyosón át a kapu felé futtat, ki az útra. A fiúcska szó nélkül indul előttem a szomszéd lakás felé, majd újból megismétli:

– Lacikát leütötték! Leütötték a részeg emberek!

– A részegek!

De nincs idő a részletekre, teljesen mindegy most, hogy részeg emberek voltak-e vagy józan angyalok. A gyermeket lássam! Úgy sietek, ahogy csak bírják a lábaim.

Udvaros házban, megrendült pajtásainak körében véres orcával, dagadt szájjal, talán eszméletlenül Lacika fekszik egy kicsi kanapén, amelyről a padlóra nyúlik el hosszan a lába. Ide

hozták, a legközelebbi menedéknek vélt házba, fronton elsettek hurcoló sietséggel.

Jó, hogy Éva otthon maradt, néma döbbenettel bámult csak utánam. Szíve szakadna meg most a látványtól.

Lacika orrának helyén hatalmas, nyílt seb, kék-vörös daganat, a szeme lehunyva, fehér inge, farmernadrágja lucsok egy vér, a küszöbön is, a padlón is az ő vérenek égő nyomait látom.

– Lacika!

Iszonyatban repdeső szemem a szemét keresi a homlokára bugyolált fehér törülköző véres hajlatában.

– Lacika – hajlok föléje. – Ne félj. Itt vagyok. Elviszlek az orvoshoz.

Lassan mozduló szemhéja, majd rám vetett segélykérő pillantása követ hengerít el a szívemről: eszméleténél van! Gyöngé vigasz persze. Alattomos sötét veszélyek szuronyai között vágódom ki máris az ajtón, és szólok vissza a fiúknak:

– Hozzátok ki az útra!

Elfutok a lakásunkig, vállammal betaszítom a nagykaput. Az udvaron Éva jön szemközt, szélfúttá nyesett ág, a járása már csak botladozás. A választól rettegve meg se meri kérdezni, mi történt, csak néz rám szótalánul, sikolyos szemekkel, az ájulás szakadéka mentén imbolyogva.

– Lacikát kórházba viszem, megsérült, de nagy baj nem lehet.

Felszakítom a kis piros Oltcit ajtaját, indítok, bögetem a hideg motort, szerencsémre nem fulladt le, mint szokott, öblösen rőfög, ahogy sebesen hátrálok a kapu felé, dudálok is közben, nehogy a járdán elüsse valakit.

Barátai hozzák már a karjukon Lacikát.

A hátsó ülésre fektetjük. Két legényke jön velem, segíteni.

A gyér forgalomban vadul meg-meglódulva, féket csikorogtatva száguldok a sürgősségi klinika felé. Figyelmem és kezem-lábam szinte gondolattalanul mozdul megannyi közleke-

dési szabály szerint, de képzeletem akadálytalanul csapong, szélben síró vércseként hányódik az ég peremén. Félórája még a szárnyas időnek *ő elmúlásán* méláztam: be hamar kinőtt ez a gyermek az Isten markából, s ímé, most a jóleső sóhajnak keserves párja szakad ki belőlem: az égnek nyúlánkozó leányke egyetlen ökölcsapás ideje alatt nőtt bele létünk Nessus-ingébe, mészárlások véres gúnyájába.

– Fiúk! Miként történhetett ez meg?!

Egymás szavába vágva mesélnek. Játékaik vége felé két részeg gázmunkás vetette meg előttük a lábát. Köpködtek, csuklottak, füleltek. Egyikük azt kérdezte románul: „Milyen nyelven ugattok ti?” Jól tudhatták pedig, hogy az utcabeliek csak két nyelven beszélnek: magyarul s románul. De vigalmi csődületből és alkoholgőzből másztak elé, a kérdés pedig a szokásos őrjöngés előjele volt: bor, sör, pálinka után magyar vért akarnak inni. A gyerekek csak pengették a fényes érméket, míg rájuk nem bődült a rabló: „Ide a pénzzel!” Nem adjuk!, zsinatoltak a gyerekek. Nem adjuk! Ezt kiáltotta Lacika is. „Mit ugatsz?” – hördült fel az útonálló, s már ütött is.

Hatalmas fekete öklével az arcába sújtott.

Lacika eszméletlenül zuhant az utca kövezetére, arasznyi távolságban a magas járdaszegélytől, amelyen nyakát törte volna.

Amely koponyaalapi törést okozott volna.

Ahogy ott feküdt a hátán, arcáról a nyitott szájába, szemébe, nyakára, mellére csurgott a vére. Társai a rémület vakmerőségével vetették magukat a támadóra, aki a cinkosával együtt futásnak eredt. Egy magános, bátor férfiú utolérte, alaposan helybenhagyta. „De milyen bűnhődés az a kegyetlenségéhez képest!”

Lacika aggasztóan szótalán a hátsó ülésen.

– Ugye, nem hajtod hátra a fejedet?

Csönd.

– Fiúk, ne hagyjátok hátrahanyatlani.

Elhallgatom a riadalmat, amely szünet nélkül szorongatja a szívemet: „A vérébe fulladhat!” Hideg és forró remegések futkároznak keresztül-kasul a hátamon, a mellemen, a szívem táján.

– Lacika! Látod-e, ki van melletted?

– Látom.

De később azt mondja: alvadt vér van a szemében.

Beletaposok újból a gázpedálba. Miért mondja, hogy alvadt vér? Tán csak nem sérült meg a szeme is! Borzalmas reccsenést hallok, miközben az erős fékezéstől mind a négy kerék fölsivít. Valaki balról vágott ki elibém, s rohan tovább vígan integetve. Az ütközés hangjait lelki fülem szűrte ki a rémület hangszekrényéből.

A klinika sorompója kint a város szélén, sötét erdők alatt. Empátiával megáldott kapus, nem faggatózik, utat nyit hamar. A háromajtós, szűk gépkocsiból izgatottan, kapkodó mozdulatokkal emeljük ki a beteget s visszük hirtelen meglobbanó reménnyel a főbejárat felé.

A fehérköpenyesek a helyükön vannak.

De velük őrködnek az előírások, szigorú szabályok is. Él-e, hal-e a beteg: nem számít.

Mindennél fontosabb a rideg számbavétel: kit hoztunk? Honnan hoztuk? Hogy hívják? Hol lakik? Tehát magyar állampolgár. Szemöldökrándulás, bizonytalankodás. Hány éves? Tizenöt.

Tagadó fejrázás, elutasító legyintés.

– Nem itt a helye. Másfelé kell vinni.

– Miért?

– Kiskorú.

Elakad a lélegzetem. Ez egy másik ökölcsapás. Jóemberek! Beteget hoztam, akinek összeroncsolták az arcát, és talán befelé folyik a vére, és megfulladhat, belepusztulhat. Nem nagykorú, sem kiskorú, nincs kora: sebesült! Tetszenek érteni?

Értik. De kiskorúakat nem fogadhatnak. S mondják, hová kell mennünk.

Vonszoljuk Lacikát vissza a kocsiba. Egy másik mentőhely felé rohanok az éjszakában.

Orr-fül-gégeklinika.

Csönd és derengő fény a váróteremben.

Aztán emberforma homály, szolgálatos nővér, aki szolgálatos orvost hív menten.

A remény fehér hullámain közeledik valaki, nézem, ismerős, korombelinek látszó férfiú, de lesántult emlékezetemet hiába csépelem, a gebe nem segít rajtam. Bizonyos pedig, hogy valahol és valamikor találkoztunk. Ő viszont minden figyelmét Lacikára fordítja.

Nincs okvetetlenkedés. Gyerünk a rendelőbe! Én is belépek az ajtón, jól tudom pedig, hogy nem szabad. Megállok az orvos háta mögött, s a már-már hangjavesztett Lacika helyett válaszolgotok a kérdéseire. Igen, közel egy órája, hogy leütötték. Nem, ő nem ütött le senkit. Semmi verekedés. Nem ivott. Látási zavart is emleget. Rengeteg vért vesztett.

Aztán csönd, az orvos szakszerű, gyors munkája, a gyermek arcának előhívása az alvadt vér sötétségéből. Lacika föl se szisszen, pedig a fájdalom nincs tekintettel a kiskorúságra. Meg se figyelhettem, hogy sebeinek fölbolygatásához kapott-é érzéstelenítőt.

Rövid, utasító szavait az orvos magyarul mondja.

– Köhögni! Lélegzeni! Fújni! Előrehajolni!

Ebből támad az újabb konfliktus.

Félig alvadt vérét friss vérrel együtt sugárban prüszkölifújja-köpi ki Lacika, egész testében remegve.

Úristen!

A torkavágott bárány, a lemészárolt fiatal élet néma vergődése a hófehérből piros-feketévé lett mosdókagyló fölé.

Félek, mindjárt előrebukik, nyúlnék is a homloka felé, mi-
kor az orvos fölhorkan és köpenyének szárnyát megragadva
kezd méltatlankodni.

– Figyelmetlen kölyke! Nem tudsz vigyázni?

A gyermek néma kézrebbenése. „Bocsánat.”

Néhány csepp vére a frissen vasalt fehér köpenyre hullott,
s megannyi eleven parázként a szívemre is, a szigorú szavak
hallatán. Erős indulatomat alig-alig türtőztetve, fojtott han-
gon mondom, kapkodó lélegzetvétel közben:

– Verje pofon a kölyköt, doktor úr! Űsse szájba, rúgjon
bele, miként a kutyába! Éljen ön orvosi jogával! Tanítsa mó-
resre! Hogy mer idejönni ilyen állapotban, amikor vérzik, és
az ön ruházatának tisztaságát veszélyezteti! Neveletlenül vi-
selkedik a fájdalomban! Nem ismeri a szenvedés etikettjét!
Rúgjon, uram! Ne sajnálja!

Az orvos megvárja nyugodtan, míg eláll bennem a forgó-
szél, aztán így szól:

– Tessék kimenni!

Kimegyek, mert igen hosszú volt a berzenkedés. Talán
túlzásba estem. Már hogy estem volna! Torkomban egy
újabb monológgal döndülök fel s alá a váróteremben. Ilyet
se hallottam! Literszám vesztí a vérét az a gyermek, a
doktor úr pedig három cseppet sem hajlandó abból magá-
ra vállalni.

A falra akasztott táblán ez áll: szolgálatos orvos Dr. T.
Megvan! Ő az a román orvos, akinek arcvonásai elmosódtak
az emlékezetemben!

Katapultáltan suhanok vissza a hatvanas évekbe.

Azóta elhunyt, közös barátunk társaságában ismerkedtem
össze vele és kerültem barátságba. Nem volt ez nehéz, mert
olyan ember ő, akinek nem fáj a füle, ha más-más nemzet
fáján termett szavakat hall. Megannyi transzilván vonzás és
taszítás mágneses mezején ezt a szellemiséget T. doktor csalá-
dilag örökölte.

– Emlékszel még rám? – kérdem tőle, mikor Lacikával kilép a rendelőből.

– Emlékszem – mondja nyugodtan, hangsúlytalanul, mint-ha nem évtizedek, hanem csak napok szakadtak volna közöttünk.

– Ne haragudj – mondom kézfogás közben. – Vedd figyelembe, hogy te is megbántottad a fiúcskát, akinek nagyapja vagyok.

Félszóval, elnézést kérő mosollyal legyint a galibára; fontosabb most a beteg elhelyezése.

Intézkedik, aztán elköszön, meleg szóval vigasztal: gondja lesz az unokámra.

Másvalaki jön helyébe s vezet a kórterem felé. Fehér vaságyak, álmukból fölvert bábé sz betegek menekítik arcukat a rájuk zuhintott villanyfény elől. „Tessék levetkőzni.” Véres ruházatának iszonyatából kilép a gyermek. Biztatom-e, vagy áltatom magam? Azzal a folttalan hálókabáttal, amelynek ujjait alig titkolt remegéssel igazítom a karja után, reménységbe öltözik mostan.

Aztán, hogy mindent elrendeztünk: „Tessék megnyugodni. Jó éjszakát.”

Nehezemre esik a búcsú. Lacika hanyatt fekszik az ágyban, tekintete, amelyet kicsi korában fécáncsibe-színűnek, arannyal fuvintott meleg barnának láttam, most vérmesen tapad a mennyezetre, sugaras pillája alig-alig rebben; mozdulatlan pontra szegeződik a figyelme, vagy talán a láthatatlan égre, amely csillagos volt még, amikor boldogan füttyögetve kifutott alája érmepengető játékot játszani.

Fagyos rémület szorításából bukna elé a szavai:

– Így marad az arcom, nagytata?

– Ne félj! Nem marad így. Olyan lesz, mint volt. Éppen olyan lesz.

Úgy próbálom a vigaszt a párnája alá rejteni e gyötrelmes éjszakára, mintha én lennék az orvosok orvosa, a jövőnek

csalhatatlan ismerője. Éppen olyan lesz, ismétlem, s az enyhületnek valamilyen jelét lesem az arcán, mindhiába.

– Ne félj. Jó helyen vagy. Aztán mire fölébredsz, már itt leszünk nagymamával. . . Örökmécsessel. . .

Mécses! A fényesen és puhán rebbenő szóra, hogy érzelmessé ne váljék, máskor vidám kurjantást szokott vetni. Most mintha meg se hallotta volna. Azt a mozdulatlan pontot nézi újból a mennyezeten, ahonnan tovaröppent valami: a játékos lét gyanútlanága. Jaj, ne feledjem elismételni, ha nem hallotta volna, mikor az orvos közölte: nincs alvadt vér a szemében, amelyet elborítanak lassan a könnyei. Kamasz önérzetében talán röstelli a megindultságát; nem tekint rám. A lélegzetét is visszafojtva, moccsanatlanul őrzi azt a két könnytölcsét, míg cserepes ajkai közül ki nem szakad a kérdés:

– Miért?

Aztán újból, a zokogás hangján:

– Nagytata! Miért? Mondd, miért?

S ahogy korábban a vére: most a könnye patakzik végig az arcán, a szelíd hajlatok minden irányába. A kérdésére nem tudok, nem is próbálok most válaszolni. Tizenkét pontos találatával egy szívembe lőtt, szakállas nyílvevő kérdezteti velem is: miért? Augusztusi csillagos égből miért zuhognak öklök egy gyermek arcába?

– Nyugodj meg, Lacika.

Csak ennyit tudok mondani az erős fájdalomban, amely a torkomat hasogatja. Hazamegyek Örökmécses, amennyire lehet, megvigasztalni.

Nem kell küszködnünk az álmosággal. Aggodalmunkra odakintről a bosszú és gyűlölet üvöltő hangjai zuhognak. Kések és öklök pokoltáncát járják az ablakunk alatt s a mellékutcákban is Heródes megtért emberei. Az elmenekült támadók tértek vissza egy egész bandával, elégtételt venni a megfutamisért. Halálra keresik a fiúcskák védelmére kelt magános férfiút s a rájuk csimpaszkodó legénykéket is. Vészesen

ordibálva, magyarokat mocskolva, csattogó léptekkel futkosnak föl és alá az egész környéken. Husánggal, fejszefokkal falat, kapukat döngögtetnek mindenütt, ahol az esti védekezők otthonát sejtik.

Sötét ablakok mögött tűnődünk: vajon mi vár még ránk a sovén indulatok bacchanáliájában!

A garázdálkodók csak jóval éjfél után vonulnak el. Fölsőhajtunk, világot gyújtunk. Két riadalom között egy keveset pihen a lélek. A Vörösmarty nevétől megfosztott utcánkba visszalopakodik a csend, ama régi, az ismerős, a nosztalgiába költözött. Ha nem lennénk oly nagy bajban Lacikával, örven-deznénk az ajándék-csöndnek, amely titokzatosan melázó, már-már olyan, mint karácsonyi emlékeimben ama réges-régi volt, a mindig vágyott csendes, szentséges éj, a Gyermeek fölött virrasztó boldog szülepárral.

Unokájának üresen maradt ágyára borulva zokog Örökmécses. Arcát a párnába rejti.

1. Lábra madár

Szűz Andráshoz

Enkel - leszállhatatlanul.
Béke - írt aranykannal.

Korholva honat a 'lelti' és 'h'
vén miketait a fűtőg
miket, - art a miket itenit! - kéig hullnak
csöppök, - „megannyi csillag”?
„Pecset”?

Mert lehet málo'ság: megül a seb?
S a hang attól is csak éltelmesebb,
ha mindannyi fölött s mindannyi ellen?

Mert néglöl fogva hási, ^{szép}
a kímélésben
a lett a lett ami lehetetlen?

Éme gondolt: A kéj
a legcáfolhatatlanabb bevéd.

1885. 6. 10.

TARTALOM

JEGYZETEK HÓMEZŐN ÉS PORBAN	7
LEVELEK A FEHÉR TORONYBÓL	177
SIKASZÓI ZÚZMARÁS LEVÉLKE	179
NYÁRESTI MEDVENÉZŐBEN	185
AZOK A PISZTRÁNGOS NAPOK...	197
MESE ÉS REMÉNYSÉG	207
A LŐTT LÁBÚ MADÁR NYOMÁBAN	215
MERT AHOVÁ TE MÉGY, ODA MEGYEK...	229
FÖLJEGYZÉS 1987. AUGUSZTUS 10-ÉN	258

TARTALOM

EGYKÉTTER HÖMÉZŐN ÉS PORBAN

177

VIKTOR A FÉHÉR TORONYBÓL

178

NYOMDAI TÁSKASZÁM: 94.22847

179

NYOMDAI TÁSKASZÁM: 94.22847

180

NYOMDAI TÁSKASZÁM: 94.22847

181

NYOMDAI TÁSKASZÁM: 94.22847

182

NYOMDAI TÁSKASZÁM: 94.22847

183

NYOMDAI TÁSKASZÁM: 94.22847

184

NYOMDAI TÁSKASZÁM: 94.22847

A KIADÁSÉRT FELELŐS
AZ AKADÉMIAI KIADÓ ÉS NYOMDA VÁLLALAT IGAZGATÓJA
A NYOMDAI MUNKÁLATOKAT
AZ AKADÉMIAI KIADÓ ÉS NYOMDA VÁLLALAT VÉGEZTE
FELELŐS VEZETŐ: ZÖLD FERENC
BUDAPEST 1994
NYOMDAI TÁSKASZÁM: 94.22847
SZERKESZTŐ: GÁBOR PÉTER
A BORÍTÓ- ÉS KÖTÉSTERV RÁCZ JULIANNA MUNKÁJA
KIADVÁNYSZÁM: 1/214
MEGJELENT 13,77 (A/5) ÍV TERJEDELEMBEN

lékbeszéd – noha még nem elholt ravatalánál, inkább a „kék álhalál” látványának riadalmában –, példázatgyűjtemény és fedelmi tükör – „bazilikon dóron”: profán és laikus „királyi ajándék” –, s mindezek mellett új „úti tűnődés”: Nagyenyed és Perzsia után most Marosvásárhelyen, Bécsben, Amerikában és Pusztakamaráson, a megfontolandó időben, „Szavaink Nagyfejedelemségében”. Bibliai parafrázis, Márk és János apostolok szavainak különös és egyszeri ötvözése: Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket... Kezdetben vala az Ige... És az Ige testté lett...

Sütő András tehát megfogja fiúunokája kezét, hogy a reá váró örökségből némi előleget adjon neki.

Alexa Károly

